ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា

សម្រាប់លក់

វិទ្យាសាស្ត្រ

គីមីវិទ្យា ១១

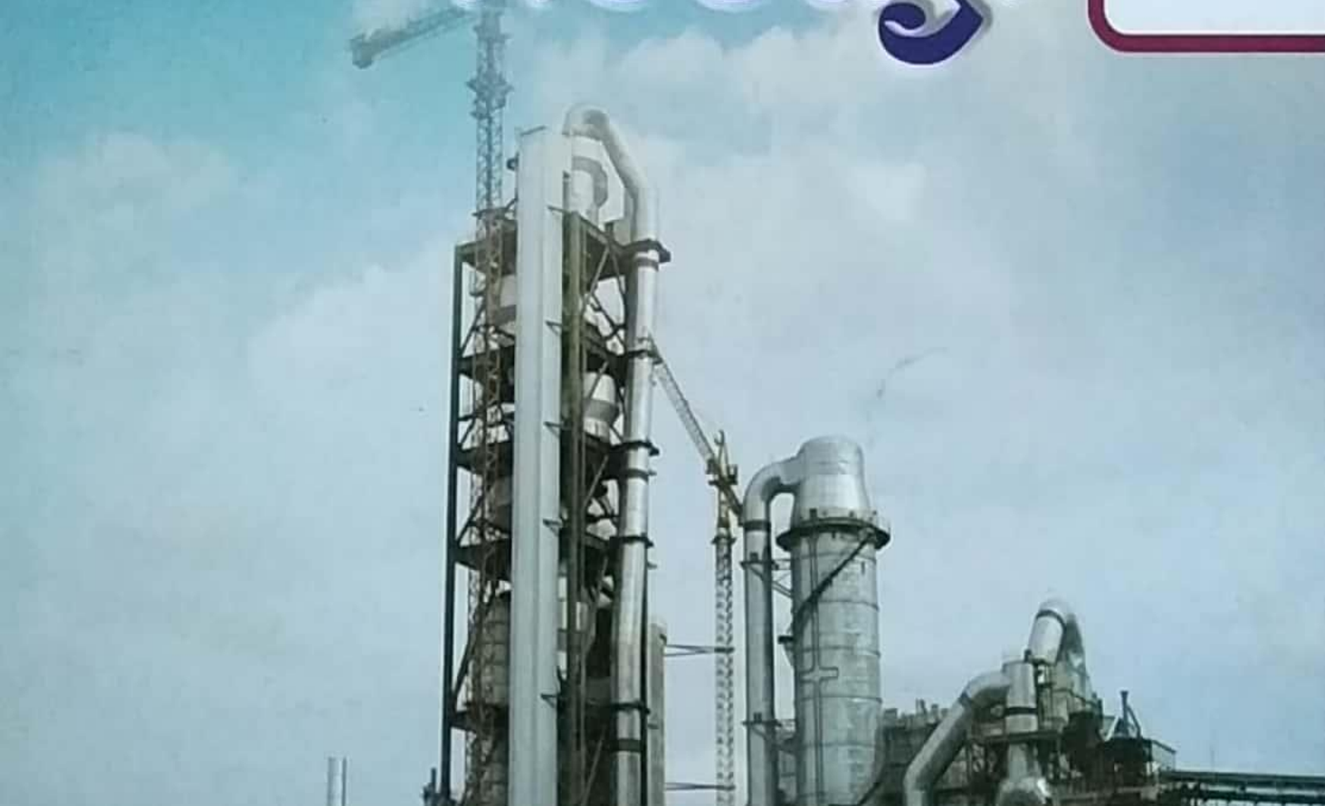

គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពនិងចែកផ្សាយ

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា

គីមីវិទ្យា

ថ្នាក់ទី ១១

បោះពុម្ពផ្សាយដោយ

គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពនិងចែកផ្សាយ

អគារ ១៤៨ មហាវិថី ព្រះនរោត្តម ភ្នំពេញ

គណៈកម្មការនិពន្ធ លោក សួន សុជាតិ លោកស្រី អន កិត្យាស៊ី
លោក ចាន់ ខេង លោក ម៉ី សុវុឌ្ឍី

អ្នកខាយអត្ថបទ លោកស្រី ហាក់ ផាន្នី

វិចិត្រករ លោក សិដ្ឋ ចាន់រដ្ឋា

អ្នករៀបរៀង លោក ស៊ុន ប៊ុណ្ណា

អ្នករចនាទំព័រ លោក ហាក់ វណ្ណថា

គណៈកម្មការពិនិត្យ លោក សិត សេង លោក ព្រហ្ម តារិទ្ធ
លោកស្រី វ៉ាយ វ៉ានី លោកស្រី ខេម រមណី

បានទទួលការអនុញ្ញាតឱ្យបោះពុម្ពផ្សាយពី ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា តាមប្រកាសលេខ ២២៩១ អយក.ប្រក. ចុះថ្ងៃទី ០៨ ខែ ធ្នូ ឆ្នាំ ២០០៨ ដើម្បីប្រើប្រាស់នៅតាមសាលារៀន។

ហាមថតចម្លងសៀវភៅនេះ

រក្សាសិទ្ធិ ©
គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពនិងចែកផ្សាយ

បោះពុម្ពឆ្នាំ ២០១៧

ISBN 9-789-995-000-745

អារម្ភកថា

សៀវភៅគីមីវិទ្យាសម្រាប់សិស្សថ្នាក់ទី 11 នេះ គណៈកម្មការនិពន្ធបានតាក់តែងឡើង ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការរបស់សិស្សនិងគ្រូ សម្រាប់រៀននិងបង្រៀនស្របតាមកម្មវិធីសិក្សាថ្មី ។

ខ្លឹមសារមេរៀននិងវិធីសាស្ត្រនៅក្នុងជំពូកនីមួយៗ អ្នកនិពន្ធបានរៀបចំដោយអនុលោមទៅតាមកម្មវិធីសិក្សាថ្មី ហើយបានពណ៌នា បកស្រាយពីច្បាប់ ទ្រឹស្តី ការពិសោធព្រមទាំងបង្ហាញពីតួនាទីនៃឧស្សាហកម្មគីមីក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចនិងបរិស្ថាន ។ លើសពីនេះទៀត នៅចុងជំពូកនីមួយៗមានសំណួរ ពហុជ្រើសរើស បំពេញល្បះ សំណួរត្រិះរិះ និងលំហាត់ដែលស្របតាមលំនាំនៃការប្រឡងសញ្ញាបត្រមធ្យមសិក្សាបឋមភូមិនិងទុតិយភូមិ ។

គណៈកម្មការនិពន្ធសង្ឃឹមថា លោកគ្រូ អ្នកគ្រូ មិត្តអ្នកអានគ្រប់មជ្ឈដ្ឋាននឹងជួយផ្តល់យោបល់ ជួយរិះគន់ស្ថាបនា ចំពោះកង្វះខាតនិងការភ្លាំភ្លាំងដែលអាចកើតមានឡើងទាំងផ្នែកខ្លឹមសារ បច្ចេកទេស និងគរុកោសល្យ ដើម្បីជួយកែលម្អសៀវភៅនេះឱ្យកាន់តែប្រសើរឡើងថែមទៀត ។

គណៈកម្មការនិពន្ធ

បញ្ជីអត្ថបទ

ទំព័រ

ជំពូក1 : ការគណនាក្នុងគីមី 1

1. រូបមន្តនិងសមីការគីមី 2

2. ចំនួនម៉ូល 14

ជំពូក2 : លោហៈ 31

1. លក្ខណៈលោហៈ 32

2. យោបកលោហៈ 46

ជំពូក3 : អុកស៊ីតកម្ម រេដុកម្ម និងអេឡិចត្រូគីមី 63

1. ប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្ម- រេដុកម្មក្នុងសូលុយស្យុងទឹក 64

2. ប៉ូតង់ស្យែលអុកស៊ីដូរេដុកម្ម 74

3. ចំនួនអុកស៊ីតកម្ម 84

4. ថ្មពិលអេឡិចត្រូគីមី 94

5. អគ្គិសនីវិភាគ 102

ជំពូក4 : ប្រតិកម្មគីមីនិងថាមពល 115

1. ថាមពលគីមី 116

2. កម្តៅប្រតិកម្ម 126

ជំពូក5 : សមាសធាតុអសរីរាង្គ 145

1. អាម៉ូញ៉ាក់ 146

2. អាស៊ីតស៊ុលផួរិច 154

3. សមាសធាតុកាល់ស្យូម 160

ជំពូក6 : ស្តេរ៉េអូគីមី 171

1. ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល 172

2. រូបសណ្ឋាននិងទ្រង់ទ្រាយនៃម៉ូលេគុល 182

ជំពូក7 : គីមីសរីរាង្គ 193

1. អាល់កុលនិងអេទែ 194

2. អាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូន 214

3. អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច 232

បទានុក្រម 249

ជំពូកទី 1

ការគណនាក្នុងគីមី

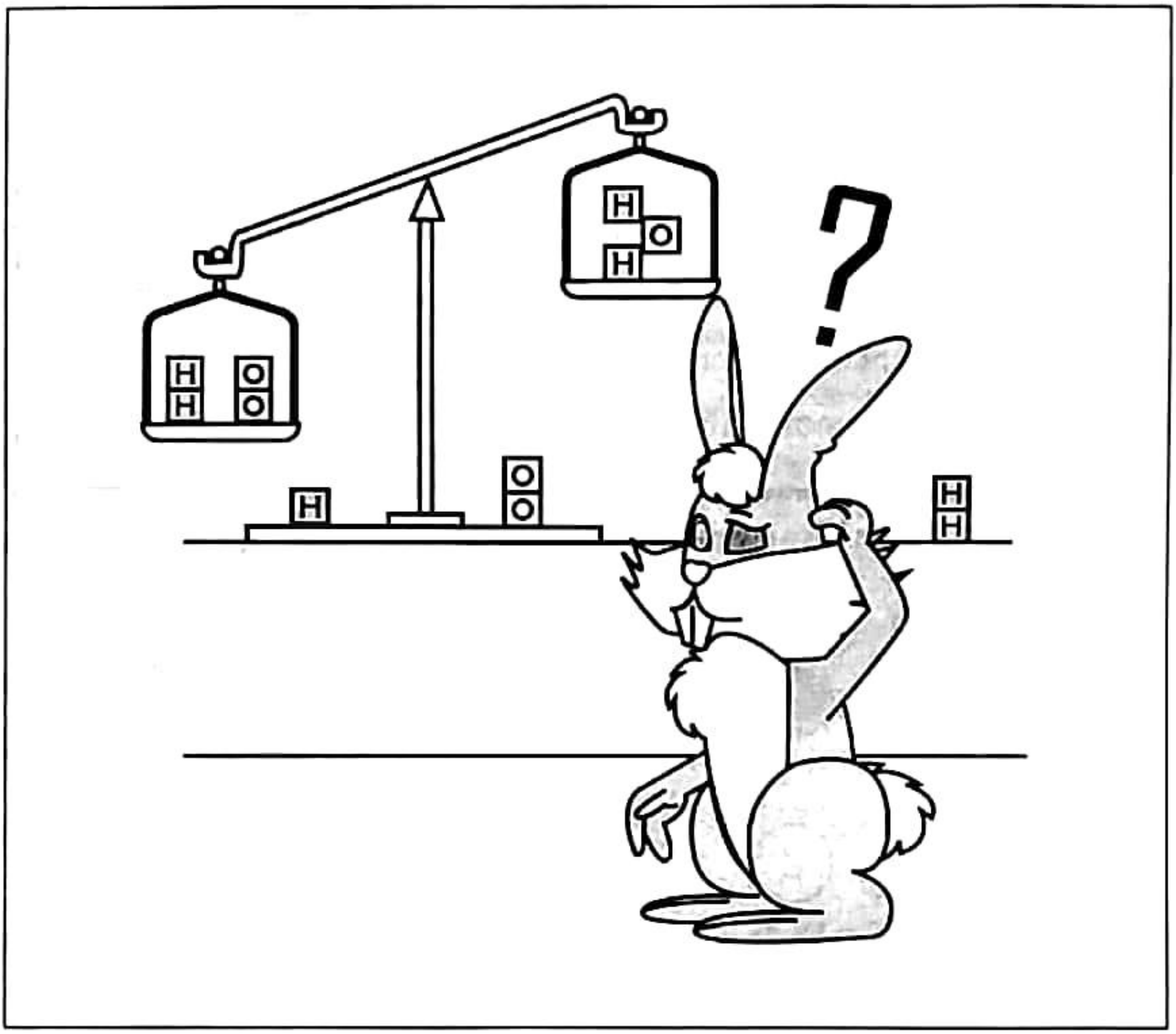

ការគណនាក្នុងគីមីមានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ នៅក្នុងការប្រើប្រាស់និងការអនុវត្តក្នុងគីមី ។ យើងត្រូវការគណនារូបមន្តនៃសមាសធាតុ បរិមាណនៃធាតុគីមីដែលចាំបាច់ត្រូវផ្សំជាមួយគ្នា ដើម្បីបង្កើតជាសមាសធាតុថ្មី ឬក៏គណនាម៉ាស ចំនួនម៉ូល មាឌ ព្រមទាំងកំហាប់របស់អង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផលទៀតផង ។ ម្យ៉ាងទៀតតាមរយៈការគណនានេះយើងអាចកំណត់ទិន្នផលនៃប្រតិកម្មបានផងដែរ ។

1 រូបមន្តនិងសមីការគីមី

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ ពណ៌នាពីនិមិត្តសញ្ញាគីមីនៃរូបធាតុសាមញ្ញមួយចំនួន ។
- ❑ កំណត់និយមន័យ វ៉ាឡង់ រ៉ាឌីកាល់ ម៉ាសអាតូមធៀប និងម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប ។
- ❑ គណនាម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបនៃសមាសធាតុមួយនិងប្រាប់ម៉ាសអាតូមធៀបរបស់ធាតុបង្ក ។
- ❑ គណនាសមាសភាពសតភាគនៃធាតុក្នុងម៉ូលេគុល ។
- ❑ បង្កើតសមីការអ៊ីយ៉ុងដោយប្រើនិមិត្តសញ្ញា ។

និមិត្តសញ្ញាតាងធាតុគីមីរបស់លោក ដាល់តុន ដែលបង្កើតនៅក្នុងសតវត្សទី 19 ។

1. និមិត្តសញ្ញានិងរូបមន្តគីមី

1.1. និមិត្តសញ្ញានៃធាតុគីមី

គេតាងអាតូមនៃធាតុគីមីទាំងឡាយដោយនិមិត្តសញ្ញាផ្ទាល់របស់វា ។ ជាទូទៅគេកំណត់និមិត្តសញ្ញានៃធាតុគីមីដោយយកតួអក្សរធំ ដែលជាតួអក្សរទីមួយខាងដើម ឬសរសេរជាមួយអក្សរតូចនៃតួទីពីរឬទីបីនៃឈ្មោះធាតុគីមីជាអក្សរឡាតាំង ឬភាសាអន្តរជាតិដទៃទៀត ។

តារាងទី 1.1 : តារាងនិមិត្តសញ្ញានៃធាតុគីមីមួយចំនួន

និមិត្តសញ្ញាតាងដោយអក្សរខាងដើម		និមិត្តសញ្ញាតាងដោយអក្សរ 2 តួ		និមិត្តសញ្ញាតាងដោយអក្សរតួទី 1 និងតួទី 3		និមិត្តសញ្ញាពីពាក្យឡាតាំង	
កាបូន	C	កាល់ស្យូម	Ca	ក្លរ	Cl	ទង់ដែង	Cu
Carbon		Calcium		Chlorine		Cuprum	
បរ	B	កូបាល់	Co	ម៉ាញេស្យូម	Mg	មាស	Au
Boron		Cobalt		Magnesium		Aurum	
ផូស្វរ	P	និកែល	Ni	ម៉ង់កាណែស	Mn	ដែក	Fe
Phosphorus		Nickel		Manganese		Ferrum	
អ៊ុយរ៉ាញ៉ូម	U	បារ្យ៉ូម	Ba	ក្រូម	Cr	ប៉ូតាស្យូម	K
Uranium		Barium		Chromium		Kalium	

1.2. រូបមន្តគីមី

សមាសធាតុគីមីទាំងឡាយតាងដោយរូបមន្តគីមី ហើយដែលសន្ទស្សន៍វាបង្ហាញពីចំនួនអាតូម ឬអ៊ីយ៉ុងដែលចូលផ្សំ ។ រូបមន្តគីមីអាចកំណត់បានតាមពិសោធន៍ ឬដោយប្រើតារាងអ៊ីយ៉ុង ហើយបន្ទុកដែលមាននៅលើអ៊ីយ៉ុងបញ្ជាក់ពីវ៉ាឡង់នៃធាតុនោះ ។ នៅពេលដែលសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងកើតឡើងនោះចាំបាច់មានការផ្ទេរអេឡិចត្រុងបង្កបានជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាននិងអ៊ីយ៉ុងអវិជ្ជមាន ហើយផលបូកចំនួនបន្ទុកអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាននិងអវិជ្ជមានក្នុងសមាសធាតុនោះត្រូវស្មើគ្នា ។ ***ឧទាហរណ៍*** ក្នុងសមាសធាតុសូដ្យូមក្លរួ អ៊ីយ៉ុងសូដ្យូម (Na^+) មានបន្ទុក (+1) និងអ៊ីយ៉ុងក្លរួ (Cl^-) មានបន្ទុក (−1) ។ ដូចនេះរូបមន្តម៉ូលេគុលវាគឺ NaCl ។ និមិត្តសញ្ញា NaCl នេះហៅថា **រូបមន្តគីមី** ។

រូបមន្តគីមីនៃសារធាតុមួយប្រាប់ឱ្យយើងដឹងពីចំនួនធាតុដែលចូលផ្សំនិងចំនួនអាតូមរបស់ធាតុនីមួយៗ ដែលមាននៅក្នុងម៉ូលេគុលនៃសារធាតុនោះ ។

តារាងទី 1.2 : អ៊ីយ៉ុងសាមញ្ញមួយចំនួន

វ៉ាឡង់	អ៊ីយ៉ុងបន្ទុកវិជ្ជមាន		អ៊ីយ៉ុងបន្ទុកអវិជ្ជមាន	
1	អ៊ីយ៉ុងសូដ្យូម	Na^+	អ៊ីយ៉ុងក្លរួ	Cl^-
	អ៊ីយ៉ុងប៉ូតាស្យូម	K^+	អ៊ីយ៉ុងប្រូមួ	Br^-
	អ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូសែន	H^+	អ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រុកស៊ីត	OH^-

	អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម NH_4^+	អ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូសែលស៊ុលផាត HSO_4^-
2	អ៊ីយ៉ុងសំណ (II) Pb^{2+} អ៊ីយ៉ុងកាល់ស្យូម Ca^{2+} អ៊ីយ៉ុងស័ង្កសី Zn^{2+} អ៊ីយ៉ុងដែក (II) Fe^{2+}	អ៊ីយ៉ុងស៊ុលផាត SO_4^{2-} អ៊ីយ៉ុងកាបូណាត CO_3^{2-} អ៊ីយ៉ុងស៊ុលផួ S^{2-}
3	អ៊ីយ៉ុងដែក (III) Fe^{3+}	អ៊ីយ៉ុងផូស្វាត PO_4^{3-}

ក្នុងសមាសធាតុសូដ្យូមកាបូណាតយើងឃើញមានអ៊ីយ៉ុងសូដ្យូម (Na^+) និងអ៊ីយ៉ុងកាបូណាត (CO_3^{2-}) ដែលចូលផ្សំគ្នាតាមបរិមាណចាំបាច់គឺ អ៊ីយ៉ុងសូដ្យូមពីរនិងអ៊ីយ៉ុងកាបូណាតមួយ ។ ដូច្នេះ រូបមន្តគីមីរបស់សូដ្យូមកាបូណាតគឺ Na_2CO_3 ។

ចំពោះសមាសធាតុអាលុយមីញ៉ូមនីត្រាត អ៊ីយ៉ុងអាលុយមីញ៉ូម (Al^{3+}) មួយ ត្រូវការអ៊ីយ៉ុងនីត្រាត (NO_3^-) បី ដើម្បីឱ្យមានលំនឹងជាមួយនឹងបន្ទុកវិជ្ជមានបីរបស់អាលុយមីញ៉ូម ។ ដូច្នេះរូបមន្តគីមីរបស់វាគឺ : $Al(NO_3)_3$ ។

តារាងទី1.3 : រូបមន្តគីមីរបស់សមាសធាតុមួយចំនួន

សមាសធាតុ	អ៊ីយ៉ុងចូលផ្សំ		រូបមន្តគីមី
អាស៊ីតនីទ្រិច	H^+	NO_3^-	HNO_3
ប្រាក់ក្លរួ	Ag^+	Cl^-	$AgCl$
សូដ្យូមក្លរួ	Na^+	Cl^-	$NaCl$
សូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត	Na^+	OH^-	$NaOH$
អាស៊ីតកាបូនិច	H^+	CO_3^{2-}	H_2CO_3
អាស៊ីតស៊ុលផួរិច	H^+	SO_4^{2-}	H_2SO_4
កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត	Ca^{2+}	OH^-	$Ca(OH)_2$
អាម៉ូញ៉ូមកាបូណាត	NH_4^+	CO_3^{2-}	$(NH_4)_2CO_3$

ដើម្បីសរសេររូបមន្តគីមីនៃសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងយើងត្រូវសរសេរឈ្មោះរបស់សារធាតុ សរសេរអ៊ីយ៉ុងដែលចូលផ្សំ លៃយ៉ាងណាឱ្យចំនួនបន្ទុកវិជ្ជមាន(+)ស្មើនឹងចំនួនបន្ទុកអវិជ្ជមាន (-) ។

យើងត្រូវចងចាំរូបមន្តគីមីរបស់សមាសធាតុកូវ៉ាឡង់មួយចំនួនដែលមិនបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង ។

តារាងទី1.4 : រូបមន្តម៉ូលេគុលកូវ៉ាឡង់មួយចំនួនដែលមិនបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង

ម៉ូលេគុលកូវ៉ាឡង់	រូបមន្ត	ម៉ូលេគុលកូវ៉ាឡង់	រូបមន្ត
អ៊ីដ្រូសែន	H_2	កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត	CO
អុកស៊ីសែន	O_2	កាបូនឌីអុកស៊ីត	CO_2
ក្លរ	Cl_2	ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត	SO_2
អាសូត	N_2	ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត	SO_3
ទឹក	H_2O	អាសូតឌីអុកស៊ីត	NO_2
អាម៉ូញាក់	NH_3	អ៊ីដ្រូសែនក្លរួ	HCl

2. វ៉ាឡង់និងរូបមន្តគីមី

2.1. វ៉ាឡង់

គេអាចកំណត់រូបមន្តគីមីបានដោយប្រើវ៉ាឡង់របស់អាតូមឬរ៉ាឌីកាល់ (ក្រុមអាតូម) ដែលចូលផ្សំ ។ ចំនួនវ៉ាឡង់នៃធាតុស្មើនឹងបន្ទុកនៅលើអ៊ីយ៉ុង ។

វ៉ាឡង់ គឺជាលទ្ធភាពចូលផ្សំរវាងអាតូម ឬរ៉ាឌីកាល់ជាមួយធាតុដទៃទៀត ។ ជានិច្ចកាលវ៉ាឡង់ជាចំនួនគត់តូច ឬសូន្យតាងដោយលេខរ៉ូម៉ាំង ។ ធាតុដែលមានវ៉ាឡង់សូន្យ (ពពួកឧស្ម័នកម្រ) មិនអាចបង្កើតជាសមាសធាតុបានទេ ។ ធាតុខ្លះមានវ៉ាឡង់ច្រើនជាងមួយ ។ វ៉ាឡង់នៃធាតុអាចប្រែប្រួលនិងអាចឱ្យដឹងពីលក្ខណៈប្លែកៗរបស់ធាតុ ។ ***ឧទាហរណ៍ :*** អ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (I) មានលក្ខណៈខុសប្លែកពីអ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (II) អ៊ីយ៉ុងដែក (II) មានលក្ខណៈខុសប្លែកពីអ៊ីយ៉ុងដែក (III) ។

2.2. រ៉ាឌីកាល់

រ៉ាឌីកាល់ គឺជាក្រុមអាតូមដែលចូលរួមក្នុងរូបមន្តម៉ូលេគុលនៃអង្គធាតុសមាសមួយចំនួន ។
ឧទាហរណ៍ : ក្នុងសមាសធាតុសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($NaOH$) និងអាលុយមីញ៉ូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត $Al(OH)_3$ មានបណ្តុំអ៊ីដ្រុកស៊ីត (OH) ដូចគ្នា ។

ការាងទី 1.5 : វ៉ាឡង់នៃធាតុនិងរ៉ាឌីកាល់មួយចំនួន

ឈ្មោះធាតុ	និមិត្តសញ្ញា	វ៉ាឡង់	ឈ្មោះរ៉ាឌីកាល់	និមិត្តសញ្ញា	វ៉ាឡង់
អេល្យូម	He	0	អ៊ីដ្រុកស៊ីត	OH	1
នេអុង	Ne	0	នីត្រាត	NO_3	1
អ៊ីដ្រូសែន	H	1	អាម៉ូញ៉ូម	NH_4	1
លីចូម	Li	1	កាបូណាតអាស៊ីត	HCO_3	1
សូដ្យូម	Na	1	កាបូណាត	CO_3	2
ម៉ាញេស្យូម	Mg	2	ស៊ុលផាត	SO_4	2
សង្កសី	Zn	2	ផូស្វាត	PO_4	3
ដែក	Fe	2 ឬ 3			
ស្ពាន់ធ័រ	S	2 4 6			

2.3. ការសរសេររូបមន្តគីមី

កាលណាធាតុគីមីចូលផ្សំគ្នា ជាសមាសធាតុ វ៉ាឡង់សរុបនៃធាតុឬរ៉ាឌីកាល់នីមួយៗត្រូវស្មើគ្នា (ឬចំនួនបន្ទុកលើអ៊ីយ៉ុងក៏ត្រូវស្មើគ្នាដែរ) ។ ***ឧទាហរណ៍*** ពេលអាតូមទង់ដែងនិងអុកស៊ីសែនចូលផ្សំគ្នា នោះរូបមន្តនៃសមាសធាតុដែលផ្សំមានពីរប្រភេទអាស្រ័យតាមវ៉ាឡង់របស់ទង់ដែង ។ បើទង់ដែងវ៉ាឡង់ (I) យើងបានរូបមន្ត Cu_2O ព្រោះអុកស៊ីសែនវ៉ាឡង (II) តែបើទង់ដែងវ៉ាឡង់ (II) យើងបានរូបមន្ត CuO ព្រោះអុកស៊ីសែននិងទង់ដែងមានវ៉ាឡង់ (II) ដូចគ្នា ។

ជាទូទៅវិធីងាយគឺ វ៉ាឡង់ x → ធាតុ B ; វ៉ាឡង់ y → ធាតុ A } រូបមន្តគីមីគឺ A_yB_x

បើ x = y គេសរសេរ AB

ឧទាហរណ៍ : អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតផ្សំដោយកាចុង Al^{3+} និងអាញ៉ុង O^{2-} ។

ផលបូកបន្ទុកទាំងអស់គឺ : $2(+3)+3(-2) = 0$

ដូច្នេះ រូបមន្តអាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតគឺ Al_2O_3

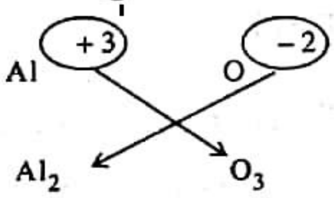

ក្នុងករណីដែលវ៉ាឡង់នៃធាតុមួយ ជាពហុគុណនៃវ៉ាឡង់របស់ធាតុមួយទៀត យើងត្រូវសម្រួលលេខសន្ទស្សន៍ឱ្យនៅតូច ។

ឧទាហរណ៍

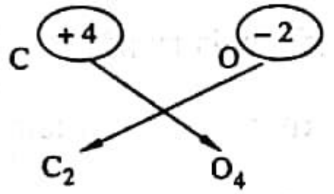

$\longrightarrow C_2O_4 \longrightarrow CO_2$

ផ្អែកតាមគំនូសតាងឡឺវីសនៃអាតូម : ចំនួនសម្ព័ន្ធដែលអាតូមអាចបង្កើតស្មើនឹងវ៉ាឡង់អេឡិចត្រុងសេរី ។ ***ឧទាហរណ៍ :***

- អាតូមអ៊ីដ្រូសែន (H•)អាចបង្កើតសម្ព័ន្ធបានតែមួយ (H—) វាមានវ៉ាឡង់ 1 ។
- អាតូមអុកស៊ីសែន (•O•)អាចបង្កើតសម្ព័ន្ធបាន 2 (—O—) វាមានវ៉ាឡង់ 2 ។
- អាតូមអាសូត (•Ṅ•) អាចបង្កើតសម្ព័ន្ធបាន 3 (—N(—)—) វាមានវ៉ាឡង់ 3 ។
- អាតូមកាបូន (•Ċ•) អាចបង្កើតសម្ព័ន្ធបាន 4 (—C(—)(—)—) វាមានវ៉ាឡង់ 4 ។

3. ម៉ាសធៀប

3.1. ម៉ាសអាតូមធៀប (A_r)

ម៉ាសរបស់អាតូមតូចណាស់ ។ អាតូមដែលស្រាលជាងគេគឺ អាតូមអ៊ីដ្រូសែនដែលមានម៉ាសប្រហែល10^{-24}g ។ អាតូមដែលមានម៉ាសធំជាងគេគឺអ៊ុយរ៉ាញ៉ូម(ធំជាងម៉ាសអាតូមអ៊ីដ្រូសែន 300 ដង) ។ ក្នុងការគណនា ដោយម៉ាសអាតូមតូចខ្លាំងពេកគេពុំអាចប្រើតម្លៃម៉ាសនេះបានទេ ចាំបាច់ត្រូវធ្វើការប្រៀបធៀបម៉ាសអាតូមហៅថា **ម៉ាសអាតូមធៀប** (A_r) ។ ពេលដែលអ្នកគីមីផ្តើមប្រៀបធៀបម៉ាសរបស់អាតូមខុសៗគ្នានោះ ដំបូងគេធៀបវាជាមួយនឹងម៉ាសរបស់អាតូមអ៊ីដ្រូសែន ។ ដូចជាអាតូមអាសូតមួយធ្ងន់ជាងអាតូមអ៊ីដ្រូសែន 14 ដង គេថាអាសូតមានម៉ាសអាតូមធៀបស្មើនឹង 14 ។ អាតូមដែកធ្ងន់ជាងអាតូមអ៊ីដ្រូសែន 56 ដង ដូចនេះដែកមានម៉ាសអាតូមធៀប 56 ។

ក្រោយមកនៅឆ្នាំ1961 អ្នកគីមីពីបណ្តាប្រទេសជាច្រើនបានសម្រេចប្រៀបធៀបម៉ាសអាតូមទាំងឡាយជាមួយនិងម៉ាសអាតូមកាបូនវិញ ។ អាតូមកាបូនមាន 12 ដងម៉ាសអាតូមអ៊ីដ្រូសែន ដូចនេះ $\frac{1}{12}$ នៃអាតូមកាបូនមានម៉ាសស្មើនឹងអាតូមអ៊ីដ្រូសែនមួយ ។ ដូច្នេះជាទូទៅម៉ាសអាតូមធៀបនៃធាតុមួយ គឺជាផលធៀបម៉ាសមធ្យមរបស់អាតូមនៃធាតុនោះជាមួយនិង $\frac{1}{12}$ ម៉ាសអាតូមកាបូន 12 ($^{12}_{6}C$) ។

$$A_r = \frac{\text{ម៉ាសមធ្យមរបស់អាតូមនៃធាតុមួយ}}{\text{ម៉ាសនៃ } \frac{1}{12} \text{ របស់អាតូមកាបូន 12}}$$

ម៉ាសអាតូមធៀបគឺជាចំនួនគ្មានខ្នាត ។

តារាងទី1.6 : ម៉ាសអាតូមធៀបរបស់ធាតុមួយចំនួន

ឈ្មោះធាតុ	និមិត្តសញ្ញា	ម៉ាសអាតូមធៀប	ឈ្មោះធាតុ	និមិត្តសញ្ញា	ម៉ាសអាតូមធៀប
អ៊ីដ្រូសែន	H	1	កាល់ស្យូម	Ca	40
អេល្យូម	He	4	ដែក	Fe	56
កាបូន	C	12	ទង់ដែង	Cu	64
អាសូត	N	14	ស័ង្កសី	Zn	65
អុកស៊ីសែន	O	16	ប្រាក់	Ag	108
សូដ្យូម	Na	23	អ៊ីយ៉ូត	I	127
ម៉ាញេស្យូម	Mg	24	សំណ	Pb	207
ក្លរ	Cl	35.5			

3.2. ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប (M_r)

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់សារធាតុមួយ គឺជាផលធៀបម៉ាសម៉ូលេគុលមធ្យមរបស់សារធាតុនោះជាមួយ $\frac{1}{12}$ ម៉ាសអាតូមកាបូន 12 ។

$$M_r = \frac{\text{ម៉ាសម៉ូលេគុលមធ្យមរបស់សារធាតុ}}{\frac{1}{12}\times \text{ម៉ាសអាតូមកាបូន 12}}$$

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប គឺជាចំនួនគ្មានខ្នាត ។

ក្នុងការអនុវត្តម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់ម៉ូលេគុលមួយ អាចគណនាតាមផលបូកនៃម៉ាសអាតូមធៀបនៃធាតុបង្កក្នុងម៉ូលេគុលនោះ ។

ឧទាហរណ៍ទី 1 : គណនាម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់អុកស៊ីសែន (O_2) ។

ម៉ាសអាតូមធៀបរបស់អុកស៊ីសែន $A_r(O) = 16$

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់អុកស៊ីសែន $M_r(O_2) : 2\times A_r(O) \Rightarrow 2\times 16 = 32$

ឧទាហរណ៍ទី 2 : គណនាម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់អាស៊ីតស៊ុលផួរិច (H_2SO_4) ។

ម៉ាសអាតូមធៀប $A_r(H) = 1$, $A_r(S) = 32$, $A_r(O) = 16$

$$M_r(H_2SO_4) = (\underset{\uparrow H_2}{2\times 1}) + \underset{\uparrow S}{32} + (\underset{\uparrow O_4}{4\times 16})$$

$$= 98$$

4. សមាសភាពសតភាគ

4.1. សមាសភាពសតភាគនៃធាតុបង្កក្នុងម៉ូលេគុល

សមាសភាពសតភាគ (ភាគរយ) នៃសារធាតុសុទ្ធមិនប្រែប្រួលទេ ។ ***ឧទាហរណ៍*** ម៉ូលេគុលទឹកជាសមាសធាតុដែលផ្សំដោយធាតុពីរប្រភេទគឺ អ៊ីដ្រូសែននិងអុកស៊ីសែន ។ ដូចនេះមួយម៉ូលេគុលទឹកជានិច្ចកាលមានអ៊ីដ្រូសែន 11.11 % និងអុកស៊ីសែន 88.89 % ។

ឧទាហរណ៍ : សូដ្យូមក្លរួមានរូបមន្ត NaCl ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់ NaCl : $A_r(Na) + A_r(Cl) = 23 + 35.5 = 58.5$

ភាគរយរបស់អាតូមសូដ្យូម (Na) ក្នុង $NaCl = \frac{A_r(Na)}{M_r(NaCl)} \times 100\% = \frac{23}{58.5} \times 100 = 39.32\%$

ភាគរយរបស់ក្លរ (Cl) ក្នុង $NaCl = \frac{A_r(Cl)}{M_r(NaCl)} \times 100\% = \frac{35.5}{58.5} \times 100 = 60.68\%$

ផលបូកភាគរយរបស់ Na និង Cl ស្មើនិង 100 % ។ លទ្ធផលនេះអាចឱ្យយើងប្រើសម្រាប់ផ្ទៀងផ្ទាត់ការគណនារបស់យើងឱ្យបានត្រឹមត្រូវ ។

4.2. គណនាម៉ាសនៃធាតុបង្កក្នុងសមាសធាតុមួយ

បើយើងស្គាល់រូបមន្តនៃធាតុក្នុងសមាសធាតុមួយ យើងមានការងាយស្រួលក្នុងការគណនាម៉ាសរបស់ធាតុបង្កក្នុងសមាសធាតុនោះ ។

$$\text{ម៉ាសធាតុបង្ក} = \frac{\text{ចំនួនអាតូមធាតុបង្កក្នុងរូបមន្ត} \times A_r \text{ របស់ធាតុ}}{M_r \text{ របស់សមាសធាតុ}} \times \text{ម៉ាសភាគសំណាក}$$

ឧទាហរណ៍ : គណនាម៉ាសរបស់ទង់ដែងដែលមានក្នុង 32g នៃក្រាមទង់ដែង (II) ស៊ុលផាត $CuSO_4$ ។ ម៉ាសអាតូមធៀប O = 16 , S = 32 , Cu = 64 ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ក្នុងរូបមន្ត $CuSO_4$ មាន Cu មួយអាតូម

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់ $CuSO_4 = 64 + 32 + (4 \times 16) = 160$

ម៉ាសទង់ដែង $= \frac{64}{160} \times 32g = 12.8g$

5. គណនាម៉ាសទឹកក្នុងសមាសធាតុ

សមាសធាតុក្រាមទាំងឡាយណាដែលមានទឹកក្នុងម៉ូលេគុលរបស់វាហៅថា សមាសធាតុអ៊ីដ្រាតេ ។ *ឧទាហរណ៍ :* ក្រាមទង់ដែង (II) ស៊ុលផាតបង់តាអ៊ីដ្រាតេមានរូបមន្ត : $CuSO_4 \cdot 5H_2O$

$$\text{ម៉ាសទឹកក្នុងសមាសធាតុ} = \frac{\text{ចំនួនម៉ូល } H_2O \text{ ក្នុងរូបមន្ត } \times M_r \text{ នៃ } H_2O}{M_r \text{ នៃសមាសធាតុ}} \times \text{ម៉ាសភាគសំណាក}$$

ឧទាហរណ៍ : គណនាម៉ាសទឹកដែលមានក្នុង 10g នៃក្រាមសូដ្យូមកាបូណាតដេកាអ៊ីដ្រាតេ ($Na_2CO_3 \cdot 10H_2O$) ។ ម៉ាសអាតូមធៀប : Na = 23 , 0 = 16 , C = 12 , H = 1 ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសទឹកក្នុងរូបមន្ត $Na_2CO_3 \cdot 10H_2O$ $= 10 \times 18 = 180$

ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបនៃ $Na_2CO_3 \cdot 10H_2O = 286$

ម៉ាសទឹកក្នុង 10g នៃក្រាមសូដ្យូមកាបូណាត $= \frac{180}{286} \times 10 = 6.29g$

6. រូបមន្តងាយ

រូបមន្តងាយរបស់សមាសធាតុគីមី គឺជារូបមន្តបង្ហាញពីចំនួនអាតូមធៀបនៃធាតុខុសៗគ្នា ។ គេអាចកំណត់រូបមន្តងាយបាន កាលណាគេស្គាល់ភាគរយ ឬម៉ាសរបស់ធាតុនីមួយៗ ។

ឧទាហរណ៍ : សមាធាតុមួយមានអុកស៊ីសែន 88.89 % និងអ៊ីដ្រូសែន 11.11 % ។ ចូររករូបមន្តងាយរបស់វា ។

	H	O
- ចែក % ដោយ A_r	$\frac{11.11}{1} = 11.11$	$\frac{88.89}{16} = 5.55$
- ចែកជាមួយលទ្ធផលដែលតូចជាងគេ	$\frac{11.11}{5.55} = 2$	$\frac{5.55}{5.55} = 1$
- រូបមន្តងាយ	H_2	O

រូបមន្តងាយក្នុងករណីនេះដូចគ្នានិងរូបមន្តគីមីដែរគឺ H_2O ។ ម៉ូលេគុល H_4O_2 , H_6O_3 ឬ H_8O_4 គឺមានសមាសភាពភាគរយនិងមានរូបមន្តងាយដូចគ្នាដែរគឺ H_2O ។ ចំពោះទឹកមានម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប 18 ដូចនេះរូបមន្តម៉ូលេគុលវាគឺ H_2O តែបើម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបស្មើនិង 36 នោះរូបមន្តម៉ូលេគុលទៅជា H_4O_2 ។

7. សមីការគីមី

ក្នុងប្រតិកម្មគីមីសារធាតុមួយបានប្តូរទៅជាសារធាតុផ្សេងទៀត ។ គេប្រើសមីការគីមីដើម្បីបង្ហាញពីអ្វីដែលកើតមានក្នុងពេលប្រតិកម្ម ។ ក្នុងសមីការគីមី ធាតុឬសមាសធាតុនៅផ្នែកខាងឆ្វេងសញ្ញាព្រួញហៅថា **អង្គធាតុប្រតិករ** ហើយសារធាតុថ្មីដែលកកើតនៅផ្នែកខាងស្តាំសញ្ញាព្រួញ **អង្គធាតុកកើត ឬ ផលិតផល** ។

សមីការអាចសរសេរជាអក្សរហៅថា **សមីការពាក្យ** តែគេច្រើនសរសេរដោយប្រើនិមិត្តសញ្ញាគីមីហៅថា **សមីការគីមី** ។ ការសរសេរសមីការគីមីត្រូវគោរពតាមវិធានដូចខាងក្រោម :

- សរសេរសមីការពាក្យតាមព័ត៌មានដែលផ្តល់ឱ្យ ឬដោយចំណេះដឹងគីមីរបស់ខ្លួន
- សរសេរសមីការដោយប្រើនិមិត្តសញ្ញាគីមី ចំពោះអង្គធាតុប្រតិករសរសេរផ្នែកខាងឆ្វេងសញ្ញាព្រួញ ហើយអង្គធាតុកកើត (ឬផលិតផល) សរសេរនៅផ្នែកខាងស្តាំសញ្ញាព្រួញ ។
- ថ្លឹងសមីការប្រតិកម្មដោយលៃយ៉ាងណាឱ្យចំនួនអាតូមនៃធាតុទាំងអស់ (មុននិងក្រោយប្រតិកម្ម) មានចំនួនស្មើគ្នាដោយអនុវត្តតាមច្បាប់រក្សាម៉ាស ។
- ចុងបញ្ចប់ដាក់និមិត្តសញ្ញាភាពរូបឱ្យគ្រប់អង្គធាតុប្រតិករនិងអង្គធាតុកកើត ដោយអង្គធាតុរឹង (solid) តាង (s) រាវ (liquid) តាង (l) ឧស្ម័ន (gas) តាង (g) និងសារធាតុរលាយក្នុងទឹក (aqueous) តាង (aq) ។

ឧទាហរណ៍ : ម៉ាញេស្យូមឆេះនៅក្នុងអុកស៊ីសែនបង្កើតបានជាម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត ។ ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មនេះ ។

សមីការពាក្យ : $\underbrace{\text{ម៉ាញេស្យូម} + \text{អុកស៊ីសែន}}_{\text{អង្គធាតុប្រតិករ}} \longrightarrow \underbrace{\text{ម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត}}_{\text{អង្គធាតុកកើត}}$

សមីការគីមី : $Mg + O_2 \longrightarrow MgO$

ដើម្បីថ្លឹងសមីការ យើងបន្ថែមមេគុណ 2 នៅមុខអាតូម Mg ហើយបន្ថែមមេគុណ 2 នៅមុខ MgO ដែរ ធ្វើបែបនេះទើបសមីការមានលំនឹង : $2Mg(s) + O_2(g) \longrightarrow 2MgO(s)$ ។

៨. សមីការអ៊ីយ៉ុង

សមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងកើតឡើងដោយកាចុង (អ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាន) និងអាញ៉ុង (អ៊ីយ៉ុងអវិជ្ជមាន) ។ កាចុងកើតពីអាតូមលោហៈ លើកលែងតែអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម NH_4^+ អ៊ីដ្រូសែន H^+ ... ។ អង្គធាតុដែលអាចរលាយនៅក្នុងប្រតិកម្មគីមីអាចសរសេរជាអ៊ីយ៉ុងបាន ចំណែកអង្គធាតុរឹងមិនអាចសរសេរជាអ៊ីយ៉ុងបានទេ ។ ពីមុនយើងសរសេរសមីការពេញលេញ ដើម្បីបង្ហាញពីប្រតិកម្មគីមីមួយ ។ បើសមីការបានពីអ៊ីយ៉ុងចូលផ្សំគ្នាក្នុងសូលុយស្យុង យើងអាចសរសេរជា **សមីការអ៊ីយ៉ុង** បាន ។

ឧទាហរណ៍ : យើងដាក់សូលុយស្យុងសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតចូលក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែង(II) ស៊ុលផាត យើងទទួលបានទង់ដែង (II) អ៊ីដ្រុកស៊ីត(រឹង)និងសូលុយស្យុងសូដ្យូមស៊ុលផាត ។

សមីការពាក្យ :សូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត + ទង់ដែង (II) ស៊ុលផាត → ទង់ដែង(II) អ៊ីដ្រុកស៊ីត + សូដ្យូមស៊ុលផាត

សមីការគីមី : $2NaOH(aq) + CuSO_4(aq) \longrightarrow Cu(OH)_2(s) + Na_2SO_4(aq)$

សមីការអ៊ីយ៉ុង:

$$2Na^+(aq) + 2OH^-(aq) + Cu^{2+}(aq) + SO_4^{2-}(aq) \longrightarrow Cu(OH)_2(s) + 2Na^+(aq) + SO_4^{2-}(aq)$$

យើងឃើញថាអ៊ីយ៉ុង (Na^+) និងអ៊ីយ៉ុង (SO_4^{2-}) មាននៅក្នុងអង្គទាំងសងខាងនៃសមីការ ហៅថា **អ៊ីយ៉ុងទស្សនិក** ព្រោះវាមិនចូលរួមក្នុងប្រតិកម្មនេះទេ គេអាចសម្រួលចោលបាន ។ ដូចនេះ សមីការអ៊ីយ៉ុងខាងលើអាចសរសេរជា $Cu^{2+}(aq) + 2OH^-(aq) \longrightarrow Cu(OH)_2(s)$ ។

មេរៀនសង្ខេប

- និមិត្តសញ្ញាគីមីកំណត់ដោយតួអក្សរធំខាងដើមឬអក្សរពីរតួដំបូង ឬអក្សរធំនៃតួទី1 និងអក្សរតូចនៃតួទី3 របស់ឈ្មោះធាតុជាភាសាបារាំង ឡាតាំង ឬក្រិច ។
- វ៉ាឡង់ជាលទ្ធភាពចូលផ្សំនៃអាតូមឬរ៉ាឌីកាល់ ជាមួយធាតុដទៃទៀត ។ ចំពោះសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុង វ៉ាឡង់ស្មើនឹងបន្ទុកនៅលើអ៊ីយ៉ុង ។
- ក្នុងរូបមន្តគីមីនៃសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងមួយ ចំនួនបន្ទុក (+) សរុបស្មើនឹងចំនួនបន្ទុក (-)សរុប ។
- $$\text{ភាគរយនៃធាតុ} = \frac{A_r \text{ របស់ធាតុ} \times \text{ចំនួនអាតូមរបស់ធាតុក្នុងរូបមន្ត}}{M_r \text{ របស់សមាសធាតុ}} \times 100\ \%$$
- សមីការអ៊ីយ៉ុងសម្រួលជាសមីការដែលបង្ហាញតែពីអ៊ីយ៉ុងដែលចូលរួមក្នុងប្រតិកម្ម ។

. $Cu^{2+}(aq) + 2OH^-(aq) \longrightarrow Cu(OH_2)(s)$

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ដូចម្តេចហៅថា ម៉ាសអាតូមធៀប ? ដូចម្តេចហៅថា ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប ?
2. ចូរគណនាម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់សារធាតុទាំងនេះ : ZnO CO_2 CH_4 $(NH_4)_2SO_4$ O_2 Cl_2 ។
3. ចូរសរសេររូបមន្តម៉ូលេគុលរបស់សារធាតុខាងក្រោម

   ក. ម៉ាញេស្យូមស៊ុលផាត គ. សំណ (II) ក្លរួ

   ខ. ស័ង្កសីអុកស៊ីត ឃ. ដែក (III) ស៊ុលផាត
4. ចូរថ្លឹងសមីការខាងក្រោម :

   ក. $Cu(s) + O_2(g) \longrightarrow CuO(s)$

   ខ. $Mg(s) + HCl(aq) \longrightarrow MgCl_2(aq) + H_2(g)$

   គ. $Fe_2O_3(s) + Al(s) \longrightarrow Al_2O_3(s) + Fe(s)$

   ឃ. $Na(s) + H_2O\ (l) \longrightarrow NaOH(aq) + H_2(g)$
5. ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មគីមីខាងក្រោម:

   ក. ដែក + អាស៊ីតស៊ុលផួរិច ⟶ ដែក (II) ស៊ុលផាត + អ៊ីដ្រូសែន

   ខ. កាបូន + អុកស៊ីសែន ⟶ កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត

   គ. ដែក (III) អុកស៊ីត + កាបូន ⟶ ដែក + កាបូនឌីអុកស៊ីត
6. គណនាម៉ាសទឹកដែលមានក្នុង $MgSO_4 \cdot 7H_2O$ 12.3g និង $FeCl_3 \cdot 6H_2O$ 54.1g ។
7. ចូរគណនាភាគរយរបស់

   ក. ទង់ដែង Cu ក្នុងទង់ដែង (II) អុកស៊ីត CuO

   ខ. ម៉ាញេស្យូម Mg ក្នុងម៉ាញេស្យូមស៊ុលផាត $MgSO_4$

   គ. សូដ្យូម Na ក្នុងសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត NaOH
8. ចូរគណនាម៉ាស

   ក. កាល់ស្យូមមានក្នុង 25g នៃកាល់ស្យូមកាបូណាត $CaCO_3$

   ខ. ក្លរមានក្នុង 27g នៃទង់ដែង (II) ក្លរួ $CuCl_2$ ។
9. ចូរកំណត់រូបមន្តងាយរបស់ម៉ូលេគុលអ៊ីដ្រូកាបូខាងក្រោមដោយប្រើសមាសភាពសតភាគនៃធាតុដែលផ្តល់ឱ្យ ក. 75 % C និង 25 % H ខ. 80 % C និង 20 % H

   គេឱ្យ A_r : C = 12 , H = 1 ។

មេរៀនទី

2 ចំនួនម៉ូល

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ កំណត់និយមន័យម៉ូល ។
- ❑ កំណត់ម៉ាសនិងចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូក្នុងមួយម៉ូលនៃសារធាតុ ។
- ❑ កំណត់កំហាប់សូលុយស្យុងនិងមាឌឧស្ម័ននៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ ។
- ❑ ប្រើដំណោះស្រាយសមាមាត្រដើម្បីរកផលធៀបម៉ូល ។
- ❑ ដោះស្រាយលំហាត់ដោយប្រើម៉ាសម៉ូលនិងចំនួនម៉ូល ។

1. ម៉ូល

រូបទី 2.1 : ខ្នាតសម្រាប់រាប់វត្ថុតាតាមួយចំនួន

ក្នុងជីវភាពរស់នៅយើងប្រើឯកតា គូ សម្រាប់រាប់ស្បែកជើងឬស្រោមដៃ ឡូ សម្រាប់ស៊ុត ឬផ្លែឈើ រ៉ាម សម្រាប់ក្រដាស . . . ។ គូ ឡូ រ៉ាម ជាចំនួនកំណត់នៃវត្ថុ មានន័យថា : មួយគូស្មើនិងពីរ មួយឡូមាន 12 ឯមួយរ៉ាមមាន 500 សន្លឹក ។ នៅក្នុងគីមីយើងសិក្សាពីភាគល្អិតដូចជា អាតូម អ៊ីយ៉ុង និងម៉ូលេគុល ។ អ្នកគីមីបានកំណត់យកឯកតាស្រដៀងគ្នានេះដែរ សម្រាប់កំណត់បរិមាណនៃភាគល្អិតទាំងនេះ ។ ឯកតាដែលប្រើនេះគឺ ម៉ូល ដែលតាងដោយនិមិត្តសញ្ញា mol ។

ឧទាហរណ៍ : 1mol អាតូមមានចំនួន 6.02×10^{23} អាតូម

1mol ម៉ូលេគុលមានចំនួន 6.02×10^{23} ម៉ូលេគុល

1mol អេឡិចត្រុងមានចំនួន 6.02×10^{23} អេឡិចត្រុង

ជាទូទៅ 1mol ភាគល្អិតមាន 6.02×10^{23} ភាគល្អិត

ចំនួន 6.02×10^{23} នេះហៅថា **ចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូ** ដែលតាងដោយ $\mathcal{N} = 6.02 \times 10^{23}$ ។

ម៉ូលគឺ ជាបរិមាណកំណត់នៃសារធាតុមួយដែលបង្កដោយភាគល្អិតចំនួន $\mathcal{N} = 6.023 \times 10^{23}$ ។

2. ម៉ូលនៃអាតូម ម៉ូលេគុល និងឡុស្ម៉ុង

2.1. ម៉ូលនៃអាតូម

នៅទីពិសោធន៍ បើយើងថ្លឹងកាបូន 12g នោះមានអាតូមកាបូនស្មើចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូឬស្មើនឹង 1mol ។ ដូចគ្នានេះដែរ ចំពោះសូដ្យូម 23g អាលុយមីញ៉ូម 27g អុកស៊ីសែន 16g ឬអ៊ីដ្រូសែន 1g ក៏មានចំនួនអាតូមស្មើនឹងចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូដែរ ។ ដូចនេះម៉ាសមួយម៉ូលនៃសារធាតុណាមួយ ហៅថា ម៉ាសម៉ូល ។ ម៉ាសម៉ូលគឺ ជាម៉ាសអាតូមធៀបនៃធាតុដែលគិតជាក្រាម ។

តារាងទី 2.1 : ម៉ូលនៃអាតូមមួយចំនួន

ធាតុគីមី	ម៉ាសអាតូមធៀប	ម៉ាស 1mol	ចំនួនអាតូមក្នុង 1mol
អ៊ីដ្រូសែន	1	1g	6.02×10^{23}
កាបូន	12	12g	6.02×10^{23}
អុកស៊ីសែន	16	16g	6.02×10^{23}
សូដ្យូម	23	23g	6.02×10^{23}
អាលុយមីញ៉ូម	27	27g	6.02×10^{23}
ដែក	56	56g	6.02×10^{23}
ស័ង្កសី	65	65g	6.02×10^{23}

ម៉ាសម៉ូលនៃធាតុណាក៏ដោយតែងមាន 1mol អាតូមនៃធាតុនោះ ។

$$\text{ចំនួនម៉ូល} = \frac{\text{ម៉ាសធាតុជាក្រាម}}{\text{ម៉ាសម៉ូលរបស់ធាតុ}} \Leftrightarrow n = \frac{m}{M}$$ (n គិតជា mol, m គិតជា g, M គិតជា $g.mol^{-1}$)

ឧទាហរណ៍ទី 1 : តើនៅក្នុង 8g ស្ពាន់ធ័រមានប៉ុន្មានម៉ូលអាតូមស្ពាន់ធ័រ? $A_r(S) = 32$ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

$$\text{ចំនួនម៉ូលអាតូមស្ពាន់ធ័រ} = \frac{\text{ម៉ាសស្ពាន់ធ័រជាក្រាម}}{\text{ម៉ាសម៉ូលនៃស្ពាន់ធ័រ}} = \frac{8}{32} = 0.25\text{mol}$$

$$\text{ម៉ាសធាតុជាក្រាម} = \text{ចំនួនម៉ូល} \times \text{ម៉ាសម៉ូលនៃសារធាតុ}$$
$$m = n \times M$$

ចំនួនអាតូមស្ពាន់ធ័រ $= 0.25 \times 6.02 \times 10^{23}$ អាតូម

ឧទាហរណ៍ទី 2 : តើអាតូមដែកចំនួន 0.6mol មានម៉ាសស្មើនិងប៉ុន្មានក្រាម ? $A_r(Fe) = 56$

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសរបស់ដែក = ចំនួនម៉ូល × ម៉ាសម៉ូលរបស់ដែក $= 0.6 \times 56g = 33.6g$ ។

2.2. ម៉ូលនៃម៉ូលេគុល

បើយើងថ្លឹង 44g កាបូនឌីអុកស៊ីត CO_2 គឺមានម៉ូលេគុលកាបូនឌីអុកស៊ីតចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូឬស្មើនិងមួយ ។ ដូច្នេះ 18g ទឹក 32g ឧស្ម័នអុកស៊ីសែន ឬ 2g ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន . . . ក៏មានម៉ូលេគុលនៃសមាសធាតុនោះស្មើចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូដែរ ។ ដូច្នេះ ម៉ាសម៉ូលនៃម៉ូលេគុលមួយគឺជាម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបនៃម៉ូលេគុលនោះគិតជាក្រាម ។

តារាងទី 2.2 : ម៉ាសម៉ូលនៃសារធាតុមួយចំនួន

សារធាតុ	រូបមន្តម៉ូលេគុល	ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀប	ម៉ាសនៃសារធាតុ 1/mol
អ៊ីដ្រូសែន	H_2	2	2g
ទឹក	H_2O	18	18g
ប៊ុយតាន	C_4H_{10}	58	58g
អាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច	CH_3COOH	60	60g

(2g, 18g, 58g, 60g → ម៉ាសម៉ូលនៃម៉ូលេគុល)

$$\text{ចំនួនម៉ូលនៃសារធាតុ} = \frac{\text{ម៉ាសសារធាតុជាក្រាម}}{\text{ម៉ាសម៉ូលនៃសារធាតុ}} \quad \text{ឬ} \quad n = \frac{m}{M}$$

ម៉ាសសារធាតុ = ចំនួនម៉ូល × ម៉ាសម៉ូលនៃសារធាតុ ឬ $m = n \times M$

ឧទាហរណ៍ទី 1 : គណនាចំនួនម៉ូលេគុលនៃទឹក H_2O 4.5g ។ $A_r(H) = 1$, $A_r(O) = 16$ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសម៉ូលេគុលរបស់ទឹក $H_2O = 1 + 1 + 16 = 18g/mol$

$$\text{ចំនួនម៉ូលទឹក} = \frac{\text{ម៉ាសទឹកជាក្រាម}}{\text{ម៉ាសម៉ូលទឹកជាក្រាម}} \quad \text{ឬ} \quad n_{H_2O} = \frac{m_{H_2O}}{M_{H_2O}}$$

$$= \frac{4.5}{18} = 0.25mol$$

ឧទាហរណ៍ទី 2 : តើ 2mol មេតានមានម៉ាសស្មើនិងប៉ុន្មាន? (A_r : C=12 , H=1) ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសម៉ូលេគុលរបស់មេតាន $CH_4 = 12+(4\times1) = 16g/mol$

1mol មេតាន (CH_4) មានម៉ាស 16g

ដូច្នេះ 2mol មេតាន (CH_4) មានម៉ាស $16\times2 = 32g$

2.3. ម៉ូលនៃឧស្ម័ន

នៅលក្ខខណ្ឌសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធដូចគ្នា មាឌប៉ុនគ្នារបស់ឧស្ម័នទាំងឡាយតែងមានចំនួនម៉ូលេគុលដូចគ្នា ។ មានន័យថាបើ $10cm^3$ ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនមានចំនួនម៉ូលេគុលដូចគ្នានឹងឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត$10cm^3$ដែរ(វាស់នៅលក្ខខណ្ឌដូចគ្នា) ។ សម្មតិកម្មខាងលើនេះហៅថា ច្បាប់អាវ៉ូកាដ្រូ ។ ច្បាប់នេះចែងថា“ ក្នុងលក្ខខណ្ឌនៃសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធដូចគ្នា មាឌប៉ុនគ្នានៃគ្រប់ឧស្ម័នតែងមានចំនួនម៉ូលេគុលស្មើគ្នា” ។ ដើម្បីយល់ច្បាស់ពីច្បាប់នេះ យើងសិក្សាទៅលើឧស្ម័នបីប្រភេទគឺ អ៊ីដ្រូសែន មេតាន និងឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីតផ្ទុកក្នុងដបចំណុះស្មើគ្នានៅក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានៃសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធ ។ តាមច្បាប់អាវ៉ូកាដ្រូឧស្ម័នក្នុងដបទាំងបីនេះ ត្រូវមានចំនួនម៉ូលេគុលដូចគ្នា ។

ដើម្បីរកចំនួនម៉ូលនៃឧស្ម័នក្នុងដបនីមួយៗ យើងអាចថ្លឹងរកម៉ាសរបស់វា ហើយយកម៉ាសនេះទៅចែកនិងម៉ាសម៉ូលនៃឧស្ម័ននោះ ។ យើងទទួលបានលទ្ធផលដូចខាងក្រោម

	អ៊ីដ្រូសែន	មេតាន	ឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត
ម៉ាសឧស្ម័នក្នុងដបនីមួយៗ (g)	0.124	1.00	2.70
ម៉ាសម៉ូលឧស្ម័ននីមួយៗ ($g.mol^{-1}$)	2	16	44
ចំនួនម៉ូលឧស្ម័នក្នុងដបនីមួយៗ (mol)	$\frac{0.124}{2} = 0.062$	$\frac{1}{16} = 0.063$	$\frac{2.70}{44} = 0.061$

យើងឃើញថាចំនួនម៉ូលនៃឧស្ម័នទាំងនេះមានតម្លៃស្ទើរតែដូចគ្នា ។

សំគាល់ : មាឌប៉ុនគ្នានៃឧស្ម័នផ្សេងៗ (ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នា) មានចំនួនម៉ូលឬចំនួនម៉ូលេគុលស្មើគ្នា ។ មាឌឧស្ម័នតែងប្រែប្រួលទៅតាមសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធ ។

ឧទាហរណ៍ : នៅក្រោមសម្ពាធមួយអាត់ម៉ូស្វែ (1atm) ឧស្ម័នមានមាឌ $22.4L.mol^{-1}$ នៅ 0°C $24.0L.mol^{-1}$ នៅ 25°C និង $36.6L.mol^{-1}$ នៅ 100°C ។

គេជ្រើសរើសយកលក្ខខណ្ឌពិសេសមួយឈ្មោះថា លក្ខខណ្ឌស្តង់ដា (0°C និង 1atm) ដើម្បីកំណត់តម្លៃមាឌម៉ូល ដែលមានឈ្មោះថា **មាឌម៉ូលស្តង់ដា** (ឬមាឌម៉ូលធម្មតា) ។

តម្លៃមាឌម៉ូលស្តង់ដាគឺ $\boxed{V = 22.4L\cdot mol^{-1}}$ ។

សំគាល់ : មាឌម៉ូលនេះ ពុំអាចអនុវត្តចំពោះអង្គធាតុរឹង ឬរាវបានទេ ។ មាឌម៉ូលនៃឧស្ម័នគឺជាមាឌដែលតាំងនៅដោយឧស្ម័ន 1 ម៉ូល ។ ***ឧទាហរណ៍*** 1 ម៉ូលម៉ូលេគុលអុកស៊ីសែនមានម៉ាស 32g ម៉ាសមាឌ O_2 ក្នុងលក្ខខណ្ឌធម្មតាគឺ : $d = 1.429g/dm^3$ (តាមពិសោធន៍) ដូច្នេះមាឌនៃ 1 ម៉ូលម៉ូលេគុល O_2 គឺ $V = \frac{32g}{1.429g/dm^3} = 22.4dm^3$

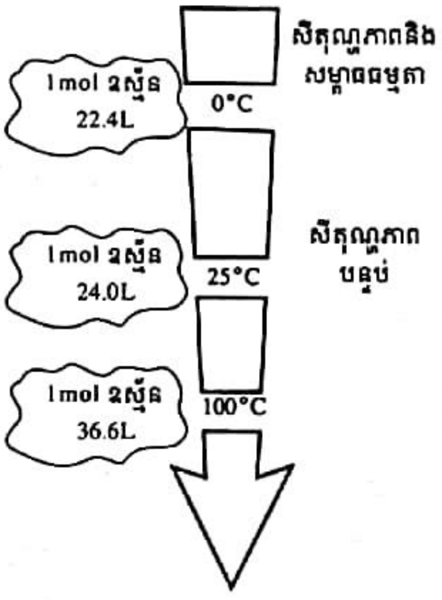

រូបទី 2.3 : បម្រែបម្រួលមាឌតាមសីតុណ្ហភាព

ម៉ាសម៉ូលឧស្ម័ន CO = 28g , ម៉ាសមាឌ CO គឺ $d = 1.25g/dm^3$

មាឌម៉ូល CO គឺ $V = \frac{28g}{1.25g/dm^3} = 22.4dm^3$

ដូចនេះ យើងបានរូបមន្ត : $\boxed{V = \frac{M}{d} \text{ ឬ } M = V\cdot d}$ ដែល M ជាម៉ាសម៉ូល d ជាម៉ាសមាឌ

តារាងទី 2.3 : ម៉ាសម៉ូលរបស់ឧស្ម័នមួយចំនួន

ឧស្ម័ន	រូបមន្តម៉ូលេគុល	ម៉ាសឧស្ម័នក្នុងមាឌ $24dm^3$ (ម៉ាសម៉ូល)
អ៊ីដ្រូសែន	H_2	2g
អាម៉ូញាក់	NH_3	17g
អាសូត	N_2	28g
អុកស៊ីសែន	O_2	32g
កាបូនឌីអុកស៊ីត	CO_2	44g
ប្រូប៉ាន	C_3H_8	44g

3. ការគណនាដោយប្រើចំនួនម៉ូល

ឧទាហរណ៍ទី 1 : តើមានប៉ុន្មានម៉ូលេគុលនៅក្នុង 88g នៃឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីតនិង 64g អុកស៊ីសែន ? (A_r: C = 12 O = 16)

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសម៉ូលនៃកាបូនឌីអុកស៊ីត $CO_2 = 12 + (2 \times 16) = 44g/mol$

ចំនួនម៉ូលឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត $n = \frac{m}{M} = \frac{88}{44} = 2mol$

ម៉ាសម៉ូលនៃអុកស៊ីសែន $O_2 = 2 \times 16 = 32g/mol$

ចំនួនម៉ូលឧស្ម័នអុកស៊ីសែន $n = \frac{64}{32} = 2mol$

ឧទាហរណ៍ទី 2 : តើមានម៉ាសប៉ុន្មានក្រាមនៅក្នុង10 mol នៃទឹកនិង0.25 mol នៃអាតូមអុកស៊ីសែន ? ($A_r H = 1$, $A_r (O) = 16$)

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសជាក្រាម = ចំនួនម៉ូល × ម៉ាសម៉ូលនៃអាតូមឬម៉ូលេគុល

ម៉ាសម៉ូលរបស់ $H_2O = (2 \times 1) + 16 = 18g/mol$

ម៉ាសទឹក 10 mol= $10 \times 18g = 180g$

ម៉ាសម៉ូលរបស់អាតូមអុកស៊ីសែន $O = 16g/mol$

ម៉ាសអាតូមអុកស៊ីសែន 0.25 mol = $0.25 \times 16g = 4g$

លំហាត់អនុវត្តន៍

1. ក្នុង 0.25mol នៃស្ករមានម៉ាស 45g ។ តើម៉ាសម៉ូលេគុលរបស់ស្ករស្មើនិងប៉ុន្មាន ?
2. តើមានភាគល្អិតប៉ុន្មានឋិតក្នុង 16g ម៉ូលេគុលអុកស៊ីសែន ?

4. ការគណនាតាមសមីការ

ជាទូទៅសមីការគីមី អាចប្រើសម្រាប់គណនាបរិមាណនៃអង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល ។ សមីការគីមីប្រាប់យើងឱ្យដឹងអំពី

- សារធាតុដែលចូលរួមប្រតិកម្មជាមួយគ្នា (ប្រតិករ)
- សារធាតុដែលកកើតពីប្រតិកម្ម (ផលិតផល)

ឧទាហរណ៍ : អ៊ីដ្រូសែនចូលផ្សំជាមួយអុកស៊ីសែន ដើម្បីបង្កើតជាចំហាយទឹក ។

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g)$$

$$2 \times (1 \times 2) + 2 \times 16 \longrightarrow 2 \times (2 + 16)$$

$$4g \qquad 32g \qquad 36g$$

មានន័យថា 4g អ៊ីដ្រូសែនត្រូវការ 32g អុកស៊ីសែនដើម្បីផលិតបាន 36g ចំហាយទឹក ។ យើងសង្កេតឃើញថា ម៉ាសអង្គធាតុប្រតិករសរុបតែងតែស្មើនឹងម៉ាសផលិតផលសរុបជានិច្ច ។ តាមរយៈសមាមាត្រនៃអង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផលនេះ យើងអាចគណនារកម៉ាសដទៃទៀតបាន ។

ឧទាហរណ៍ : គណនាម៉ាសរបស់ទឹកដែលកកើតពេលគេដុត 0.1g អ៊ីដ្រូសែនជាមួយអុកស៊ីសែន ។

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការតាងប្រតិកម្ម $2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g)$

តាមសមីការ

4g អ៊ីដ្រូសែន $\longrightarrow$ 36g ទឹក

បើ 1g អ៊ីដ្រូសែន $\longrightarrow$ $\frac{36}{4} = 9g$ ទឹក

បើ 0.1g អ៊ីដ្រូសែន $\longrightarrow$ $9 \times 0.1 = 0.9g$ ទឹក

ដូចនេះ 4g H_2 ត្រូវការ 32g O_2 ទទួលបាន 36g H_2O

1g H_2 ត្រូវការ 8g O_2 ទទួលបាន 9g H_2O

0.1g H_2 ត្រូវការ 0.8g O_2 ទទួលបាន 0.9g H_2O

5. ម៉ូលនិងសមីការ

យើងប្រើសមីការគីមីដើម្បីបង្ហាញពីលំនាំដែលកើតមានក្នុងពេលប្រតិកម្ម ។ តាមរយៈសមីការយើងក៏អាចស្គាល់សារធាតុដែលជាអង្គធាតុប្រតិករ សារធាតុដែលជាអង្គធាតុកកើត ឬផលិតផល ហើយយើងក៏បានដឹងពីសមាមាត្រជាម៉ូលនៃសារធាតុទាំងនោះផងដែរ ។ ការគណនាក្នុងគីមីជាការសិក្សាពីបរិមាណនៃសារធាតុគីមីដែលចូលផ្សំនិងបម្រែបម្រួលបរិមាណដែលកើតមានក្នុងប្រតិកម្មគីមី ។ ចំណេះដឹងនេះ សំខាន់ណាស់សម្រាប់ព្យាករណ៍ពីទិន្នផលនៃផលិតផលកកើត ។ ***ឧទាហរណ៍*** គណនាបរិមាណចាំបាច់នៃឥន្ធនៈអ៊ីដ្រូសែនរាវសម្រាប់ការហោះហើររបស់កាំជ្រួចបាន ។ អ៊ីដ្រូសែនឆេះជាមួយអុកស៊ីសែនបង្កើតបានជាទឹក ។ ដូច្នេះតាមរយៈសមីការតុល្យការបានបង្ហាញឱ្យយើងដឹងពីចំនួនម៉ូលេគុលចាំបាច់ក្នុងប្រតិកម្មនេះ ។

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g)$$

តាមសមីការ 2 ម៉ូលេគុលអ៊ីដ្រូសែនមានប្រតិកម្មជាមួយ 1 ម៉ូលេគុលអុកស៊ីសែនបង្កើតបាន 2 ម៉ូលេគុលចំហាយទឹក ។ បើសិនយើងប្រើម៉ូល ដូចនេះ 2 ម៉ូលអ៊ីដ្រូសែនមានប្រតិកម្មជាមួយ 1 ម៉ូល

អុកស៊ីសែនបង្កើតបាន 2 ម៉ូល ចំហាយទឹក ។ តុល្យការសមីការគីមីនេះបង្ហាញពី សមាមាត្រក្នុងប្រតិកម្មគីមី (ឬសមាមាត្រស្តូឈ្យូមេទ្រី)ព្រមទាំងផ្តល់បរិមាណកំណត់នៃអង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល ។

5.1. គណនាម៉ាសផលិតផលកកើតពីបរិមាណអង្គធាតុប្រតិករកំណត់

តើគេទទួលបានទឹកប៉ុន្មាន បើគេឱ្យ10g អ៊ីដ្រូសែនឆេះសព្វនៅក្នុងខ្យល់ ?

សមីការប្រតិកម្ម

$$2H_2(g) \quad + \quad O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g)$$

2mol 1mol 2mol

យើងដឹងថា

1 mol អ៊ីដ្រូសែនមានម៉ាស 2g ដូចនេះអ៊ីដ្រូសែន 10g ត្រូវនឹង 5mol

អ៊ីដ្រូសែនអាចផលិតបាន 5 mol ទឹក

ម៉ាសទឹកកកើត

ម៉ាសម៉ូលេគុលទឹក $H_2O = (1 \times 2) + 16 = 18g/mol$

$$m_{H_2O} = 5 \times 18g = 90g$$

ដូច្នេះម៉ាសទឹកដែលទទួលបានមាន 90g ។

5.2. គណនាម៉ាសអង្គធាតុប្រតិករដែលចាំបាច់ ដើម្បីទទួលបានម៉ាសផលិតផលកំណត់

ឧទាហរណ៍ : តើគេត្រូវការអុកស៊ីសែនចាំបាច់ប៉ុន្មាន ដាក់ឱ្យមានចំហេះជាមួយអ៊ីដ្រូសែន ដើម្បីបង្កើតបាន 54g ទឹក

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការប្រតិកម្ម

$$2H_2(g) \quad + \quad O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g)$$

2mol 1mol 2mol

54g

1 mol ទឹកមានម៉ាស = 18g

ចំនួនម៉ូលទឹក $n = \frac{54}{18} = 3mol$

តាមសមីការ

2mol ទឹក ត្រូវការ 1mol អុកស៊ីសែន

បើ 3mol ទឹក ត្រូវការ $\frac{3}{2} = 1.5mol$ អុកស៊ីសែន

ម៉ាសអុកស៊ីសែនចាំបាច់ $m_{O_2} = 1.5 \times 32 = 48g$

ដូច្នេះម៉ាសអុកស៊ីសែនចាំបាច់ : $m_{O_2} = 48g$

៦. គណនាកម្រិតសុទ្ធនិងទិន្នផលជាភាគរយ

ធាតុគីមីភាគច្រើន ដែលយើងប្រើប្រាស់កម្រមានសុទ្ធ 100 % ណាស់ ។ ភាពសុទ្ធរបស់ធាតុគីមីប្រែប្រួលដោយអាស្រ័យទៅនឹងវិធីធ្វើនិងវិធីបន្សុទ្ធវា ។ ពេលធ្វើពិសោធន៍មានបរិមាណធាតុគីមីតិចតួចតែងបាត់បង់ ដែលខ្លះជាចំហាយភាយទៅក្នុងខ្យល់ ឬខ្លះចេញពីស្ងួលុយស្យុងនិងមានអង្គធាតុប្រតិករខ្លះមិនចូលរួមប្រតិកម្ម ។ ជាលទ្ធផល បរិមាណនៃផលិតផលដែលទទួលបានតែងតែតិចជាងបរិមាណដែលគិតតាមទ្រឹស្តី ។ យើងកំណត់ហៅថា **ទិន្នផលជាភាគរយ** ។ ទិន្នផលនេះប្រែប្រួល ឬផ្លាស់ប្តូរដោយកត្តាផ្សេងៗដូចជា : សីតុណ្ហភាព សម្ពាធ កាតាលីករ កម្រិតសុទ្ធនៃសារធាតុ . . . ។

$$\text{ភាគរយកម្រិតសុទ្ធនៃសារធាតុ} = \frac{\text{ម៉ាសសារធាតុសុទ្ធដែលមាន}}{\text{ម៉ាសភាគសំណាក}} \times 100\ \%$$

$$\text{ទិន្នផល} = \frac{\text{ម៉ាសផលិតផលតាមពិសោធ}}{\text{ម៉ាសផលិតផលតាមទ្រឹស្តី}} \times 100\,\% \quad \text{ឬ} \quad Rd = \frac{m_{\text{ពិសោធន៍}}}{m_{\text{ទ្រឹស្តី}}} \times 100\%$$

ឧទាហរណ៍ទី 1 : ភាគសំណាកកាល់ស្យូមកាបូណាត $CaCO_3$ មួយមានផ្ទុកធាតុកាល់ស្យូមស៊ុលផាត ជាធាតុមិនសុទ្ធ ។ ពេលគេដាក់អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចចូលទៅក្នុងភាគសំណាកនេះ 6g នោះគេទទួលបានឧស្ម័ន $1200cm^3$ (នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់) ។ ចូរគណនា ភាគរយកម្រិតសុទ្ធរបស់ភាគសំណាកកាល់ស្យូមកាបូណាតខាងលើនេះ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការគីមី : $\underset{1mol}{CaCO_3(s)} + \underset{2mol}{2HCl(aq)} \longrightarrow CaCl_2(aq) + H_2O(l) + \underset{1mol}{CO_2(g)}$

ឧស្ម័នដែលទទួលបាន : ឧស្ម័ន CO_2

រកចំនួនម៉ូលឧស្ម័ន : $n_{\text{ឧស្ម័ន}} = \dfrac{V_{\text{ឧស្ម័ន}}}{V_{\text{ម៉ូល}}} = \dfrac{1200}{24000} = 0.05mol$

តាមសមីការ : ចំនួនម៉ូលរបស់ $CaCO_3$ ស្មើនិងចំនួនម៉ូលរបស់ CO_2

ម៉ាស $CaCO_3$ សុទ្ធ $= 0.05 \times 100g = 5.0g$

ដូច្នេះភាគរយកម្រិតសុទ្ធរបស់កាល់ស្យូមកាបូណាតគឺ

$$\text{ភាគរយកម្រិតសុទ្ធ} = \frac{\text{ម៉ាសសារធាតុសុទ្ធដែលមាន}}{\text{ម៉ាសភាគសំណាក}} \times 100\%$$

$$= \frac{5.0}{6.0} \times 100\% = 83.3\%$$

ឧទាហរណ៍ទី 2 **:** គេដុតថ្មកំបោរ $CaCO_3$ 50g នៅទីពិសោធន៍ គេទទួលបានកាល់ស្យូមអុកស៊ីត CaO ចំនួន 21g ។ ចូរគណនាទិន្នផលជាភាគរយនៃប្រតិកម្មនេះ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

$$CaCO_3(s) \longrightarrow CaO(s) + CO_2(g)$$

សមីការតីមី : 1mol 1mol 1mol

$$40 + 12 + (3 \times 16) = 100 \quad 40 + 16 = 56 \quad 12 + (2 \times 16) = 44$$

តាមសមីការ :

1mol ឬ 100g $CaCO_3$ គេទទួលបាន 1mol ឬ 56g CaO

0.5mol ម៉ូល ឬ 50g $CaCO_3$ គេទទួលបាន 0.5mol ឬ 28g CaO

ម៉ាស CaO ទទួលបានតាមទ្រឹស្តី : 28g

ម៉ាស CaO ទទួលបានតាមពិសោធន៍ : 21g

$$\text{ទិន្នផល} = \frac{21}{28} \times 100 = 75\%$$

7. កំហាប់នៃសូលុយស្យុង

ប្រសិនបើសារធាតុមួយរលាយនៅក្នុងអង្គធាតុរាវ សារធាតុនោះហៅថា ធាតុរលាយ ហើយអង្គធាតុរាវនោះហៅថា ធាតុរំលាយ ចំណែកល្បាយដែលទទួលបានហៅថា សូលុយស្យុង ។

$$\underset{(g)}{\text{ធាតុរលាយ}} + \underset{(dm^3)}{\text{ធាតុរំលាយ}} \longrightarrow \underset{(g/dm^3)}{\text{សូលុយស្យុង}}$$

កំហាប់នៃសូលុយស្យុងប្រាប់ឱ្យយើងដឹងពីបរិមាណនៃធាតុរលាយដែលអាចរលាយក្នុង $1dm^3$ ឬ 1L នៃសូលុយស្យុង ។ តម្លៃនេះមានសារៈសំខាន់ណាស់ ដែលយើងចាំបាច់ត្រូវតែស្គាល់ ។ កំហាប់នៃសូលុយស្យុងអាចគិតជាក្រាមធាតុរលាយក្នុង $1dm^3(g/dm^3)$ ឬជាម៉ូលធាតុរលាយក្នុង $1dm^3(mol/dm^3)$ ។ ***ឧទាហរណ៍ :*** សូលុយស្យុង NaOH មានកំហាប់ $10g/dm^3$ មានន័យថាមាន NaOH 10g រលាយក្នុង $1dm^3$ សូលុយស្យុង ។ បើសូលុយស្យុង NaOH មានកំហាប់ $2mol/dm^3$ មានន័យថាមាន NaOH 2 ម៉ូលរលាយក្នុង $1dm^3$ សូលុយស្យុង ។

កំហាប់ជាម៉ូល (mol/dm³) = $\dfrac{\text{ចំនួនម៉ូល}}{\text{មាឌរបស់សូលុយស្យុងជា } dm^3}$	ឬ $C_{(mol/dm^3)} = \dfrac{n(mol)}{V(dm^3)}$

ឧទាហរណ៍ទី 1 : $50cm^3$ នៃសូលុយស្យុងមួយមាន 0.2mol រលាយ ។ ចូរគណនាកំហាប់សូលុយស្យុងនោះជា mol/dm^3 ?

$$\text{កំហាប់ជាម៉ូល} = \frac{0.2mol}{50cm^3 \times \frac{1dm^3}{1000cm^3}} = 4.0mol/dm^3$$

កំហាប់សូលុយស្យុងជា g/dm^3 អាចប្តូរមកជា mol/dm^3 បានដោយប្រើរូបមន្ត :

កំហាប់ជាម៉ូល = $\dfrac{\text{កំហាប់ជា } g/dm^3}{\text{ម៉ាសម៉ូលនៃធាតុរលាយ}}$

ឧទាហរណ៍ទី 2 : សូលុយស្យុងមួយមាន 4.9g នៃ H_2SO_4 ក្នុង $1dm^3$ ។ ចូរគណនាកំហាប់ជាម៉ូលរបស់សូលុយស្យុង H_2SO_4 នេះ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ម៉ាសម៉ូលេគុលរបស់ $H_2SO_4 = 1 + 1 + 32 + (4 \times 16) = 98g/mol$

កំហាប់ជាម៉ូលនៃ $H_2SO_4 = \frac{4.9}{98} = 0.05mol/dm^3$

ចំនួនម៉ូល = មាឌសូលុយស្យុង × កំហាប់ជាម៉ូល
n(mol) V(dm³) $C_{(mol/dm^3)}$

ឧទាហរណ៍ទី 3 : គណនាចំនួនម៉ូលស្ករដែលមានក្នុង $500cm^3$ សូលុយស្យុងស្ករនៅកំហាប់ $3.0mol \cdot L^{-1}$?

✍ ដំណោះស្រាយ

$$\text{ចំនួនម៉ូលស្ករ} = \frac{500}{1000} \times 3.0 = 1.5mol$$

8. ពិសោធន៍ពីទំនាក់ទំនងបរិមាណនៅក្នុងប្រតិកម្មគីមី

ក. វត្ថុបំណង

បញ្ជាក់ពីទំនាក់ទំនងនៃបរិមាណរវាងអង្គធាតុប្រតិករនិងអង្គធាតុកកើតនៅក្នុងប្រតិកម្មគីមី ។

ខ. សម្ភារពិសោធន៍

ឧបករណ៍ : ថង់ប្លាស្ទិចក្រាស់ ជញ្ជីង គំរបដបទឹកបរិសុទ្ធ ស៊ីឡាំងក្រិតចំណុះ 1000mL កៅស៊ូកងពាក់ដៃ ទុយោជ័រថ្លា (0.5m) តង្កៀបគាបនោអាវ កាធុនទឹក ។

ធាតុគីមី : សន្លឹក Al ទំហំ 3cm × 6cm ចំនួន 10 សន្លឹក និងសូលុយស្យុង HCl ដែលមានកំហាប់ 15 % ឬ សាប៊ូលាងបង្គន់ដែលមានផ្ទុក HCl ។

ឃ. ដំណើរការពិសោធលទ្ធផលនិងសំណួរ

1. ស៊កថង់ប្លាស្ទិចមួយចូលទៅថង់ប្លាស្ទិចមួយទៀត ដើម្បីឱ្យបានពីរជាន់ ។
2. ដាក់សន្លឹក Al ដែលកាត់តាមខ្នាតកំណត់មួយសន្លឹកចូលទៅក្នុងថង់ប្លាស្ទិចពីរជាន់នោះ បន្ទាប់មកយកកៅស៊ូកងចងវាឱ្យតឹង(រូបទី 2.4) ។

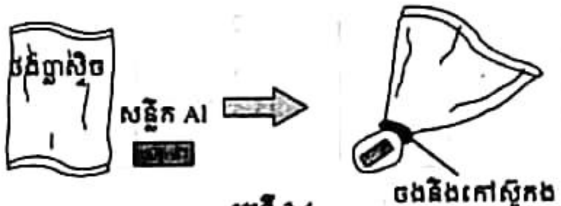

រូបទី 2.4

3. ដាក់សូលុយស្យុង HCl កន្លះគម្របដបទឹកសុទ្ធចូលថង់ប្លាស្ទិចនោះ(រូបទី 2.5) ។
4. ស៊កទុយោជ័រចូលក្នុងថង់ប្លាស្ទិច ហើយចងនឹងកៅស៊ូកងឱ្យជាប់ ។
5. ច្របាច់ខ្យល់ឱ្យអស់ពីថង់ប្លាស្ទិច រួចបត់ទុយោ ហើយយកតង្កៀបគាបនោអាវគាបឱ្យជាប់(រូបទី 2.6) ។

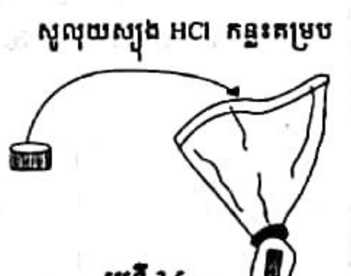

រូបទី 2.5

6. ស្រាយកៅស៊ូកងផ្នែកខាងក្រោមចេញ ដើម្បីឱ្យសូលុយស្យុងអាស៊ីត HCl ធ្លាក់ចុះទៅក្រោមមានប្រតិកម្មជាមួយបន្ទះ Al រហូតដល់សព្វ (រូបទី 2.7) ។ កត់ត្រាអ្វីដែលអ្នកសង្កេតឃើញទៅក្នុងតារាងទី 1 ។

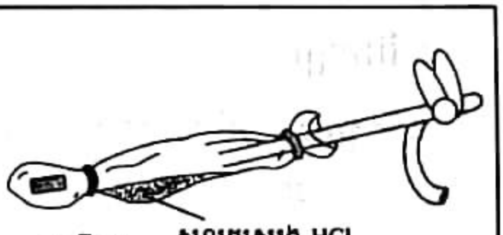

រូបទី 2.6

7. ដាក់ទឹកចូលក្នុងកែវក្រិតឱ្យពេញ រួចផ្កាប់ក្នុងជើងដែលមានដាក់ទឹកដើម្បី

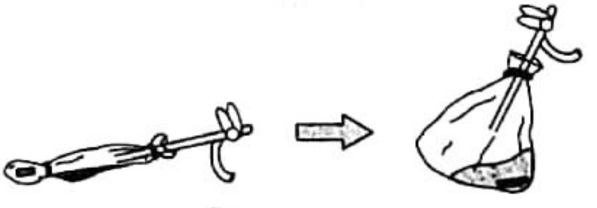
រូបទី 2.7

ត្រងយកឧស្ម័ន ។ វាស់មាឌឧស្ម័នដែលកកើត ហើយកត់ត្រាវាក្នុងតារាងទី 1 ។ចូរមើល របៀបត្រងយកឧស្ម័នដូចក្នុងរូបខាងក្រោម

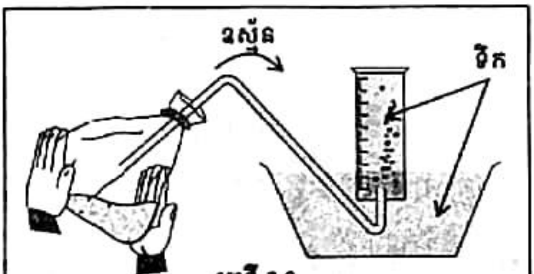

រូបទី 2.8

8. ធ្វើសាឡើងវិញដោយអនុវត្តតាមលំនាំពីលេខ (1) -(7) ដោយប្រើទិន្នន័យដែលឱ្យក្នុងតារាងខាងក្រោម ។

សាកល្បងលើកទី	សន្លឹក Al ចំនួន	សូលុយស្យុងអាស៊ីត HCl (កន្លះគម្របដបទឹកបរិសុទ្ធ)ចំនួន
2	2	2
3	3	3
4	4	4

សំគាល់ : សូមចាក់សូលុយស្យុង HCl ម្ដងតែកន្លះគម្របបានហើយ ដើម្បីកុំឱ្យមានគ្រោះថ្នាក់ ។

ង. លទ្ធផល

សាកល្បងលើកទី	សន្លឹក Al ចំនួន	មាឌរបស់ឧស្ម័ន (mL)	ការសង្កេត
1	1	....	....
2	2	....	....
3	3	....	....
4	4	....	....

ច. ពិភាក្សា

1. ប្រសិនបើម៉ាសរបស់សន្លឹក Al មួយសន្លឹកស្មើនឹង a(g) តើម៉ាស Al ពីរសន្លឹក បីសន្លឹក និងបួនសន្លឹកស្មើនឹងប៉ុន្មាន ?

   1 សន្លឹក = a(g) ? , 2 សន្លឹក = ... ? 3 សន្លឹក = ... ? 4 សន្លឹក = ... ?

2. ចូរគូសក្រាបដែលបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងរវាងម៉ាសនៃសន្លឹក Al ដែលបានប្រើ និងមាឌនៃឧស្ម័ន H_2 ដែលកកើត ។

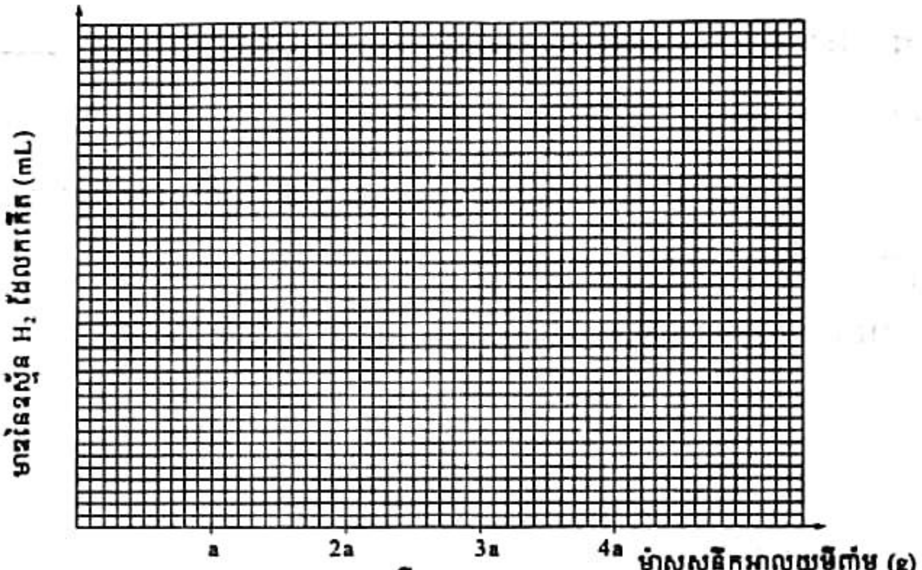

រូបទី 2.9

3. តើពិសោធន៍នេះ អាចបញ្ជាក់ថា មាឌរបស់ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន H_2 ដែលកកើតសមាមាត្រទៅនិងម៉ាសរបស់ Al ដែលបានប្រើប្រាស់ដែរឬទេ ?

. . . .

. . . .

មេរៀនសង្ខេប

- អ្នកគីមីកំណត់ចំនួននៃសារធាតុដោយប្រើឯកតា ម៉ូល (mol) ។
- 1mol អាតូមរបស់ធាតុគីមីមានម៉ាសស្មើនិងម៉ាសអាតូមធៀបគិតជាក្រាម ។ ម៉ាស 1mol អាតូមនេះហៅថា ម៉ាសម៉ូល ។
- 1mol ម៉ូលេគុលរបស់សារធាតុគីមីមានម៉ាសស្មើនិងម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបគិតជាក្រាម ។ ម៉ាស 1mol ម៉ូលេគុលនេះក៏ហៅថា ម៉ាសម៉ូលដែរ ។
- 1mol សារធាតុណាក៏ដោយមានចំនួនភាគល្អិតដូចគ្នា ។ ចំនួននេះហៅថា **ចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូ** តាងដោយ $\mathcal{N} = 6.02 \times 10^{23}$ ។
- 1mol របស់ឧស្ម័នណាក៏ដោយមានមាឌ $24000 cm^3$ នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ ។ មាឌនេះហៅថា មាឌម៉ូល ។
- សូលុយស្យុងមានកំហាប់ $1 mol.L^{-1}$ ជាសូលុយស្យុងដែលក្នុងនោះមានសារធាតុរលាយ 1mol ក្នុងសូលុយស្យុងមួយលីត្រ ។
- កំហាប់ជាម៉ូលនៃសូលុយស្យុង គឺជាចំនួនម៉ូលនៃសារធាតុដែលរលាយក្នុងមួយលីត្រសូលុយស្យុង (mol/dm^3) ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរឱ្យនិយមន័យម៉ូល ។
2. ក្នុង 1 ម៉ូលនៃភាគល្អិត តើមានភាគល្អិតចំនួនប៉ុន្មាន ? តើចំនួននេះគេហៅថាអ្វី ?
3. ដូចម្ដេចដែលហៅថា ម៉ាសម៉ូលរបស់ធាតុ ?
4. តើច្បាប់អាវ៉ូកាដ្រូចែងដូចម្ដេច ?
5. គណនាម៉ាសនៃធាតុគីមីខាងក្រោម :

   ក. 3mol អាតូមអេល្យូម

   ខ. 0.5mol អាតូមអាសូត

   គ. 4mol អាតូមផូស្វរ ។
6. តើមានប៉ុន្មានម៉ូលអាតូមដែលមានក្នុង :

   ក. 32g អាតូមអុកស៊ីសែន

   ខ. 8g អាតូមកាល់ស្យូម

   គ. 69g អាតូមសូដ្យូម
7. រកមាឌរបស់ឧស្ម័នខាងក្រោមនេះ (នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់) :

   ក. 0.2mol ឧស្ម័នអុកស៊ីសែន (O_2)

   ខ. 3mol នៃឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន (H_2) ។
8. គេដាក់សូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត ចូលក្នុងលុយស្យុងកាល់ស្យូមក្លរួដែលមានមាឌ $50cm^3$ នៅកំហាប់ $0.4mol/dm^3$ ។ គណនាម៉ាសកករប្រាក់ក្លរួដែលកកើត ។

   (Ag = 108 , Cl = 35.5) ចម្លើយ : 5.74g
9. គេដាក់ស័ង្កសី(Zn) 6.5g ឱ្យមានប្រតិកម្មជាមួយស្ពាន់ធ័រ (S) គេទទួលបានស័ង្កសីស៊ុលផួ(ZnS) ចំនួន 9g ។ គណនាទិន្នផលនៃប្រតិកម្មនេះ ។ ចម្លើយ : 92.78 %
10. សិស្សម្នាក់ធ្វើឱ្យកំពប់សូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច $100cm^3$ នៅកំហាប់ 2.0M លើកម្រាលឥដ្ឋបន្ទប់ពិសោធន៍ ។ តើគេត្រូវប្រើសូលុយស្យុងសូដ្យូមកាបូណាតអាស៊ីត($NaHCO_3$) ប៉ុន្មានក្រាម ដើម្បីបន្សាបអាស៊ីតនេះ ? (Na = 23 , O = 16 , C = 12 , H = 1) ចម្លើយ : 16.8g

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 1

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ ក្នុងប្រអប់ខាងមុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

1. ម៉ាសអាតូមធៀបរបស់អាសូតគឺ 14 ។ ម៉ាស 2mol របស់ម៉ូលេគុលឧស្ម័នអាសូតស្មើនឹង :

☐ ក. 56g ☐ ខ. 28g ☐ គ. 14g ☐ ឃ. 12g

2. ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត $Ca(OH)_2$ គឺ :

☐ ក. 40 ☐ ខ. 57 ☐ គ. 58 ☐ ឃ. 74

3. តើរូបមន្តគីមីរបស់សមាសធាតុដែកណាមួយដែលមិនត្រឹមត្រូវ ?

☐ ក. $Fe_2(SO_4)_3$ ☐ ខ. $Fe(NO_3)_3$ ☐ គ. FeO_2 ☐ ឃ. $FeCl_2$

4. តើគូធាតុណាមួយដែលចូលផ្សំជាមួយគ្នាតាមសមាមាត្រ 1 :1

☐ ក. កាល់ស្យូមនិងអុកស៊ីសែន ☐ ខ. លីចូមនិងស្ពាន់ធ័រ

☐ គ. ម៉ាញ៉េស្យូមនិងក្លរ ☐ ឃ. ប៉ូតាស្យូមនិងអុកស៊ីសែន

5. អុកស៊ីតរបស់កាបូនមាន 3, 6g កាបូននិង 4, 8g អុកស៊ីសែន ។ តើណាមួយជារូបមន្តម៉ូលេគុលវា ?

☐ ក. CO ☐ ខ. CO_2 ☐ គ. C_2O_3 ☐ ឃ. CO_3

6. តើមានអុកស៊ីសែនប៉ុន្មាន mol ដែលត្រូវការចាំបាច់សម្រាប់ចំហេះជាមួយអ៊ីដ្រូសែន 2mol ?

☐ ក. 4mol ☐ ខ. 2mol ☐ គ. 1mol ☐ ឃ. 0.5mol

7. តើមានអាស៊ីតស៊ុលផួរិច H_2SO_4 ប៉ុន្មានម៉ូលដែលមានក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិច $500cm^3$ នៅកំហាប់ $1.0mol/dm^3$

☐ ក. 0.5mol ☐ ខ. 1.0mol ☐ គ. 5.0mol ☐ ឃ. 500mol

8. តើមានអាលុយមីញ៉ូមប៉ុន្មានក្រាម ដែលមានក្នុង 204g អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីត Al_2O_3 ?

☐ ក. 27g ☐ ខ. 54g ☐ គ. 108g ☐ ឃ. 150g

9. $CH_4(g) + 2O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) + 2H_2O(g)$

តាមសមីការខាងលើចំហេះសព្វនៃ 0.25mol មេតានផ្តល់មាឧឧស្ម័នCO_2 ប៉ុន្មាននៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់គឺ

☐ ក. $6dm^3$ ☐ ខ. $12dm^3$ ☐ គ. $18dm^3$ ☐ ឃ. $72dm^3$

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យបានត្រឹមត្រូវ

1. ម៉ាសអាតូមធៀប (A_r) នៃធាតុមួយគឺជាផលធៀប . . . . របស់អាតូមនៃធាតុនោះជាមួយនិង . . . . ម៉ាសអាតូមកាបូន 12 ។

2. សមីការមានលំនឹង កាលណាចំនួន . . . . . សរុបនៃអង្គធាតុប្រតិករស្មើនិងចំនួនអាតូមសរុបនៃអង្គធាតុ . . . . ។

3. ឧស្ម័នមេតាន 1mol មានម៉ូលេគុលមេតានចំនួន . . . . ។ ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានៃសីតុណ្ហភាព និងសម្ពាធមេតាន 1L និងអ៊ីដ្រូសែន 1L មានចំនួន . . . . . ឬ . . . . . ស្មើគ្នា។ នៅសីតុណ្ហភាព 0°C និងសម្ពាធ 1atm មេតាន 1mol និង O_2 1mol មានមាឌ . . . . . ដូចគ្នា ។

III. លំហាត់

1. រកមាឌឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់ដែលកកើតនៅពេលដែលគេដុត 1.605g អាម៉ូញ៉ូមក្លរួ ។

សមីការតាងប្រតិកម្ម: $NH_4Cl(s) \longrightarrow NH_3(g) + HCl(g)$

(H = 1 ខ.អ N = 14 ខ.អ Cl = 35.5 ខ.អ 1mol ឧស្ម័ននៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់មានមាឌ $24000cm^3$) ។ ចម្លើយ : $720cm^3$

2. គេដុតល្បាយទង់ដែង II អុកស៊ីតនិងកាបូន ។ គេទទួលបានទង់ដែងនិងឧស្ម័នម្យ៉ាងដែលអាចលម្អក់ទឹកកំបោរថ្លា ។

ក. តើឧស្ម័ននោះឈ្មោះអ្វី ? ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្ម ។

ខ. រកម៉ាសវត្ថុធាតុដើមនីមួយៗ ដែលត្រូវប្រើបើគេចង់បានទង់ដែង 12.7g ។

គ. រកមាឌឧស្ម័នដែលកកើតនៅលក្ខខណ្ឌស្តង់ដារ ។(Cu = 63.5 ខ.អ C = 12 ខ.អ O = 16 ខ.អ)

ចម្លើយ : ក. កាបូនឌីអុកស៊ីត ខ. $m_{CuO} = 15.9g$ $m_c = 1.2g$ គ. $V_{CO_2} = 2.240cm^3$

3. គេដុតកម្តៅបំបែកប្រាក់កាបូណាត Ag_2CO_3 គេបានសមីការ

$2Ag_2CO_3(s) \longrightarrow 4Ag(s) + 2CO_2(g) + O_2(g)$ ។

គណនា :

ក. ម៉ាសម៉ូលេគុលធៀបរបស់ប្រាក់កាបូណាត Ag_2CO_3 ។

ខ. បើគេដុតបំបែក 0.2mol ប្រាក់កាបូណាត តើគេទទួលបានប្រាក់ប៉ុន្មានក្រាម ?

គ. រកមាឌអុកស៊ីសែនដែលកកើតពីប្រតិកម្មនៅលក្ខខណ្ឌបន្ទប់ ។

(C = 12 ខ.អ O = 16 ខ.អ Ag = 108 ខ.អ មាឌម៉ូលឧស្ម័ន $24000cm^3$ នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់)

ចម្លើយ : ក. 276 ខ. 43.2g គ. $2400cm^3$

ជំពូកទី 2

លោហៈ

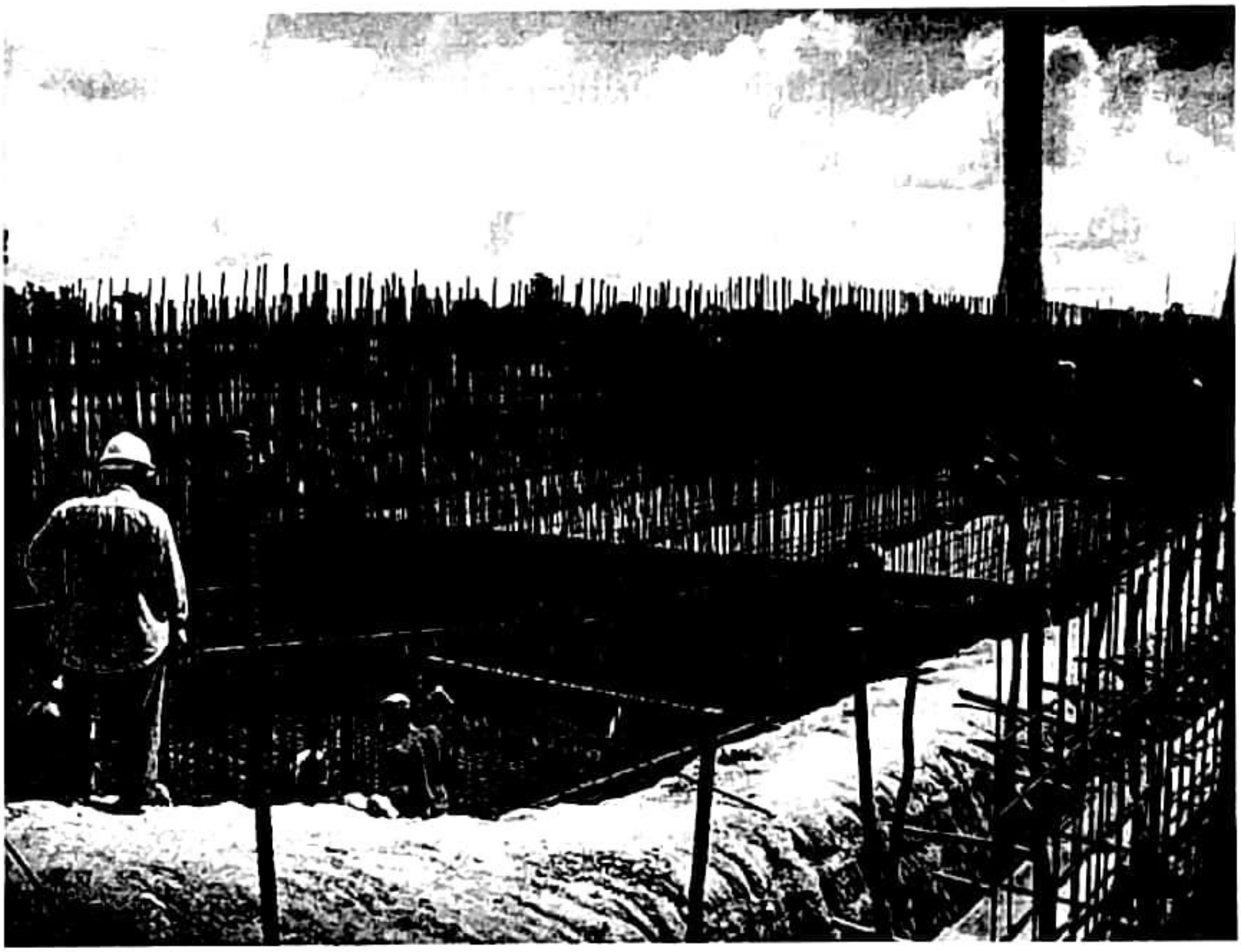

លោហៈ គឺជាវត្ថុធាតុដើមសំខាន់បំផុតដែលប្រើប្រាស់នៅក្នុងជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ ។ យើងចម្អិនអាហារដោយឆ្នាំងឬខ្ទះ ធ្វើដំណើរដោយយានយន្តដែលធ្វើអំពីលោហៈ ។ម្យ៉ាងទៀតជញ្ជាំងបេតុងនៃអគារធំៗខ្ពស់ៗច្រើនជានិងជាប់មាំល្អក៏អាស្រ័យនឹងសរសៃលោហៈដែរ ។

រូបភាពខាងលើនេះបង្ហាញពីវត្ថុមួយចំនួនដែលធ្វើអំពីលោហៈ ។ តើលោហៈអ្វីខ្លះ ដែលគេប្រើក្នុងការផលិតវត្ថុទាំងនោះ ?

មេរៀនទី

1 លក្ខណៈលោហៈ

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ពណ៌នាអំពីលក្ខណៈរូបនិងលក្ខណៈគីមីរបស់លោហៈ ។
- ពន្យល់ពីសេរីសកម្មភាពគីមីនៃលោហៈ ។
- រៀបរាប់ពីប្រតិកម្មជំនួសរបស់លោហៈ ។
- រៀបរាប់ពីសមាសធាតុកាបូណាត ។
- ពណ៌នាពីការឡើងច្រែះនិងវិធីការពារ ។

ខ្សែក ខ្សែដៃ ចិញ្ចៀន... គេកម្រធ្វើវាអំពីមាសសុទ្ធណាស់ ព្រោះវាទន់និងងាយដាច់ ។ គេរំលាយលោហៈដទៃទៀតជាមួយមាសក្នុងបរិមាណកំណត់ដើម្បីឱ្យវារឹងមាំសម្រាប់ធ្វើគ្រឿងអលង្ការផ្សេងៗ ។

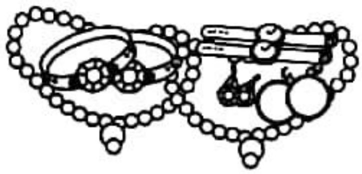

រូបទី 1.1 : គ្រឿងអលង្ការ

1. លក្ខណៈរូបនៃលោហៈ

1.1. លក្ខណៈរូបរួម

នៅក្នុងលោហៈ អាតូមទាំងឡាយផ្តុំគ្នាយ៉ាងណែននិងតម្រៀបគ្នាយ៉ាងទៀងទាត់ ។ ការផ្តុំគ្នាយ៉ាងណែនបែបនេះធ្វើឱ្យអេឡិចត្រុងនៅស្រទាប់ខាងក្រៅងាយដាច់ចេញពីអាតូមរបស់វា ។ លោហៈភាគច្រើនមានដង់ស៊ីតេខ្ពស់ ព្រោះអាតូមវាផ្តុំគ្នាយ៉ាងណែន(រូបទី 1.2) ។

រូបទី 1.2 : តម្រៀបអាតូមក្នុងលោហៈ

លោហៈ អាចវៃឬហូតជាលួសបាន : មានន័យថាគេអាចពត់និងដំវាជាទម្រង់ផ្សេងៗឬអាចហូតជាសរសៃបាន ។ នេះដោយសារស្រទាប់របស់អាតូមនៅក្នុងលោហៈអាចរអិលលើគ្នាទៅវិញទៅមកបានដោយងាយ ។

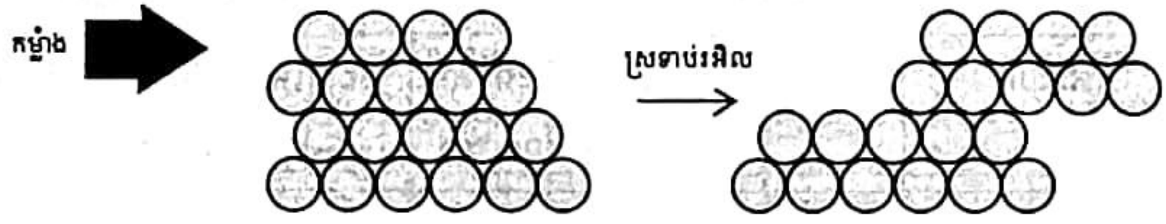

រូបទី13 : លោហៈសុទ្ធមានភាពទន់ព្រោះស្រទាប់អាតូមរបស់វាអាចរអិលលើគ្នាទៅវិញទៅមក

- លោហៈ ចម្លងចរន្តអគ្គិសនីបានល្អ : គេប្រើវាធ្វើជាខ្សែចម្លងចរន្តនិងនៅក្នុងឧបករណ៍អគ្គិសនីដូចជា អំពូលអគ្គិសនី ទូរទស្សន៍ កង្ហារ ម៉ាស៊ីនគិតលេខ . . . ។ នេះបណ្តាលមកពីអេឡិចត្រុងសេរីរបស់វាអាចធ្វើចលនាតាមបណ្តាញក្រាមហើយនាំបន្ទុកអគ្គិសនីមកជាមួយនៅពេលដែលចរន្តឆ្លងកាត់ ។ ប្រាក់ (Ag) ជាធាតុចម្លងអគ្គិសនីបានល្អបំផុត ក្នុងចំណោមលោហៈទាំងអស់ ។ ឯលោហៈទង់ដែង (Cu) ជាធាតុចម្លងទីពីរបន្ទាប់ពីប្រាក់ ។ ប៉ុន្តែជាទូទៅគេប្រើទង់ដែងជាអង្គធាតុចម្លង ព្រោះវាមានតម្លៃថោកនិងសម្បូរនៅក្នុងធម្មជាតិ ។
- លោហៈមានចំណុចរំលាយនិងរំពុះខ្ពស់: នេះមកពីលោហៈត្រូវការថាមពលយ៉ាងច្រើនដើម្បីបំបែកសម្ព័ន្ធដ៏រឹងមាំរបស់វា ។ គេប្រើលោហៈតង់ស្តែនសម្រាប់ធ្វើសរសៃរេស៊ីស្តង់ក្នុងអំពូលអគ្គិសនី (វារលាយនៅសីតុណ្ហភាព 3410°C) ។ លោហៈខ្លះទៀតដូចជា សូដ្យូមរលាយនៅសីតុណ្ហភាព 98°C បារត (Hg) រលាយនៅសីតុណ្ហភាព –39°C និងជាអង្គធាតុរាវនៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ (20 – 25°C) ។ គ្រប់លោហៈទាំងអស់ចម្លងអគ្គិសនីនិងកម្តៅបានល្អ ។ លក្ខណៈទាំងនេះហើយដែលអាចឱ្យគេញែកសំគាល់ពីភាពខុសគ្នារវាងលោហៈនិងអលោហៈបាន ។

តារាងទី 1.1 : តារាងសង្ខេបពីលក្ខណៈរូបរបស់លោហៈនិងអលោហៈ

លោហៈ	អលោហៈ
• ផ្លេកលោហៈ	• ស្រអាប់
• ចម្លងអគ្គិសនីនិងកម្តៅបានល្អ	• ចម្លងអគ្គិសនីនិងកម្តៅអន់
• ដង់ស៊ីតេធំ	• ដង់ស៊ីតេតូច
• ដែឬហូតជាលួសបាន	• ស្រួយនិងងាយបាក់បែក
• សីតុណ្ហភាពរលាយនិងរំពុះខ្ពស់ ។	• សីតុណ្ហភាពរលាយនិងរំពុះទាប ។

តារាងទី 1.2 : លក្ខណៈរបស់លោហៈ (លោហៈទាំងអស់បង្កើតជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមានជានិច្ច)

លោហៈ		ភាពរូប	សីតុណ្ហភាពរលាយ (°C)	សីតុណ្ហភាពរំពុះ (°C)	ដង់ស៊ីតេ (g/cm³)	កម្រិតចម្លងអគ្គិសនី	អ៊ីយ៉ុង
អាលុយមីញ៉ូម	Al	រឹង	660	2470	2.7	0.38	Al^{3+}
កាល់ស្យូម	Ca	រឹង	850	1487	1.5	0.22	Ca^{2+}
ទង់ដែង	Cu	រឹង	1083	2595	8.9	0.59	Cu^{2+}
សំណ	Pb	រឹង	327	1744	16.3	0.05	Pb^{2+}
ដែក	Fe	រឹង	1535	3000	7.9	0.10	Fe^{2+}
ម៉ាញេស្យូម	Mg	រឹង	650	1110	1.7	0.22	Mg^{2+}
បារត	Hg	រាវ	–39	357	13.6	0.01	Hg^{2+}
នីកែល	Ni	រឹង	1453	2730	8.9	0.16	Ni^{2+}
ប្លាទីន	Pt	រឹង	1769	4530	21.4	0.09	Pt^{2+}
ប៉ូតាស្យូម	K	រឹង	64	774	0.86	0.14	K^{+}
ប្រាក់	Ag	រឹង	961	2210	10.5	0.62	Ag^{+}
សូដ្យូម	Na	រឹង	98	890	0.97	0.22	Na^{+}
ស័ង្កសី	Zn	រឹង	420	907	7.1	0.17	Zn^{2+}

1.2. សំលោហៈ

សំលោហៈ គឺជាល្បាយនៃលោហៈពីរឬច្រើនផ្សំចូលគ្នា ។ តែក៏មានសំលោហៈខ្លះមានអលោហៈផងដែរ ។ សំលោហៈមានលក្ខណៈខុសពីអង្គធាតុបង្ករបស់វាទាំងសីតុណ្ហភាពរលាយ ទាំងរបឹង ។

ឧទាហរណ៍ : សំណ (Pb) រលាយនៅសីតុណ្ហភាព 327°C ហើយសំណប៉ាហាំង (Sn) រលាយនៅសីតុណ្ហភាព 232°C ប៉ុន្តែសំលោហៈដែលមានភាគស្មើគ្នានៃសំណ (Pb) និងសំណប៉ាហាំង (Sn) ប្រើសម្រាប់ផ្សារស័ង្កសីរលាយនៅសីតុណ្ហភាព 210°C ។ បើគេបន្ថែមបេរីល្យូម (Be) 1 % ទៅលើទង់ដែង (Cu) គេបានសំលោហៈមួយប្រភេទដែលស្វិតជាងទង់ដែង7 ដង ។ សំលោហៈ (Cu + Au) រឹងជាងមាសសុទ្ធ គេប្រើវាសម្រាប់ធ្វើគ្រឿងអលង្ការ ។ ជាទូទៅបើគេបន្ថែមបរិមាណលោហៈដទៃទៀតទៅក្នុងលោហៈសុទ្ធមួយ នោះគេនឹងបានសំលោហៈមួយដែលមានលក្ខណៈរឹងមាំនិងស្វិតជាងមុន ។

លោហៈសុទ្ធមានលក្ខណៈទន់ ព្រោះស្រទាប់អាតូមរបស់វាអាចរអិលលើគ្នាយ៉ាងងាយ(រូបទី 1.4) ចំណែកឯសំលោហៈវិញ មានអាតូមនៃលោហៈផ្សេងគ្នា ដែលមានទំហំខុសគ្នាធ្វើឱ្យស្រទាប់អាតូមរបស់វាតម្រៀបគ្នាគ្មានសណ្ដាប់ធ្នាប់ជាហេតុធ្វើឱ្យវារឹងខ្លាំងហើយមិនអាចរអិលលើគ្នាបានងាយ(រូបទី1.5) ។

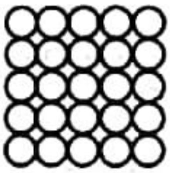

រូបទី1.4: ស្រទាប់អាតូមលោហៈសុទ្ធ

រូបទី1.5: ស្រទាប់អាតូមសំលោហៈ

តារាងទី 1.3 : សំលោហៈមួយចំនួននិងសមាសភាពរបស់វា

សំលោហៈ	សមាសភាពផ្សំ	លក្ខណៈពិសេស	បម្រើបម្រាស់
ទង់ដែងនីកែល Cupronikel	Cu 75 % Ni 20 %	រឹងមានពណ៌ប្រាក់	ធ្វើប្រាក់កាក់
ដែកថែបក្រុមនីកែល Stainless steel (ដែកថែបមិនច្រែះ) (អ៊ីណុក)	Fe 70 % Cr 20 % Ni 10 %	មិនឡើងច្រែះ	ផ្នែកផ្សេងៗនៃរថយន្ត សំភារៈផ្ទះបាយ កាំបិត ស្លាបព្រា .. ។
ស្ពាន់ Brass	Cu 70 % Zn 30 %	រឹងជាងទង់ដែងសុទ្ធ មិនរងកំណូត	ឧបករណ៍តន្ត្រី
សំណផ្សារ Solder	Pb 70 % Sn 30 %	មានចំណុចរលាយទាប	សម្រាប់ផ្សារឬផុងទឹក
លង្ហិនឬសំរិទ្ធ Bronze	Cu 90 % Sn 10 %	រឹងជាងស្ពាន់ មិនរងកំណូត មានសម្លេងស្រួយ	រូបចម្លាក់ កណ្ដឹង គ្រឿងលំអ មេដាយ

ក្នុងជីវភាពរស់នៅក៏ដូចជានៅក្នុងឧស្សាហកម្មដែរ គេស្ទើរតែមិនឃើញមានលោហៈសុទ្ធឡើយ ។ ម៉ាស៊ីន ប្រដាប់ប្រដាប្រើប្រាស់ សំភារៈផ្ទះបាយ រថយន្ត រថភ្លើង យន្តហោះសុទ្ធតែធ្វើពីសំលោហៈទាំងអស់ ព្រោះវាមានគុណភាពប្រសើរជាងលោហៈសុទ្ធ ។

2. លក្ខណៈគីមីនៃលោហៈ

2.1. អំពើទៅលើទឹក

លោហៈខ្លះគ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹកទេ ខ្លះទៀតមានប្រតិកម្មខ្សោយ ឯខ្លះទៀតមានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លា ។

តារាងទី **1.4** : តារាងសង្ខេបប្រតិកម្មរបស់លោហៈមួយចំនួនទៅលើទឹក

លោហៈ	ប្រតិកម្មជាមួយទឹក
ប៉ូតាស្យូម K	ជាមួយទឹកត្រជាក់ប៉ូតាស្យូមផ្ទុះនិងឆេះផ្តល់កម្តៅយ៉ាងខ្លាំង ឱ្យផលជាប៉ូតាស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $2K(s) + 2H_2O(l) \rightarrow 2KOH(aq) + H_2(g)$
សូដ្យូម Na	ប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លាក្នុងទឹកត្រជាក់ ពេលខ្លះមានបន្ទុះទៀតផង ហើយឱ្យផលជាសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $2Na(s) + 2H_2O(l) \rightarrow 2NaOH(aq) + H_2(g)$
កាល់ស្យូម Ca	ប្រតិកម្មយ៉ាងរហ័សជាមួយទឹកឱ្យផលជាសូលុយស្យុងកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $Ca(s) + 2H_2O(l) \rightarrow Ca(OH)_2(aq) + H_2(g)$
ម៉ាញេស្យូម Mg	ស្ទើរតែគ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ។ ម៉ាញេស្យូមដុតឱ្យក្តៅមានប្រតិកម្មជាមួយចំហាយទឹកឱ្យផលជា ម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីតនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $Mg(s) + H_2O(g) \rightarrow MgO(s) + H_2(g)$
ស័ង្កសី Zn	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ។ ស័ង្កសីដុតឱ្យក្តៅមានប្រតិកម្មជាមួយចំហាយទឹកឱ្យផលជាស័ង្កសីអុកស៊ីតនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន(ប្រតិកម្មនេះខ្សោយជាងប្រតិកម្មជាមួយ Mg) ។ សមីការគីមី : $Zn(s) + H_2O(g) \rightarrow ZnO(s) + H_2(g)$
ដែក Fe	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹកត្រជាក់ទេ ។ កំណាជាច្រែះយឺតៗនៅក្នុងខ្យល់ ។ដែកដុតឱ្យក្តៅមានប្រតិកម្មយឺតៗជាមួយចំហាយទឹកឱ្យផលជាអុកស៊ីតដែក(II) ដែក(III)និងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $3Fe(s) + 4H_2O(g) \rightarrow Fe_3O_4(s) + 4H_2(g)$
សំណ Pb	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ។
ទង់ដែង Cu	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ទោះក្នុងលក្ខខណ្ឌណាក៏ដោយ ។
ប្រាក់ Ag	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ទោះក្នុងលក្ខខណ្ឌណាក៏ដោយ ។

2.2. ប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច

លោហៈជាច្រើនមានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចរាវ ឱ្យផលជាលោហៈក្លរួនិងបំភាយអ៊ីដ្រូសែន ។

តារាងទី 1.5 : តារាងសង្ខេបប្រតិកម្មរបស់លោហៈមួយចំនួនទៅលើអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច

លោហៈ	ប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច
ប៉ូតាស្យូម K	ផ្ទុះឱ្យផលជាសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមក្លរួនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនដែលភាយនេះ ឆេះក្នុងខ្យល់ ។ សមីការគីមី : $2K(s) + 2HCl(aq) \rightarrow 2KCl(aq) + H_2(g)$
សូដ្យូម Na	ផ្ទុះឱ្យផលជាសូលុយស្យុងសូដ្យូមក្លរួនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនដែលភាយនេះ ឆេះក្នុងខ្យល់ ។ សមីការគីមី : $2Na(s) + 2HCl(aq) \rightarrow 2NaCl(aq) + H_2(g)$
កាល់ស្យូម Ca	ប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងឱ្យផលជាកាល់ស្យូមក្លរួនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $Ca(s) + 2HCl(aq) \rightarrow CaCl_2(aq) + H_2(g)$
ម៉ាញេស្យូម Mg	ប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងឱ្យផលជាម៉ាញេស្យូមក្លរួនិងបំភាយពពុះឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនច្រើន ។ សមីការគីមី : $Mg(s) + 2HCl(aq) \rightarrow 2MgCl_2(aq) + H_2(g)$
ស័ង្កសី Zn	ប្រតិកម្មលឿនមធ្យម(តែយឺតជាងម៉ាញេស្យូម)ឱ្យផលជាស័ង្កសីក្លរួនិងបំភាយពពុះឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនច្រើន ។ សមីការគីមី : $Zn(s) + 2HCl(aq) \rightarrow ZnCl_2(aq) + H_2(g)$
ដែក Fe	ប្រតិកម្មយឺតៗឱ្យផលជាដែក(II)ក្លរួនិងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ សមីការគីមី : $Fe(s) + 2HCl(aq) \rightarrow FeCl_2(aq) + H_2(g)$
សំណ Pb	មានប្រតិកម្មយឺតបំផុត ។
ទង់ដែង Cu	គ្មានប្រតិកម្ម ។
ប្រាក់ Ag	គ្មានប្រតិកម្ម ។

៣. ស៊េរីសកម្មភាពឬប្រតិកម្មភាពគីមីនៃលោហៈ

លោហៈទាំងអស់មានប្រតិកម្មជាមួយទឹកឬអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចមិនដូចគ្នាទេ ។ លោហៈខ្លះមានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លានិងរហ័សហើយខ្លះទៀតមានប្រតិកម្មយឺតឬក៏គ្មានប្រតិកម្មសោះ ។ គេរៀបចំលោហៈតាមលំដាប់សកម្មភាពគីមីរបស់វាដែលគេឱ្យឈ្មោះថា ស៊េរីសកម្មភាពឬស៊េរីប្រតិកម្មភាពគីមីនៃលោហៈ ។ ក្នុងស៊េរីនេះ គេរៀបចំធាតុដែលមានសកម្មភាពខ្លាំងជាងគេ នៅខាងលើឬខាងដើមគេ ហើយបន្តបន្ទាប់គ្នារហូតដល់ធាតុដែលខ្សោយជាងគេនៅខាងក្រោមឬនៅខាងចុងគេ ។

K Na Ca Mg Al Zn Fe Ni Sn Pb H Cu Hg Ag Pt Au

លោហៈមានទំនោរបោះបង់អេឡិចត្រុង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមានហើយបង្កើតជាសមាសធាតុ ។ លោហៈនៅខាងដើមស៊េរីដូចជា (K, Na, Ca) មានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លាជាមួយទឹកត្រជាក់ ។ គេរក្សា K និង Na នៅក្នុងប្រេងកាតដើម្បីបង្ការកុំឱ្យមានប្រតិកម្មជាមួយចំហាយទឹកនៅក្នុងបរិយាកាស ។

$$2Na(s) + 2H_2O(l) \longrightarrow 2NaOH(aq) + H_2(g)$$

សូដ្យូម ទឹក សូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន

ធាតុដែលនៅក្រោយបន្តបន្ទាប់ មានសកម្មភាពគីមីថយចុះជាលំដាប់ ។ ម៉ាញេស្យូមមានប្រតិកម្មតែជាមួយចំហាយទឹក ឯលោហៈដែលនៅខាងក្រោយដែកគ្មានប្រតិកម្មជាមួយទឹកត្រជាក់ឬចំហាយទឹកឡើយ ។

$$Mg(s) + H_2O(g) \longrightarrow MgO(s) + H_2(g)$$

ម៉ាញេស្យូម ទឹក ម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន

ចំពោះអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចវិញ លោហៈដែលនៅខាងដើមស៊េរីមានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លាឯលោហៈបន្តបន្ទាប់ទៀតមានប្រតិកម្មខ្សោយជាង ។ ចំណែកឯអាលុយមីញ៉ូមដែលនៅខាងមុខដែកនិងស័ង្កសីមានប្រតិកម្មយឺត (ព្រោះមានស្រទាប់អុកស៊ីតការពារផ្ទៃរបស់វា) ។

$$Fe(s) + 2HCl(aq) \longrightarrow FeCl_2(aq) + H_2(g)$$

ដែក អាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ដែក(II)ក្លរួ ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន

ធាតុខាងក្រោយសំណគ្មានប្រតិកម្មជាមួយចំហាយទឹកឬអាស៊ីតរាវ ដើម្បីរំដោះអ៊ីដ្រូសែនបានឡើយ ។ លោហៈដែលនៅខាងក្រោយអ៊ីដ្រូសែនអាចមានប្រតិកម្មតែជាមួយអាស៊ីតខាប់ប៉ុណ្ណោះដូចជាអាស៊ីតនីទ្រិចឬអាស៊ីតស៊ុលផួរិចខាប់ តែមិនទាន់បំភាយអ៊ីដ្រូសែនទេ ។

$$Cu(s) + 4HNO_3(l) \longrightarrow Cu(NO_3)_2(aq) + 2NO_2(g) + 2H_2O(l)$$

សំគាល់ : លោហៈសកម្មខ្លាំងនៅក្នុងស៊េរី មានប្រតិកម្មខ្លាំងក្លាជាមួយធាតុគីមីដទៃទៀត វាងាយបោះបង់អេឡិចត្រុង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាននិងងាយរងកំណួត ។

លោហៈខ្សោយនៅក្នុងស៊េរី មានប្រតិកម្មខ្សោយជាមួយធាតុគីមីដទៃទៀត វាមិនងាយបោះបង់អេឡិចត្រុង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមានទេនិងមិនងាយរងកំណួតឡើយ ។

លោហៈដែលឈរនៅពីក្រោយអ៊ីដ្រូសែនក្នុងស៊េរីគ្មានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីត រំដោះឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនទេ ។ យើងប្រើស៊េរីសកម្មភាពនេះដើម្បីព្យាករប្រតិកម្មគីមី ។

4. ប្រតិកម្មជំនួសនៃលោហៈ

4.1. ប្រតិកម្មជំនួសលោហៈក្នុងសូលុយស្យុង

ពិសោធន៍: គេដាក់ស័ង្កសី (Zn) មួយបន្ទះទៅក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាត ($CuSO_4$) ពណ៌ខៀវ(សូលុយស្យុងមានពណ៌ខៀវ ដោយសារវត្តមានអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+}) ។

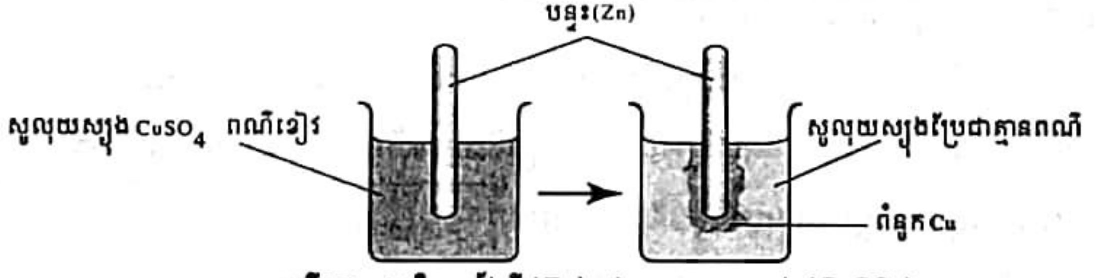

រូបទី 1.7: ប្រតិកម្មស័ង្កសី (Zn) ជាមួយសូលុយស្យុង ($CuSO_4$)

សង្កេត : ពីរឬបីនាទីក្រោយមក គេសង្កេតឃើញមានអង្គធាតុរឹងពណ៌ក្រហមត្នោតកកើតឡើងនៅលើផ្ទៃបន្ទះស័ង្កសី ហើយសូលុយស្យុងពណ៌ខៀវប្រែជាគ្មានពណ៌បន្តិចម្តងៗ ។

បំណកស្រាយ : អង្គធាតុរឹងពណ៌ក្រហមត្នោតកកើតឡើងនៅលើផ្ទៃបន្ទះស័ង្កសីគឺលោហៈទង់ដែង ។ ឯសូលុយស្យុងពណ៌ខៀវប្រែជាគ្មានពណ៌ ព្រោះអវត្តមានអ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (Cu^{2+}) ។ គេថាស័ង្កសីបានជំនួសឬរំដោះទង់ដែងពីសូលុយស្យុងទង់ដែង(II) ស៊ុលផាត ($CuSO_4$) ។ ស័ង្កសីអាចជំនួសកន្លែងរបស់ទង់ដែងបាន ព្រោះវាមានសកម្មភាពគីមីខ្លាំងជាងទង់ដែង ។ ស័ង្កសីងាយបោះបង់អេឡិចត្រុងជាងទង់ដែង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាន Zn^{2+} ដោយសារអេឡិចត្រុងបានផ្ទេរពីអាតូម Zn ទៅអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។

សមីការប្រតិកម្ម : $Zn(s) + CuSO_4(aq) \longrightarrow Cu(s) + ZnSO_4(aq)$

សមីការអ៊ីយ៉ុង : $Cu^{2+}(aq) + Zn(s) \longrightarrow Cu(s) + Zn^{2+}(aq)$

សន្និដ្ឋាន : ក្នុងស៊េរីសកម្មភាពនៃលោហៈ ស័ង្កសីដែលស្ថិតនៅខាងមុខទង់ដែងអាចរំដោះអ៊ីយ៉ុងទង់ដែងពីសូលុយស្យុងអំបិលវាបាន ។

" ជាទូទៅ លោហៈដែលនៅខាងមុខអាចជំនួសអ៊ីយ៉ុងលោហៈដែលនៅខាងក្រោយវាក្នុងស៊េរីសកម្មភាពពីសូលុយស្យុងអំបិលវាបាន " ។

ប្រតិកម្មជំនួសលោហៈ ពីសូលុយស្យុងអំបិលនេះត្រូវបានប្រើ ដើម្បីរកទីតាំងរបស់លោហៈនៅក្នុងស៊េរីសកម្មភាពនៃលោហៈបាន ។

4.2. ប្រតិកម្មជំនួសលោហៈពីអុកស៊ីតលោហៈ

លោហៈមួយអាចទាញយកអុកស៊ីសែនពីអុកស៊ីតលោហៈ ដែលស្ថិតនៅក្រោយវាក្នុងស៊េរីសកម្មភាពបាន ។ ***ឧទាហរណ៍*** : គេដុតកម្ដៅល្បាយម្សៅម៉ាញេស្យូមនិងម្សៅទង់ដែងអុកស៊ីតជាមួយគ្នា នោះប្រតិកម្មនឹងកើតមានឡើងយ៉ាងរហ័សដោយបញ្ចេញកម្ដៅនិងពន្លឺ ។

សមីការប្រតិកម្ម : $Mg + CuO \xrightarrow{t^{\circ}} MgO + Cu$

ម៉ាញេស្យូមឱ្យអេឡិចត្រុងទៅអ៊ីយ៉ុងទង់ដែង(Cu^{2+}) ក្នុងទង់ដែង(II)អុកស៊ីត(ម៉ាញេស្យូមងាយបោះបង់អេឡិចត្រុងជាងទង់ដែង) ។

ប្រតិកម្មនៃអាលុយមីញ៉ូម ដើម្បីធ្វើយោបកលោហៈដែលមានសកម្មភាពគីមីខ្សោយជាងអាលុយមីញ៉ូមពីអុកស៊ីតរបស់លោហៈ នោះឱ្យឈ្មោះថា "ប្រតិកម្មទែមីត" ឬ "អាលុយមីណូទែមី" ។

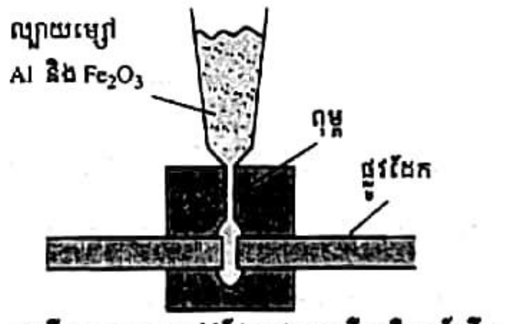

រូបទី 1.8 : ផ្សារផ្លូវដែកដោយប្រើប្រតិកម្មទែមីត

គេប្រើល្បាយម្សៅអាលុយមីញ៉ូមនិងដែក(III)អុកស៊ីត ដើម្បីផ្សារផ្លូវដែក ។ គេដាក់ល្បាយនេះទៅក្នុងពែងធន់កម្ដៅរួចដុតវាដោយធ្នូអគ្គិសនី ។ ដែកដែលកកើតស្ថិតក្នុងភាពរាវ ចំណែកអាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតក៏អណ្ដែតពីលើដែក ។ គេបង្ហូរដែករលាយនោះទៅបំពេញចន្លោះផ្លូវដែកទាំងពីរដែលត្រូវផ្សារ ។

សមីការប្រតិកម្ម : $2Al(s) + Fe_2O_3(s) \longrightarrow 2Fe(l) + Al_2O_3(s)$ ។

4.3. ប្រតិកម្មនៃអុកស៊ីតលោហៈជាមួយអ៊ីដ្រូសែន

អ៊ីដ្រូសែនអាចចាប់យកអុកស៊ីសែនចេញពីអុកស៊ីតលោហៈឱ្យផលលោហៈនិងទឹក ។ ឧទាហរណ៍ គេឱ្យឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនឆ្លងកាត់សំណ (II) អុកស៊ីតកំពុងដុតកម្ដៅ គេទទួលបានលោហៈ សំណនិងទឹក ។

$$PbO(s) + H_2(g) \longrightarrow Pb(s) + H_2O(l)$$

សំណ (II) អុកស៊ីត   អ៊ីដ្រូសែន   សំណ   ទឹក

អ៊ីដ្រូសែនអាចមានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីតលោហៈជាច្រើនទៀត ។ ប៉ុន្តែវាគ្មានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីតនៃលោហៈសកម្មខ្លាំងដូចជាសូដ្យូមនិងកាល់ស្យូមទេ ។

4.4. ប្រតិកម្មនៃអុកស៊ីតលោហៈជាមួយកាបូន

កាបូនអាចទាញយកអុកស៊ីសែនពីអុកស៊ីតលោហៈដែលមិនសូវសកម្មក្នុងស៊េរីសកម្មភាពបាន ។ ***ឧទាហរណ៍ :*** ទង់ដែង (II) អុកស៊ីតមានប្រតិកម្មជាមួយកាបូន កាលណាគេកម្ដៅវាជាមួយគ្នា ។

$$2CuO(s) + C(s) \longrightarrow 2Cu(s) + CO_2(g)$$

កាបូនពិបាកទាញយកអុកស៊ីសែនពីអុកស៊ីតលោហៈដែលសកម្មខ្លាំង ។ ***ឧទាហរណ៍*** អុកស៊ីតដែកនិងកាបូនត្រូវការកម្ដៅខ្លាំងដើម្បីមានប្រតិកម្មជាមួយគ្នា ។ ប្រតិកម្មរវាងកាបូននិងអុកស៊ីតលោហៈមានសារៈសំខាន់ណាស់ក្នុងឧស្សាហកម្មយោបកលោហៈ ។

5. កាបូណាត

សមាសធាតុកាបូណាតភាគច្រើនបានបំបែកទៅជាអុកស៊ីតលោហៈនិងឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត កាលណាដុតកម្ដៅខ្លាំង ។ ***ឧទាហរណ៍*** គេដុតកម្ដៅទង់ដែង (II) កាបូណាត

ទង់ដែង (II) កាបូណាត $\xrightarrow{\text{កម្ដៅ}}$ ទង់ដែង (II) អុកស៊ីត + កាបូនឌីអុកស៊ីត

អង្គធាតុរឹងពណ៌ខៀវ   អង្គធាតុរឹងពណ៌ខ្មៅ   ឧស្ម័នគ្មានពណ៌

$$CuCO_3(s) \longrightarrow CuO(s) + CO_2(g)$$

លោហៈកាបូណាតងាយបំបែកគឺអាស្រ័យនឹងទីតាំងរបស់វានៅក្នុងស៊េរីសកម្មភាព ។ លោហៈដែលមានសកម្មភាពខ្សោយនោះសមាសធាតុកាបូណាតរបស់វាមានស្ថេរភាពខ្សោយហើយកាបូណាតវាងាយបំបែកនៅពេលដុតកម្ដៅ ។ ចំណែកកាបូណាតរបស់លោហៈសកម្មខ្លាំងពិបាកបំបែក ។

សំគាល់ សូដ្យូមកាបូណាត Na_2CO_3 និងប៉ូតាស្យូមកាបូណាត K_2CO_3 មិនអាចបំបែកទេ នៅពេលដុតកម្ដៅ ។

6. ការឡើងច្រែះ

6.1. ច្រែះដែក

ពិសោធន៍ : ច្រែះដែក

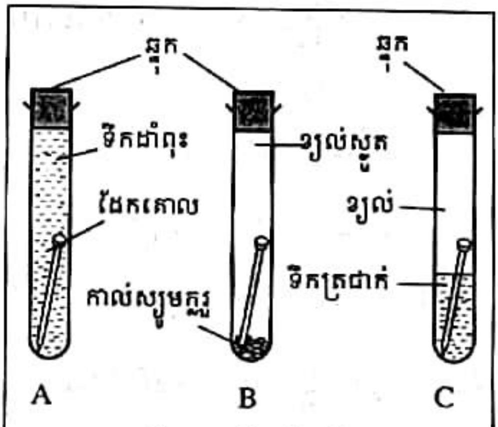

រូបទី 19 : កំណាច្រែះដែក

ដាក់ដែកគោលទៅក្នុងបំពង់សាកបីផ្សេងគ្នា បំពង់សាក A ដាក់ទឹកក្តៅដាំពុះឱ្យពេញ(គ្មានខ្យល់ឬអុកស៊ីសែន) បំពង់សាកB ដាក់កាល់ស្យូមក្លរួដើម្បីជកយកសំណើម(ទឹក) ពីខ្យល់ ដើម្បីបានខ្យល់ស្ងួត ហើយបំពង់សាក C មានខ្យល់ និងទឹកត្រជាក់ ។ បន្ទាប់មករក្សាវាទុកក្នុងរយៈពេលពីរឬបីថ្ងៃដើម្បីពិនិត្យមើលកំណាច្រែះ ។

សង្កេត : ដែកគោលក្នុងបំពង់សាក A និង B មិនឡើងច្រែះទេ ។ ចំណែកឯដែកគោលក្នុងបំពង់សាក C ឡើងច្រែះ ។

សន្និដ្ឋាន : កំណាច្រែះត្រូវការចាំបាច់នូវទឹកនិងអុកស៊ីសែន ។

វត្ថុប្រើប្រាស់ផ្សេងៗដែលធ្វើអំពីដែកនិងដែកថែបដូចជា រថយន្ត កប៉ាល់ ទ្វាររបង ស្ពាន.... មានកំណាច្រែះនៅពេលវាត្រូវទឹកនិងខ្យល់ ។

លោហៈជាច្រើនតែងរងកំណូតនៅក្នុងខ្យល់ ដូចជា អាលុយមីញ៉ូមមានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីសែននៅក្នុងខ្យល់ដែរតែមិនដូចដែកទេ គឺវាបង្កើតជាស្រទាប់អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតស្តើងស្រោបលើផ្ទៃអាលុយមីញ៉ូមយ៉ាងជិត ការពារមិនឱ្យរងកំណូត(ប្រតិកម្ម)បន្តទៀត ។ ចំណែកដែកនិងដែកថែបមានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីសែនក្នុងទឹកបង្កើតបានជាស្រទាប់ស្ពោតពណ៌ក្រហមត្នោតហៅថា "ច្រែះ" ។

$$\underset{\text{ដែក}}{4Fe(s)} + \underset{\text{អុកស៊ីសែន}}{3O_2(g)} + \underset{\text{ទឹក}}{2H_2O(l)} \longrightarrow \underset{\text{ដែក(III) អុកស៊ីតអ៊ីដ្រាតេ}}{2Fe_2O_3 \cdot H_2O(s)}$$

ស្រទាប់ច្រែះនេះអាចឱ្យខ្យល់សើមឆ្លងកាត់បានដែលនាំឱ្យមានកំណាច្រែះលើសាច់លោហៈដែលនៅខាងក្នុងជាបន្តទៀត ។ អាតូមដែករងអុកស៊ីតកម្មទៅជាអ៊ីយ៉ុង Fe^{3+} ដោយបាត់បង់3អេឡិចត្រុង: $Fe(s) \rightarrow Fe^{3+}(s) + 3e^-$ (អុកស៊ីតកម្ម) ។ អាតូមអុកស៊ីសែនចំណេញ2អេឡិចត្រុងបង្កើតជាអ៊ីយ៉ុងអុកស៊ីត(O^{2-}) : $O_2(g) + 4e^- \rightarrow 2O^{2-}(s)$ (រេដុកម្ម) ។

ដូច្នេះការឡើងច្រែះដោយឯកឯងគឺ ជាប្រតិកម្ម រេដុកម្ម(ឬប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម) ។

៤.2. របៀបការពារមិនឱ្យមានកំណច្រែះ

រៀងរាល់ឆ្នាំ ពិភពលោកបានខាតបង់ប្រាក់អស់យ៉ាងច្រើនលានដុល្លារដោយសារកំណច្រែះ ។ ការកាត់បន្ថយឬបញ្ឈប់កំណច្រែះមានសារៈសំខាន់ណាស់ ។ មានវិធីពីរយ៉ាងដែលគេនិយមប្រើសម្រាប់ការពារលោហៈប្រឆាំងនឹងកំណច្រែះ ។

ក. វិធីស្រោបដោយសារធាតុ

វិធីទូទៅមួយដើម្បីការពារកំណច្រែះគឺការស្រោបលោហៈដោយស្រទាប់សារធាតុមួយដែលអាចការពារលោហៈមិនឱ្យប៉ះផ្ទាល់ជាមួយខ្យល់និងទឹក ។ សារធាតុនេះមាន ថ្នាំលាប ប្រេង ខ្លាញ់ ឬលោហៈ ដទៃទៀត ។

- ការលាបថ្នាំពណ៌ : ទ្វារ របង បង្កាន់ដៃ . . . ដែលធ្វើអំពីដែកឬដែកថែប ត្រូវលាបថ្នាំពណ៌ដែលផ្ទុកធាតុសំណឬស័ង្កសីដែលមានលក្ខណៈពិសេសក្នុងការការពារមិនឱ្យមានកំណច្រែះ ។
- ការលាបខ្លាញ់លើឧបករណ៍និងគ្រឿងម៉ាស៊ីនផ្សេងៗ ។
- ការស្រោបដោយប្លាស្ទិច : គេស្រោបប្លាស្ទិចលើដែកនិងដែកថែបដូចជា កន្ត្រកកង់ កញ្រ្ចែងដាក់ចាន . . . ។
- ការស្រោបដោយសំណប៉ាហាំង : គេស្រោបកំប៉ុងម្ហូបអាហារធ្វើអំពីដែកថែបដោយសំណប៉ាហាំង ព្រោះវាជាលោហៈ គ្មានប្រតិកម្មហើយមិនពុល ។
- ការស្រោបដោយក្រូម : ដែកថែបស្រោបដោយក្រូមបង្កើតជាស្រទាប់ការពារយ៉ាងភ្លឺ ។ ឧទាហរណ៍ ខ្នងកង់ ដែកកង់ កាងរថយន្ត . . . ។

ខ. វិធីកាល់វ៉ានិច

កាល់វ៉ានិច ជាវិធីស្រោបលោហៈដែកនិងដែកថែបដោយស្រទាប់លោហៈស័ង្កសី ។ លោហៈស័ង្កសីសកម្មជាងដែកហើយងាយរងកំណឿតជាងដែក គេប្រើស័ង្កសីនៅក្នុងលំនាំនេះព្រោះ

- ស័ង្កសីថោក
- រងកំណឿតយឺតបំផុត ដូច្នេះវាធន់បានយូរ
- មានចំណុចរលាយទាបដែលងាយរំលាយ ដើម្បីស្រោបឬបាញ់ទៅលើវត្ថុដែលធ្វើអំពីដែកនិងដែកថែប ឬងាយជ្រលក់វត្ថុទាំងនោះទៅក្នុងអាងសង្កសីរលាយ ។

មេរៀនសង្ខេប

- លក្ខណៈរូបរបស់លោហៈគឺចម្លងអគ្គិសនីនិងកម្ដៅបានល្អហើយអាចវៃឬហូតជាលួសបាន មានសីតុណ្ហភាពរលាយនិងរំពុះខ្ពស់ ដង់ស៊ីតេធំនិងផ្លេកលោហៈ ។
- សំលោហៈជាល្បាយនៃលោហៈ ពីរឬច្រើនចូលផ្សំគ្នា (ជួនកាលមានអលោហៈចូលផ្សំដែរ) ។ សំលោហៈមានលក្ខណៈរឹងជាងលោហៈសុទ្ធឬធាតុបង្កវា ។
- លោហៈសកម្ម + ទឹក → អ៊ីដ្រុកស៊ីតលោហៈ + អ៊ីដ្រូសែន
- លោហៈខ្សោយ + ចំហាយទឹក → អុកស៊ីតលោហៈ + អ៊ីដ្រូសែន
- លោហៈសកម្មជាង H_2 + អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចរាវ → លោហៈក្លរួ + អ៊ីដ្រូសែន
- ស៊េរីសកម្មភាព ឬស៊េរីប្រតិកម្មភាពគីមីនៃលោហៈ

K Na Ca Mg Al Zn Fe Ni Sn Pb H Cu Hg Ag Pt Au ។

⟵⟶

សកម្មភាពកាន់តែខ្លាំង សកម្មភាពកាន់តែខ្សោយ

- ដែកនិងដែកថែបកំណៃច្រែះក្នុងមជ្ឈដ្ឋានដែលមានខ្យល់និងទឹក ។
- កំណៃច្រែះអាចការពារបានដោយស្រោបវត្ថុទាំងនោះដោយស្រទាប់សារធាតុដូចជា លាបថ្នាំ ប្រេងឬខ្លាញ់ ស្រោបប្លាស្ទិច ស្រោបលោហៈដទៃទៀត ។
- ការស្រោបលោហៈ ដែលមានសកម្មភាពខ្លាំងជាងដែកហៅថា វិធីកាល់វ៉ានិច ។
- លោហៈភាគច្រើន + អុកស៊ីសែន → អុកស៊ីតលោហៈ

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរពណ៌នាលក្ខណៈរូបរបស់លោហៈ ។
2. ចូរពណ៌នាលក្ខណៈរូបខុសគ្នាចីរវាងលោហៈនិងអលោហៈ ។
3. ហេតុអ្វីបានជាលោហៈអាចវៃឬហូតជាលួសបាន ?
4. ដូចម្ដេចហៅថាសំលោហៈ ?
5. តើសំលោហៈស្ពាន់និងដែកថែបមិនច្រែះផ្សំពីលោហៈអ្វីខ្លះ? ហើយមានភាគរយស្មើនឹងប៉ុន្មាន ?
6. ហេតុអ្វីបានជាសំលោហៈរឹងជាងលោហៈសុទ្ធដែលបង្កវា ?
7. តើលោហៈណាមួយដែលសកម្មខ្លាំងហើយគេរក្សាវានៅក្នុងប្រេង ?
8. អាលុយមីញ៉ូមស្ថិតនៅខាងលើឬខាងដើមនៃស៊េរីសកម្មភាព ប៉ុន្តែវាធន់នឹងកំណួត ។ ចូរពន្យល់ ។

9. តើឧស្ម័នអ្វីដែលតែងតែកកើត នៅពេលគេដាក់លោហៈសកម្មឱ្យមានប្រតិកម្មជាមួយទឹក ?

10. ចូររៀបធាតុខាងក្រោមនេះឱ្យបានត្រឹមត្រូវតាមលំដាប់ស៊េរីសកម្មភាពគីមីដែលចាប់ផ្តើមពីធាតុសកម្មទៅ Pb Cu Zn Fe Al ។

11. តើកំណួតលោហៈដែកមានឈ្មោះអ្វី ? តើវាជាប្រភេទប្រតិកម្មគីមីអ្វី ?

12. តើយើងត្រូវធ្វើដូចម្តេច ដើម្បីការពារការឡើងច្រែះដែក ?

13. ហេតុអ្វីបានជាអាលុយមីញ៉ូមមិនរងកំណួតបន្តទៀត ?

14. ចូររៀបចំសមាសធាតុកាបូណាតខាងក្រោមនេះតាមលំដាប់ពីងាយបំបែកទៅ : ទង់ដែងកាបូណាត កាល់ស្យូមកាបូណាត សំណកាបូណាត និងម៉ាញេស្យូមកាបូណាត ។

15. គេចាក់សូលុយស្យុងអាស៊ីត HCl ទៅលើកម្ទេចដែកឆាប 5.6g ។ គេឃើញមានភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។

ក. សរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មគីមីនិងថ្លឹងសមីការ ។

ខ. រកមាឌអ៊ីដ្រូសែនដែលភាយពីប្រតិកម្មនៅលក្ខខណ្ឌបន្ទប់ ។

គ. រកម៉ាសអំបិលដែលកកើត ។

(A_r : H = 1 , Cl = 35.5 , Fe = 56 និងមាឌឧស្ម័ន 1mol នៅលក្ខខណ្ឌបន្ទប់ $24,000cm^3$) ។

ចម្លើយ : ក. $Fe(s) + 2HCl_{(aq)} \rightarrow FeCl_2(aq) + H_2(g)$, ខ. $2400cm^3$, គ. 12.7g

16. នៅក្នុងការពិសោធ គេដាក់ទង់ដែង 0.2mol រំលាយក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតនីទ្រិច ដែលមានបរិមាណលើស ។

គេឱ្យសមីការប្រតិកម្ម : $Cu(s) + 4HNO_3(aq) \rightarrow Cu(NO_3)_2(aq) + 2NO_2(g) + 2H_2O(l)$

ក. គណនាមាឌឧស្ម័នដែលទទួលបាននៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ ។

ខ. រកម៉ាសទង់ដែង (II) នីត្រាតដែលទទួលបានពីប្រតិកម្មខាងលើ ។

គ. ម៉ាសទង់ដែង (II) នីត្រាតដែលទទួលបានជាក់ស្តែងស្មើនឹង 22.7g ។ គណនាទិន្នផលនៃផលិតផលនេះ ។

(A_r : H = 1, N = 14, O = 16, Cu = 64 មាឌម៉ូលឧស្ម័នV= 24L) ។

ចម្លើយ : ក. 9.6L , ខ. 37.6g , គ. 60.37 %

2 យោបកលោហៈ

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ពន្យល់ពីវិធីធ្វើយោបកលោហៈ ។
- បង្ហាញពីសារប្រយោជន៍នៃការកែច្នៃលោហៈ ។
- ពណ៌នាពីបម្រើបម្រាស់លោហៈក្នុងជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ ។

រ៉ែលោហៈទាំងឡាយមិនអាចកើតឡើងវិញបានទេ ។ ដូចនេះយើងត្រូវថែរក្សាវានិងកែច្នៃវត្ថុធ្វើពីលោហៈឡើងវិញតាមដែលអាចធ្វើបាន ។

លោហៈភាគច្រើនមាននៅក្នុងដីសណ្ឋានជាសមាសធាតុ ។ សមាសធាតុដែលកើតមាននៅក្នុងធម្មជាតិនេះហៅថា **ខនិជ** ។ អាលុយមីញ៉ូមមាននៅក្នុងរ៉ែបុកស៊ីត (អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីត) ។ លោហៈដែលមាននៅក្នុងខនិជកម្រមានសុទ្ធណាស់ ភាគច្រើនស្ថិតនៅជាល្បាយជាមួយសិលាដែលហៅថា **រ៉ែ** ។ ***ឧទាហរណ៍*** ដែកបានពីរ៉ែដែកដែលផ្ទុកអេម៉ាទីតនិងដែកអុកស៊ីត ។

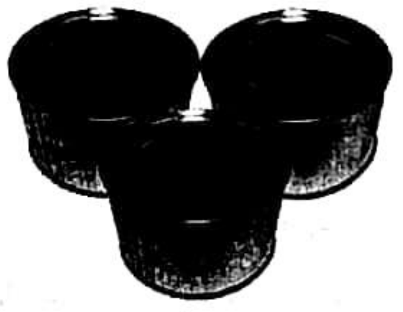

រូបទី 2.1 : កំប៉ុងធ្វើពីលោហៈ

1. យោបកលោហៈ

1.1. ការទទួលលោហៈពីរ៉ែ

លោហៈភាគច្រើនមាននៅក្នុងដីលាយជាមួយអលោហៈដូចជា អុកស៊ីសែន ស្ពាន់ធ័រ ឬកាបូន ។ សមាសធាតុនេះហៅថា រ៉ែ ដែលជាអុកស៊ីត (មានអុកស៊ីសែន) ស៊ុលផួ(មានស្ពាន់ធ័រ) ឬកាបូណាត (មានកាបូននិងអុកស៊ីសែន) ។ ស្ថិរភាពរបស់រ៉ែលោហៈខ្លាំងឬខ្សោយ អាស្រ័យលើទីតាំងរបស់វាក្នុងស៊េរីសកម្មភាព ។ យើងពិបាកធ្វើយោបកលោហៈស្មុគស្មាញជាង យោបកលោហៈទង់ដែងពីរ៉ែរបស់វា ។ ពេលធ្វើយោបកលោហៈពីរ៉ែ លោហៈទទួលរងរេដុកម្ម ព្រោះវាទទួលអេឡិចត្រុង ។

ឧទាហរណ៍ :

$$Na^{+} + e^{-} \rightarrow Na$$

$$Cu^{2+} + 2e^{-} \rightarrow Cu$$

លោហៈដែលឋិតនៅខាងដើមស៊េរីសកម្មភាពពិបាកទទួលរងរេដុកម្មពីរ៉ែរបស់វាដូច្នេះ គេទាញយកវាដោយធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ ។ ចំណែកលោហៈដែលឋិតនៅកណ្ដាលស៊េរី ដូចជា ដែកអាចទាញ

យកវាដោយដុតកម្តៅល្បាយរ៉ែជាមួយធ្យូងកូកនៅសីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ។ ឯលោហៈដែលឋិតនៅផ្នែកខាងចុងស៊េរី ដូចជា បារតអាចធ្វើយោបកពីរ៉ែរបស់វាបានដោយវិធីលីង ។

តារាងទី 21 : យោបកលោហៈមួយចំនួន

លោហៈ	ឈ្មោះរ៉ែ	រូបមន្ត	វិធីធ្វើយោបក
ប៉ូតាស្យូម	កាណាលីត	$KMgCl_3$	អគ្គិសនីវិភាគ
សូដ្យូម	អំបិលសម្ល	$NaCl$	
កាល់ស្យូម	ថ្មកំបោរ	$CaCO_3$	
ម៉ាញេស្យូម	ដូឡូមីត	$CaMg(CO_3)_2$	
អាលុយមីញ៉ូម	បុកស៊ីត	Al_2O_3	
ស័ង្កសី	ស្វាលេរីត	ZnS	ដុតជាមួយកាបូន (ធ្យូងកូក) នៅក្នុងឡ
ដែក	អេម៉ាទីត	Fe_2O_3	
សំណប៉ាហាំង	ទីនស្តូន	SnO_2	
សំណ	កាលេណា	PbS	
ទង់ដែង	ទង់ដែងពីរីត	$CuFeS_2$	លីងរ៉ែដោយផ្ទាល់
បារត	ស៊ីនណាបា	HgS	

គេទទួលបានលោហៈសុទ្ធពីខនិជដោយប្រតិកម្មគីមី ។ វិធីនេះអាស្រ័យទៅលើទីតាំងរបស់លោហៈក្នុងស៊េរីសកម្មភាពដូចក្នុងរូបខាងក្រោម :

សកម្មភាពគីមីលោហៈកើនឡើង

K, Na, Ca, Mg, Al } **លោហៈសកម្មខ្លាំង**
សមាសធាតុនៃលោហៈទាំងនេះមានសម្ព័ន្ធជាប់មាំ ។
គេប្រើវិធីអគ្គិសនីវិភាគដើម្បីទាញយកលោហៈចេញពីសមាសធាតុវា ។

លោហៈមិនសូវសកម្ម
Zn, Fe, Sn } សមាសធាតុនៃលោហៈទាំងនេះ ជាអុកស៊ីតឬស៊ុលផួ
ស៊ុលផួនេះក្នុងខ្យល់ឱ្យអុកស៊ីតហើយអុកស៊ីតនេះជាមួយកាបូនឱ្យជាលោហៈ ។

Cu, Ag } លោហាអសកម្ម

Au } មាសមិនចូលផ្សំជាមួយសមាសធាតុនៅក្នុងដីដូចលោហៈដទៃទេ ។

រូបទី 2.2 : វិធីយោបកលោហៈ

មានលោហៈពីរឬបី ប្រភេទដែលមាននៅក្នុងដីជាធាតុសុទ្ធតែម្ដង ។ វាជាលោហៈដែលនៅខាងចុងនៃស៊េរីសកម្មភាព ។ ***ឧទាហរណ៍*** មាសវាមាននៅក្នុងធម្មជាតិក្នុងភាពជាអង្គធាតុទោល លោហៈដែលឋិតនៅផ្នែកកណ្ដាលនៃស៊េរីមាននៅក្នុងធម្មជាតិជាសណ្ឋានអុកស៊ីតឬ ស៊ុលផួ ។ រ៉ែស៊ុលផួនេះក្នុងខ្យល់ក្លាយជាអុកស៊ីតលោហៈ ហើយគេទទួលបានលោហៈដោយដុតអុកស៊ីតនេះជាមួយកាបូន ។ ***ឧទាហរណ៍*** យោបកលោហៈស័ង្កសីមានលំនាំដូចសមីការសង្ខេបខាងក្រោម :

- ស័ង្កសីស៊ុលផួដុតក្នុងខ្យល់

$$2ZnS(s) + 3O_2(g) \longrightarrow 2ZnO(s) + 2SO_2(g)$$

ស័ង្កសីស៊ុលផួ អុកស៊ីសែន ស័ង្កសីអុកស៊ីត ស្ពាន់ធ័រអុកស៊ីត

- ស័ង្កសីអុកស៊ីតដុតជាមួយកាបូន

$$ZnO(s) + C(s) \longrightarrow Zn(s) + CO(g)$$

ស័ង្កសីអុកស៊ីត កាបូន ស័ង្កសី កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត

ក្នុងប្រតិកម្មទី 2 ស័ង្កសីអុកស៊ីតទទួលរងរេដុកម្ម ព្រោះវាបាត់អុកស៊ីសែនឯកាបូនជារេដុករ ព្រោះវាបានចាប់យកអុកស៊ីសែនពីស័ង្កសីអុកស៊ីត ។

មានលោហៈខ្លះដូចជា ដែក (Fe) មាននៅក្នុងដីជាសណ្ឋានអុកស៊ីត ។ គេដុតអុកស៊ីតលោហៈជាមួយកាបូនដើម្បីធ្វើយោបកលោហៈ ។ គេប្រើកាបូនដើម្បីរំដោះលោហៈពីអុកស៊ីតវា ព្រោះកាបូនមានតម្លៃថោក ។ កាបូនដែលប្រើនេះហៅថា ធ្យូងកូក ដែលបានពីធ្យូងថ្ម ។ លោហៈសកម្មត្រូវធ្វើយោបកបំបែកពីសមាសធាតុវាដោយចរន្តអគ្គិសនីហៅថា **អគ្គិសនីវិភាគ** ។

ឧទាហរណ៍ : អាលុយមីញ៉ូមជាលោហៈ សកម្មដែលត្រូវធ្វើយោបកដោយអគ្គិសនីវិភាគ (Al_2O_3) ។

សមីការប្រតិកម្ម : $2Al_2O_3 \longrightarrow 4Al + 3O_2$

ការធ្វើយោបកលោហៈដែលមានបរិមាណច្រើន ដោយវិធីអគ្គិសនីវិភាគចំណាយអស់ថវិកាច្រើន ។ ហេតុនេះហើយ បានជាអាលុយមីញ៉ូមមានតម្លៃថ្លៃជាងដែកដល់ទៅ6ដង ។

លោហៈខ្លះដែលស្ថិតនៅខាងចុងស៊េរីសកម្មភាពមាននៅក្នុងដីជាសមាសធាតុ ប៉ុន្តែមិនតម្រូវឱ្យដុតជាមួយធ្យូងកូតដើម្បីធ្វើយោបកលោហៈទាំងនោះឡើយ ។ គេទទួលលោហៈបានដោយងាយ ដោយគ្រាន់តែលីងសមាសធាតុវាផ្ទាល់តែម្ដង ។ ***ឧទាហរណ៍ :*** ទង់ដែងនិងប្រាក់ ។

1.2. យោបកលោហៈដែក

ដែកជាធាតុបង្កសំខាន់នៃសំបកផែនដី (6%) បន្ទាប់ពីអាលុយមីញ៉ូម ។ សមាសភាពនៃសំបកផែនដីមាន :

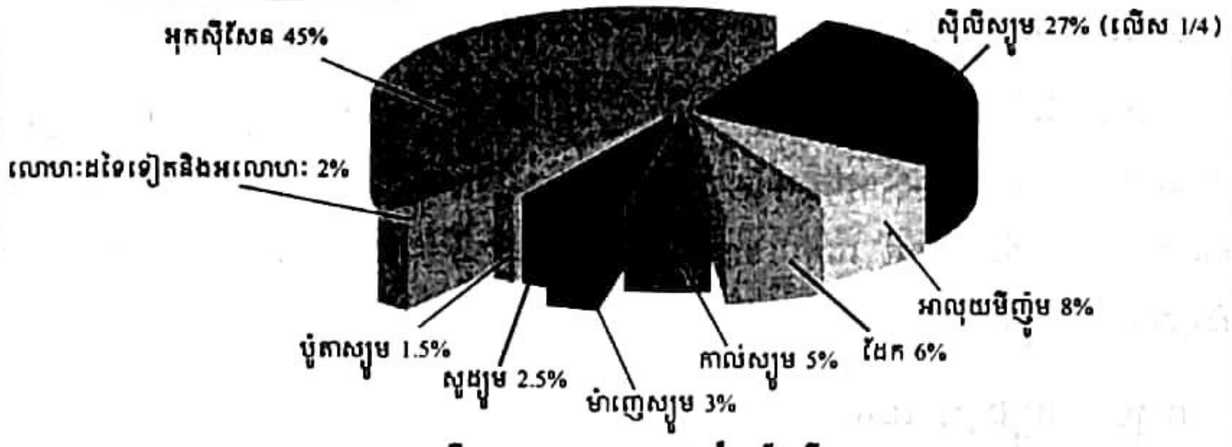

រូបទី 2.2 : ដ្យាក្រាមធាតុក្នុងសំបកផែនដី

ដែកឋិតនៅក្នុងដីជាសណ្ឋានរ៉ែដែក ។ រ៉ែដែកមានច្រើនប្រភេទខុសៗគ្នាដូចជា : អេម៉ាទីត (Fe_2O_3) ម៉ាញេទីត (Fe_3O_4) ដែកពីរីត (FeS_2) និងស៊ីដេរូស ($FeCO_3$) ។ គេទាញយកដែកចេញពីរ៉ែរបស់វាដោយប្រើ ឡស្លដែក ។

ក. ទម្រង់ឡស្លដែក

គេប្រើឡស្លដែកសម្រាប់ទាញយកលោហៈ ដែកចេញពីរ៉ែរបស់វា ។ ឡស្លដែកមានរាងដូចបំពង់វែងមានកម្ពស់ពី 30 – 40 ម៉ែតដែលធ្វើពីឥដ្ឋធន់កម្តៅនិងស្រោបដោយដែកថែប ។ ពីលើដល់ក្រោមមាន មាត់ឡ ទ្រូងឡ ពោះឡ និងបាតឡ ។

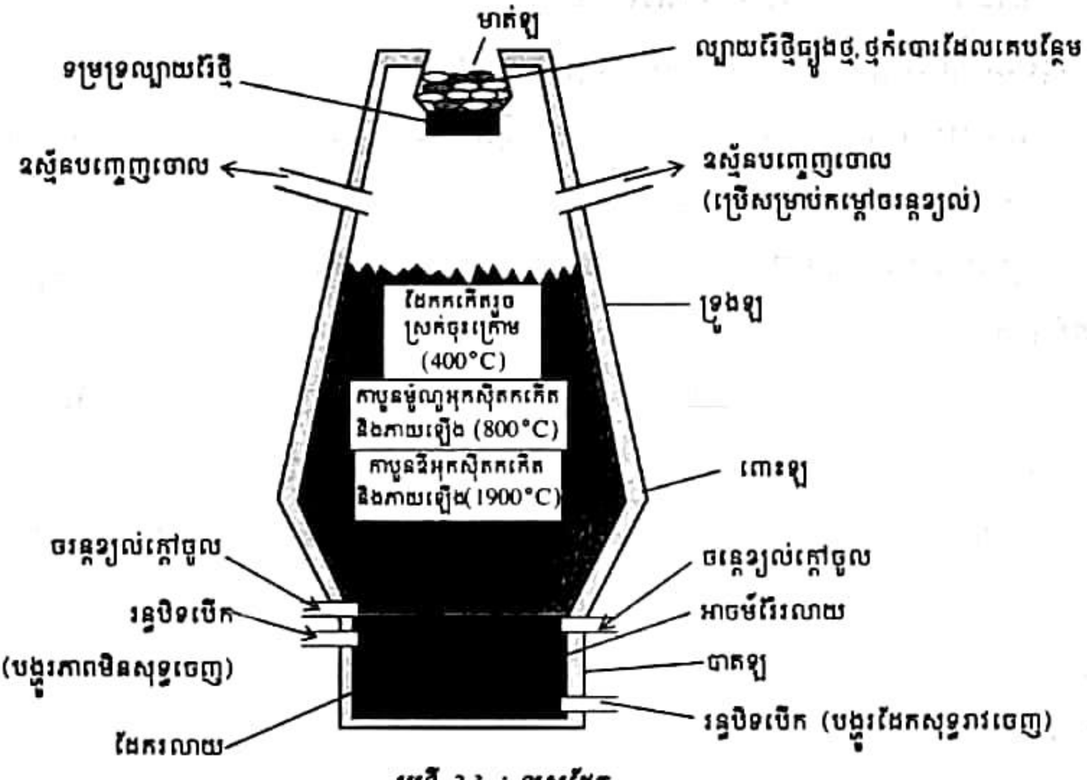

រូបទី 2.3 : ឡស្លដែក

ខ. ដំណើរការឡស្លដែក

គេដាក់រ៉ែដែក ធ្យូងកូក និងថ្មកំបោរទៅក្នុងឡតាមមាត់ឡរួចគេបញ្ចូលខ្យល់ក្តៅទៅក្នុងឡតាមបំពង់នៅបាតឡ ។ រូបធាតុរឹងធ្វើដំណើរចុះក្រោមឯឧស្ម័នធ្វើដំណើរពីក្រោមឡើងលើ ។ បន្ទាប់ពីឆ្លងកាត់ប្រតិកម្មជាច្រើនដំណាក់ ដែករាវបានប្រមូលផ្តុំនៅបាតឡ ។ ឡធ្វើដំណើរការឥតឈប់ឈរហើយសីតុណ្ហភាពនៃឡមានរហូតដល់ 1900°C ។

គ. ប្រតិកម្មក្នុងឡស្លដែក

ដំណាក់ ទី 1 ធ្យូងកូកឆេះដោយសារចរន្តខ្យល់ក្តៅ : វាមានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីសែនក្នុងខ្យល់ឱ្យផលជាកាបូនឌីអុកស៊ីតនិងកម្តៅ ។

កាបូន + អុកស៊ីសែន $\xrightarrow{t^\circ\nearrow}$ កាបូនឌីអុកស៊ីត + កម្តៅ

$C(s) + O_2(g) \xrightarrow{t^\circ\nearrow} CO_2(g)$ + កម្តៅ

ដំណាក់ ទី 2 ការកកើតឡើងនៃកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតCO : កាបូនឌីអុកស៊ីតមានប្រតិកម្មជាមួយធ្យូងកូកបន្តទៀតឱ្យផលជាកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត ។

កាបូនឌីអុកស៊ីត + កាបូន $\xrightarrow{t^\circ\nearrow}$ កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត

$$CO_2(g) + C(s) \xrightarrow{t^\circ\nearrow} 2CO(g)$$

ដំណាក់ទី 3 ដែក III អុកស៊ីតរងរេដុកម្ម: កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតមានប្រតិកម្មជាមួយដែកIII អុកស៊ីតនៅក្នុងរ៉ែឱ្យផលជាដែករាវ ដែលហូរទៅបាតឡ ។

ដែក III អុកស៊ីត + កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត $\xrightarrow{t^\circ\nearrow}$ ដែក + កាបូនឌីអុកស៊ីត

$$Fe_2O_3(s) + 3CO(g) \xrightarrow{t^\circ\nearrow} 2Fe(l) + 3CO_2(g)$$

ថ្មកំបោរដែលមាននៅក្នុងឡបំបែកដោយកម្តៅឱ្យផលជាកាល់ស្យូមអុកស៊ីតនិងឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត ។

កាល់ស្យូមកាបូណាត $\xrightarrow{t^\circ\nearrow}$ កាល់ស្យូមអុកស៊ីត + កាបូនឌីអុកស៊ីត

$$CaCO_3(s) \xrightarrow{t^\circ\nearrow} CaO(s) + CO_2(g)$$

រ៉ែដែកមានផ្ទុកធាតុមិនសុទ្ធជាច្រើន : ស៊ីលីស្យូម ស្ពាន់ធ័រ និងផូស្វ័រ ។ ស៊ីលីស្យូមឋិតក្រោមសណ្ឋានជាស៊ីលីស្យូមឌីអុកស៊ីត (ខ្សាច់) វាមានរូបមន្ត SiO_2 ។ ស៊ីលីស្យូមឌីអុកស៊ីតមានប្រតិកម្មជាមួយកាល់ស្យូមអុកស៊ីតឱ្យផលជាអាចម៍រ៉ែឬកាល់ស្យូមស៊ីលីកាតធ្លាក់ទៅបាតឡហើយអណ្តែតនៅពីលើដែករាវ ។

$$CaO(s) + SiO_2(s) \xrightarrow{t^\circ\nearrow} CaSiO_3(l)$$

ឧស្ម័នបញ្ចេញចោល ៖ ឧស្ម័នទាំងនេះមានកាបូនឌីអុកស៊ីតនិងអាសូតដែលភាយចេញក្រៅតាមបំពង់ខាងលើនៃឡ ។ ដែករលាយដែលទទួលបាននេះមិនសុទ្ធទេ ។ ដែកមួយចំនួនគេទុកឱ្យរឹងទៅជាដែកស្មិត ។ ដែកបែបនេះរឹងតែស្រួយដែលមានលក្ខណៈសមស្របសម្រាប់ធ្វើគ្រឹះផ្លូវរថភ្លើង ។ ប៉ុន្តែដែកភាគច្រើនគេប្រើធ្វើជាដែកថែបផ្សេងៗ (សំលោហៈដែលមានដែកលាយជាមួយសារធាតុផ្សេងទៀតដើម្បីឱ្យមានលក្ខណៈល្អប្រសើរជាងមុន) ។ ***ឧទាហរណ៍*** ដែកថែបទន់មានដែកសុទ្ធ 99.5 % និងកាបូន 0.5 % មានលក្ខណៈរឹងល្មមសម្រាប់ធ្វើគ្រឿងយន្តឬសំណង់អគារ ។

ឃ. ខជ្មើដែកថែប

ប្រហែលជា 90 % នៃលោហៈដែលគេប្រើប្រាស់នៅក្នុងពិភពលោកជាដែកថែប ។

ដែកថែប ជាសំលោហៈដែកនិងកាបូនលាយជាមួយបរិមាណលោហៈដទៃទៀត ដើម្បីឱ្យមានលក្ខណៈប្រសើរជាង ។ ដែកថែបមានលក្ខណៈរឹង ហើយអាចពត់និងទាញឱ្យយឺតបាន ។

ដែកដែលទទួលបានពីឡស្លដែក មានលាយធាតុមិនសុទ្ធជាច្រើនប្រភេទដូចជា ៖ កាបូន ស្ពាន់ធ័រ ផូស្វរ និងស៊ីលីស្យូមដែលហៅថា **ដែកស្មិត** ។ ដែកស្មិតមានលក្ខណៈស្រួយ ហើយអាចបាក់បែកទៅជាបំណែកនៅពេលគេដំវា ។

គេយកដែកស្មិតទៅជម្រុះធាតុដទៃ (C , S , P និង Si) ចេញដោយយកវាទៅរំលាយម្តងទៀត ៖

- ក្នុងពេលរលាយ ដែកស្មិតមួយភាគរងអុកស៊ីតកម្ម ជាមួយអុកស៊ីសែនឱ្យជាដែក (II) អុកស៊ីត (FeO) ។

$$2Fe + O_2 \longrightarrow 2FeO - Q$$

- ដែកអុកស៊ីតធ្វើអុកស៊ីតកម្មទៅលើកាបូននិងស៊ីលីស្យូម

$$C + FeO \longrightarrow CO\uparrow + Fe$$

$$Si + 2FeO \longrightarrow SiO_2 + 2Fe$$

- ផូស្វរនិងស្ពាន់ធ័ររងអុកស៊ីតកម្មក្នុងខ្យល់ឱ្យជាអានីឌ្រីត

$$4P + 5O_2 \longrightarrow 2P_2O_5$$

$$S + O_2 \longrightarrow SO_2$$

ទីបំផុតធាតុដ៏ទៃបានប្លែងទៅជាអុកស៊ីតហើរឡើង រួចគេទទួលបានដែកសុទ្ធ បន្ទាប់មកគេបន្ថែមបរិមាណកាបូននិងធាតុដទៃទៀត តាមសមាមាត្រដែលចង់បានដើម្បីផលិតដែកថែប ។

ង. ប្រភេទផ្សេងៗនៃដែកថែប

ដែកថែបដែលសាមញ្ញបំផុតហៅថា **ដែកថែបទន់** ។ វាមានដែកប្រហែល 99 % ស៊ីលីស្យូមនិងម៉ង់កាណែស 0, 8 % និងកាបូន 0,2 % គេប្រើវាសម្រាប់ធ្វើរថយន្ត កប៉ាល់ សរសៃដែកសម្រាប់ធ្វើឱ្យសំណង់កាន់តែជាប់មាំ ។ លក្ខណៈរបស់ដែកថែបគឺអាស្រ័យទៅលើបរិមាណកាបូនដែលមាន :

- ដែកថែបដែលមានលាយបរិមាណកាបូនបន្តិចអាចផែបាន ។
- ដែកថែបដែលមានលាយបរិមាណកាបូនច្រើនរឹងខ្លាំង ។

ដែកថែបមានពីរប្រភេទគឺ : ដែកថែបកាបូននិងដែកថែបពិសេស ។

- **ដែកថែបកាបូន** : មានបរិមាណ (P , S ,Si) តិចបំផុត ។ ដែកកាន់តែរឹង កាលណាវាមានកាបូនកាន់តែច្រើន ។
- ដែកថែបទន់ : មានកាបូនតិចជាង 0.2 % ។ វាមានលក្ខណៈទន់អាចផែ ឬហូតជាលួសបានប្រើសម្រាប់ធ្វើច្រវាក់ លួស ប៊ូឡុង . . . ។
- ដែកថែបរឹងល្មម : មានកាបូនពី0.2 -0.6 % ប្រើសម្រាប់ធ្វើរថភ្លើង គ្រឿងសំណង់... ។
- ដែកថែបរឹង : មានលាយកាបូន 0.6 -2 % ប្រើសម្រាប់ធ្វើផ្លែស្វាន ម្ជុល កាំបិតកោរ ... ។
- **ដែកថែបពិសេស** : ជាដែកថែបដែលមានលាយធាតុដទៃទៀតដូចជា : Mn , Cr , Ni Si , C , V ,W . . . ។
- ដែកថែបក្រូមនីកែល (20 % Cr , 10 %Ni) មិនច្រែះចាប់ ស្វិត ធន់កម្ដៅប្រើសម្រាប់ធ្វើកាំបិត ស្លាបព្រា . . . ។
- ដែកថែបម៉ង់កាណែស(12 - 14 %Mn) រឹងបំផុត ប្រើសម្រាប់ធ្វើម៉ាស៊ីនកិនថ្ម ខួរដែក. . . ។
- ដែកថែបម៉ូលីបដែន (Mo) និងដែកថែបវ៉ាណាដ្យូម V ស្វិត រឹង នៅសីតុណ្ហភាព និងសម្ពាធខ្ពស់ ប្រើសម្រាប់ធ្វើគ្រឿងម៉ាស៊ីន . . . ។
- ដែកថែបក្រូម (Cr) និងតង់ស្តែន (W) ស្វិត រឹង ធន់នឹងកកិត ទោះបីនៅសីតុណ្ហភាពខ្ពស់ក៏ដោយ ។ គេប្រើសម្រាប់ធ្វើកាំបិតដែលត្រូវវិលក្នុងល្បឿនយ៉ាងលឿន ធ្វើនាវា ចម្បាំង . . . ។
- ដែកថែបស៊ីលីស្យូម (Si) : ប្រើសម្រាប់ធ្វើរ៉ឺស័រ ។
- បញ្ហាសំខាន់បំផុតដែលដែកថែបភាគច្រើនតែងជួបប្រទះគឺ ការឡើងច្រែះ ។ ដូច្នេះហើយបានជាវត្ថុធ្វើពីដែកថែបភាគច្រើនត្រូវស្រោបដោយសារធាតុផ្សេងៗ ដើម្បីការពារកុំឱ្យឡើងច្រែះ ។ ***ឧទាហរណ៍*** លាបថ្នាំពណ៌ លាបខ្លាញ់ ឬស្រោបដោយលោហៈដទៃទៀត ។

1.3. យោបកលោហៈអាលុយមីញ៉ូម

អាលុយមីញ៉ូមជាលោហៈពណ៌សភ្លឺដូចប្រាក់ ស្រាល មានដង់ស៊ីតេ $d = 2.7 g/cm^3$ រលាយនៅសីតុណ្ហភាព 660°C ចម្លងអគ្គិសនីនិងកម្ដៅបានល្អអាចផែជាសន្លឹក ឬហូតជាសរសៃបានដោយងាយ ។ វាស្ថិតនៅផ្នែកខាងដើមនៃស៊េរីសកម្មភាព ។ អាលុយមីញ៉ូម ជាលោហៈសកម្ម ងាយរងកំណូត ។ ប៉ុន្តែនៅពេលអាលុយមីញ៉ូមមានប្រតិកម្មជាមួយអុកស៊ីសែនក្នុងខ្យល់ឱ្យជាស្រទាប់អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតឬអាលុយមីន(Al_2O_3) ស្តើងរុំព័ទ្ធជុំវិញផ្ទៃលោហៈ ហើយការពារលោហៈនេះមិនឱ្យរងកំណូតបន្តទៀត ។

អាលុយមីញ៉ូមជាលោហៈសំបូរជាងគេនៅក្នុងសំបកផែនដី 8 % នៃម៉ាសសំបកផែនដី ។ វាមាននៅក្នុងរ៉ែបុកស៊ីត ។ រ៉ែនេះគេតែងឃើញ មាននៅក្នុងស្រទាប់ផែនដីចន្លោះកម្រាស់ពី 4 ទៅ 12 ម៉ែត្រ ។ រ៉ែបុកស៊ីតភាគច្រើនមានអាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតពី 25 – 30 % លាយជាមួយធាតុមិនសុទ្ធ ដូចជាខ្សាច់និងដែកអុកស៊ីត ។ ធាតុមិនសុទ្ធនេះហើយ ដែលធ្វើឱ្យរ៉ែបុកស៊ីតមានពណ៌ក្រហមត្នោត ។

អាលុយមីន (Al_2O_3) សុទ្ធរលាយនៅសីតុណ្ហភាព 2045°C ដូចនេះមុននឹងយកវាទៅធ្វើអគ្គិសនីវិភាគដើម្បីទាញយកអាលុយមីញ៉ូម គេត្រូវរំលាយវាជាមុននៅក្នុងគ្រីយ៉ូលីត (Na_3AlF_6) ដើម្បីបញ្ចុះសីតុណ្ហភាពរលាយរបស់អាលុយមីនឱ្យមកនៅត្រឹម 970°C ។ គេធ្វើអគ្គិសនីវិភាគអាលុយមីន នៅក្នុងអាងធ្វើពីដែកថែបធំមួយ (រូបទី 2.6) ។

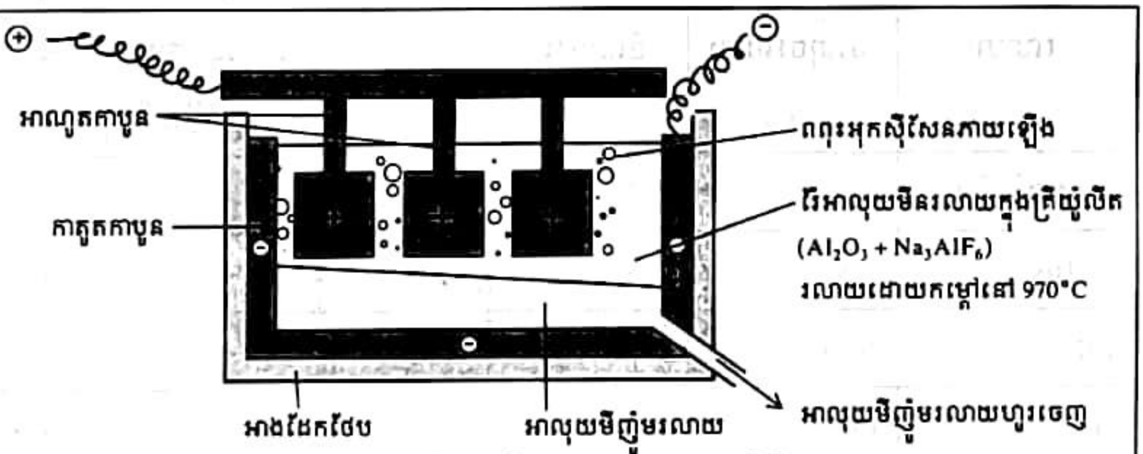

រូបទី 2.6 : អាងធ្វើអគ្គិសនីវិភាគទាញយកអាលុយមីញ៉ូម

ផ្ទៃខាងក្នុងអាងនេះពាសដោយស្រទាប់កាបូន ដែលដើរតួជាអេឡិចត្រូតអវិជ្ជមាន (–) ។ គេព្យួរ ដុំកាបូននៅចំកណ្ដាលផើង ដែលដើរតួជាអេឡិចត្រូតវិជ្ជមាន(+) ។

ពេលអាលុយមីនរលាយ អ៊ីយ៉ុងអាលុយមីញ៉ូម និងអ៊ីយ៉ុងអុកស៊ីតផ្លាស់ទីដោយសេរី ។

នៅខាងកាតូត(–):អ៊ីយ៉ុងអាលុយមីញ៉ូមចាប់យកអេឡិចត្រុង $4Al^{3+}(l) + 12e^- \rightarrow 4Al(l)$

អាតូមអាលុយមីញ៉ូមប្រមូលផ្តុំគ្នា ហើយធ្លាក់ទៅបាតអាងដោយស្ថិតនៅជាភាពរាវ ហើយគេបង្ហូរវាចេញក្រៅតាមរន្ធបង្ហូរ ។

នៅខាងអាណូត(+): អ៊ីយ៉ុងអុកស៊ីតបោះបង់អេឡិចត្រុង $6O^{2-}(l) \rightarrow 3O_2(g) + 12e^-$

ឯអុកស៊ីសែនដែលភាយចេញមានប្រតិកម្មជាមួយអេឡិចត្រូតកាបូនឱ្យផលជាឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីតភាយចេញ ។

$$C(s) + O_2(g) \rightarrow CO_2(g)$$

ដូច្នេះអេឡិចត្រូតក៏ដាច់របេះ ហើយចាំបាច់ត្រូវផ្លាស់ប្តូរថ្មី ។ ខធ្វើអាលុយមីញ៉ូមត្រូវការថាមពលអគ្គិសនី 15kwh សម្រាប់ធ្វើ Al មួយគីឡូក្រាម ។

2. ចម្រើបម្រាស់លោហៈ

គេយកលោហៈទៅប្រើ ដើម្បីផលិតជាវត្ថុប្រើប្រាស់ផ្សេងៗ ដោយអាស្រ័យទៅនឹងលក្ខណៈរបស់វា ។ ការជ្រើសនេះផ្អែកទៅលើកត្តាសំខាន់បីយ៉ាងគឺ

- លក្ខណៈរូបដូចជា ចំណុចរលាយ ចំណុចរំពុះ របឹង . . .
- លក្ខណៈគីមី ដូចជា ការធន់និងកំណួត ។
- តម្លៃ

តារាងទី 2.2 : លក្ខណៈសំខាន់របស់លោហៈមួយចំនួន

លោហៈ	ចំណុចរលាយ (°C)	ចំណុចរំពុះ (°C)	ដង់ស៊ីតេ (g/cm^3)	លក្ខណៈចម្លងចរន្តអគ្គិសនី	ធន់និងកំណួត
អាលុយមីញ៉ូម	660	2470	2.7	+ + +	+ + +
ទង់ដែង	1083	2595	8.9	+ + + + +	+ + +
មាស	1063	2970	19.3	+ + + +	+ + + + + +
ដែក	1535	3000	7.9	+ +	+ +
សំណ	328	1744	11.3	+	+ + + +
នីកែល	1453	2730	8.9	+ + + +	+ + +
សំណប៉ាហាំង	232	2270	7.3	+ + + +	+ + + +
ស័ង្កសី	420	907	7.1	+ + +	+ + + + +

(បើសញ្ញា + ច្រើនមានន័យថាល្អ)

2.1. បម្រើបម្រាស់លោហៈសុទ្ធ

លោហៈមួយចំនួនមានសារៈសំខាន់ណាស់ ពេលវានៅជាអង្គធាតុសុទ្ធ ។

- អាលុយមីញ៉ូមសុទ្ធអាចយកទៅធ្វើជាសន្លឹកយ៉ាងស្តើង មានលក្ខណៈជាប់ល្អតែងាយកាត់ ។ គេប្រើវាធ្វើជាសន្ទះកំប៉ុងម្សៅទឹកដោះគោ សន្ទះដបប្រេងម៉ាស៊ីន ឬក្រដាសដុតមាន់. . . ។
- សំណសុទ្ធទន់និងងាយពត់ ដោយពុំចាំបាច់ដុតកម្តៅ ។ វាមិនរងកំណូតលោហៈទេ ។ គេប្រើវាសម្រាប់បិទផ្ចិតឥដ្ឋពីខ្ទដុំវិញចំពង់ផ្សែង ។
- ទង់ដែងសុទ្ធងាយហូតជាលួស ហើយចម្លងចរន្តអគ្គិសនីបានល្អ ។ គេប្រើសម្រាប់ធ្វើខ្សែចម្លងចរន្តអគ្គិសនី ។

តារាងទី 2.3 : តារាងសង្ខេបពីបម្រើប្រាស់លោហៈសុទ្ធមួយចំនួន

លោហៈ	បម្រើបម្រាស់	លក្ខណៈដែលអាចប្រើបាន
សូដ្យូម	មេត្រជាក់នៅក្នុងរេអាក់ទ័រនុយក្លេអ៊ែ	ចម្លងកម្តៅបានល្អ ។ រលាយនៅ 98°C អាចហូរតាមបំពង់ ។
ស័ង្កសី	ស្រោបដែក	ការពារដែកកុំឱ្យរងកំណូត
សំណប៉ាហាំង	ស្រោបកំប៉ុងម្ហូបអាហារធ្វើពីដែកថែប	គ្មានប្រតិកម្ម មិនពុល និងការពារដែកថែបមិនឱ្យរងកំណូត ។
នីកែល	ស្រោបដែកថែបដោយប្រើអគ្គិសនីវិភាគ	រាំងកំណូត ទាំជាប់ដែកថែបបានល្អ ហើយភ្លឺត្រូវឱ្យតយគន់ ។
ទីតាន	ដាក់ធ្មេញ ជំនួសតំណឆ្អឹងត្រគៀក និងបំពង់ផ្សែងយន្តហោះ	ស្រាល មាំ មិនរងកំណូត មិនពុលងាយហូតជាលួសឬពត់ជារាងផ្សេងៗបាន ។
អាលុយមីញ៉ូម	ក្បាលខ្សែកាបអគ្គិសនី	ចម្លងចរន្តអគ្គិសនីបានល្អ (មិនល្អដូចទង់ដែង តែមានតម្លៃថោកជាងនិងស្រាលជាង)ធន់នឹងកំណូតមានតម្លៃថោក ។

2.2. បម្រើបម្រាស់សំលោហៈ

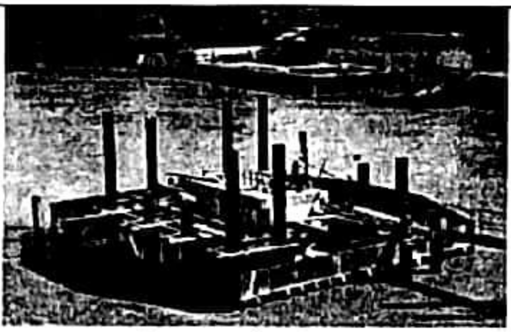

រូបទី 2.5 : សំណង់ស្ពាន

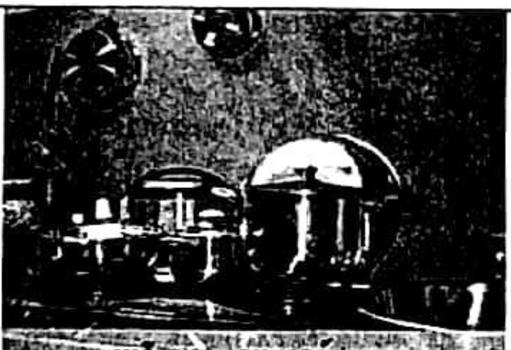

រូបទី 2.6 : ឧបករណ៍ផ្ទះបាយ

សារធាតុដែលយកមកលាយដើម្បីធ្វើជាសំលោហៈភាគច្រើនជាលោហៈ ប៉ុន្តែពេលខ្លះក៏មានអលោហៈផងដែរដូចជា កាបូន ឬស៊ីលីស្យូមជាដើម ។ បច្ចុប្បន្ននេះ ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ភាគច្រើនធ្វើឡើងពីសំលោហៈ ព្រោះវាមានលក្ខណៈជាប់មាំល្អប្រសើរជាងលោហៈដើម ។ ***ឧទាហរណ៍*** បើគេបន្ថែមកាបូន0.5%ទៅលើដែក នោះគេទទួលបានដែកថែបរឹងល្មម ។ វារឹងហើយជាប់ល្អ គេប្រើសម្រាប់ធ្វើសំណង់អគារ ស្ពាន នាវា និងតួរថយន្ត ។

2.3. បម្រើបម្រាស់អាលុយមីញ៉ូម

ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ជាច្រើនធ្វើពីអាលុយមីញ៉ូមព្រោះវាមានដង់ស៊ីតេទាបហើយធន់និងកំណូត ។ គេប្រើអាលុយមីញ៉ូមធ្វើជាឆ្នាំង ព្រោះវាចម្លងកម្ដៅបានល្អ ហើយស្រាលងាយលើកដាក់ ។ អាលុយមីញ៉ូម ចម្លងចរន្តអគ្គិសនីបានល្អ គេប្រើសម្រាប់ធ្វើក្បាលខ្សែកាប ។ វាធន់និងកំណូត គេប្រើសម្រាប់ធ្វើកំប៉ុងភេសជ្ជៈ ដៃទ្វារ ស៊ុមកញ្ចក់បង្អួច ។ សំលោហៈដែលផ្សំដោយលោហៈអាលុយមីញ៉ូមជាមួយលោហៈដទៃទៀតមានលក្ខណៈស្រាល ស្វិត រឹងជាងអាលុយមីញ៉ូមសុទ្ធ គេប្រើសម្រាប់ធ្វើជាតួយន្តហោះ ម៉ាស៊ីនរថយន្ត និងឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ផ្សេងៗជាច្រើនទៀត ។

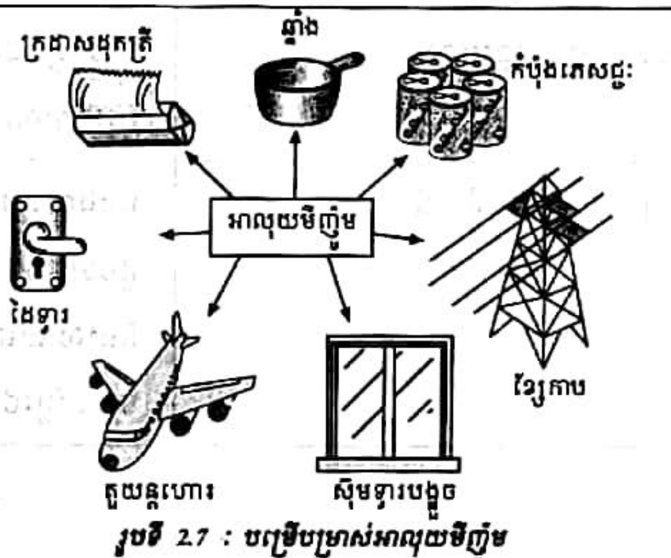

រូបទី 2.7 : បម្រើបម្រាស់អាលុយមីញ៉ូម

៣. ការកែច្នៃឡើងវិញ

ការធ្វើយោបកលោហៈចេញពីរ៉ែ ត្រូវចំណាយអស់ថាមពលជាច្រើន ដូចនេះដើម្បីសន្សំថាមពល យើងត្រូវប្រើវិធីកែច្នៃឡើងវិញ ។ *ឧទាហរណ៍* : ការកែច្នៃលោហៈអាលុយមីញ៉ូមអាចសំចៃថាមពលបាន ប្រហែល 95 % នៃថាមពលដែលត្រូវចំណាយលើថ្លៃអគ្គិសនី ដើម្បីបំបែកអាលុយមីញ៉ូមពីអាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតតាមវិធីអគ្គិសនីវិភាគ ។ ហេតុនេះហើយបានជានៅប្រទេសជឿនលឿនគេញែកកំប៉ុងភេសជ្ជៈដែលធ្វើពីលោហៈចេញពីសំរាមសម្រាប់យកទៅកែច្នៃឡើងវិញ ។

រូបទី 2.8 : និមិត្តសញ្ញាអាចកែច្នៃឡើងវិញមាន លើកំប៉ុងភេសជ្ជៈ

រូបទី 2.9 : ដែកឡើងច្រែះ

ការកែច្នៃឡើងវិញមានប្រយោជន៍ណាស់ចំពោះលោហៈមានតម្លៃដូចជា មាសនិងប្លាទីន ។ ម្យ៉ាងទៀតវាក៏មានប្រយោជន៍ចំពោះបរិស្ថានផងដែរ តែក៏មានផលប៉ះពាល់ខ្លះដែរ ។ *ឧទាហរណ៍* អាគុយចាស់ៗមានផ្ទុកសំណ ដែលគេប្រមូលវាយកទៅរំលាយនិងធ្វើយោបកសំណ ។ លំនាំនេះបានបំភាយផ្សែងជាច្រើនបំពុលដល់បរិយាកាសតំបន់ដែលនៅជុំវិញរោងចក្រ ។

ចំពោះវត្ថុធ្វើពីលោហៈដែលយើងបោះចោលមានផ្ទុកលោហៈច្រើនប្រភេទ ។ លោហៈដែលមានតម្លៃនិងចាំបាច់ត្រូវបានធ្វើយោបក ចំណែកឯលោហៈខ្លះដែលមិនមានតម្លៃគេបោះបង់ចោលដែលជាបុព្វហេតុនៃកង្វក់ ។ ហេតុនេះហើយបានជាក្រុមហ៊ុនកែច្នៃខ្លះត្រូវបញ្ជាឱ្យបិទទ្វារឬទទួលការត្រួតពិនិត្យជាប្រចាំ ។

សង្ខេបមេរៀន

- រ៉ែជាសមាសធាតុធម្មជាតិនៃលោហៈ ដែលជាអុកស៊ីត ស៊ុលផួ ឬកាបូណាត ។
- យោបកលោហៈពីរ៉ែជាលំនាំរេដុកម្ម ដែលអ៊ីយ៉ុងលោហៈទទួល e^- ។
  ដំណើរការនេះងាយ ឬពិបាក អាស្រ័យទៅនឹងទីតាំងនិងកម្រិតសកម្មរបស់លោហៈនៅក្នុងស៊េរីសកម្មភាព ។
- រ៉ែលោហៈជាធនធានមានកំណត់ ដូចនេះការកែច្នៃជួយសំចៃធនធានធម្មជាតិរ៉ែបានល្អ ដូចធនធានថាមពលដែរ ។
- លោហៈដែលនៅខាងដើមស៊េរីសកម្មភាពអាចធ្វើយោបកដោយប្រើអគ្គិសនីវិភាគ ។
- លោហៈនៅកណ្ដាលស៊េរីសកម្មភាព (ដូចជា Fe) អាចធ្វើយោបកទាញយក Fe ពីរ៉ែដោយប្រើធ្យូងកូក (ឡស្លដែក) ។
- លោហៈដែលនៅខាងក្រោយស៊េរីសកម្មភាពកើតឡើងក្នុងធម្មជាតិជាសណ្ឋានអង្គធាតុទោល ។
- វត្ថុធាតុដើម ដែលចាំបាច់សម្រាប់ធ្វើយោបកដែកពីរ៉ែដែក III អុកស៊ីតមាន : ថ្មកំបោរ ធ្យូងកូក និងខ្យល់ ។
- ដែកដែលទទួលបានពីឡស្លដែកមានលាយធាតុមិនសុទ្ធហៅថា ដែកស្មិត ។
- ដែកស្មិតជម្រុះធាតុមិនសុទ្ធ (C ,S , P , Si) ចេញគេទទួលបានដែកសុទ្ធ ។ បើគេបន្ថែម C និងធាតុដទៃទៀតតាមសមាមាត្រដែលចង់បាន គេបានដែកថែប ។
- ដែកថែបគឺជាសំលោហៈដែកលាយជាមួយកាបូននិងធាតុដទៃទៀតបន្តិច ។
- ដែកថែបរឹងហើយថោក បើធៀបទៅនឹងសំលោហៈដទៃទៀត ។
- គេធ្វើអាលុយមីញ៉ូមដោយវិធីអគ្គិសនីវិភាគ អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីត (ពីរ៉ែបុកស៊ីត) រលាយក្នុងគ្រីយ៉ូលីត ។
- សំលោហៈអាលុយមីញ៉ូមស្រាល ហើយធន់នឹងកំណួត ។
- ឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ភាគច្រើនផលិតពីសំលោហៈនៃអាលុយមីញ៉ូមនិងដែក ព្រោះវាមានលក្ខណៈល្អប្រសើរជាងលោហៈសុទ្ធ ។
- ការកែច្នៃលោហៈសំចៃថវិកាបានច្រើនជាងយោបកលោហៈពីរ៉ែ ។
- ការកែច្នៃលោហៈមានគុណសម្បត្តិ : សន្សំសំចៃរ៉ែលោហៈ សន្សំសំចៃថវិកា កាត់បន្ថយការបំពុលបរិស្ថាន ។
- គុណវិបត្តិ : ជាមូលហេតុនៃការបំពុលបរិស្ថាន ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. តើធាតុអ្វីដែលសម្បូរជាងគេនៅក្នុងសំបកផែនដី ?
2. តើលោហៈណាដែលសំបូរជាងគេនៅក្នុងសំបកផែនដី ? តើលោហៈណាស្ថិតនៅលំដាប់ទី 2 ?
3. តើយោបកលោហៈមានន័យដូចម្ដេច ?
4. តើរ៉ែដែកសំខាន់ៗមានអ្វីខ្លះ ?
5. វត្ថុធាតុដើមសំខាន់បីដែលប្រើនៅក្នុងឡូស្លដែកមានអ្វីខ្លះ ?
6. តើធាតុមិនសុទ្ធនៅក្នុងរ៉ែដែកមានអ្វីខ្លះ ?
7. តើអ្វីទៅជាដែកស្វិត ?
8. តើលោហៈអ្វីដែលគេប្រើសម្រាប់ធ្វើ ដែកថែបមិនច្រែះ ? ស្ពាន់ ? លង្ហិន ឬសំរិទ្ធ ?
9. តើគេធ្វើយោបកអាលុយមីញ៉ូមពីរ៉ែបុកស៊ីតបានតាមវិធីអ្វី ?
10. ដូចម្ដេចហៅថា ដែកថែប ?
11. ចូរសរសេរសមីការប្រតិកម្មទាំងឡាយនៅក្នុងឡូស្លដែក ។
12. តើរ៉ែសំខាន់របស់អាលុយមីញ៉ូមឈ្មោះអ្វី ?
13. តើហេតុអ្វីបានជាគេត្រូវធ្វើការកែច្នៃលោហៈឡើងវិញ ?
14. តើការកែច្នៃឡើងវិញមានគុណសម្បត្តិនិងគុណវិបត្តិដូចម្ដេចខ្លះ ?
15. គេដុតម្សៅអាលុយមីញ៉ូមជាមួយនិងដែកIII អុកស៊ីតចំនួន 100g ។ ក្រោយប្រតិកម្មចប់គេទទួលបានដែកនិងអាលុយមីន ។ គណនាម៉ាសម្សៅអាលុយមីញ៉ូមដែលប្រើ ។

   (Ar : O = 16, Al = 27, Fe = 56) ។

   ចម្លើយ : 33.75g
16. គេដុតដែក 28g ឱ្យឡើងក្រហម រួចបញ្ចូលចំហាយទឹកឱ្យឆ្លងកាត់ ។ ឧបមាថា ប្រតិកម្មនេះប្រព្រឹត្តទៅទាល់តែអស់ដែក ។ សមីការប្រតិកម្ម $3Fe + 4H_2O \rightarrow Fe_3O_4 + 4H_2$ ។ គណនា

   ក. ម៉ាសអុកស៊ីតដែលទទួលបាន ។

   ខ. មាឌអ៊ីដ្រូសែនដែលភាយចេញនៅលក្ខខណ្ឌធម្មតានៃសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធ ។

   (Ar : H = 1, O = 16, Fe = 56)

   ចម្លើយ : ក. 38.51g ខ. 14.93L

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 2

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ក្នុងប្រអប់ខាងមុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

1. ស្ពាន់គឺជាល្បាយនៃ :

☐ក. ទង់ដែងនិងស័ង្កសី ☐ខ. សំណប៉ាហាំងនិងទង់ដែង

☐គ. ដែកនិងស័ង្កសី ☐ឃ. ស័ង្កសីនិងសំណប៉ាហាំង

2. តើលោហៈណាមួយដែលគ្មានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ?

☐ក. ស័ង្កសី ☐ខ. ម៉ាញេស្យូម ☐គ. ទង់ដែង ☐ឃ. ដែក

3. តើរូបមួយណាដែលបង្ហាញពីការតម្រៀបអាតូមនៅក្នុងសំលោហៈ ?

☐ក. 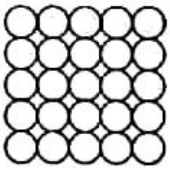

☐ខ. 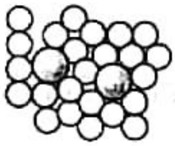

☐គ. 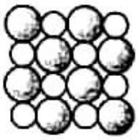

☐ឃ.

4. តើសារធាតុណាមួយ ដែលគេដាក់ទៅក្នុងឡស្លដែក ដើម្បីទាញយកធាតុមិនសុទ្ធ ?

☐ក. ខ្សាច់ ☐ខ. ថ្មកំបោរ ☐គ. អាចម៍រ៉ែ ☐ឃ. ស្ពាន់ធ័រ

5. តើធាតុក្រុមណាមួយដែលរៀបចំត្រឹមត្រូវតាមលំដាប់សេរីសកម្មភាពដែលផ្តើមពីធាតុខ្សោយទៅ :

☐ក. Cu , Fe , Pb , Al , Zn

☐ខ. Cu , Fe , Al , Pb , Zn

☐គ. Pb , Cu , Zn , Fe , Al

☐ឃ. Cu , Pb , Fe , Zn , Al

6. កាល់វ៉ានិចជាវិធីស្រោប

☐ក. ដែកដោយសំណប៉ាហាំង ☐ខ. ដែកដោយស័ង្កសី

☐គ. ដែកដោយនីកែល ☐ឃ. ទង់ដែងដោយស័ង្កសី

7. តើសារធាតុណាដែលជាមូលហេតុនៃកំណៃច្រេះ ?

☐ក. អុកស៊ីសែនតែឯង ☐ខ. ទឹកតែឯង

☐គ. អុកស៊ីសែននិងកាបូនឌីអុកស៊ីត ☐ឃ. ទឹកនិងអុកស៊ីសែន

8. តើធាតុណាមួយដែលមានក្នុងដែកថែបគ្រប់ប្រភេទ ?

☐ក. កាបូន ☐ខ. ស្ពាន់ធ័រ ☐គ. ផូស្វ័រ ☐ឃ. ស៊ីលីស្យូម

9. យោបកលោហៈពីរ៉ែរបស់វាតែងតែចូលរួមពី :

☐ក. អុកស៊ីតកម្ម ☐ខ. រេដុកម្ម

☐គ. អគ្គិសនីវិភាគ ☐ឃ. កំដៅជាមួយធ្យូង

10. តើលោហៈណាមួយដែលធ្វើយោបកពីរ៉ែដោយអគ្គិសនីវិភាគ ?

☐ក. ទង់ដែង ☐ខ. ដែក ☐គ. មាស ☐ឃ. សូដ្យូម

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យបានត្រឹមត្រូវ

1. លោហៈដែលមាននៅក្នុង . . . . .កម្រមានសុទ្ធណាស់ភាគច្រើនស្ថិតនៅជា . . . . . ជាមួយសិលាហៅថា . . . . ។

2. រ៉ែសំខាន់របស់អាលុយមីញ៉ូមមានឈ្មោះថា . . . . ។ ដំបូងគេយកវាបន្សុតទៅជា . . . . ឬហៅថា . . . . ដែលមានរូបមន្ត . . . . ហើយបន្ទាប់មកគេធ្វើ . . . . ដើម្បីទទួលបានអាលុយមីញ៉ូម ។

3. ចូរបំពេញសមីការខាងក្រោម

ក. $2Al(s) + 6HCl(aq) \rightarrow .... + ...$

ខ. $Fe_2O_3(s) + 3CO(g) \rightarrow .... + ...$

III. សំណួរត្រិះរិះ

1. អាលុយមីញ៉ូមឋិតនៅខាងដើមសេរីសកម្មភាព ប៉ុន្តែវាធន់នឹងកំណូត ។ ចូរពន្យល់ ។

2. ហេតុអ្វីបានជាគេចាំបាច់បន្ថែមបរិមាណកាបូនបន្តិចទៅលើលោហៈដែក?

3. គេមានលោហៈ ក ខ គ ឃ ង មានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចតាមលក្ខណៈដូចក្នុងតារាងខាងក្រោម :

លោហៈ	ប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច
ក	មានប្រតិកម្មយឺតជាមួយអាស៊ីតត្រជាក់ឱ្យផលជាពពុះឌីស្ហ៊ីដ្រូសែន ។
ខ	ផ្ទុះពេលប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតត្រជាក់ ។
គ	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតរាវត្រជាក់ឬក្ដៅ ។ ប៉ុន្តែមានប្រតិកម្មយឺតបំផុតជាមួយអាស៊ីតខាប់ក្ដៅ ។
ឃ	រលាយយ៉ាងរហ័សជាមួយអាស៊ីតត្រជាក់ ឱ្យផលជាឌីស្ហ៊ីដ្រូសែនយ៉ាងច្រើន ។
ង	គ្មានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតត្រជាក់ តែមានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតក្ដៅ ។

ក. ចូររៀបលោហៈទាំងនេះតាមលំដាប់ស៊េរីសកម្មភាពផ្ដើមពីលោហៈសកម្មខ្លាំងមុន ។

ខ. ផ្ដល់យោបល់ហេតុអ្វីបានជាលោហៈ ក មិនមែនជាទង់ដែង ?

គ. ឱ្យឈ្មោះលោហៈដែលជាលោហៈ ខ ។

IV. លំហាត់

1. តើគេត្រូវប្រើម្សៅអាលុយមីញ៉ូម (Al)ប៉ុន្មានក្រាមចាំបាច់សម្រាប់ទង្វើក្រូម (Cr) 108g ពីក្រូម III អុកស៊ីតតាមវិធីប្រតិកម្មទែមីត ឬអាលុយមីណូទែមី ។

ចម្លើយ : 56.07g

2. ក. ប្រាក់កាក់មួយមានម៉ាស 4.5g វាជាសំលោហៈមួយប្រភេទដែលផ្សំដោយទង់ដែង 75 % និង នីកែល 25 % ។ តើគេត្រូវការទង់ដែងប៉ុន្មានដើម្បីផលិតប្រាក់កាក់នេះចំនួន 100 ,000 កាក់?

ខ. ប្រសិនបើទង់ដែងនេះបានមកពីយោបករ៉ែគូព្រីត (Cu_2O) ដូចនេះតើគេត្រូវប្រើរ៉ែនេះប៉ុន្មាន ដើម្បីផលិតប្រាក់កាក់នេះចំនួន 100 ,000 កាក់? (M គិតជា g/mol : Cu = 64 , O = 16) ។ ចម្លើយ : ក. 337.500g , ខ. 379687.5g

3. គេរំលាយលោហៈមួយដែលមានវ៉ាឡង់ 2 ចំនួន 1.3g ទៅក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចរាវ (H_2SO_4) គេទទួលបានអ៊ីដ្រូសែនចំនួន 0.04g ។

ក. តើលោហៈនេះស្ថិតនៅកន្លែងណាក្នុងស៊េរីសកម្មភាពគីមី ?

ខ. តើលោហៈដែលប្រើនេះមានឈ្មោះអ្វី ?

ចម្លើយ : ក. លោហៈនេះនៅមុខ H នៃស៊េរី , ខ. លោហៈនេះគឺ Zn

4. គេឱ្យល្បាយម្សៅស័ង្កសី(Zn)និងម្សៅទង់ដែង(Cu) ចំនួន 1.94g មានអំពើទៅលើសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច HCl លើស គេទទួលបាន 0.04g ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។ គណនា :

ក. ម៉ាសលោហៈនីមួយៗក្នុងល្បាយដើម ។

ខ. មាឌនៃសូលុយស្យុងHCl កំហាប់1M គ្រប់គ្រាន់ដើម្បីរំលាយស័ង្កសីទាំងអស់ពីល្បាយ ។

ចម្លើយ : ក. m_{zn} = 1.30g ; m_{Cu} = 0.64g ខ. មាឌនៃសូលុយស្យុង V = 40ml ។

ជំពូកទី 3 អុកស៊ីតកម្ម រេដុកម្ម និងអេឡិចត្រូគីមី

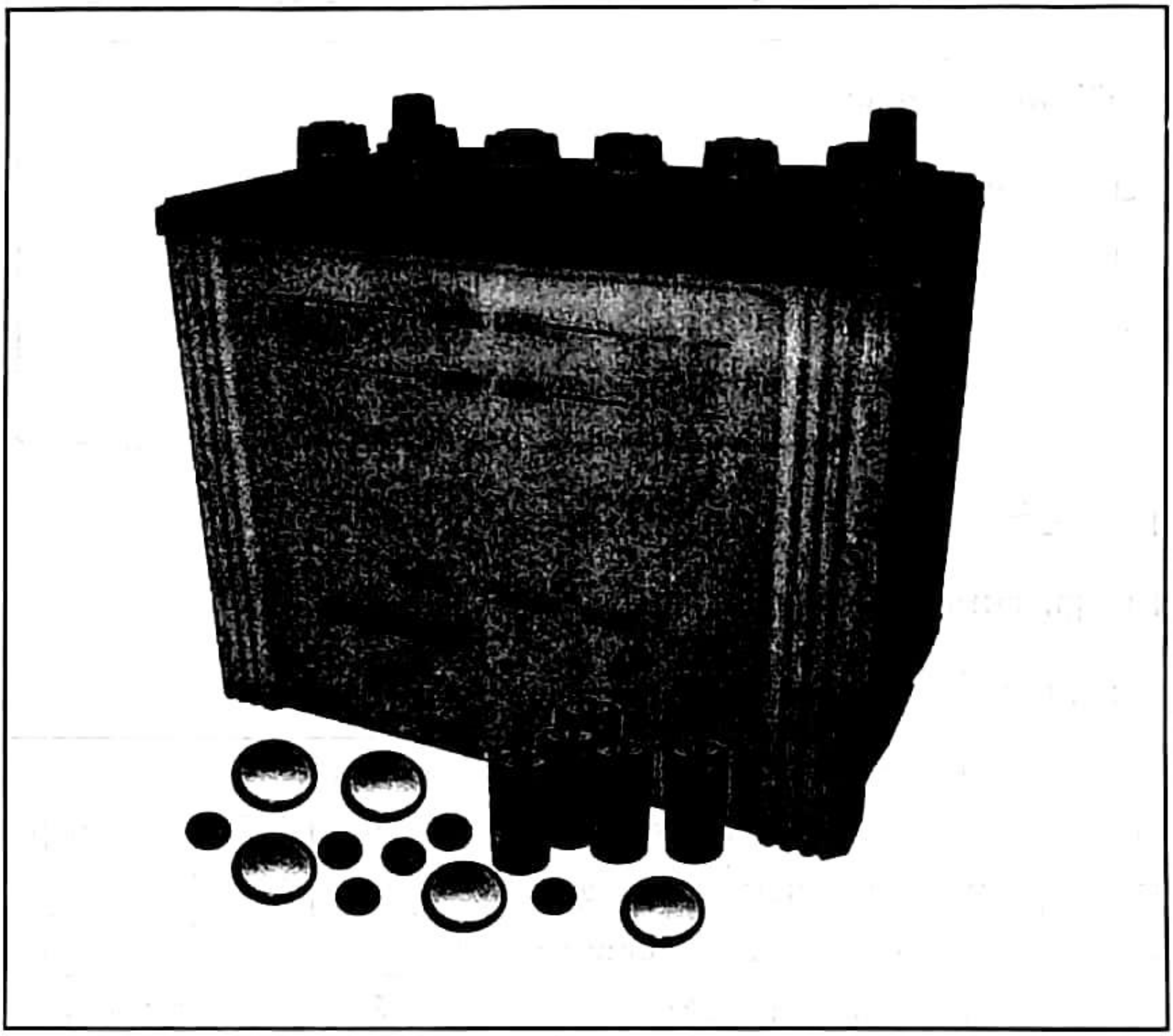

ថ្មពិលនិងអាគុយជាប្រភពចរន្តជាប់ ។ វាត្រូវបានគេប្រើនៅក្នុងឧបករណ៍យ៉ាងច្រើនដូចជា កុំព្យូទ័រយួរដៃ រថយន្ត នាឡិកា ពិលបំភ្លឺ ទូរស័ព្ទ . .. ។ តើចរន្តអគ្គិសនីផ្តល់ដោយថ្មពិលនិងអាគុយបានមកពីអ្វី?

ថ្មពិលនិងអាគុយដែលយើងប្រើប្រាស់លែងកើត យើងមិនត្រូវបោះចោលដោយឥតសណ្តាប់ធ្នាប់ទេព្រោះវាធ្វើឱ្យខូចបរិស្ថាន ដោយសារជាតិពុល ដូចជា បារត សំណ . . . ។

1 ប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្ម-រេដុកម្មក្នុងសូលុយស្យុងទឹក

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ បកស្រាយប្រតិកម្មរវាងលោហៈនិងអ៊ីយ៉ុងលោហៈ
- ❑ បកស្រាយប្រតិកម្មរវាងលោហៈនិងអ៊ីយ៉ុង H^+
- ❑ ធ្វើចំណែកថ្នាក់គូរេដុកតាមគុណភាព
- ❑ ពិសោធប្រតិកម្មរវាងលោហៈនិងអ៊ីយ៉ុងលោហៈឬអ៊ីយ៉ុង H^+ ។

1. ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មក្នុងសូលុយស្យុងទឹក

1.1. ប្រតិកម្មរវាងស័ង្កសីនិងអ៊ីយ៉ុងទង់ដែង

ក. ពិសោធន៍

យើងត្រាំបន្ទះស័ង្កសីក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែង (II) ស៊ុលផាត (Cu^{2+} + SO_4^{2-}) ដែលមានពណ៌ខៀវ ។ សូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាតមានពណ៌ខៀវដោយសារវត្តមានអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ យើងសង្កេតឃើញថាបន្ទះស័ង្កសីមានកំណពណ៌ក្រហមត្នោតនិងសូលុយស្យុងប្រែជាគ្មានពណ៌ (រូបទី 1.1) ។

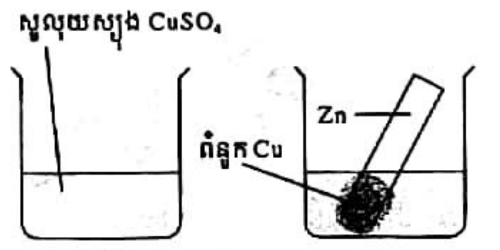

រូបទី 1.1 : ប្រតិកម្មរវាងបន្ទះ Zn និងសូលុយស្យុង $CuSO_4$

ខ. បំណកស្រាយ

សូលុយស្យុងប្រែជាគ្មានពណ៌ដោយសារការបាត់បង់អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ តាមការវិភាគលើកំនកពណ៌ក្រហមត្នោតបង្ហាញថា វាជាលោហៈទង់ដែង ។ អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ប្រែងទៅជាលោហៈ Cu ដែលក្នុងបំលែងនេះអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} បានចាប់យកពីរអេឡិចត្រុង ។ គេតាងដោយកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង ៖

$$Cu^{2+}(aq) + 2e^- \longrightarrow Cu(s)$$

អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ដែលទទួលយកអេឡិចត្រុងនេះហៅថា អុកស៊ីតករ ។ អុកស៊ីតករជាប្រភេទគីមីដែលរងរេដុកម្ម ។

បើគេបន្តក់សូលុយស្យុងសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($Na^{+} + OH^{-}$) ទៅក្នុងសូលុយស្យុងថ្លាដែលទទួលបានក្រោយប្រតិកម្ម ។ គេសង្កេតឃើញមានកករពណ៌សកើតឡើង ដែលកករនេះរលាយទៅវិញនៅពេលគេបន្ថែមសូលុយស្យុងសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតដែលមានបរិមាណលើស(រូបទី 1.2) ។ ដូចនេះក្នុងសូលុយស្យុងថ្លាមានអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+} ។ លោហៈស័ង្កសីបានបោះបង់ពីរអេឡិចត្រុង ដើម្បីប្លែងទៅជាអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+} ។ គេតាងដោយកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង ៖ $Zn(s) \rightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^{-}$ ។

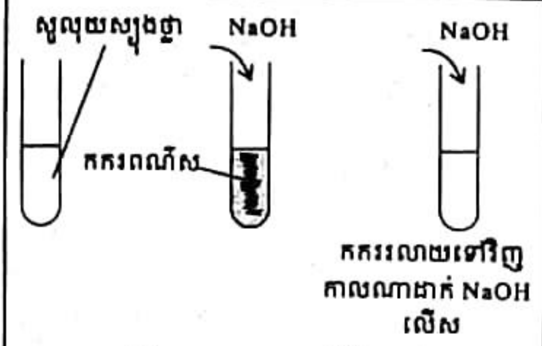

រូបទី 1.2 : រកវត្តមានអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+}

លោហៈ Zn ដែលបោះបង់អេឡិចត្រុងនេះហៅថា រេដុករ ។ រេដុករជាប្រភេទគីមីដែលរងអុកស៊ីតកម្ម ។

ក្នុងប្រតិកម្មខាងលើនេះមានការផ្ទេរអេឡិចត្រុងពីលោហៈ Zn ទៅអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ ប្រតិកម្មបែបនេះ ហៅថា **ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម** ដែលសមីការតុល្យការបានមកពីការបូកកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង ៖

$$\text{រេដុកម្ម} : Cu^{2+}(aq) + 2e^{-} \longrightarrow Cu(s)$$
$$\text{អុកស៊ីតកម្ម} : Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^{-}$$
$$Cu^{2+}(aq) + Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + Cu(s)$$

1.2. ប្រតិកម្មរវាងលោហៈទង់ដែងនិងអ៊ីយ៉ុងប្រាក់

យើងត្រាំសរសៃអង្គញទង់ដែងនៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត ($Ag^{+} + NO_3^{-}$) ថ្លាគ្មានពណ៌ ។ យើងសង្កេតឃើញមានកំណពណ៌ប្រផេះភ្លឺផ្លេកនៅលើបន្ទះ Cu និងសូលុយស្យុងប្រែជាពណ៌ខៀវ(រូបទី 1.3) ។ តាមការវិភាគកំណពណ៌ប្រផេះភ្លឺផ្លេកនេះគឺជាលោហៈប្រាក់ (Ag) ។ អ៊ីយ៉ុង Ag^{+} ទទួលមួយអេឡិចត្រុងក្លាយជាអាតូមប្រាក់ ។ អ៊ីយ៉ុង Ag^{+} នេះជាអុកស៊ីតករ វារងរេដុកម្ម ៖ $Ag^{+}(aq) + 1e^{-} \xrightarrow{\text{រេដុកម្ម}} Ag(s)$

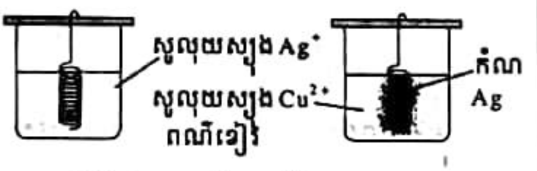

រូបទី 1.3 : ប្រតិកម្មរវាង Cu និងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត

សូលុយស្យុងពណ៌ខៀវបញ្ជាក់ពីមានវត្តមានអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ លោហៈទង់ដែងដែលបោះបង់ពីរអេឡិចត្រុងក្លាយជាអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ លោហៈទង់ដែងជារេដុករ វារងអុកស៊ីតកម្ម ៖

$$Cu(s) \xrightarrow{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} Cu^{2+}(aq) + 2e^{-}$$

ក្នុងពេលប្រតិកម្ម អេឡិចត្រុងដែលបោះបង់ដោយលោហៈ Cu ត្រូវបានអ៊ីយ៉ុង Ag^+ ទទួលយក ។ សមីការតុល្យការប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ៖

$$Ag^+(aq) + 1e^- \longrightarrow Ag(s) \quad (\times 2)$$

$$Cu(s) \longrightarrow Cu^{2+}(aq) + 2e^-$$

$$2Ag^+(aq) + Cu(s) \longrightarrow Cu^{2+}(aq) + 2Ag(s)$$

1.3. ជាទូទៅ

- ប្រតិកម្មដែលមានបោះបង់និងការចាប់យកអេឡិចត្រុងជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មឬប្រតិកម្មរេដុក ។
- អុកស៊ីតកម្ម គឺជាលំនាំបោះបង់អេឡិចត្រុង
- រេដុកម្ម គឺជាលំនាំចាប់យកអេឡិចត្រុង
- ប្រភេទគីមី (អាតូម ម៉ូលេគុល អ៊ីយ៉ុង) ដែលចាប់យកអេឡិចត្រុងជាអុកស៊ីតករ ។
- ប្រភេទគីមី (អាតូម ម៉ូលេគុល អ៊ីយ៉ុង) ដែលបោះបង់អេឡិចត្រុងជារេដុករ ។

1.4. គូអុកស៊ីតករ-រេដុករឬគូរេដុកនៃលោហៈ

ក. គូ Cu^{2+}/Cu

តាមប្រតិកម្មទាំងពីរខាងដើម ធាតុទង់ដែងមានតួនាទីពីរយ៉ាង ៖

- ក្នុងចំណុច 1.1 អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ជាអុកស៊ីតករ វាទទួលយកអេឡិចត្រុង ហើយក្លាយជាលោហៈ Cu ៖ $Cu^{2+}(aq) + 2e^- \xrightarrow{\text{រេដុកម្ម}} Cu(s)$
- ក្នុងចំណុច 1.2 លោហៈ Cu ជារេដុករ វាបោះបង់អេឡិចត្រុង ហើយក្លាយជាអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ៖ $Cu(s) \xrightarrow{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} Cu^{2+}(aq) + 2e^-$

គេអាចផ្តុំកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃបំលែងទាំងពីររបស់ធាតុ Cu តាមគំនូសបំប្រួញ ៖

$$Cu^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Cu(s)$$

សញ្ញា $\rightleftharpoons$ បញ្ជាក់ថាការប្តូរអេឡិចត្រុងអាចប្រព្រឹត្តទៅតាមទិសដៅពីរ ។ គេថា Cu^{2+} និង Cu បង្កើតបានគូអុកស៊ីតករ / រេដុករ ឬគូរេដុក ដែលតាងដោយ Cu^{2+}/Cu ។

ខ. ជាទូទៅ

លោហៈ M រងអុកស៊ីតកម្មក្លាយជាអ៊ីយ៉ុង M^{n+} ៖ $M \xrightarrow{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} M^{n+} + ne^-$

អ៊ីយ៉ុង M^{n+} រងរេដុកម្ម ក្លាយជាលោហៈ M ៖ $M^{n+} + ne^- \xrightarrow{\text{រេដុកម្ម}} M$

លទ្ធផលទាំងពីរអាចតាងដោយកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង : $M^{n+} + ne^- \rightleftharpoons M$

ត្រូវនិងគូអុកស៊ីតករ / រេដុករ ៖ M^{n+}/M (មើលតារាងទី 1.1) ។

តារាងទី 1.1 : គូអុកស៊ីតករ / រេដុករ (M^{n+}/M) ខ្លះៗ

គូ M^{n+}/M	កន្លះសមីការអេឡិចត្រុង
Al^{3+}/Al	$Al^{3+}(aq) + 3e^- \rightleftharpoons Al(s)$
Fe^{2+}/Fe	$Fe^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Fe(s)$
Pb^{2+}/Pb	$Pb^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Pb(s)$
Mg^{2+}/Mg	$Mg^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Mg(s)$
Ag^{+}/Ag	$Ag^{+}(aq) + 1e^- \rightleftharpoons Ag(s)$

2. អំពើនៃសូលុយស្យុងអាស៊ីតលើលោហៈ

2.1. សូលុយស្យុងអាស៊ីត

ក. អ៊ីដ្រូសែនក្លរួ

អ៊ីដ្រូសែនក្លរួជាឧស្ម័នរលាយយ៉ាងខ្លាំងក្នុងទឹក ។ សូលុយស្យុងរបស់វាហៅថា អាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ។ នៅក្នុងទឹក អ៊ីដ្រូសែនក្លរួបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង H^+ និង Cl^- ដែលតាងដោយសមីការតុល្យការ

$$HCl(g) \xrightarrow{\text{ទឹក}} H^+(aq) + Cl^-(aq)$$

ខ. អាស៊ីតស៊ុលផួរិច

អាស៊ីតស៊ុលផួរិចសុទ្ធជាអង្គធាតុរាវនៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ ។ ក្នុងទឹកវាបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង H^+ និង SO_4^{2-} ដែលមានសមីការតុល្យការ : $H_2SO_4(l) \xrightarrow{\text{ទឹក}} 2H^+(aq) + SO_4^{2-}(aq)$

2.2. អំពើនៃលោហៈជាមួយសូលុយស្យុងអាស៊ីត

ក. លោហៈស័ង្កសី (Zn)

- គេដាក់គ្រាប់ស័ង្កសីទៅក្នុងបំពង់សាកដែលមានសូលុយស្យុង HCl ឬ H_2SO_4 រាវ (រូបទី 1.4ក) គេសង្កេតឃើញឧស្ម័ន H_2 ភាយឡើងនិងសូលុយស្យុងថ្លា ។ ដូច្នេះអ៊ីយ៉ុង H^+ នៃសូលុយស្យុងអាស៊ីតបានបំលែងទៅជាឧស្ម័ន H_2 ដែលតាងដោយកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង ៖

$2H^+(aq) + 2e^- \xrightarrow{\text{រេដុកម្ម}} H_2(g)$ អ៊ីយ៉ុង H^+ចាប់យកអេឡិចត្រុង វាជាអុកស៊ីតករ ។

- បើគេបន្តក់សូលុយស្យុងស៊ូតទៅក្នុងសូលុយស្យុងថ្លា (រូបទី 1.4ខ) គេឃើញមានកករស័ង្កសីអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($Zn(OH)_2$) ។ ដូច្នេះ Zn បានប្លែងទៅជាអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+} ។ ស័ង្កសីបោះបង់អេឡិចត្រុង វាជារេដុករ ។ កន្លះសមីការអេឡិចត្រុងតាងដោយ :

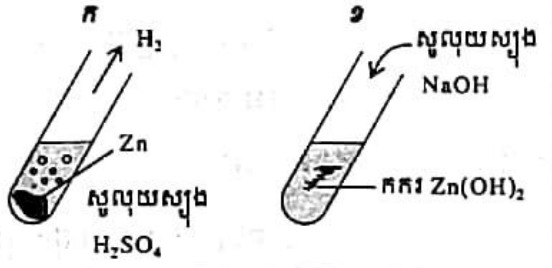

រូបទី 1.4 : ក. ប្រតិកម្មរវាង Zn និងសូលុយស្យុងអាស៊ីត
ខ. វិភាគរកវត្តមានអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+}

$$Zn(s) \xrightarrow{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} Zn^{2+}(aq) + 2e^- \text{ ។}$$

សមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្ម បានមកពីផលបូកនៃកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង :

$$2H^+(aq) + 2e^- \longrightarrow H_2(g)$$
$$Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^-$$
$$2H^+(aq) + Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + H_2(g)$$

ប្រតិកម្មនេះ ជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ដែលមានគូអុកស៊ីតករ / រេដុករចូលរួម : H^+ /H_2 និង Zn^{2+} /Zn ។

ខ. លោហៈដែកនិងអាលុយមីញ៉ូម

ដែកនិងអាលុយមីញ៉ូមមានអំពើជាមួយសូលុយស្យុងអាស៊ីត HCl ឬ H_2SO_4 រាវដោយបំភាយ H_2 និងឱ្យផលអ៊ីយ៉ុង Fe^{2+} និង Al^{3+} ។

សមីការតុល្យការ

អុកស៊ីតកម្ម : $Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + 2e^-$

រេដុកម្ម : $2H^+(aq) + 2e^- \longrightarrow H_2(g)$

$$2H^+(aq) + Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + H_2(g)$$

អុកស៊ីតកម្ម : $Al(s) \longrightarrow Al^{3+}(aq) + 3e^-$ (×2)

រេដុកម្ម : $2H^+(aq) + 2e^- \longrightarrow H_2(g)$ (×3)

$$6H^+(aq) + 2Al(s) \longrightarrow 2Al^{3+}(aq) + 3H_2(g)$$

គ. លោហៈទង់ដែងនិងប្រាក់

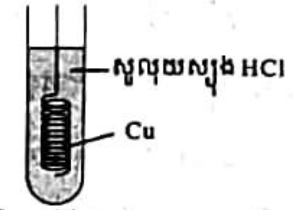

រូបទី 1.5 : សរសៃទង់ដែងក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច

អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចនិងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចរាវគ្មានអំពើជាមួយទង់ដែងនិងប្រាក់ទេ (រូបទី 1.5) ។

ឃ. ជាទូទៅ

អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចនិងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចរាវមានអំពើលើលោហៈមួយចំនួនដូចជា Al , Fe , Zn , Mg ... ។ ប៉ុន្តែអាស៊ីតទាំងពីរនេះគ្មានអំពើលើលោហៈមួយចំនួនដូចជា Cu , Ag , Hg , Au , Pt ... ។ ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ដែលកើតឡើងរវាងគូអុកស៊ីតករ / រេដុករ : M^{n+}/M និង H^{+}/H_2 គឺមានភាយ H_2 និងមានកំណអ៊ីយ៉ុងលោហៈ M^{n+} ។

3. គូរេដុក

3.1. គោលការណ៍ចំណែកថ្នាក់

- ក្នុងករណីគូ Cu^{2+}/Cu និង Zn^{2+}/Zn គេសង្កេតឃើញអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} មានអំពើជាមួយលោហៈស័ង្កសី (ចំណុច 1.1) ដែលមានសមីការតុល្យការ :

$$Cu^{2+}(aq) + Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + Cu(s)$$

អុកស៊ីតកម្ម ($Zn(s) \rightarrow Zn^{2+}(aq)$)

រេដុកម្ម ($Cu^{2+}(aq) \rightarrow Cu(s)$)

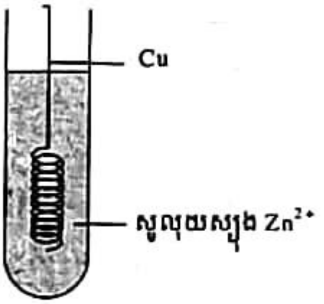

រូបទី 1.6 : ទង់ដែងគ្មានអំពើជាមួយអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+}

ក្នុងប្រតិកម្មនេះ អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} រងរេដុកម្មដោយលោហៈ Zn ។

ពិសោធន៍(រូបទី 1.6)បញ្ជាក់ថា ប្រតិកម្មតាមទិសដៅ:

$$Cu(s) + Zn^{2+}(aq) \longrightarrow Zn(s) + Cu^{2+}(aq)$$

មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅបានទេ ។ អ៊ីយ៉ុង Zn^{2+} មិនអាចរងរេដុកម្មដោយលោហៈ Cu បានទេ ។

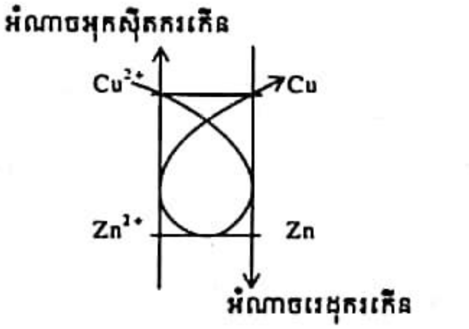

រូបទី 1.7 : ចំណែកថ្នាក់គូ Cu^{2+}/Cu និង Zn^{2+}/Zn និងការប្រើសញ្ញា ♂

គេនិយាយថាអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុង Zn^{2+} ។ លោហៈ Zn ជារេដុករខ្លាំងជាងលោហៈ Cu ។ គេអាចធ្វើចំណែកថ្នាក់តាមអំណាចអុកស៊ីតករនិងរេដុករដូចរូបទី 1.7 ។

សំគាល់ : និមិត្តសញ្ញា γ (កាម៉ា) រំលឹកប្រាប់យើងដឹងថាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯង រវាងអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} និងលោហៈ Zn ឱ្យផលជា Zn^{2+} និង Cu ។

ជាទូទៅ : ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មដែលកើតឯង រវាងគូរេដុកពីរ គឺប្រព្រឹត្តទៅរវាងអុកស៊ីតករខ្លាំងនិងរេដុករខ្លាំងឱ្យផលជាអុកស៊ីតករខ្សោយនិងរេដុករខ្សោយ ។

អុកស៊ីតករខ្លាំង + រេដុករខ្លាំង $\longrightarrow$ អុកស៊ីតករខ្សោយ + រេដុករខ្សោយ

3.2. ចំណែកថ្នាក់គូអុកស៊ីតករ/រេដុករ : អ៊ីយ៉ុងលោហៈ/លោហៈ

- គូ Fe^{2+}/Fe និង Cu^{2+}/Cu

យើងត្រាំបន្ទះលោហៈដែកក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាត យើងសង្កេតឃើញមានប្រតិកម្មកើតឡើង:

$$Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + 2e^-$$
$$Cu^{2+}(aq) + 2e^- \longrightarrow Cu(s)$$
$$Cu^{2+}(aq) + Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + Cu(s)$$

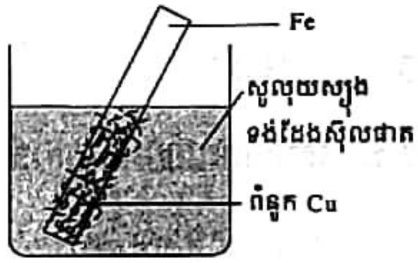

រូបទី 1.8 : ប្រតិកម្មរវាង Fe *និង* Cu^{2+}

អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុង Fe^{2+} ។ លោហៈ Fe ជារេដុករខ្លាំងជាងលោហៈCu ។

- គូ Cu^{2+}/Cu និង Ag^+/Ag

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មសរសេរ(ចំណុច 1.2):

$$2Ag^+(aq) + Cu(s) \longrightarrow Cu^{2+}(aq) + 2Ag(s)$$

ដូច្នេះ អ៊ីយ៉ុង Ag^+ ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ គេអាចធ្វើចំណែកថ្នាក់នៃគូទាំងបី Fe^{2+}/Fe , Cu^{2+}/Cu និង Ag^+/Ag ដូចរូបទី 1.9 ។

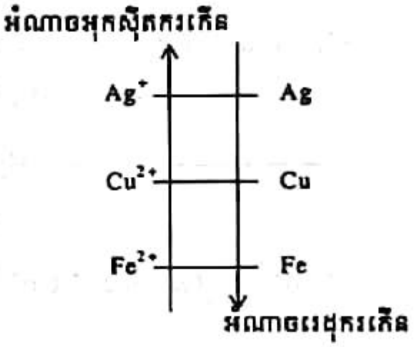

រូបទី 1.9 : ចំណែកថ្នាក់គូ Fe^{2+}/Fe Cu^{2+}/Cu *និង* Ag^+/Ag

- បើគេចេះតែធ្វើពិសោធន៍ដូចករណីខាងលើ គេអាចធ្វើចំណែកថ្នាក់នៃគូអ៊ីយ៉ុងលោហៈ/លោហៈ ដូចរូបទី 1.10 ។

៣.៣. ទីតាំងគូ H^+/H_2 ក្នុងចំណែកថ្នាក់

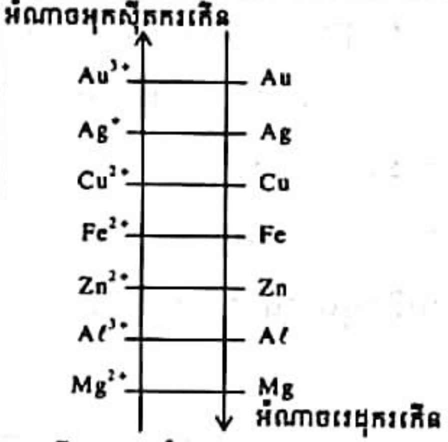

រូបទី 1.10 : ចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូតិចនៃគូអ៊ីយ៉ុងលោហៈ / លោហៈ

- គូ H^+/H_2 និង Fe^{2+}/Fe

សមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯង (ចំណុច 2.2)

$$2H^+(aq) + Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + H_2(g)$$

អ៊ីយ៉ុង H^+ ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុង Fe^{2+} ។

- គូ H^+/H_2 និង Ag^+/Ag

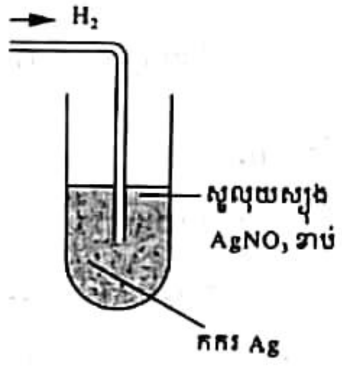

រូបទី 1.11 : អំពើនៃ H_2 លើសូលុយស្យុង $AgNO_3$ ទាប់

បើគេបញ្ចូលឧស្ម័ន H_2 ទៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាតគេសង្កេតឃើញកករ Ag ពណ៌ខ្មៅកើតឡើង (រូបទី 1.11) ។ សមីការតុល្យការប្រតិកម្មបានមកពីផលបូកនៃកន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិច:

$$Ag^+(aq) + 1e^- \longrightarrow Ag(s) \quad (\times 2)$$

$$H_2(g) \longrightarrow 2H^+(aq) + 2e^-$$

$$2Ag^+(aq) + H_2(g) \longrightarrow 2H^+(aq) + 2Ag(s)$$

អ៊ីយ៉ុង Ag^+ ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុង H^+ ។ ឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនជារេដុករខ្លាំងជាងលោហៈ Ag ។ គេបានទីតាំងគូ H^+/H_2 ក្នុងចំណែកថ្នាក់នៃគូអុកស៊ីតករ / រេដុករៈ អ៊ីយ៉ុងលោហៈ/លោហៈ ដូចរូបទី 1.12 ។

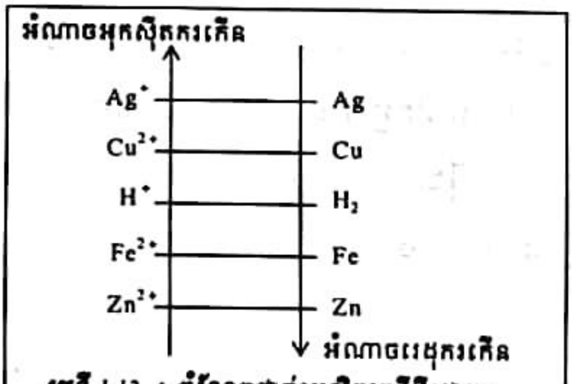

រូបទី 1.12 : ចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូតិចដោយមានគូ H^+/H_2

៣.៤. ព្យាករណ៍នៃប្រតិកម្មកើតឯង

- គោលការណ៍

ប្រតិកម្មកើតឯងរវាងប្រភេទគីមីនៅក្នុងគូរេដុកពីរ គឺកើតឡើងរវាងអុកស៊ីតករខ្លាំងនិងរេដុករខ្លាំង ។

• ប្រតិកម្មរវាងគូ M^{n+}/M

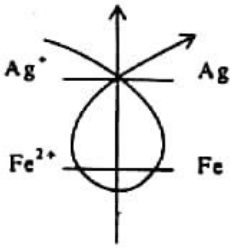

រូបទី 1.13 : ប្រតិកម្មកើតឯងរវាង Ag^{+}/Ag និង Fe^{2+}/Fe

ក្នុងគូ Fe^{2+}/Fe និង Ag^{+}/Ag អុកស៊ីតករខ្លាំង គឺអ៊ីយ៉ុង Ag^{+} ចំណែករេដុករខ្លាំងគឺ Fe ។ តាមគោលការណ៍ចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមី គេអាចព្យាករថា ប្រតិកម្មកើតឯងមានសមីការតុល្យការ (រូបទី 1.13) :

$$Ag^{+}(aq) + 1e^{-} \longrightarrow Ag(s) \quad (\times 2)$$

$$Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + 2e^{-}$$

$$2Ag^{+}(aq) + Fe(s) \longrightarrow Fe^{2+}(aq) + 2Ag(s)$$

អុកស៊ីតករខ្លាំង　រេដុករខ្លាំង　អុកស៊ីតករខ្សោយ　រេដុករខ្សោយ

ពិសោធន៍

បើគេត្រាំបន្ទះលោហៈ Fe ទៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត (រូបទី 1.14) គេសង្កេតឃើញមានពំនូកលោហៈ Ag ពណ៌ខ្មៅតោងជាប់បន្ទះលោហៈ Fe ។

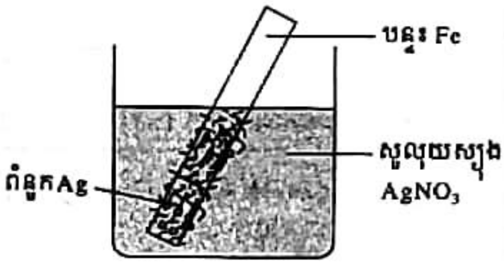

រូបទី 1.14 : ប្រតិកម្មកើតឯងរវាងគូ Fe^{2+}/Fe និង Ag^{+}/Ag

ជាទូទៅ អ៊ីយ៉ុងលោហៈអាចរងរេដុកម្មដោយលោហៈដែលមានទីតាំងនៅពីក្រោមអ៊ីយ៉ុងលោហៈនោះ ក្នុងចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមី (មើលរូបទី 1.10) ។

• ប្រតិកម្មរវាង H^{+} និងលោហៈ

អ៊ីយ៉ុង H^{+} អាចរងរេដុកម្មដោយលោហៈដែលជារេដុករខ្លាំងជាងអ៊ីដ្រូសែន ។ លោហៈទាំងនោះនៅខាងក្រោម H_2 ក្នុងចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមី (មើលរូបទី 1.12) ។

មេរៀនសង្ខេប

- ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ឬប្រតិកម្មរេដុក ជាប្រតិកម្មមានបន្ទេរអេឡិចត្រុងរវាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ រេដុករជាអ្នកបោះបង់អេឡិចត្រុង ។ អុកស៊ីតករជាអ្នកទទួលយកអេឡិចត្រុង ។
- ចំពោះលោហៈគេអាចតាងគូរេដុកដោយ : M^{n+}/M ហើយគូនេះត្រូវនឹងកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង : $M^{n+} + ne^- \rightleftharpoons M$
- សូលុយស្យុងអាស៊ីតមានអ៊ីយ៉ុង H^+ ឬ H_3O^+ ។ អ៊ីយ៉ុង H^+ មានគូរេដុក H^+/H_2 ត្រូវនឹងកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង : $2H^+(aq) + 2e^- \rightleftharpoons H_2(g)$ ។
- ក្នុងចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមី គូរេដុកស្ថិតនៅខាងលើមានអុកស៊ីតករខ្លាំង ឯគូរេដុកខាងក្រោមមានរេដុករខ្លាំង ។
- តាមចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមីគេអាចកំណត់ទិសដៅនៃប្រតិកម្ម ដោយអនុវត្តតាមវិធានកាម៉ា γ គឺអុកស៊ីតករខ្លាំងមានអំពើជាមួយរេដុករខ្លាំង ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរឱ្យឈ្មោះនិងនិមិត្តសញ្ញានៃលោហៈដែលធ្លាប់ប្រើឱ្យបានប្រាំ ព្រមទាំងអ៊ីយ៉ុងដែលត្រូវនឹងវាផង ។
2. ចូរសរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃគូ M^{n+}/M ។ តើណាមួយជាអុកស៊ីតករនិងរេដុករ ។
3. ក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចនិងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចរាវ តើមានវត្ថុមានអ៊ីយ៉ុងអ្វីខ្លះ ? តើអ៊ីយ៉ុងណាមួយដែលធ្វើឱ្យសូលុយស្យុងមានលក្ខណៈអាស៊ីត ?
4. គេឱ្យស័ង្កសីមានអំពើជាមួយអ៊ីយ៉ុង Ag^+ នៃសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត ។

   ក. ចូរសរសេរគូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្ម ។

   ខ. តើមានអង្គធាតុប្រតិករនិងអង្គធាតុកកើតអ្វីខ្លះនៅពេលប្រតិកម្ម ? សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងដែលត្រូវនឹងគូរេដុកនីមួយៗ ខាងលើនេះ ។

   គ. តើអំណះអំណាងនេះត្រូវឬខុស ?

   អ៊ីយ៉ុង Ag^+ រងអុកស៊ីតកម្មដោយលោហៈស័ង្កសី ។

   អ៊ីយ៉ុង Ag^+ រងរេដុកម្មដោយលោហៈស័ង្កសី ។

2 ប៉ូតង់ស្យែលអុកស៊ីដូរេដុកម្ម

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ ឱ្យនិយមន័យប៉ូតង់ស្យែលអុកស៊ីដូរេដុកម្មនិងប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ M^{n+}/M
- ❑ ធ្វើចំណែកថ្នាក់តាមបរិមាណនៃគូអុកស៊ីតករ / រេដុករ
- ❑ សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មពេលថ្មពិលដំណើរការ
- ❑ ព្យាករណ៍ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯង ។

1. ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មក្នុងថ្មពិល

1.1. ថ្មពិលស័ង្កសី/ទង់ដែង (ថ្មពិលដាញ៉ែល)

ក. ពណ៌នាថ្មពិលដាញ៉ែល

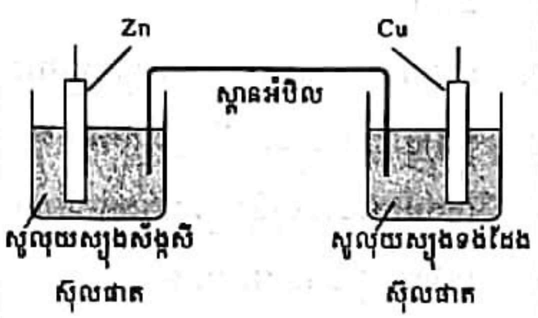

រូបទី 2.1 : គំនូសបំព្រួញថ្មពិលដាញ៉ែល

ពាក់កណ្តាលពិល : ថ្មពិលដាញ៉ែលមានពីរផ្នែក (រូបទី 2.1)

- បន្ទះស័ង្កសីត្រាំក្នុងសូលុយស្យុងស័ង្កសីស៊ុលផាត $(Zn^{2+} + SO_4^{2-})$ ។ សំណុំនេះបង្កើតបានពាក់កណ្តាលពិល Zn^{2+}/Zn ដែលមានកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង :

$$Zn^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Zn(s)$$

- បន្ទះទង់ដែងត្រាំក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាត $(Cu^{2+} + SO_4^{2-})$ ។ សំណុំនេះបង្កើតបានពាក់កណ្តាលពិល Cu^{2+}/Cu ដែលមានកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង :

$$Cu^{2+}(aq) + 2e^- \rightleftharpoons Cu(s)$$

ស្ពានអំបិល ឬស្ពានអ៊ីយ៉ុងឬស្ពានអេឡិចត្រូលីត : គេអាចធ្វើពីក្រដាសដែលភ្លោកដោយសូលុយស្យុង KCl ឬ NaCl ឬ NH_4NO_3 ។ វាមាននាទីសម្រាប់បិទសៀគ្វីនិងធានាមិនឱ្យសូលុយស្យុងនៃពាក់កណ្តាលពិលនៅលាយឡំគ្នា ។

១. ដំណើរការថ្មពិលដានៀល

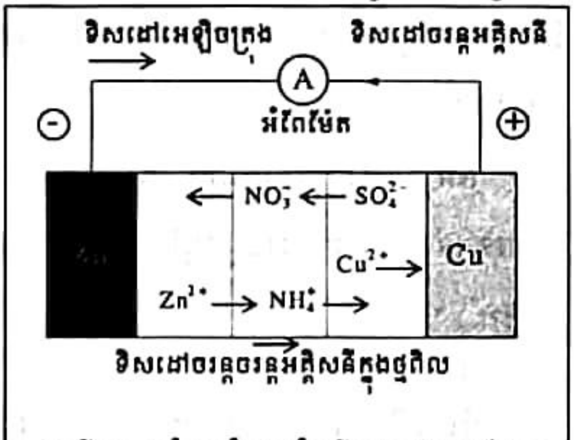

រូបទី 2.2 : គំនូសបំព្រួញដំណើរការថ្មពិលដានៀល

ពិសោធន៍ : គេភ្ជាប់បន្ទះ Zn និង Cu នៃថ្មពិលដានៀលដោយខ្សែចម្លងទៅនិងអំពែម៉ែតមួយ ដើម្បីសង្កេតការឆ្លងកាត់នៃចរន្តអគ្គិសនី (រូបទី 2.2) ។

សង្កេត : អំពែម៉ែតបង្ហាញថាមានចរន្តអគ្គិសនីឆ្លងកាត់សៀគ្វីក្រៅ ដែលមានអាំងតង់ស៊ីតេ 2 ឬ 3 មីលីអំពែ ។ ចរន្តអគ្គិសនីធ្វើដំណើរពីអេឡិចត្រូត Cu ទៅអេឡិចត្រូត Zn ។

បំណកស្រាយ

- **នៅអេឡិចត្រូតស័ង្កសី :** លោហៈស័ង្កសីបានបោះបង់ $2e^-$ របស់វាក៏ក្លាយទៅជា Zn^{2+} និងរលាយទៅក្នុងសូលុយស្យុង ។ អេឡិចត្រុងដែលបានបោះបង់ដោយ Zn ធ្វើដំណើរតាមសៀគ្វីក្រៅទៅកាន់អេឡិចត្រូត Cu ។ លោហៈ Zn រងអុកស៊ីតកម្ម :

  $Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^-$

- **នៅអេឡិចត្រូតទង់ដែង :** អេឡិចត្រុងដែលទៅដល់អេឡិចត្រូត Cu វាមិនអាចឆ្លងកាត់ទៅក្នុងសូលុយស្យុងបានទេ ។ អេឡិចត្រុងទាំងនោះត្រូវបាន Cu^{2+} ដែលនៅក្បែរផ្ទៃអេឡិចត្រូតទង់ដែងចាប់យក ហើយក្លាយជាអាតូម Cu និងតោងជាប់លើផ្ទៃអេឡិចត្រូត ។ អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} រងរេដុកម្ម : $Cu^{2+}(aq) + 2e^- \longrightarrow Cu(s)$

  ចំនួន e^- ដែលបោះបង់ដោយអេឡិចត្រូត Zn ស្មើនឹងចំនួន e^- ដែលទទួលយកដោយអេឡិចត្រូត Cu ។

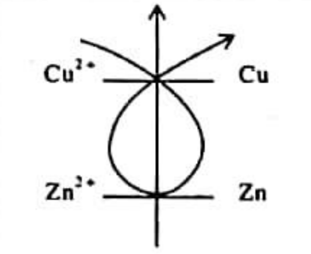

រូបទី 2.3 : វិធានកាម៉ា

សមីការតុល្យការនៃបំលែងគីមីក្នុងថ្មពិលបានមកពីផលបូកកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង :

$$
\begin{array}{l}
Cu^{2+}(aq) + 2e^- \longrightarrow Cu(s) \\
\underline{Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^-} \\
Cu^{2+}(aq) + Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + Cu(s)
\end{array}
$$

សមីការតុល្យការនេះដូចគ្នានិងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មនៃលោហៈ Zn និងអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ។ ជាទូទៅប្រតិកម្មកើតក្នុងថ្មពិលអុកស៊ីដូរេដុកម្មជាប្រតិកម្មកើតឯងរវាងគូរេដុកទាំង

ពីរដែលបង្កថ្មពិល ។ ដូចនេះគេអាចសរសេរសមីការតុល្យការរបស់វាដោយអនុវត្តតាមវិធានកាម៉ា (រូបទី 2.3) ។

ថ្មពិលដាញ៉ែលជាជនិតា ដែលមានលោហៈ Zn ជាប៉ូលអវិជ្ជមាន (-) និងលោហៈ Cu ជាប៉ូលវិជ្ជមាន (+) ។ តាមការសន្មតថ្មពិលដាញ៉ែលមានគំនូសបំព្រួញ :

⊖ Zn	|	Zn^{2+}	‖	Cu^{2+}	|	Cu ⊕
ប៉ូលអវិជ្ជមាន		សូលុយស្យុង	ស្ពានអំបិល	សូលុយស្យុង		ប៉ូលវិជ្ជមាន

កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល : គេភ្ជាប់វ៉ុលម៉ែតដែលមានរេស៊ីស្តង់ធំ (យ៉ាងតិច 1MΩ) ទៅប៉ូលនៃថ្មពិល គេសង្កេតឃើញវ៉ុលម៉ែតបង្ហាញកម្លាំងអគ្គិសនីចលករ E នៃថ្មពិល (រូបទី 2.4) ។

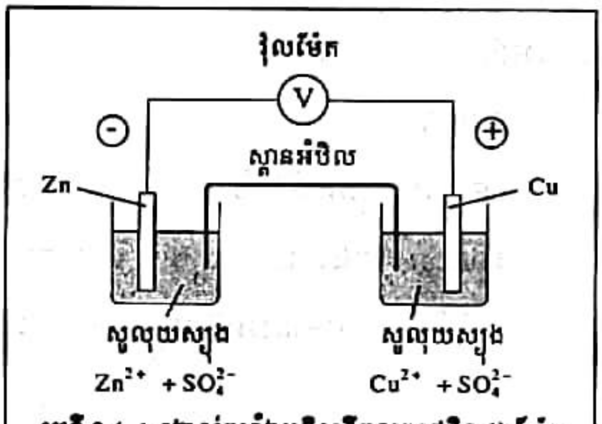

រូបទី 2.4 : រង្វាស់កម្លាំងអគ្គិសនីចលករថ្មពិលដាញ៉ែល

កាលណាសូលុយស្យុងនៃពាក់កណ្ដាលថ្មពិលមានកំហាប់ស្មើគ្នាគឺ $1mol.L^{-1}$ វ៉ុលម៉ែតបង្ហាញកម្លាំងអគ្គិសនីចលករប្រហែល 1.10V ។

$$E_{Zn/Cu} = V_{Cu} - V_{Zn} \sim 1.10V$$

1.2. ថ្មពិលផ្សេងទៀត

ក. ថ្មពិលស័ង្កសី / ប្រាក់

ថ្មពិលនេះផ្សំដោយពាក់កណ្ដាលពិល Zn^{2+}/Zn និង Ag^{+}/Ag (រូបទី 2.5) ។ បើសូលុយស្យុងស័ង្កសីស៊ុលផាតនិងប្រាក់នីត្រាតដែលមានកំហាប់ $1mol.L^{-1}$ កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិលគឺ $E_{Zn/Ag} = V_{Ag} - V_{Zn} = 1.56V$

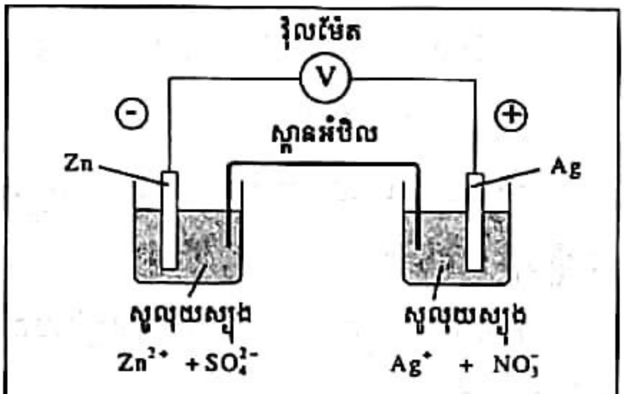

រូបទី 2.5 : រង្វាស់កម្លាំងអគ្គិសនីចលករថ្មពិលស័ង្កសី / ប្រាក់

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មពេលថ្មពិលដំណើរការ

$$Ag^{+}(aq) + 1e^{-} \longrightarrow Ag(s) \quad (\times 2)$$

$$Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2e^{-}$$

$$2Ag^{+}(aq) + Zn(s) \longrightarrow Zn^{2+}(aq) + 2Ag(s)$$

គំនូសបំព្រួញថ្មពិលស័ង្កសី / ប្រាក់ : ⊖ Zn/Zn^{2+} ‖ Ag^{+}/Ag ⊕

១. ថ្មពិល Cu/Ag

ថ្មពិលនេះផ្សំដោយភ្ជាប់កណ្ដាលពិល Cu^{2+}/Cu និង Ag^{+}/Ag ។ បើសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាតនិងប្រាក់នីត្រាតមានកំហាប់ $1 mol \cdot L^{-1}$ កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល គឺ

$E_{Cu/Ag} = V_{Ag} - V_{Cu} = 0.46V$

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មពេលថ្មពិលដំណើរការ :

$2Ag^{+}(aq) + Cu(s) \longrightarrow Cu^{2+}(aq) + 2Ag(s)$

តំនួសបំប្រួញថ្មពិលទង់ដែង / ប្រាក់ : $\ominus Cu/Cu^{2+} \, \vdots \, Ag^{+}/Ag \oplus$

ក្នុងថ្មពិលដែលផ្សំដោយពីរគូនៃអ៊ីយ៉ុងលោហៈ / លោហៈជាជនិតាដែលមានបំលែងគីមីដូចប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯងរវាងគូទាំងពីរនោះ ។ ប៉ូលអវិជ្ជមាន (-) ធ្វើពីលោហៈដែលជារេដុករខ្លាំងជាងលោហៈដែលធ្វើជាប៉ូលវិជ្ជមាន (+) ។

កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិលអាស្រ័យនិងគូអ៊ីយ៉ុងលោហៈ/ លោហៈដែលប្រើនិងកំហាប់អ៊ីយ៉ុងលោហៈក្នុងសូលុយស្យុង ។

2. ចំណាត់ថ្នាក់អុកស៊ីដូរេដុកម្មស្តង់ដា

2.1. ចំណែកថ្នាក់នៃគូអុកស៊ីតករ/រេដុករ

គេបានសិក្សាកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល គឺ $E_{Zn/Cu} = 1.10V$, $E_{Zn/Ag} = 1.56V$ $E_{Cu/Ag} = 0.46V$ ។ គេសង្កេតឃើញថា ៖

- កម្លាំងអគ្គិសនីចលករកាន់តែធំ កាលណាគំលាតរវាងគូអ៊ីយ៉ុងលោហៈ/ លោហៈកាន់តែឆ្ងាយនៅក្នុងចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមី ។
- ផលបូក $E_{Zn/Cu} + E_{Cu/Ag} = E_{Zn/Ag}$

  $1.10V + 0.46V = 1.56V$

តាមទំនាក់ទំនងនេះ គេអាចធ្វើចំណែកថ្នាក់គូរេដុកទាំងបីខាងលើនេះនៅលើអ័ក្សឈរដែលក្រិតជាវ៉ុល (Volt) (រូបទី 2.6) ។

បើគេយកគូ Cu^{2+}/Cu ជាគោល (សន្មត $V_{Cu^{2+}/Cu} = 0V$) ដើម្បីកំណត់ទីតាំងនៃគូពីរទៀត ។ គេបាន :

$E_{Zn/Cu} = V_{Cu^{2+}/Cu} - V_{Zn^{2+}/Zn} = 1.10V$ គេបាន $V_{Zn^{2+}/Zn} = -1.10V$

ដូចនេះប៉ូតង់ស្យែលនៃគូ Zn^{2+}/Zn ត្រូវមានទីតាំងនៅក្រោមគូ Cu^{2+}/Cu ។

$E_{Cu/Ag} = V_{Ag^{+}/Ag} - V_{Cu^{2+}/Cu} = 0.46V$

គេបាន $V_{Ag^{+}/Ag} = 0.46V$ ។ ដូចនេះប៉ូតង់ស្យែលនៃគូ Ag^{+}/Ag ត្រូវមានទីតាំងនៅលើគូ Cu^{2+}/Cu ។

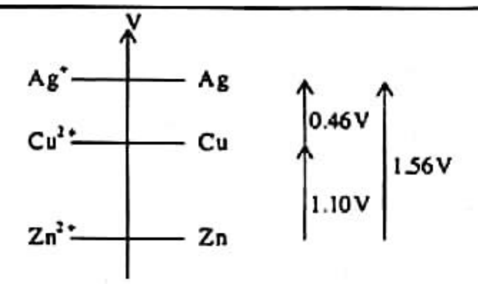

រូបទី 2.6 : ចំណែកថ្នាក់នៃគូ : Ag^{+}/Ag Cu^{2+}/Cu និង Zn^{2+}/Zn

គេសង្កេតឃើញ:

$$E_{Zn/Ag} = V_{Ag^{+}/Ag} - V_{Zn^{2+}/Zn}$$
$$= 0.46-(-1.10) = 1.56V$$

ដូច្នេះតាមរយៈតម្លៃកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល គេអាចធ្វើចំណែកថ្នាក់តាមបរិមាណនៃគូរេដុក ។

2.2. សញ្ញាណអេឡិចត្រូតគោល

គេបានវាស់ឃើញកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល $Zn \mid Zn^{2+} \parallel Cu^{2+} \mid Cu$ ស្មើ 1.10V និងកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល $Cu \mid Cu^{2+} \parallel Ag^{+} \mid Ag$ ស្មើ 0.46V ។ តាមលទ្ធផលនេះ គេអាចនិយាយថា ប៉ូតង់ស្យែលអេឡិចត្រូតស័ង្កសីធៀបនិងអេឡិចត្រូតទង់ដែងស្មើ –1.10V និងអេឡិចត្រូតប្រាក់ធៀបនិងអេឡិចត្រូតទង់ដែងស្មើ +0.46V ។ តម្លៃប៉ូតង់ស្យែលដែលគេវាស់ឃើញនេះជាប៉ូតង់ស្យែលធៀបនឹងអេឡិចត្រូតគោលទង់ដែង ។ ប៉ុន្តែអេឡិចត្រូតគោលសម្រាប់វាស់ប៉ូតង់ស្យែល គឺអេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន ។

ក. អេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន (ESH)

អេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន(ESH : Electrode Standard à Hydrogène ឬ SHE : Standard Hydrogen Electrode) ផ្សំដោយបន្ទះប្លាទីនត្រាំក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចកំហាប់ $1mol.L^{-1}$ និងឱ្យចរន្តអ៊ីដ្រូសែនឆ្លងកាត់ដែលមានសម្ពាធ P = 1atm (រូបទី 2.7) ។

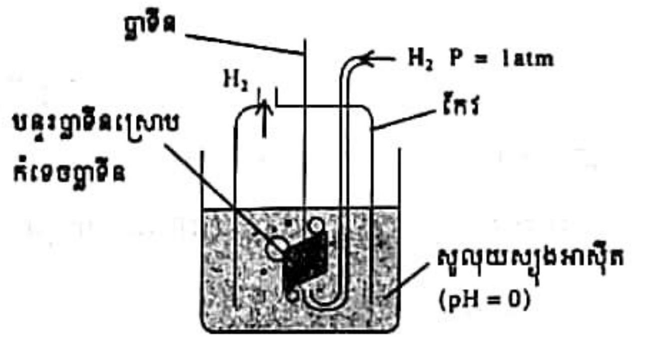

រូបទី 2.7 : អេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន

១. គូរេដុកនៃអេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន

ដោយសារវត្ថុមានបន្ទុះប្លាទីនទើប H_2 និងអ៊ីយ៉ុង H^+ មានបណ្តូរអេឡិចត្រុងតាមកន្លះសមីការ : $2H^+(aq) + 2e^- \rightleftharpoons H_2(g)$ ត្រូវនឹងគូរេដុក H^+ / H_2 ។ គេតាងអេឡិចត្រូតអ៊ីដ្រូសែនដោយតំនូសបំប្រួញ : $Pt , H_2/H^+$ ។

គេវាស់ប៉ូតង់ស្យែលនៃគូរេដុកដទៃទៀតដោយធៀបនឹង ESH ។ គេសន្មតថាប៉ូតង់ស្យែល ESH ស្មើសូន្យនៅគ្រប់សីតុណ្ហភាពដែលតាងដោយ : $V_{ESH} = E°_{H^+/H_2} = 0$ ។

សន្ទស្សន៍«o» នៅលើ E បញ្ជាក់ថា នៅលក្ខខណ្ឌស្តង់ដា ($pH = 0$,$P = 1atm$)។

2.3. ប៉ូតង់ស្យែលអុកស៊ីដូរេកម្មនៃគូ M^{n+} / M

ក. គូ Cu^{2+} / Cu

គេបង្កើតថ្មពិលមួយ ដោយប្រើពាក់កណ្តាលពិល Cu^{2+} / Cu និង ESH (រូបទី 2.8) ។ វ៉ុលម៉ែតដែលតភ្ជាប់ប៉ូលទាំងពីរនៃថ្មពិលបង្ហាញថា ប៉ូល (+) នៃថ្មពិល គឺអេឡិចត្រូតទង់ដែង ហើយកម្លាំងអគ្គិសនីចលករគឺ $E = 0.34V$ ។

$$E = V_{Cu^{2+}/Cu} - V_{ESH} = 0.34V$$

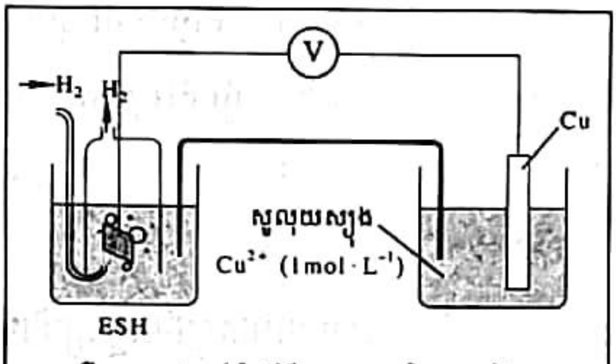

រូបទី 2.8 : រង្វាស់ប៉ូតង់ស្យែលរេដុកនៃគូ Cu^{2+} / Cu

ដោយ $V_{ESH} = 0$ នោះ $E = V_{Cu^{2+}/Cu} = 0.34V$ គេថាប៉ូតង់ស្យែលរេដុកនៃគូ Cu^{2+} / Cu គឺ $E_{Cu^{2+}/Cu} = 0.34V$ ។ តម្លៃប៉ូតង់ស្យែលរេដុកអាស្រ័យនឹងកំហាប់អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} និងសីតុណ្ហភាព ។

ខ. គូ Zn^{2+} / Zn

គេបង្កើតថ្មពិលមួយពីពាក់កណ្តាលពិល Zn^{2+} / Zn និង ESH ។ វ៉ុលម៉ែតបង្ហាញថាប៉ូល (+) គឺអេឡិចត្រូតប្លាទីននៃ ESH ។ កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល $E = 0.76V$ ។

$E = V_{ESH} - V_{Zn^{2+}/Zn} = 0.76V$ ដោយ $V_{ESH} = 0$ នាំឱ្យ $V_{Zn^{2+}/Zn} = -0.76V$ ។ ប៉ូតង់ស្យែលរេដុកនៃគូ Zn^{2+} / Zn គឺ $E_{Zn^{2+}/Zn} = -0.76V$ ។ តម្លៃនេះប្រែប្រួលតាមកំហាប់ Zn^{2+} និងសីតុណ្ហភាពនៃសូលុយស្យុង ។

គ. ជាទូទៅ

ប៉ូតង់ស្យែលរេដុកនៃគូ M^{n+}/M ស្មើនឹងប៉ូតង់ស្យែលអេឡិចត្រូតលោហៈត្រាំក្នុងសូលុយស្យុងអ៊ីយ៉ុង M^{n+} ធៀបនឹងអេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន (ESH) ។

$E_{M^{n+}/M} = V_{M^{n+}/M} - V_{ESH}$ ។

តម្លៃប៉ូតង់ស្យែលរេដុកជាទំហំវិជ្ជមាន ឬអវិជ្ជមានដែលប្រែប្រួលតាមកំហាប់ M^{n+} និងសីតុណ្ហភាពនៃសូលុយស្យុង ។

2.4. ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា

ដោយប៉ូតង់ស្យែលរេដុកអាស្រ័យនឹងកំហាប់អ៊ីយ៉ុង M^{n+} គេបានជ្រើសយកកំហាប់ពិសេសមួយគឺ $[M^{n+}] = 1mol\cdot L^{-1}$ ។ តម្លៃប៉ូតង់ស្យែលដែលគេវាស់បានមានឈ្មោះថា ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ M^{n+}/M ដែលតាងដោយ : $E^\circ_{M^{n+}/M}$ (រូបទី 2.9) ។

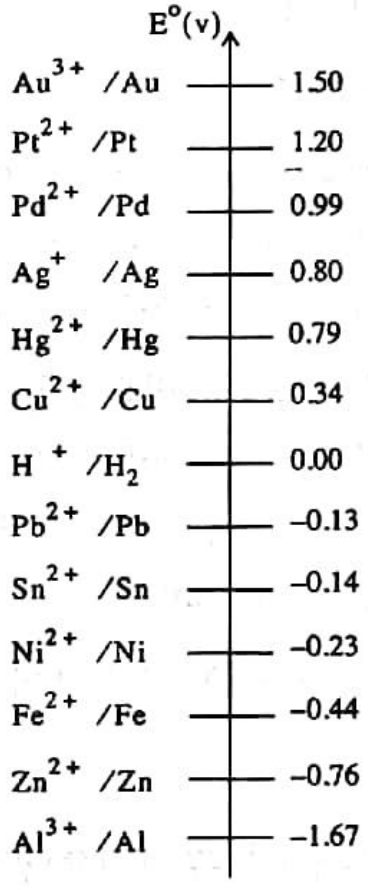

រូបទី 2.9 : ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ M^{n+}/M នៅ 25°C

2.5. រង្វាស់ប៉ូតង់ស្យែលរេដុកស្តង់ដាក្នុងប្រតិបត្តិ

គេប្រើអេឡិចត្រូតស្តង់ដាអ៊ីដ្រូសែន (ESH) តែនៅក្នុងទីពិសោធន៍ពិសេសប៉ុណ្ណោះ ។ ក្នុងការប្រតិបត្តិ គេប្រើអេឡិចត្រូតយោងដែលងាយប្រើ ហើយប៉ូតង់ស្យែលវាធៀបនឹង ESH ត្រូវបានគេស្គាល់ ។

ក. អេឡិចត្រូតយោង Cu^{2+}/Cu

អេឡិចត្រូតយោង Cu^{2+}/Cu ធ្វើពីបន្ទះទង់ដែងត្រាំក្នុងសូលុយស្យុងអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} នៅកំហាប់ $1mol.L^{-1}$ ។ ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ Cu^{2+}/Cu គឺ 0.34V ។ តាមរូបទី 2.10 គេអាចសរសេរទំនាក់ទំនងរវាងប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា $E^\circ_{M^{n+}/M}$ និងប៉ូតង់ស្យែលដែលវាស់ធៀបនឹងអេឡិចត្រូតយោង៖

$$E^\circ_{M^{n+}/M} = E^\circ_{\text{យោង}} + 0.34V$$

១. អេឡិចត្រូតកាឡូម៉ែល

អេឡិចត្រូតយោងដែលគេប្រើប្រាស់ញឹកញាប់ជាងគេ គឺអេឡិចត្រូតកាឡូម៉ែលឆ្អែត : ECS (électrode au calomel saturé) ។ កាឡូម៉ែលជាអំបិលបារត (I)ក្លរួ អេឡិចត្រូត កាឡូម៉ែលផ្សំឡើងពីពាក់កណ្តាលពិល Hg_2^{2+}/Hg ដែលមានប៉ូតង់ស្យែលធៀបនឹង ESH គឺ 0.24V ។

$$E^\circ_{M^{n+}/M} = E^\circ_{ECS} + 0.24V$$

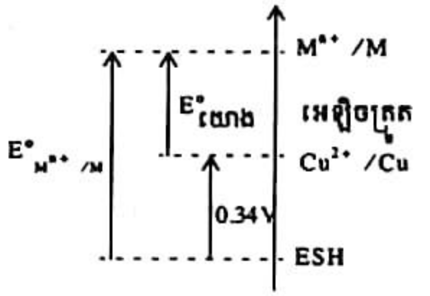

រូបទី 2.10 : រង្វាស់ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា ចេញពីអេឡិចត្រូតយោង Cu^{2+}/Cu

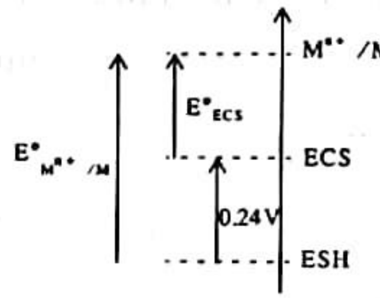

រូបទី 2.11 : រង្វាស់ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា ចេញពីអេឡិចត្រូតកាឡូម៉ែល

2.6. បម្រើបម្រាស់ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា

ក. ប៉ូលភាពនិងកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល

ថ្មពិលមួយបង្កដោយពាក់កណ្តាលពិល M_1^{n+}/M_1 និង M_2^{m+}/M_2 ដែលមានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា E_1° និង E_2° ដោយ $E_1^\circ > E_2^\circ$ ។ រូបទី 2.12 បង្ហាញពីប៉ូតង់ស្យែលនៃអេឡិចត្រូតនីមួយៗធៀបនឹង ESH ហើយប្រាប់ឱ្យដឹងថា :

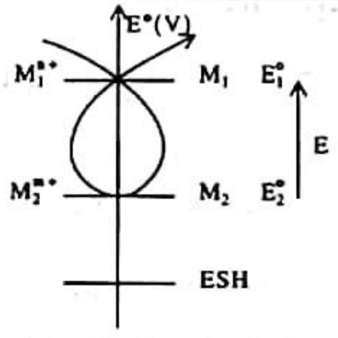

រូបទី 2.12 : កំណត់ប៉ូលនិងកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល

- ប៉ូល (+) របស់ថ្មពិលជាអេឡិចត្រូតលោហៈដែលមានប៉ូតង់ស្យែលធំជាងគេ ។
- កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល : $E = E_1^\circ - E_2^\circ$

ខ. ព្យាករណ៍ប្រតិកម្មរេដុក

តាមចំណែកថ្នាក់អេឡិចត្រូគីមីនៃគូរេដុក គេអាចព្រាងទុកប្រតិកម្មកើតឯងរវាងគូរេដុកពីរ ដោយប្រើវិធានកាម៉ា ។ ប្រតិកម្មអាចសម្រេចទាំងស្រុងកាលណាផលសងប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដាធំជាងឬស្មើនឹង 0.3V ($\Delta E^\circ \geq 0.3V$) ។

មេរៀនសង្ខេប

- ថ្មពិលដែលបង្កដោយពាក់កណ្ដាលពិលលោហៈពីរ កាលណាវាដំណើរការ ប៉ូលអវិជ្ជមានរបស់វាជាលោហៈដែលជារេដុករខ្លាំងជាង ចំណែកប៉ូលវិជ្ជមានជាលោហៈដែលជារេដុករខ្សោយជាង ។
- ប៉ូតង់ស្យែលអុកស៊ីដូរេដុកម្មនៃគូ M^{n+}/M $(E_{M^{n+}/M})$ អាស្រ័យនឹងសីតុណ្ហភាពនិងកំហាប់នៃសូលុយស្យុងអ៊ីយ៉ុង M^{n+} ។
- $E°_{M^{n+}/M}$ ជាប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ M^{n+}/M : $[M^{n+}] = 1mol.L^{-1}$ និងសម្ពាធឧស្ម័ន $P = 1atm$ ។
- តាមសន្មត $E°_{(H^+/H_2)} = 0$ នៅគ្រប់សីតុណ្ហភាព : $[H^+] = 1mol.L^{-1}$ និង $P_{(H_2)} = 1atm$ ។
- ប្រតិកម្មដែលកើតឯងរវាងគូរេដុកពីរ គឺប្រព្រឹត្តទៅរវាងអុកស៊ីតករនៃគូដែលមានប៉ូតង់ស្យែលខ្ពស់និងរេដុករនៃគូមួយទៀតដែលមានប៉ូតង់ស្យែលទាបជាង ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរគូសគំនូសបំព្រួញបង្ហាញពីដំណើរការនៃថ្មពិលស័ង្កសី / ទង់ដែង ។
2. ចូរឱ្យនិយមន័យប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូ M^{n+}/M ។
3. ចូរកំណត់ប៉ូល កម្លាំងអគ្គិសនីចលករ ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូត និងសមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្មក្នុងថ្មពិល ដែលបង្កដោយគូ Fe^{2+}/Fe និង Pb^{2+}/Pb ពេលវាដំណើរការ ។

   ចម្លើយ : $E_{Fe/Pb} = 0.31V$
4. តើប្រតិកម្មគីមីខាងក្រោមនេះ អាចប្រព្រឹត្តទៅបានដែរឬទេ ? ចូរបញ្ជាក់ចម្លើយ ។

   ក. Zn^{2+} រងរេដុកម្មដោយ Fe
   ខ. Ni^{2+} រងរេដុកម្មដោយ Fe
   គ. Cu^{2+} រងរេដុកម្មដោយ Co
   ឃ. Co រងអុកស៊ីតកម្មដោយ Cu^{2+}
   ង. Ag^+ រងរេដុកម្មដោយ Zn

   គេឱ្យ : $E°(Co^{2+}/Co) = -0.29V$, $E°(Fe^{2+}/Fe) = -0.44V$,
   $E°(Ag^+/Ag) = +0.80V$, $E°(Ni^{2+}/Ni) = -0.23V$, $E°(Zn^{2+}/Zn) = -0.76V$ ។

5. ក. នៅពេលគេដាក់លោហៈ Ni ទៅក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាតនិងលោហៈCu ទៅក្នុងសូលុយស្យុងនីកែលស៊ុលផាត ($Ni^{2+} + SO_4^{2-}$) ។ តើគេអាចព្យាករយ៉ាងដូចម្ដេច ? ចូរបញ្ជាក់ចម្លើយ ។

ខ. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មដែលបានព្យាករណ៍ ។

គ. ចូរគូសតំនួសបំប្រួញថ្មពិល ដែលអាចកើតមានរវាងគូ Ni^{2+}/Ni និង Cu^{2+}/Cu តាមគំរូ ⊖ $M|M^{n+}$ ‖ $M'^{n'+}|M'$ ⊕ ។គេឱ្យ : $E°(Ni^{2+}/Ni) = -0.23V$, $E°(Cu^{2+}/Cu) = 0.34V$, $E°(Zn^{2+}/Zn) = -0.76V$ ។

6. ក. តើលោហៈកូបាល(Co) អាចមានអំពើលើសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច(HCl)និងសូលុយស្យុងស័ង្កសីស៊ុលផាត$ZnSO_4$ ដែរឬទេ ? ចូរបញ្ជាក់ចម្លើយ ។

ខ. បើមានប្រតិកម្មចូរសរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្ម ។

គេឱ្យ : $E°(Co^{2+}/Co) = -0.29V$, $E°(H^{+}/H_2) = 0.00V$, $E°(Zn^{2+}/Zn) = -0.76V$ ។

7. គេដំឡើងថ្មពិលមួយដូចតំនួសបំប្រួញ $Fe|Fe^{2+}$ ‖ $Cu^{2+}|Cu$ ។

ក. ចូរប្រាប់ប៉ូលវិជ្ជមាននិងអវិជ្ជមាននៃថ្មពិល ។

ខ. តើមានប្រតិកម្មអ្វីកើតឡើងនៅអេឡិចត្រូតទាំងពីរ ។

គ. សរសេរសមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្មពេលថ្មពិលដំណើរការ ។

គេឱ្យ : $E°(Fe^{2+}/Fe) = -0.44V$, $E°(Cu^{2+}/Cu) = 0.34V$ ។

8. ថ្មពិលមួយផ្សំដោយពាក់កណ្ដាលពិល Cu^{2+}/Cu និង Al^{3+}/Al ។ ពាក់កណ្ដាលពិលទាំងពីរភ្ជាប់គ្នាដោយស្ពានមួយ ដែលមានសូលុយស្យុង KCl ឆ្អែត ។

ក. គូសតំនួសបំប្រួញនិងកំណត់ប៉ូលរបស់ថ្មពិលតាមតំនួសបំប្រួញ ៖

⊖ M/M^{n+} ⁞⁞ $M'^{n'+}/M'$ ⊕ ។

ខ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃប្រតិកម្មដែលកើតឡើងនៅពាក់កណ្ដាលពិលទាំងពីរ និងសមីការតុល្យការនៃបំលែង កាលណាថ្មពិលដំណើរការ ។

គេឱ្យ ៖ $E°(Al^{3+}/Al) = -1.66V$ $E°(Cu^{2+}/Cu) = 0.34V$

9. គេមានថ្មពិលមួយ ⊖ $Ti|Ti^{4+}$ $(0.5mol.L^{-1})$ ‖ Cu^{2+} $(0.1mol.L^{-1})|Cu$ ⊕ ដែលមានកម្លាំងអគ្គិសនីចលករ $E = 1.96V$ ។ គេដឹងថាប៉ូតង់ស្យែលអេឡិចត្រូតនៃគូ Cu^{2+}/Cu ធៀបនឹង ESH ស្មើនឹង 0.28V ។ ចូរកំណត់រកប៉ូតង់ស្យែលនៃគូ Ti^{4+}/Ti ។ តើប៉ូតង់ស្យែលនេះ ជាប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដាដែរឬទេ ? ចម្លើយ : $E(Ti^{4+}/Ti) = -1.68V$

មេរៀនទី

3 ចំនួនអុកស៊ីតកម្ម

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ បកស្រាយប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មតាមផ្លូវស្ងួត ។
- ❑ កំណត់ចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុ ។
- ❑ ថ្លឹងសមីការប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មសាំញ៉ាំ ដោយប្រើចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។

1. ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មតាមផ្លូវស្ងួត

ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មតាមផ្លូវស្ងួត ជាប្រតិកម្មដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានគ្មានទឹកនិងផ្តល់សីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ។

1.1. ចំហេះម៉ាញេស្យូម

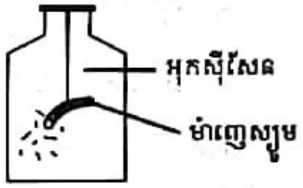

រូបទី 3.1. : ចំហេះម៉ាញេស្យូមក្នុងអុកស៊ីសែន

គេដុតបន្ទះម៉ាញេស្យូមក្នុងខ្យល់ឱ្យឆេះ ហើយយកវាទៅដាក់ក្នុងដបអុកស៊ីសែន (រូបទី 3.1) ។ គេសង្កេតឃើញម៉ាញេស្យូមនេះមានពន្លឺភ្លឺចិញ្ចាច និងបំភាយកម្តៅយ៉ាងខ្លាំងក្លា ហើយចំហេះសព្វរបស់វាឱ្យផលជាម្សៅពណ៌ស (ក្រាមម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត MgO) ។

ម៉ាញេស្យូមមានអំពើជាមួយអុកស៊ីសែនតាមសមីការតុល្យការ :

$2Mg(s) + O_2(g) \longrightarrow 2MgO(s)$

ម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីតជាសមាសធាតុរឹងអ៊ីយ៉ុងដែលផ្សំដោយអ៊ីយ៉ុង Mg^{2+} និង O^{2-} ។

ក្នុងពេលប្រតិកម្ម ៖

- អាតូមម៉ាញេស្យូមនីមួយៗបានបាត់បង់ពីរអេឡិចត្រុង ហើយប្លែងជាអ៊ីយ៉ុង Mg^{2+} ។ វារងអុកស៊ីតកម្មតាមពាក់កណ្តាលសមីការអេឡិចត្រុង: $Mg \longrightarrow Mg^{2+} + 2e^-$
- អាតូមអុកស៊ីសែននីមួយៗក្នុងម៉ូលេគុលអុកស៊ីសែនទទួលយកពីរអេឡិចត្រុង ហើយប្លែងជាអ៊ីយ៉ុងអុកស៊ីសែន ឬអ៊ីយ៉ុងអុកស៊ីត (O^{2-}) ។ វារងរេដុកម្មតាមពាក់កណ្តាលសមីការអេឡិចត្រុង : $O_2 + 4e^- \longrightarrow 2O^{2-}$

ដូច្នេះ មានបន្ទេរអេឡិចត្រុងពីម៉ាញេស្យូមទៅអុកស៊ីសែនដោយអវត្តមានទឹក ។ ប្រតិកម្មនេះជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មតាមផ្លូវស្ងួត ។

1.2. ប្រតិកម្មរវាងអុកស៊ីសែននិងកាបូន

រូបទី 3.2 : ប្រតិកម្មរវាងកាបូននិងអុកស៊ីសែន

គេដុតដុំធ្យូង(C) ឱ្យឆេះរងើ ហើយដាក់ទៅក្នុងដបដែលមានអុកស៊ីសែន ។ គេសង្កេតឃើញដុំធ្យូងនេះឱ្យអណ្តាតភ្លើងភ្លឺច្រាល និងបញ្ចេញកម្តៅយ៉ាងខ្លាំង ។ កាបូននេះក្នុងអុកស៊ីសែនឱ្យផលជាកាបូនឌីអុកស៊ីតតាមសមីការតុល្យការ : $C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g)$

O = C = O

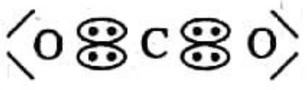

រូបទី 3.3 : ទម្រង់អេឡិចត្រុងនៃកាបូនឌីអុកស៊ីត

ក្នុងប្រតិកម្មនេះ កាបូនរងអុកស៊ីតកម្មដោយអុកស៊ីសែនឱ្យផលជា CO_2 ដែលជាសមាសធាតុម៉ូលេគុល ។ អាតូមទាំងឡាយក្នុងម៉ូលេគុល CO_2 ចងភ្ជាប់គ្នាដោយសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ ។ ដូច្នេះក្នុងម៉ូលេគុលវាគ្មានអ៊ីយ៉ុងទេ (រូបទី 3.3) ។ ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មនេះ មិនអាចបកស្រាយតាមរយៈកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនិងការផ្ទេរអេឡិចត្រុងបានទេ យើងនឹងបកស្រាយនៅផ្នែកខាងក្រោយ ។

2. ចំនួនអុកស៊ីតកម្ម

2.1. សញ្ញាណអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាន

ក. ការសង្កេត : គេសង្កេតឃើញថា

- ធាតុខ្លះមានទំនោរចាប់យកអេឡិចត្រុង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងអវិជ្ជមាន : F^- , O^{2-} , Cl^- , S^{2-} . . . ។ ក្នុងចំណោមធាតុទាំងនោះមានតែភ្លុយអរមួយទេ ដែលងាយចាប់យកអេឡិចត្រុងជាងគេ ។
- ធាតុខ្លះទៀតមានទំនោរបោះបង់អេឡិចត្រុង ដើម្បីក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាន :Li^+ , Na^+ , Zn^{2+} , Al^{3+} . . . ។ លីចូមងាយបោះបង់អេឡិចត្រុងជាងគេ ។

ធាតុដែលងាយចាប់យកអេឡិចត្រុង គេថាវាមាន**អេឡិចត្រូអវិជ្ជមានខ្លាំង** ។ ធាតុដែលងាយបោះបង់អេឡិចត្រុង គេថាវាមាន**អេឡិចត្រូអវិជ្ជមានខ្សោយ** ។

ខ. និយមន័យ

អេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុមួយគឺសម្បទារបស់ធាតុនោះក្នុងការរក្សាអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់របស់វា (អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ) ឬក្នុងទំនាញយកអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ពីធាតុមួយផ្សេងទៀត ។

គេតាងអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុនីមួយៗដោយអក្សរក្រិកគី (χ) ។ អេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុភ្លុយអរ $\chi_F = 4$ និងលីចូម $\chi_{Li} = 1$ ។ អេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុទាំងឡាយស្ថិតនៅ ចន្លោះ 0.8 និង 4 ។ ក្នុងតារាងចំណែកថ្នាក់នៃធាតុគីមី(រូបទី 3.4) អេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុកើនឡើងពីឆ្វេងទៅស្តាំតាមខួបនិងពីក្រោមទៅលើតាមក្រុមនីមួយៗ ។

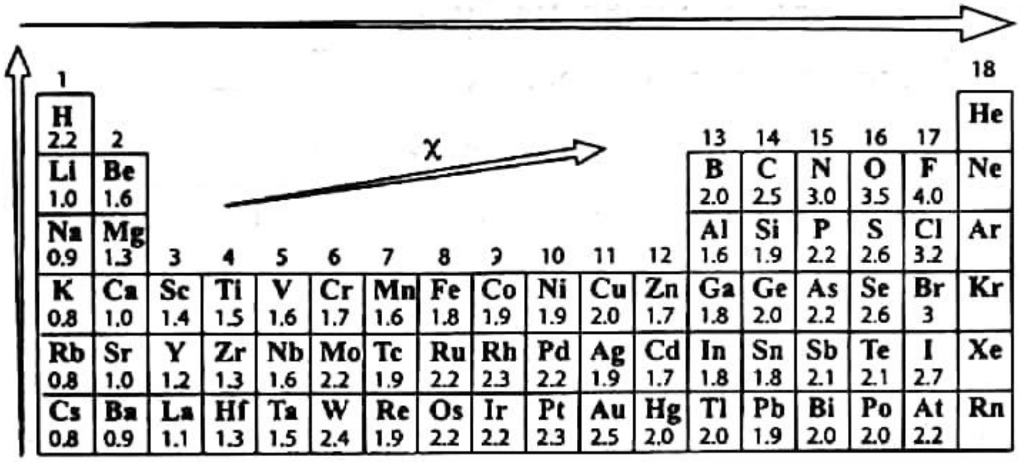

រូបទី 3.4 : ទិសដៅវិវត្តអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុក្នុងចំណែកថ្នាក់នៃធាតុគីមី

គ. ប៉ូលកម្មនៃសម្ព័ន្ធនិងអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាន

- ក្នុងម៉ូលេគុលក្លរខ្សែអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធស្ថិតនៅចំកណ្តាលអាតូមក្លរទាំងពីរ (រូបទី 3.5) ។ សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់បែបនេះជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់មិនប៉ូលែ ។

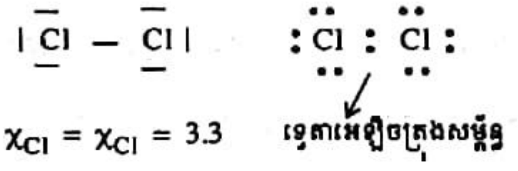

រូបទី 3.5 : ខ្សែអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធនៅចំកណ្តាល

- ក្នុងម៉ូលេគុលអ៊ីដ្រូសែនក្លរខ្សែ អេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធខិតទៅជិតអាតូមក្លរបណ្តាលឱ្យអាតូមក្លរមានបន្ទុកដោយភាគអវិជ្ជមាន δ– ចំណែកអាតូមអ៊ីដ្រូសែនមានបន្ទុកដោយភាគវិជ្ជមាន δ+ (រូបទី 3.6) ។ សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់បែបនេះជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ប៉ូលែ ។

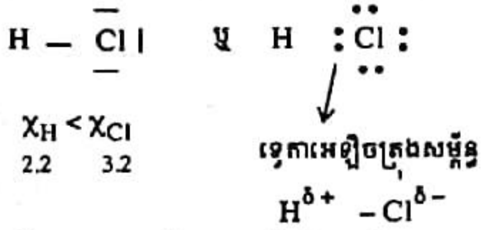

រូបទី 3.6 : ខ្សែអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធខិតទៅជិតអាតូមក្លរ

មាត្រដ្ឋានអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុគីមី អាចឱ្យគេព្រាងទុកប៉ូលភាពនៃសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់និងសម្ព័ន្ធអ៊ីយ៉ូនិច ។

តាងអាតូម A និង B ដែលមានអេឡិចត្រូអវិជ្ជមាន χ_A និង χ_B ចងសម្ព័ន្ធនឹងគ្នា :

បើ $|\chi_A - \chi_B| \le 0.5$ ជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់មិនប៉ូលែ

បើ $|\chi_A - \chi_B| > 1.8$ ជាសម្ព័ន្ធអ៊ីយ៉ូនិច

បើ $0.5 < |\chi_A - \chi_B| \leq 1.8$ ជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ប៉ូលែ

ឧទាហរណ៍ : មេតាន CH_4 : $\chi_C = 2.5$ និង $\chi_H = 2.2$

$|\chi_A - \chi_B| = 0.3$ ជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់មិនប៉ូលែ ។

អ៊ីដ្រូសែនក្លរួ (HCl) : $\chi_{Cl} = 3.2$ និង $\chi_H = 2.2$

$|\chi_A - \chi_B| = 1$ ជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ប៉ូលែ ។

សូដ្យូមក្លរួ (NaCl) : $\chi_{Cl} = 3.2$ និង $\chi_{Na} = 0.9$

$|\chi_A - \chi_B| = 2.3$ ជាសម្ព័ន្ធអ៊ីយ៉ូនិច ។

សំគាល់ : តម្លៃ $|\chi_A - \chi_B|$ អាចអនុវត្តបាន ចំពោះសមាសធាតុភាគច្រើន ។

ឃ. ប្រតិកម្មរវាង C និង O_2 ជាប្រតិកម្មរេដុក

យើងសរសេរសមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្មនេះដោយបង្ហាញពីបន្ទុកអគ្គិសនីដោយភាគនៅលើអាតូមនីមួយៗក្នុងម៉ូលេគុលកាបូនឌីអុកស៊ីត:

$$C + O_2 \longrightarrow \overset{\delta-}{O} = \overset{2\delta+}{C} = \overset{\delta-}{O}$$

នៅពេលប្រតិកម្មអាតូមកាបូនបានផ្ទេរអេឡិចត្រុងដោយភាគទៅឱ្យអាតូមអុកស៊ីសែនទាំងពីរ ។ បន្ទុកកាបូនប្រែពី 0 ទៅ $2\delta+$ កាបូនរងអុកស៊ីតកម្ម ។ បន្ទុកអុកស៊ីសែនប្រែពី 0 ទៅ $\delta-$ អុកស៊ីសែនរងរេដុកម្ម ។ ហេតុនេះប្រតិកម្មរវាងកាបូននិងអុកស៊ីសែនជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មទោះបីបន្ទេរអេឡិចត្រុងទាំងឡាយរវាងអាតូមកាបូននិងអុកស៊ីសែនធ្វើឡើងដោយភាគក៏ដោយ ។

2.2. ចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុ

ការវិភាគប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម (ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានទឹក ឬស្ងួត) មួយមានការងាយស្រួល បើគេប្រើសញ្ញាណចំនួនអុកស៊ីតកម្ម (n.o) ភ្ជាប់និងអេឡិចត្រុងអវិជ្ជមាននៃធាតុ ។ ចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុនៅក្នុងប្រភេទគីមី គឺជាចំនួនគត់ពីជគណិត ដែលសំគាល់ដោយលេខរ៉ូម៉ាំង ។

ក. អ៊ីយ៉ុងម៉ូណូអាតូម

ចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុក្នុងអ៊ីយ៉ុងម៉ូណូអាតូមស្មើនិងបន្ទុកអគ្គិសនីនៃអ៊ីយ៉ុងនោះ (រង្វាស់បន្ទុកដំបូង) ។ ***ឧទាហរណ៍*** អ៊ីយ៉ុង Na^+ : n.o(Na) = +I អ៊ីយ៉ុងCa^{2+} : n.o(Ca) = +II

អ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (I) Cu^+ : n.o(Cu) = +I អ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (II) Cu^{2+}: n.o(Cu) = +II

អ៊ីយ៉ុង Cl^- : n.o(Cl) = –I អ៊ីយ៉ុង O^{2-} : n.o(O) = –II

ខ. បណ្តុំប៉ូលីអាតូម

ក្នុងបណ្តុំប៉ូលីអាតូម កាលណាធាតុពីរចងភ្ជាប់គ្នាតាមសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ អេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធសន្មតស្ថិតនៅខាងធាតុអេឡិចត្រូអវិជ្ជមានខ្លាំង ។ ចំនួនអុកស៊ីតកម្មរបស់ធាតុទាំងឡាយក្នុងបណ្តុំមានតម្លៃស្មើនឹងបន្ទុកសន្មតដែលផ្ទុកដោយធាតុនោះ ។ ***ឧទាហរណ៍***

- ម៉ូលេគុលអុកស៊ីសែន O_2 មានទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធស្ថិតនៅស៊ីមេទ្រីរវាងអាតូមអុកស៊ីសែនទាំងពីរ ។ គេមិនអាចកំណត់បន្ទុកសន្មតបានទេ $n.o(O) = 0$ ។
- លោហៈដែក Fe អាតូមរបស់វាដូចគ្នា $n.o(Fe) = 0$
- ម៉ូលេគុលអ៊ីដ្រូសែនក្លរួ (HCl) មានទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធសន្មតស្ថិតលើអាតូមក្លរ (រូបទី 3.7ក) ។ បន្ទុកសន្មតនៃធាតុ Cl ក្នុងម៉ូលេគុល HCl គឺ −1 និងធាតុ H គឺ +1 : $n.o(Cl) = -I$ និង $n.o(H) = +I$ ។
- ម៉ូលេគុលទឹក H_2O មានទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធពីរដែលសន្មតស្ថិតនៅលើអាតូមអុកស៊ីសែន (រូបទី 3.7ខ) ។ បន្ទុកសន្មតនៃធាតុ O ក្នុងម៉ូលេគុលទឹក គឺ −2 និងធាតុ H គឺ +1 : $n.o(O) = -II$ និង $n.o(H) = +I$ ។

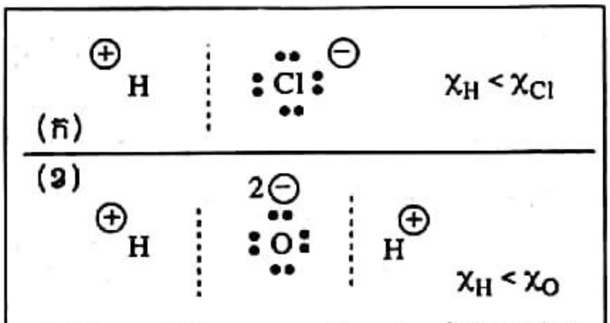

រូបទី37 : ក និង ខ: ទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធទិសទៅរកអាតូមដែលមានអេឡិចត្រូអវិជ្ជមានខ្លាំង ។

គ. វិធានគណនាចំនួនអុកស៊ីតកម្ម

- ផលបូក n.o នៃគ្រប់ធាតុដែលបង្កម៉ូលេគុលស្មើសូន្យ ។

ឧទាហរណ៍ HNO_3 : $n.o(H) + n.o(N) + 3 \times n.o(O) = (+I) + (+V) + 3(-II) = 0$

- ផលបូក n.o នៃគ្រប់ធាតុដែលបង្កអ៊ីយ៉ុងប៉ូលីអាតូមស្មើ ចំនួនបន្ទុករបស់វា ។

ឧទាហរណ៍ SO_4^{2-} : $n.o(S) + 4 \times n.o(O) = (+VI) + 4(-II) = -2$

ក្នុងសមាសធាតុម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុង ចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុអ៊ីដ្រូសែនស្មើ +I និងអុកស៊ីសែនស្មើ −II ។ លើកលែងក្នុងសមាសធាតុមួយចំនួនដូចជា H_2O_2 : $n.o(O) = -I$ និង LiH , NaH , . . . : $n.o(H) = -I$ ។

3. ចម្រើបម្រាស់ចំនួនអុកស៊ីតកម្ម

3.1. ប្រតិកម្មរវាងសូដ្យូមនិងក្លរ

សូដ្យូមរងអុកស៊ីតកម្មដោយក្លរនាំឱ្យចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុសូដ្យូមប្រែប្រួលពី 0(ក្នុងNa) ទៅ +I(ក្នុង Na^+) : កើនចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។ ក្លររងរេដុកម្មដោយសូដ្យូមនាំឱ្យចំនួនអុកស៊ីតកម្មនៃធាតុក្លរប្រែប្រួលពី 0(ក្នុងCl_2) ទៅ –I(ក្នុងCl^-) : ថយចុះចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។

អុកស៊ីតកម្ម : $2 \times \Delta n.o(Na) = 2(+I) = +II$

$$\overset{0}{2Na} + \underset{0}{Cl_2} \longrightarrow 2(\overset{+I}{Na^+} + \underset{-I}{Cl^-})$$

រេដុកម្ម : $2 \times \Delta n.o(Cl) = 2(-I) = -II$

សន្និដ្ឋាន:

- ធាតុគីមីមួយរងអុកស៊ីតកម្ម កាលណា n.o នៃធាតុនោះកើនឡើង ។
- ធាតុគីមីមួយរងរេដុកម្ម កាលណា n.o នៃធាតុនោះថយចុះ ។
- អុកស៊ីតករជាប្រភេទគីមីដែលក្នុងនោះមានធាតុណាមួយថយចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។
- រេដុករជាប្រភេទគីមីដែលក្នុងនោះមានធាតុណាមួយកើនចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។
- ក្នុងប្រតិកម្មរេដុក ផលបូកនៃបម្រែបម្រួល n.o របស់អុកស៊ីតករនិងរេដុករស្មើសូន្យ ។

ឧទាហរណ៍ $2 \times \Delta n.o(Na) + 2 \times \Delta n.o(Cl) = 0$

$2 \times (+I) + 2 \times (-I) = 0$

3.2. សមីការតុល្យការនៃប្រតិកម្មរេដុក

ក. ប្រតិកម្មរេដុកតាមផ្លូវស្ងួត : ប្រតិកម្មរវាងក្លរ និងអ៊ីដ្រូសែនស៊ុលផួ :

អុកស៊ីតកម្ម $1 \times \Delta n.o(S) = 1 \times (+II) = +II$

$$\overset{-II}{H_2S} + \underset{0}{Cl_2} \longrightarrow \overset{0}{S} + \underset{-I}{2HCl}$$

រេដុកម្ម : $2 \times \Delta n.o(Cl) = 2 \times (-I) = -II$

ក្នុងប្រតិកម្មនេះ ៖

- n.o(S) ប្រែប្រួលពី –II (ក្នុង H_2S) ទៅ 0 (ក្នុង S) : $\Delta n.o(S) = +II$

• n.o(Cl) ប្រែប្រួលពី 0 (ក្នុង Cl_2) ទៅ –I (ក្នុង HCl) : $2 \times \Delta n.o(Cl) = -II$

$$1 \times \Delta n.o(S) + 2 \times \Delta n.o(Cl) = 0$$

ដើម្បីថ្លឹងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មរេដុក គេត្រូវរកមេគុណ a និង b ក្នុងទំនាក់ទំនង :

$$\boxed{a \times \Delta n.o(\text{រេដុករ}) + b \times \Delta n.o(\text{អុកស៊ីតករ}) = 0}$$

១. ប្រតិកម្មរេដុកក្នុងសូលុយស្យុងទឹក

ឧទាហរណ៍ ទង់ដែងមានប្រតិកម្មជាមួយសូលុយស្យុងអាស៊ីតនីទ្រិច ឱ្យផលជាអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} និងឧស្ម័ន NO ។ ដើម្បីថ្លឹងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មរេដុក គេត្រូវគិតពីតុល្យភាពបម្រែបម្រួល n.o នៃអុកស៊ីតករ និងរេដុករ ។

អុកស៊ីតកម្ម : $3 \times \Delta n.o(Cu) = 3 \times (+II) = +VI$

$$\underset{+V}{2NO_3^-} + \overset{0}{3Cu} \longrightarrow \underset{+II}{2NO} + \overset{+II}{3Cu^{2+}}$$

រេដុកម្ម : $2 \times \Delta n.o(N) = 2 \times (-III) = -VI$

$2 \times \Delta n.o(N) + 3\Delta n.o(Cu) = 0$ គឺ $2 \times (-III) + 3 \times (+II) = 0$

ដើម្បីឱ្យមានតុល្យភាពបន្ទុក គេត្រូវបន្ថែម H^+ នៅខាងអង្គធាតុប្រតិករ :

$$8H^+ + 2NO_3^- + 3Cu \longrightarrow 2NO + 3Cu^{2+}$$

ដើម្បីឱ្យមានតុល្យភាពចំនួនអាតូម O និង H គេត្រូវបន្ថែម H_2O ខាងអង្គធាតុកកើត :

$$8H^+ + 2NO_3^- + 3Cu \longrightarrow 2NO + 3Cu^{2+} + 4H_2O$$

ឧទាហរណ៍ : អាស៊ីតនីទ្រិចជាវត្ថុធាតុដើមយ៉ាងសំខាន់សម្រាប់ឧស្សាហកម្មផលិតជីកសិកម្ម ។ គេធ្វើវាដោយប្រព្រឹត្តទៅច្រើនដំណាក់៖

$$N_2 + 3H_2 \longrightarrow 2NH_3 \quad (1)$$

$$2NH_3 + \frac{5}{2}O_2 \longrightarrow 2NO + 3H_2O \quad (2)$$

$$2NO + O_2 \longrightarrow 2NO_2 \quad (3)$$

$$2NO_2 + H_2O \longrightarrow HNO_2 + HNO_3 \quad (4)$$

$$3HNO_2 \longrightarrow H_2O + HNO_3 + 2NO \quad (5)$$

ក. តើប្រតិកម្មទាំងអស់នេះជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មដែរឬទេ ? ចូរបញ្ជាក់ចម្លើយ ។

ខ. គេចង់ផលិតអាម៉ូញាក់ 1000kg ។ តើមានអ៊ីដ្រូសែនចាំបាច់ប៉ុន្មាន បើគេដឹងថា ទិន្នផលប្រតិកម្មតែ 80% ប៉ុណ្ណោះ? គេឱ្យមានម៉ូល : $V_M = 24L \cdot mol^{-1}$

✍ ដំណោះស្រាយ

ក. កំណត់រកចំនួនអុកស៊ីតកម្ម $(n \cdot o)$ នៃអាតូមក្នុងសមាសធាតុនីមួយៗ

$n \cdot o(N) = 0$ នៅក្នុង N_2 $n \cdot o(N) = -III$ នៅក្នុង NH_3 $n \cdot o(N) = +II$ នៅក្នុង NO $n \cdot o(N) = +IV$ នៅក្នុង NO_2 $n \cdot o(N) = +III$ នៅក្នុង HNO_2 $n \cdot o(N) = -V$ នៅក្នុង HNO_3 ។ ក្នុងប្រតិកម្មនីមួយៗមានបម្រែបម្រួលចំនួនអុកស៊ីតកម្ម ។ ដូច្នេះប្រតិកម្មទាំងអស់នេះជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ។

ខ. រកបរិមាណអាម៉ូញាក់

$n_{NH_3} = \frac{m_{NH_3}}{M_{NH_3}}$ $(M_{NH_3} = 14 + (3 \times 1) = 17g$ ឬ $0.017kg$)

$n_{NH_3} = \frac{1000}{0.017} = 58823.52mol$

តាមសមីការ (1)

$n_{H_2} = \frac{58823.52 \times 3}{2} = 88235.28mol$

ដោយទិន្នផលប្រតិកម្មមានតែ 80%

ដូច្នេះ គេត្រូវការបរិមាណអ៊ីដ្រូសែន n_{H_2} : $n_{H_2} = \frac{88235.28 \times 100}{80} = 110294.1mol$

មាឌអ៊ីដ្រូសែនដែលត្រូវការ :

$V_{H_2} = n \times V_M = 110294.1 \times 24 = 2647058.4L$

$V_{H_2} = 2647058.4L$

មេរៀនសង្ខេប

- អេឡិចត្រូអវិជ្ជមាននៃធាតុមួយ គឺសម្បទានៃធាតុនោះក្នុងការទាញយកអេឡិចត្រុង ។
- អុកស៊ីតកម្មនៃធាតុមួយត្រូវនឹងកំណើន n.o របស់វា ។
- រេដុកម្មនៃធាតុមួយត្រូវនឹងតំហយ n.o របស់វា ។
- វិធានសម្រាប់គណនា n.o នៃធាតុមួយ ។

ធាតុនៅក្នុង	វិធាន
អង្គធាតុទោល	n.o = 0
អ៊ីយ៉ុងម៉ូណូអាតូម	n.o = q (q : ចំនួនបន្ទុកអ៊ីយ៉ុង)
ម៉ូលេគុល	Σn.o = 0 (Σ : ផលបូក)
អ៊ីយ៉ុងប៉ូលីអាតូម	Σn.o = q (q : ចំនួនបន្ទុកអ៊ីយ៉ុង)

សំណួរនិងលំហាត់

1. ក្នុងសមាសធាតុ S_2F_{10} តើស្ពាន់ធ័រមាន n.o ស្មើនឹងប៉ុន្មាន?
2. ប្រតិកម្មមួយតាងដោយសមីការតុល្យការ :

   $Al_2O_3 + 3C + 3Cl_2 \longrightarrow 2AlCl_3 + 3CO$ ក្នុងប្រតិកម្មនេះ

   ក. តើធាតុអាលុយមីញ៉ូមរងអុកស៊ីតកម្មឬរងរេដុកម្មឬមិនរងរេដុកម្ម?

   ខ. តើធាតុក្លររងអុកស៊ីតកម្មឬរងរេដុកម្ម?
3. តើក្នុងលក្ខខណ្ឌណាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់រវាងពីរអាតូម A – B មានភាពប៉ូលកម្ម ?
4. ក្នុងម៉ូលេគុល : MgO , CO_2 , CaO , Cl_2 , H_2 , CH_3Cl , NaCl , HCl ។ តើសម្ព័ន្ធរវាងអាតូមក្នុងម៉ូលេគុលខាងលើនេះ ណាខ្លះមានសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ប៉ូលែ សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់មិនប៉ូលែ និងសម្ព័ន្ធអ៊ីយ៉ូនិច ។
5. កំណត់រក n.o នៃធាតុកាបូនក្នុងប្រភេទគីមី : CO , CO_2 , C (ពេជ្រ) , C (ក្រាភីត) CH_4 , CO_3^{2-} ។
6. កំណត់រក n.o នៃធាតុទង់ដែងក្នុងប្រភេទគីមី : Cu^{2+}, CuO , Cu , $Cu(OH)_2$ ។

7. កំណត់រក n.o នៃធាតុលោហៈនៅក្នុងអុកស៊ីត : ZnO , WO_3 , Fe_2O_3 , Al_2O_3 , Ag_2O , MnO_2 , Cu_2O , MgO , TiO_2 ។

8. ចូរថ្លឹងសមីការតុល្យការខាងក្រោមដោយប្រើ n.o

ក. $NO + O_2 \longrightarrow NO_2$

ខ. $SO_2 + H_2 \longrightarrow S + H_2O$

គ. $P + SO_2 \longrightarrow P_2O_4 + S$

ឃ. $HCl + O_2 \longrightarrow Cl_2 + H_2O$

9. ក្នុងចំណោមប្រតិកម្មខាងក្រោមនេះ តើណាខ្លះជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ?

ក. $SO_2 + 2H_2 \longrightarrow S + 2H_2O$

ខ. $2Mg + CO_2 \longrightarrow 2MgO + C$

គ. $NH_3 + H^+ \longrightarrow NH_4^+$

ឃ. $2CrO_4^{2-} + 2H^+ \longrightarrow Cr_2O_7^{2-} + H_2O$

ង. $Ag^+ + 2NH_3 \longrightarrow Ag(NH_3)_2^+$

10. ប្រតិកម្មខាងក្រោមនេះ ប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវស្ងួត ។ ចូរថ្លឹងសមីការតុល្យការដោយប្រើ n.o ។

ក. $Al_2O_3 + C + Cl_2 \longrightarrow AlCl_3 + CO$

ខ. $HNO_3 + C \longrightarrow CO_2 + NO_2 + H_2O$

11. ប្រតិកម្មខាងក្រោមនេះ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានទឹក ។ ចូរថ្លឹងសមីការតុល្យការដោយប្រើ n.o ។

ក. $SO_2 + MnO_4^- + H_2O \longrightarrow SO_4^{2-} + Mn^{2+} + H^+$

ខ. $Cl_2 + I_2 + H_2O \longrightarrow IO_3^- + Cl^- + H^+$

12. ក្នុងប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មខ្លះ មានប្រភេទគីមីមួយអាចមានតួនាទីជាអុកស៊ីតករផង និងរេដុករផង ។ ដូចក្នុងករណី ClO^- កាលណាវាបំបែកធាតុវាក្លាយជាអ៊ីយ៉ុងក្លរ៉ាត ClO_3^- និងអ៊ីយ៉ុងក្លរួ Cl^- ។ ចូរសរសេរនិងថ្លឹងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មដោយប្រើ n.o ។

4 ថ្មពិលអេឡិចត្រូគីមី

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ ពណ៌នាប្រភេទថ្មពិលនិងអាគុយ ។
- ❑ សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មរេដុកនៅក្នុងជនិតាអេឡិចត្រូគីមីដែលគេជួបប្រទះញឹកញាប់ពេលវាមានដំណើរការ : ថ្មពិលឡឺក្លង់សេនិងអាគុយសំណ ។

ថ្មពិល ជាជនិតាចរន្តជាប់ ដែលវាបំលែងថាមពលគីមីទៅជាថាមពលអគ្គិសនី ដូចយើងបានឃើញថ្មពិលដាញ៉ែលក្នុងមេរៀនខាងដើម ។ ក្នុងមេរៀននេះយើងនឹងសិក្សាពីថ្មពិល ដែលយើងបានជួបប្រទះញឹកញាប់ក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ។

1. ថ្មពិលអំបិល ឬថ្មពិលឡឺក្លង់សេ

ក. ពណ៌នាអំពីថ្មពិល

- គូអុកស៊ីតករ-រេដុករចូលរួមប្រតិកម្មក្នុងថ្មពិលអំបិល : Zn^{2+}/Zn និង $MnO_2/MnO(OH)$ ។
- ប៉ូលអវិជ្ជមានឬអាណូត ធ្វើពីស័ង្កសីដែលមាននាទីជាប្រអប់ថ្មពិល អង្គធាតុប្រតិករនិងអង្គធាតុចម្លងអគ្គិសនី(រូបទី 4.1) ។
- ប៉ូលវិជ្ជមាន ឬកាតូត ធ្វើពីក្រាភីតដែលត្រាំក្នុងល្បាយម៉ង់កាណែសឌីអុកស៊ីត MnO_2 និងម្សៅកាបូន ។ ល្បាយនេះភ្ជោកដោយសូលុយស្យុងកកនៃអាម៉ូញ៉ូមក្លរួ ។

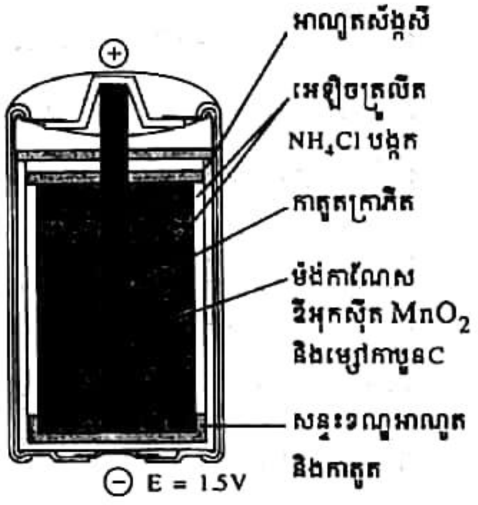

រូបទី 4.1 : ថ្មពិលឡឺក្លង់សេ ឬថ្មពិលអំបិល

- អេឡិចត្រូលីត ជាសូលុយស្យុងកកនៃអំបិលអាម៉ូញ៉ូមក្លរួ (NH_4^+ + Cl^-) ។ ហេតុនេះហើយបានជាគេឱ្យឈ្មោះថាថ្មពិលអំបិល ឬថ្មពិលស្ងួត ។
អំបិលអាម៉ូញ៉ូមក្លរួមានលក្ខណៈជាអាស៊ីត ។

ខ. គូអុកស៊ីតករ-រេដុករ

ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុក ដែលចូលរួមប្រតិកម្មក្នុងថ្មពិលអំបិលដូចមានក្នុងរូបទី4.2 ។ កម្លាំងអគ្គិសនីចលករស្តង់ដា (25°C ,1atm) នៃថ្មពិលគឺ:

$E = (+1.01V) - (-0,76V) = 1.77V$

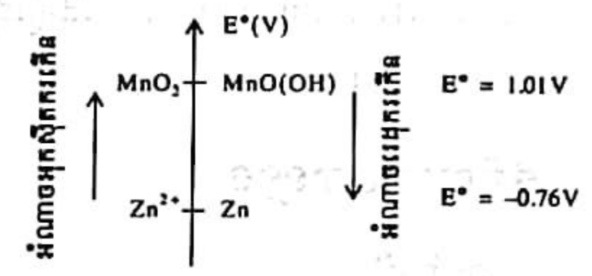

រូបទី4.2 : មាត្រដ្ឋានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុកក្នុងថ្មពិលអំបិល (MnO(OH) : ម៉ង់កានីត)

ក្នុងការអនុវត្តគេមិនអាចធ្វើថ្មពិលឡើក្លង់សេនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌស្តង់ដាបានទេ ។ ដូច្នេះកម្លាំងអគ្គិសនីចលកររបស់វាមានត្រឹមតែ 1.5V ។

គ. សមីការតុល្យការ

- ប៉ូល ⊕ ឬកាតូត ជាកន្លែងរេដុកម្ម ។ នៅទីនេះ MnO_2 រងរេដុកម្ម (ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត) ក្លាយជា MnO(OH) :

$$MnO_2 + H^+ + e^- \longrightarrow MnO(OH) \text{ ឬ } Mn_2O_3 \text{ , } H_2O$$

- ប៉ូល ⊖ ឬអាណូត ជាកន្លែងអុកស៊ីតកម្ម ។ នៅទីនេះស័ង្កសី Zn រងអុកស៊ីតកម្ម :

$$Zn \longrightarrow Zn^{2+} + 2e^-$$

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មនៅពេលថ្មពិលដំណើរការ :

$$Zn + 2MnO_2 + 2H^+ \longrightarrow Zn^{2+} + 2MnO(OH)$$

ប្រតិកម្មនេះ ជាប្រតិកម្មបញ្ចេញថាមពល ហើយថាមពលប្រតិកម្មមួយផ្នែក ប្លែងទៅជាថាមពលអគ្គិសនី ។ ថ្មពិលអេឡិចត្រូគីមីបានប្លែងថាមពលគីមីជាថាមពលអគ្គិសនី ។

សំគាល់ :

ស័ង្កសីអាចមានអំពើជាមួយ H^+ នៃអេឡិចត្រូលីតតាមសមីការតុល្យការ :

$Zn + 2H^+ \longrightarrow Zn^{2+} + H_2$ ។ ប្រតិកម្មនេះមានផលពីរយ៉ាងប៉ះពាល់ដល់ថ្មពិល :

- អង្គធាតុប្រតិករឆាប់អស់និងថយបរិមាណអគ្គិសនីនៃថ្មពិល ។
- ប្រអប់ថ្មពិលផ្ទុះធ្លាយដោយសារសម្ពាធ H_2 កើនឡើង ។

គេអាចបន្ថយល្បឿនប្រតិកម្មនេះឱ្យយឺតបំផុត ដោយប្រើស័ង្កសីអាម៉ាល់កាម (សំលោហៈស័ង្កសីបារត) ។ ដោយបារតជាលោហៈពុល វិធីនេះត្រូវគេបោះបង់ចោល ហើយជំនួសដោយសមាសធាតុសរីរាង្គវិញ ។

ក្នុងការអនុវត្ត គេប្រើ MnO_2 ឱ្យខ្វះដើម្បីជៀសវាងការធ្លុះធ្លាយប្រអប់ថ្មពិលធ្វើពី Zn ក្នុងពេលថ្មពិលដំណើរការ ។

2. ថ្មពិលអាល់កាឡាំង

ក. ថ្មពិលម៉ាឡូរី

គូរេដុកដែលប្រើក្នុងថ្មពិលម៉ាឡូរីគឺ $Zn(OH)_4^{2-}$ /Zn និង $MnO_2/MnO(OH)$ ។ អេឡិចត្រូលីតជាសូលុយស្យុងបាស ឬអាល់កាឡាំង ។ សូលុយស្យុងបាសដែលគេប្រើគឺ ប៉ូតាស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត KOH ដែលមានកំហាប់ 40 % និងជាសូលុយស្យុងកក (រូបទី 4.3) ។

កម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិលគឺ 1.5V ។ ថ្មពិលបែបនេះគេនិយមហៅថា ថ្មពិលអាល់កាឡាំង ។

ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូតពេលថ្មពិលដំណើរការ :

ប៉ូល ⊕ : $MnO_2 + H_2O + e^- \longrightarrow MnO(OH) + OH^- \quad (\times 2)$

ប៉ូល ⊖ : $Zn + 4OH^- \longrightarrow Zn(OH)_4^{2-} + 2e^- \quad (\times 1)$

$$Zn + 2MnO_2 + 2OH^- + 2H_2O \longrightarrow Zn(OH)_4^{2-} + 2MnO(OH)$$

ដោយសារថ្មពិលអាល់កាឡាំងមានអេឡិចត្រូលីតជាសូលុយស្យុង KOH ខាប់ដែលអាចចម្លងអគ្គិសនីបានល្អ និងរេស៊ីស្តង់ក្នុងតូច ទើបកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិលថេរក្នុងពេលប្រើប្រាស់ ។

រូបទី 4.3 : ថ្មពិលអាល់កាឡាំង

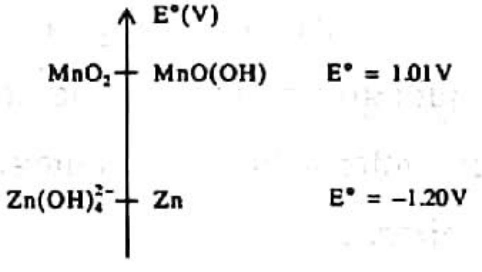

រូបទី 4.4 : មាត្រដ្ឋានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុកក្នុងថ្មពិលអាល់កាឡាំង ។ ($Zn(OH)_4^{2-}$: អ៊ីយ៉ុងតេត្រាអ៊ីដ្រុកស៊ូស័រាំងកាត)

ខ. ថ្មពិលប្រាក់អុកស៊ីត

គូរេដុកដែលប្រើក្នុងថ្មពិលប្រាក់អុកស៊ីត : Ag_2O/Ag និង $Zn(OH)_4^{2-}$ /Zn ។ ថ្មពិលនេះគេប្រើជាថ្មពិលខ្សែរអាវ(រូបទី 4.6) ។ កម្លាំងអគ្គិសនីចលករស្តង់ដាររបស់វា 1.54V ហើយថេរនៅពេលវាដំណើរការ ។

ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូត ពេលវាដំណើរការ ៖

ប៉ូល ⊕ : $Ag_2O + H_2O + 2e^- \longrightarrow 2Ag + 2OH^-$

ប៉ូល ⊖ : $Zn + 4OH^- \longrightarrow Zn(OH)_4^{2-} + 2e^-$

$$Zn + Ag_2O + 2OH^- + H_2O \longrightarrow Zn(OH)_4^{2-} + 2Ag$$

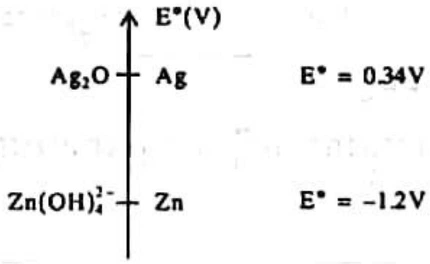

រូបទី4.5 : មាត្រដ្ឋានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា

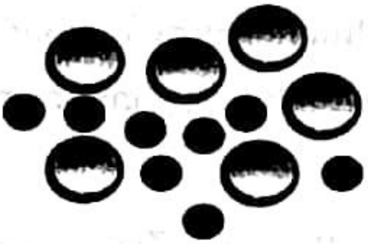

រូបទី4.6 : ថ្មពិលឡៀវអាវ

3. អាគុយ

អាគុយជាជនិតាអេឡិចត្រូគីមី ។ វាមានដំណើរការដូចថ្មពិលនៅពេលវាផ្ទេរ និងមានដំណើរការជាគ្រឿងទទួលអគ្គិសនីនៅពេលវាផ្ទុក ។

3.1. អាគុយសំណ

ក. ពណ៌នា

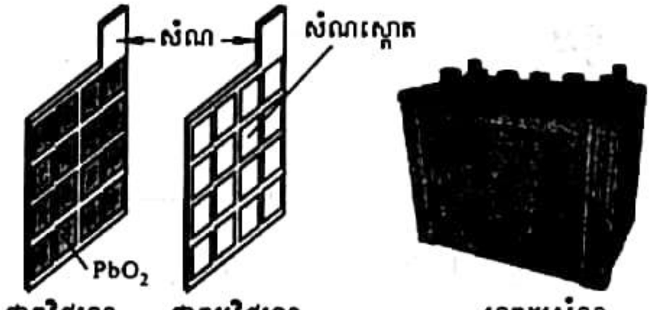

រូបទី4.7 : ផ្លាកអាគុយសំណ

អេឡិចត្រូលីតក្នុងអាគុយសំណជាសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ដែលមានកំហាប់ $6 mol \cdot L^{-1}$ ។

• អេឡិចត្រូត ឬផ្លាកជាសំណាញ់ធ្វើពីសំណដែលមានចន្លោះប្រហោងសម្រាប់បំពេញអង្គធាតុរឹងទម្រង់ជាម្សៅជ្រាយ(រូបទី 4.7) ។ សំណឌីអុកស៊ីត (PbO_2) សម្រាប់ផ្លាកវិជ្ជមាននិងសំណស្ពាតសម្រាប់ផ្លាកអវិជ្ជមាន ។ ផ្លាកទាំងពីរប្រភេទនេះ តម្រៀបឆ្លាស់គ្នានិងខណ្ឌដោយភ្នាស ។ ផ្លាកដែលមានធម្មជាតិដូចគ្នា គេភ្ជាប់គ្នាបង្កើតជាប៉ូល ⊕ និងប៉ូល ⊖ នៃអាគុយ ។

ខ. ដំណើរការជាជនិតាឬបន្ទេរអាគុយ

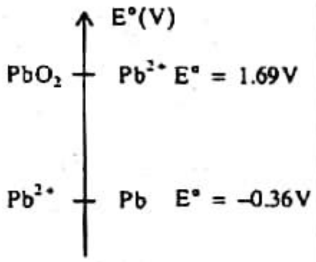

រូបទី 4.8 : មាត្រដ្ឋានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុកក្នុងអាគុយសំណ

អាគុយសំណ មានកម្លាំងអគ្គិសនីចលករ E = 2.05V ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូតពេលអាគុយសំណដំណើរការជាជនិតា :

ផ្លាកវិជ្ជមាន ⊕ : $PbO_2 + 4H^+ + 2e^- \longrightarrow Pb^{2+} + 2H_2O$

ផ្លាកអវិជ្ជមាន ⊖ : $Pb \longrightarrow Pb^{2+} + 2e^-$

សមីការតុល្យការ : $Pb + PbO_2 + 4H^+ \longrightarrow 2Pb^{2+} + 2H_2O$

នៅពេលអាគុយផ្ទេរ កំហាប់អាស៊ីតស៊ុលផួរិចថយចុះ និងផ្លាកអាគុយរុំព័ទ្ធដោយ $PbSO_4$ នាំឱ្យអានុភាពអាគុយថយចុះ ។ គេត្រូវផ្ទុកវាឡើងវិញមុនពេលវាផ្ទេរអស់ទាំងស្រុង ។

គ. ដំណើរការជាគ្រឿងទទួលឬបន្ទុកអាគុយ

គេសាក ឬផ្ទុកបាតឺរីអាគុយ 12V ដោយប្រើជនិតាចរន្តជាប់ ដែលមានកម្លាំងអគ្គិសនីចលករខ្ពស់ជាង 12V ឱ្យឆ្លងកាត់ ។ ប៉ូល ⊕ នៃអាគុយត្រូវភ្ជាប់ជាមួយប៉ូល ⊕ នៃឧបករណ៍បញ្ចូលចរន្តជាប់ ឯប៉ូល ⊖ ត្រូវភ្ជាប់ជាមួយប៉ូល ⊖ (រូបទី 4.9) ។

រូបទី 4.9 : ការផ្ទុកអាគុយ

ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូត :

ប៉ូល ⊕ : $Pb^{2+} + 2H_2O \longrightarrow PbO_2 + 4H^+ + 2e^-$

ប៉ូល ⊖ : $Pb^{2+} + 2e^- \longrightarrow Pb$

$$2Pb^{2+} + 2H_2O \longrightarrow Pb + PbO_2 + 4H^+$$

ប្រតិកម្មនៅពេលផ្ទុកនេះជាប្រតិកម្មច្រាស់ពីប្រតិកម្មដែលកើតឡើងនៅពេលអាគុយផ្ទេរ ។ ដូច្នេះ ពេលផ្ទុកថាមពលអគ្គិសនីបានប្លែងជាថាមពលគីមី ។

អាគុយបំប្លែងថាមពលគីមីជាថាមពលអគ្គិសនីនៅពេលផ្ទេរ និងបំប្លែងថាមពលអគ្គិសនីជាថាមពលគីមីនៅពេលផ្ទុក ។

3.2. អាគុយកាត់ម្ញូម-នីកែល

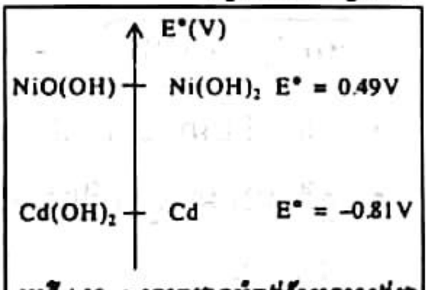

រូបទី 4.10 : មាត្រដ្ឋានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា

ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុក ដែលប្រើក្នុងអាគុយកាត់ម្ញូម- នីកែលមានបង្ហាញដូចក្នុងរូបទី 4.10 ។ អេឡិចត្រូលីតជាសូលុយស្យុង KOH កំហាប់ 40 % ។កម្លាំងអគ្គិសនីចលករស្តង់ដាតាមទ្រឹស្តី E = 1.30V ។ តែនៅពេលវាដំណើរការជាជនិតា វាមានកម្លាំងអគ្គិសនីចលករប្រហែល 1.20V ប៉ុណ្ណោះ ។

ផ្លាក ⊕ ជាកន្លែងរេដុកម្ម :

$$NiO(OH) + H_2O + e^- \longrightarrow Ni(OH)_2 + OH^-$$

ផ្លាក ⊖ ជាកន្លែងអុកស៊ីតកម្ម :

$$Cd + 2OH^- \longrightarrow Cd(OH)_2 + 2e^-$$

នៅពេលវាផ្ទុក ទិសដៅប្រតិកម្មច្រាស់នឹងប្រតិកម្មនៅពេលវាផ្ទេរ ។ សមីការតុល្យការប្រតិកម្មនៅពេលអាគុយ Ni – Cd ផ្ទេរនិងផ្ទុក :

$$Cd + 2NiO(OH) + 2H_2O \underset{\text{ផ្ទុក}}{\overset{\text{ផ្ទេរ}}{\rightleftharpoons}} Cd(OH)_2 + 2Ni(OH)_2$$

សព្វថ្ងៃនេះ អាគុយបែបនេះត្រូវបានគេប្រើក្នុងរថយន្តដើរដោយថាមពលអគ្គិសនី កុំព្យូទ័រយួរដៃ វិទ្យុ ទូរស័ព្ទ . . . ។

សង្ខេបមេរៀន

- ថ្មពិល និងអាគុយជាជនិតាចរន្តជាប់ដែលបំលែងថាមពលគីមីទៅជាថាមពលអគ្គិសនី ។
- ថ្មពិលមិនអាចផ្ទុកឡើងវិញបានទេ ។ ចំណែកអាគុយអាចផ្ទុកឡើងវិញបានដោយប្រើជនិតាចរន្តជាប់ ។
- ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មពេលថ្មពិលអំបិលដំណើរការ :

$$Zn + 2MnO_2 + 2H^+ \longrightarrow Zn^{2+} + 2MnO(OH)$$

- ប្រតិកម្មអុកស៊ីតដូរេដុកម្មនៅពេលអាគុយសំណផ្ទេរ និងផ្ទុក :

$$Pb + PbO_2 + 4H^+ \underset{\text{ផ្ទុក}}{\overset{\text{ផ្ទេរ}}{\rightleftharpoons}} 2PbSO_4 + 2H_2O$$

សំណួរនិងលំហាត់

1. តើមានគូអុកស៊ីតករ-រេដុករណាខ្លះ ក្នុងថ្មពិលឡឺក្លង់សេ ?
2. តើមានគូអុកស៊ីតករ-រេដុករណាខ្លះ ក្នុងអាគុយសំណ ?
3. តើអាគុយ និងថ្មពិលខុសគ្នាដូចម្តេច ?
4. តើណាខ្លះជាអុកស៊ីតករ រេដុករ និងអេឡិចត្រូលីត ក្នុងថ្មពិលឡឺក្លង់សេ ?
5. ដូចម្តេចដែលហៅថា កាតូត និងអាណូតនៃថ្មពិល ?
6. ថ្មពិលឡឺក្លង់សេមួយមានស័ង្កសី 30g ។ គណនាបន្ទុកអគ្គិសនីដែលថ្មពិលនេះអាចបញ្ចេញបានតាមទ្រឹស្តី ។ គេឱ្យ : $M(Zn) = 65.4 g \cdot mol^{-1}$ និងមួយម៉ូលអេឡិចត្រុងមានបន្ទុក96500C ។
7. ថ្មពិលអាល់កាឡាំងមួយមានស័ង្កសី 50g និងម៉ង់កាណែសឌីអុកស៊ីត 55g ។

   ក. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង តាងប្រតិកម្មដែលកើតមាននៅអេឡិចត្រូត ។

   ខ. គណនាបន្ទុកអគ្គិសនី q ដែលវាអាចបញ្ចេញពេលវាដំណើរការតាមទ្រឹស្តី ។

   គេឱ្យ : 1 ម៉ូលអេឡិចត្រុងមានបន្ទុក 96500C , $M(Zn) = 65.4 g \cdot mol^{-1}$, $M(Mn) = 55 g \cdot mol^{-1}$ ។
8. និមិត្តសញ្ញាអាគុយសំណ : ⊖ $Pb|PbSO_4 \| H_2SO_4 \| PbSO_4|PbO_2$ ⊕

   ក. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង តាងប្រតិកម្មដែលកើតមាននៅផ្លាកវិជ្ជមាននិងផ្លាកអវិជ្ជមានពេលអាគុយផ្ទេរ ។

   ខ. សរសេរសមីការតុល្យការពេលអាគុយផ្ទុក ។

9. ថ្មពិលឡេវអាចធ្វើពីប្រាក់អុកស៊ីត ។ គេនិយមប្រើវាក្នុងនាឡិកា ។ ពេលវាដំណើរការ គេអាចតាងដោយនិមិត្តសញ្ញា :

$Zn|Zn(OH)_4^{2-} \parallel KOH \parallel Ag|Ag_2O$

ក. ចូររកកម្លាំងអគ្គិសនីចលករស្តង់ដានៃថ្មពិលនេះ

ខ. ចូរបង្ហាញប៉ូលនៃថ្មពិល (ដៅសញ្ញា ⊕ ឬ ⊖ នៅក្នុងនិមិត្តសញ្ញា)

គ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនិងសមីការតុល្យការតាងប្រតិកម្មដែលកើតមាននៅប៉ូលទាំងពីរពេលថ្មពិលដំណើរការ ។

គេឱ្យ : $E°(Ag_2O/ Ag) = 0.34V$ និង $E°(Zn(OH)_4^{2-} / Zn) = -1.20V$

10. ថ្មពិលអាល់កាឡាំងមួយមានស័ង្កសី 20g និងម៉ង់កាណែសឌីអុកស៊ីត 50g ។

ក. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនិងសមីការតុល្យការ ពេលថ្មពិលដំណើរការ ។

ខ. គណនាបន្ទុក q ដែលអាចបញ្ចេញដោយថ្មពិលតាមទ្រឹស្តី ។

11. ក. ថ្លឹងកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង ដែលកើតឡើងនៅលើផ្លាកនៃអាគុយសំណ ពេលវាដំណើរការ(ឬផ្ទេរ) ៖

$PbO_2 + H^+ + e^- \longrightarrow Pb^{2+} + H_2O$

$Pb \longrightarrow Pb^{2+} + e^-$

ខ. ផ្លាកដែលមានប្រតិកម្មអុកស៊ីកម្មនិងផ្លាកដែលមានប្រតិកម្មរេដុកម្មកើតឡើង តើផ្លាកទាំងនោះមានឈ្មោះអ្វី ?

គ. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្ម ពេលអាគុយសំណដំណើរការ ។

12. ក. ថ្មពិលប្រាក់អុកស៊ីតមួយអាចបញ្ចេញបរិមាណអគ្គិសនី Q = 1440C ។ ថ្មពិលនេះអាចតាងដោយនិមិត្តសញ្ញា៖ ⊖ $Zn/Zn(OH)_4^{2-} \parallel KOH \parallel Ag/Ag_2O$ ⊕ ។

1. តើប្រភេទគីមីណាមួយជាអុកស៊ីតករនិងជារេដុករ ពេលថ្មពិលដំណើរការ ។

2. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងតាងប្រតិកម្មដែលកើតឡើងនៅប៉ូលទាំងពីរនៃថ្មពិលនិងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មពេលថ្មពិលធ្វើដំណើរការ ។

ខ. គណនាម៉ាសប្រាក់អុកស៊ីតនិងស័ង្កសីចាំបាច់សម្រាប់ធ្វើថ្មពិល ។

គេឱ្យ ៖ M(Zn) = 65 , M(Ag) = 108 , 1 ម៉ូលអេឡិចត្រុងមានបន្ទុក 96500C

មេរៀនទី

5 អគ្គិសនីវិភាគ

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- រៀបរាប់និងបកស្រាយអគ្គិសនីវិភាគសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងរលាយដោយកម្ដៅ ។
- រៀបរាប់និងបកស្រាយអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទឹក ។
- រៀបរាប់ពីការអនុវត្តអគ្គិសនីវិភាគក្នុងវិស័យឧស្សាហកម្ម ។

ផើងវិភាគជាគ្រឿងទទួលអគ្គិសនី វាបំប្លែងថាមពលអគ្គិសនីទៅជាថាមពលគីមី ។ ក្នុងមេរៀននេះ យើងនឹងសិក្សាពីអគ្គិសនីវិភាគនៃផលិតផលគីមីខ្លះៗដែលគេប្រើប្រាស់ក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ និងក្នុងឧស្សាហកម្ម ។

1. អគ្គិសនីវិភាគសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងរលាយដោយកម្ដៅ

ក្រាមសូដ្យូមក្លរួមិនចម្លងអគ្គិសនីទេ ។ វារលាយនៅសីតុណ្ហភាព 801°C ។ ពេលរលាយវាបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង Na^+ និង Cl^- ដែលអាចធ្វើចលនាដោយសេរី ។ពេលមានចរន្តឆ្លងកាត់អ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមានឬកាចុង Na^+ ត្រូវបានទាញដោយអេឡិចត្រូតអវិជ្ជមានឬកាតូត ឯអ៊ីយ៉ុងអវិជ្ជមានឬអាញ៉ុង Cl^- ត្រូវបានទាញដោយអេឡិចត្រូតវិជ្ជមាន ឬអាណូត ។

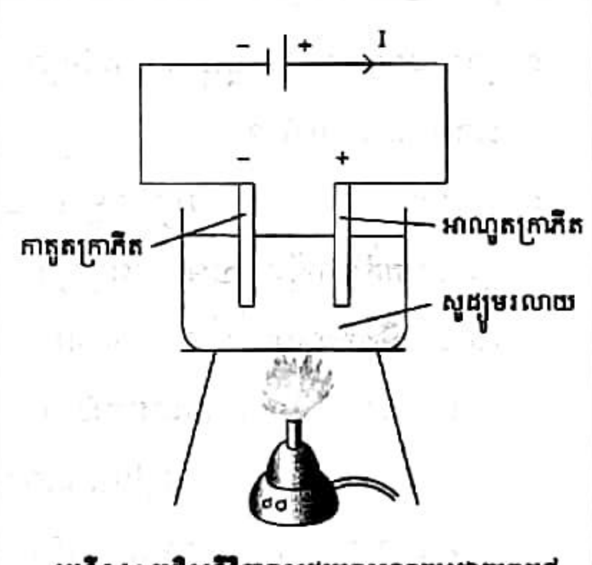

រូបទី 5.1 : អគ្គិសនីវិភាគសូដ្យូមក្លរួរលាយដោយកម្ដៅ

នៅកាតូត អ៊ីយ៉ុង Na^+ ទទួលយកអេឡិចត្រុងពីអេឡិចត្រូត ហើយក្លាយជាអាតូមសូដ្យូម ។ អ៊ីយ៉ុង Na^+ រងរេដុកម្ម ។

$$2Na^+ + 2e^- \longrightarrow 2Na$$

នៅអាណូត អ៊ីយ៉ុង Cl^- បោះបង់អេឡិចត្រុងឱ្យទៅអេឡិចត្រូត ហើយក្លាយជាម៉ូលេគុលក្លរ ។ អ៊ីយ៉ុង Cl^- រងអុកស៊ីតកម្ម ។

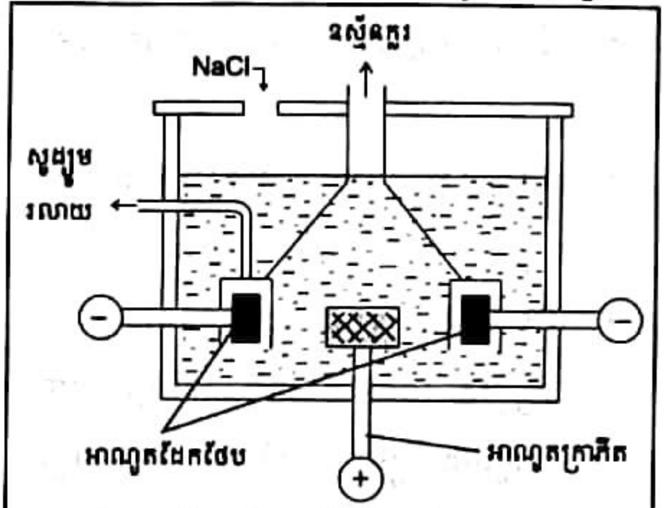

រូបទី 5.2 : គំនូសបំព្រួញជើងវិភាគនៅឧស្សាហកម្ម

$$2Cl^{-} \longrightarrow Cl_2 + 2e^{-}$$

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មគីមីពេលអគ្គិសនីវិភាគ :

$$2NaCl \longrightarrow 2Na + Cl_2$$

សមីការតុល្យការនេះច្រាសនឹងសមីការតុល្យការប្រតិកម្មតាមធម្មជាតិ ឬប្រតិកម្មកើតឯង (មើលមេរៀនទី 3 ជំពូក 3) ។

ក្នុងពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ បរិមាណអេឡិចត្រុងដែលផ្ទេរនៅអាណូត និងកាតូតមានចំនួនស្មើគ្នា ។

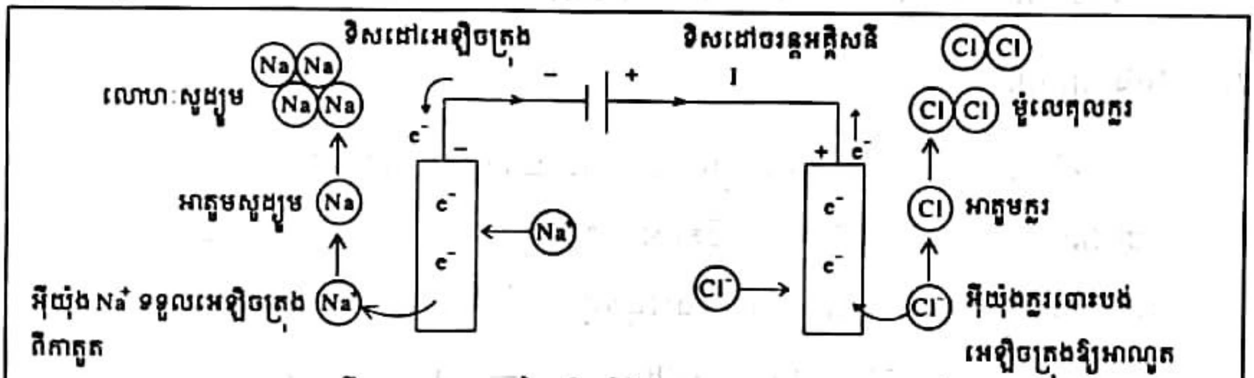

រូបទី5.3 : ដំណើរការនៃអគ្គិសនីវិភាគសូដ្យូមក្លរួរលាយដោយកម្តៅ

អគ្គិសនីវិភាគសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងរលាយដោយកម្តៅ គេទទួលបានលោហៈនៅខាងកាតូត និងអលោហៈខាងអាណូត ។

អេឡិចត្រូលីតរលាយ	ផលិតផលនៅកាតូត	ផលិតផលនៅអាណូត
កាល់ស្យូមក្លរួ ($CaCl_2$)	កាល់ស្យូម (Ca)	ក្លរ (Cl_2)
សូដ្យូមអ៊ីយ៉ូឌួ (NaI)	សូដ្យូម (Na)	អ៊ីយ៉ូត (I_2)
សំណអុកស៊ីត (PbO)	សំណ (Pb)	អុកស៊ីសែន (O_2)

2. អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទង់ដែងប្រូមួ

2.1. ពិសោធន៍

គេតម្លើងឧបករណ៍ពិសោធន៍ដូចបង្ហាញក្នុងរូបទី5.4 ។ គេប្រែប្រួលតង់ស្យុងដែលភ្ជាប់នឹងអេឡិចត្រូតជើងវិភាគ ។

- បើតង់ស្យុងតូចជាង 0.7V គេពុំឃើញចរន្តឆ្លងកាត់សៀគ្វីទេ ។
- ចាប់ពីតង់ស្យុង 0.8V ទៅគេសង្កេតឃើញចរន្តឆ្លងកាត់ដោយអាំងតង់ស៊ីតេខ្សោយ ។
- បើគេបង្កើនអាំងតង់ស៊ីតេចរន្ត ដែលឆ្លងកាត់សៀគ្វីរយៈពេល 2 ឬ 3 នាទី គេសង្កេតឃើញ ៖
  - សូលុយស្យុងពណ៌ខៀវនៅជុំវិញអាណូតប្រែជាពណ៌លឿង ។ បញ្ជាក់ថាមានប្រូមកកើតនៅខាងអាណូត ។
  - កំណពណ៌ក្រហមតោងជាប់នៅកាតូត ។ វាជាលោហៈទង់ដែង ។

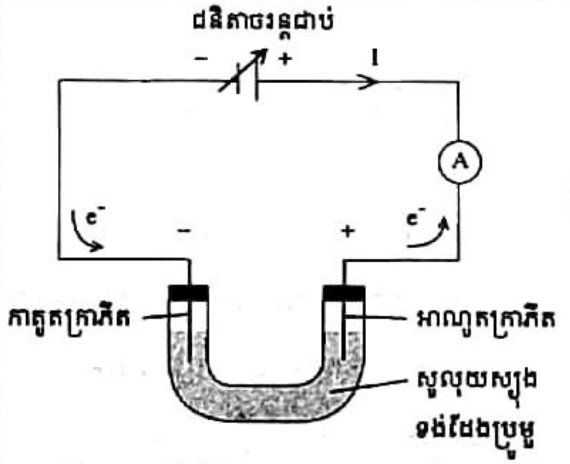

រូបទី 5.4 ៖ អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទង់ដែងប្រូមួ

2.2. បំណកស្រាយ

ប្រតិកម្មគីមីដែលកើតឡើងនៅអេឡិចត្រូតតាងដោយសមីការតុល្យការ ៖

នៅអាណូតអ៊ីយ៉ុងប្រូមួ Br^- រងអុកស៊ីតកម្ម ៖ $2Br^- \longrightarrow Br_2 + 2e^-$

នៅកាតូតអ៊ីយ៉ុងទង់ដែង (II) Cu^{2+} រងរេដុកម្ម ៖ $Cu^{2+} + 2e^- \longrightarrow Cu$

សមីការតុល្យការប្រតិកម្ម ៖ $Cu^{2+} + 2Br^- \longrightarrow Cu + Br_2$ (1)

ប្រតិកម្ម (1) ដែលកើតឡើងក្នុងពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគនេះច្រាសនឹងប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯង ៖

$Cu + Br_2 \longrightarrow Cu^{2+} + 2Br^-$

ក្នុងសូលុយស្យុងទង់ដែងប្រូមួមានប្រភេទគីមី Cu^{2+} , Br^- និង H_2O ។ ដូចនេះ គូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្មពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគមានបង្ហាញក្នុងរូបទី 5.5 ។

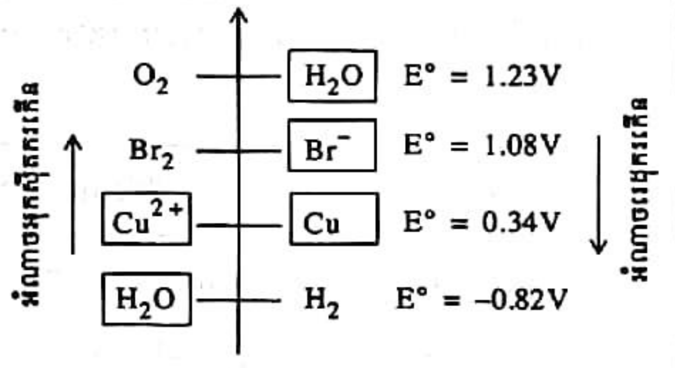

រូបទី 5.5 ៖ ចំណែកថ្នាក់គូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្មក្នុងពេលអគ្គិសនីវិភាគ

តាមចំណែកថ្នាក់ប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុក ៖

- អ៊ីយ៉ុង Br^- ជារេដុករខ្លាំងជាង H_2O ។ ដូចនេះអ៊ីយ៉ុង Br^- រងអុកស៊ីតកម្មនៅអាណូតមុនទឹក ។
- អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាង H_2O ។ ដូចនេះ អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} រងរេដុកម្មនៅកាតូតមុន H_2O ។

ផលសងប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា $\Delta E°$ នៃគូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្ម:

$$\Delta E° = E°(Br_2/Br^-) - E°(Cu^{2+}/Cu) = 1.08V - 0.34V = 0.74V$$

យើងសង្កេតឃើញ តង់ស្យុងអប្បបរមា U ស្មើ 0.8V ដើម្បីឱ្យប្រតិកម្មកើតមានឡើងនៅអេឡិចត្រូតជើងវិភាគ ។ តង់ស្យុងនេះមានតម្លៃប្រហែល $\Delta E°$ ។

សំគាល់ : អេឡិចត្រូតធ្វើពីក្រាភីតឬប្លាទីន ជាអេឡិចត្រូតមិនរងកំណួតតែវាចម្លងអគ្គិសនីបានល្អ ។

3. អគ្គិសនីវិភាគទឹក

ទឹកសុទ្ធចម្លងអគ្គិសនីអន់បំផុត ដើម្បីធ្វើអគ្គិសនីវិភាគទឹក គេបន្ថែមអេឡិចត្រូលីតដែលមានអ៊ីយ៉ុងមិនរំខានដល់ប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូតជើងវិភាគ ។

3.1. ពិសោធន៍

ក្នុងជើងវិភាគដែលមានអេឡិចត្រូតធ្វើពីប្លាទីន គេដាក់សូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចដែលមានកំហាប់ $1mol.L^{-1}$ (មើលរូបទី 5.6) ។

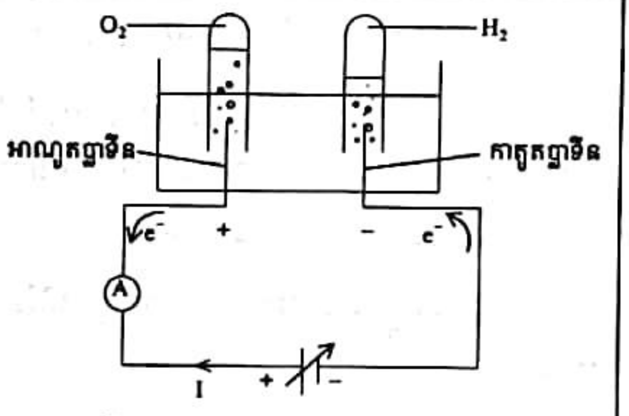

រូបទី 5.6: អគ្គិសនីវិភាគទឹកក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត

គេប្រែប្រួលតង់ស្យុងដែលភ្ជាប់នឹងអេឡិចត្រូតទាំងពីរ :

- បើតង់ស្យុង $U < 2V$ គេពុំឃើញមានឧស្ម័នភាយនៅអេឡិចត្រូតទេ ។
- បើតង់ស្យុង $U \geq 2V$ គេឃើញឧស្ម័នភាយនៅអេឡិចត្រូត ។ តាមអត្តសញ្ញាណបង្ហាញថា ឧស្ម័នភាយខាងកាតូតជា H_2 និងខាងអាណូតជា O_2 ។ មាឌឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនមាន 2 ដងនៃមាឌឧស្ម័នអុកស៊ីសែន ។

3.2. បំណកស្រាយ

នៅខាងអាណូតទឹករងអុកស៊ីតកម្មដោយបោះបង់អេឡិចត្រុងឱ្យទៅសៀគ្វីក្រៅ ហើយប្លែងជា O_2 តាមកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង : $2H_2O \longrightarrow O_2 + 4H^+ + 4e^-$

នៅខាងកាតូតអ៊ីយ៉ុង H^+ រងរេដុកម្មដោយចាប់យកអេឡិចត្រុងពីសៀគ្វីក្រៅ ហើយប្លែងជា H_2 តាមកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង : $4H^+ + 4e^- \longrightarrow 2H_2$ ។

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មនៃអគ្គិសនីវិភាគទឹក : $2H_2O \longrightarrow 2H_2 + O_2$ ។

ប្រតិកម្មគីមីនេះច្រាស់នឹងប្រតិកម្មសំយោគទឹក ដែលជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មកើតឯង ($2H_2 + O_2 \longrightarrow 2H_2O$) ។ ប្រតិកម្មក្នុងអគ្គិសនីវិភាគជាប្រតិកម្មបង្ខំ ។

3.3. បាតុភូតតង់ស្យុងលើស

គេបានគិតថាអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចនឹងចាប់ផ្តើមនៅពេលតង់ស្យុង :

$$U = \Delta E^\circ = E^\circ(O_2/H_2O) - E^\circ(H^+ \ /H_2)$$
$$= 1.23V - 0.00V = 1.23V$$

តែតាមពិសោធន៍គេពុំបានឃើញបាតុភូតអគ្គិសនីវិភាគកើតឡើងទេ ។ បើគេឱ្យU ធំជាង 1.23V បន្តិចបន្តួចប្រតិកម្មប្រព្រឹត្តទៅយឺតណាស់ដែលគេមិនអាចមើលឃើញ ។ គេអាចសង្កេតឃើញបាតុភូតអគ្គិសនីវិភាគនៅពេល $U \geq 2V$ ។ ផលសងរវាងតម្លៃតាមការពិសោធនិងទ្រឹស្តីគេហៅថាតង់ស្យុងលើស u :

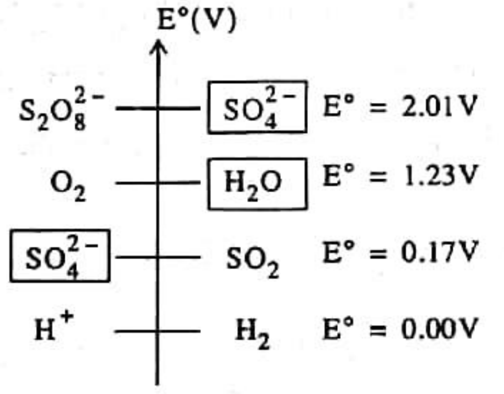

រូបទី5.7 : ចំណែកថ្នាក់គូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្មពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិច

$u = U - \Delta E^\circ = 2V - 1.23V = 0.8V$ ។

តម្លៃតង់ស្យុងលើសអាស្រ័យតាមធម្មជាតិនៃឧស្ម័នដែលភាយ និងផ្ទៃអេឡិចត្រូតរលោងឬគ្រើម ។

សំគាល់

- អ៊ីយ៉ុង SO_4^{2-} នៃគូ $S_2O_8^{2-}/SO_4^{2-}$ ជារេដុករខ្សោយជាង H_2O នៃគូ O_2/H_2O ដូច្នេះទឹកត្រូវរងអុកស៊ីតកម្មនៅខាងអាណូតមុន ។
- អ៊ីយ៉ុង SO_4^{2-} នៃគូ SO_4^{2-}/SO_2 ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាងអ៊ីយ៉ុងH^+ នៃគូ $H^+ \ /H_2$ ។ តែអ៊ីយ៉ុង H^+ រងរេដុកម្មនៅខាងកាតូតមុន ដោយសារអ៊ីយ៉ុង SO_4^{2-} មានបន្ទុកអវិជ្ជមានវាផ្លាស់ទីទៅខាងកាតូតដោយពិបាក ។
- ការមិនចូលរួមប្រតិកម្មនៃអ៊ីយ៉ុង SO_4^{2-} ក្នុងអគ្គិសនីវិភាគនេះ ក៏បណ្តាលមកពីបាតុភូតតង់ស្យុងលើសផងដែរ ។

4. អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងសំណប៉ាហាំងក្លរួ

4.1. ពិសោធន៍

គេត្រាំអេឡិចត្រូតក្រាភីតក្នុងសូលុយស្យុងសំណប៉ាហាំងក្លរួលាយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ដើម្បីរារាំងកុំឱ្យកកើតសំណប៉ាហាំងអ៊ីដ្រុកស៊ីត $Sn(OH)_2$ (រូបទី 5.8) ។

កាលណាតង់ស្យុងនៅអេឡិចត្រូតតូចជាង 1.4V គេពុំឃើញមានចរន្តឆ្លងកាត់ជើងវិភាគ ។ ចាប់ពី 1.7V ទៅគេសង្កេតឃើញមានកំណលោហៈសំណប៉ាហាំងនៅកាតូតនិងឧស្ម័នក្លរនៅអាណូត ។

សំគាល់ :

បើតង់ស្យុងធំជាង 2V គេសង្កេតឃើញនៅកាតូតមានភាយឧស្ម័ន H_2 និងនៅអាណូតមានភាយឧស្ម័ន O_2 ថែមទៀត ។

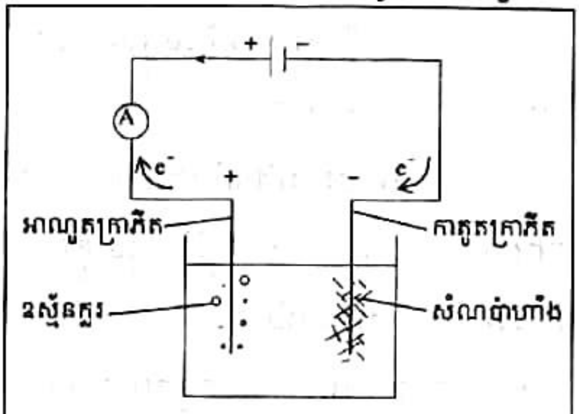

រូបទី 5.8 : អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងសំណប៉ាហាំងក្លរួរអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច

4.2. បំណកស្រាយ

កាតូត : អ៊ីយ៉ុងសំណប៉ាហាំងរងរេដុកម្ម :

$$Sn^{2+} + 2e^- \longrightarrow Sn$$

អាណូត : អ៊ីយ៉ុងក្លររងអុកស៊ីតកម្ម :

$$2Cl^- \longrightarrow Cl_2 + 2e^-$$

សមីការតុល្យការប្រតិកម្មពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ :

$$Sn^{2+} + 2Cl^- \longrightarrow Sn + Cl_2$$

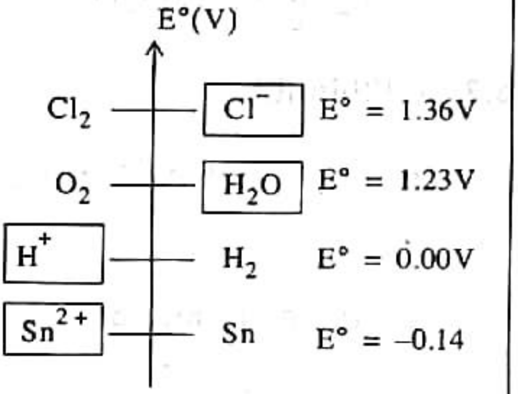

រូបទី 5.9 : ចំណែកថ្នាក់គូរេដុកក្នុងអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុង ($Sn^{2+} + 2Cl^-$)

តាមចំណែកថ្នាក់នៃគូរេដុក(រូបទី 5.9) H_2O ត្រូវរងអុកស៊ីតកម្មនិង H_2O រងរេដុកម្មមុន ។

តាមពិសោធន៍បង្ហាញថា ការបំភាយឧស្ម័នក្លរ និងកំណសំណប៉ាហាំងត្រូវការតង់ស្យុងលើស :
$u = U - (E°Cl_2/Cl^- - E°Sn^{2+}/Sn) = 1.7 - (1.36V + 0.14V) = 0.2V$ ។ ចំណែកបំភាយ H_2 និង O_2 ត្រូវការតង់ស្យុងលើសរហូតដល់ 0.8V ។

ប៉ុន្តែតង់ស្យែលស្តង់ដានៃគូរេដុកនៅតែមានសារៈសំខាន់ ក៏ប៉ុន្តែវាមិនគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ព្យាករណ៍ថាមាន ឬគ្មានប្រតិកម្មនៅអេឡិចត្រូតទេ ។

5. អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាត

5.1. ពិសោធន៍

គេយកសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាត ($Cu^{2+} + SO_4^{2-}$) កំហាប់ 0.1mol.L^{-1} ដាក់ក្នុងកែវបេស៊ែ ។

គេត្រាំអេឡិចត្រូតទង់ដែងក្នុងសូលុយស្យុងនេះ (រូបទី 5.10) ។

បើគេផ្តល់ចរន្តអគ្គិសនីដែលមានតង់ស្យុងពី 0.1 ទៅ 0.5V ដល់អេឡិចត្រូតផើងវិភាគ គេសង្កេតឃើញ :

- កាតូតមានរុំព័ទ្ធដោយពំនូកលោហៈទង់ដែង ។
- អាណូតសឹកបន្តិចម្តងៗ និងសូលុយស្យុងមិនប្រែពណ៌ ។

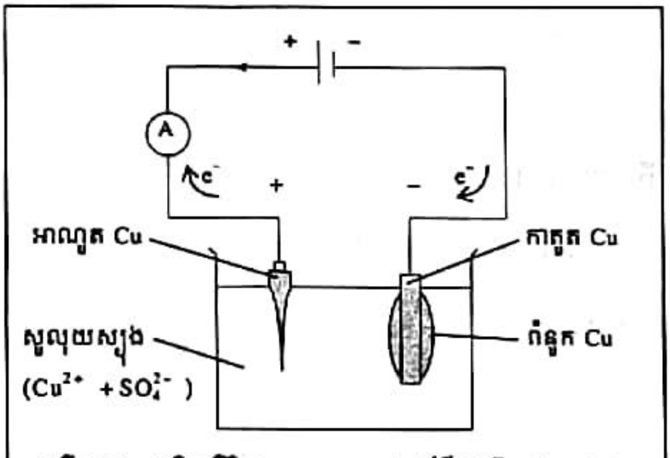

រូបទី 5.10 : អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទង់ដែងស៊ុលផាតអាណូតធ្វើពីទង់ដែង

5.2. បំណកស្រាយ

នៅកាតូត : អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} រងរេដុកម្ម :

$$Cu^{2+} + 2e^- \longrightarrow Cu$$

នៅអាណូត : លោហៈទង់ដែងរងអុកស៊ីតកម្ម :

$$Cu \longrightarrow Cu^{2+} + 2e^-$$

សមីការតុល្យការ :

$$Cu^{2+} + Cu \longrightarrow Cu + Cu^{2+}$$

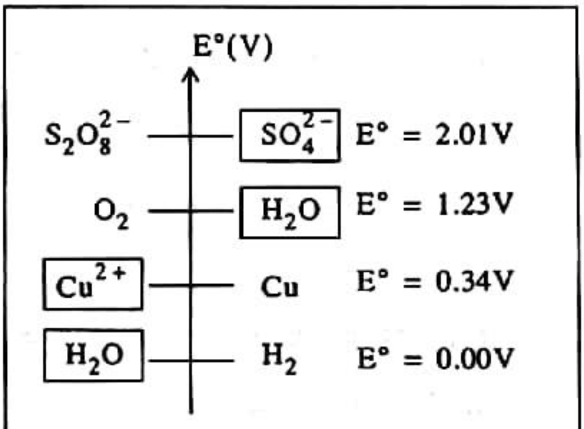

រូបទី 5.11 : ចំណែកថ្នាក់គូរេដុកក្នុងអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុង (Cu^{2+} + SO_4^{2-})

តាមសមីការតុល្យការបង្ហាញថាអ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} ដែលបាត់នៅកាតូតត្រូវបានកកើតឡើងវិញនៅអាណូត ដែលធ្វើឱ្យកំហាប់អ៊ីយ៉ុង Cu^{2+} មិនប្រែប្រួល ។ អគ្គិសនីវិភាគបែបនេះគេហៅថា អគ្គិសនីវិភាគអាណូតរលាយ ។

គេសង្កេតឃើញថា អគ្គិសនីវិភាគចាប់ផ្តើមនៅពេលតង់ស្យុងប្រហែល 0V ដែលជាតង់ស្យុងត្រូវតាមការព្យាករណ៍ ។

6. អនុវត្តន៍អគ្គិសនីវិភាគ

6.1. ចម្រាញ់អង្គធាតុទោល

- លោហៈមួយចំនួនថ្វីបើវាជារេដុករខ្លាំងជាងអ៊ីដ្រូសែន ក៏គេអាចធ្វើវាពីអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទឹកដែលមានកាចុងលោហៈនោះ ។ ដូចជាលោហៈស័ង្កសីមួយចំនួនធំបានមកពីអគ្គិសនី

វិភាគសូលុយស្យុងស័ង្កសីស៊ុលផាតលាយអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។ ចំពោះលោហៈដែលជារេដុករខ្លាំង (Na , K , Al...) គេអាចធ្វើវាពីអគ្គិសនីវិភាគសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងរលាយដោយកម្ដៅ ។

- ចំពោះឧស្ម័ន H_2 និង O_2 គេអាចធ្វើពីអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($K^+ + OH^-$) ។ ក្លរ និងសូតអាចបានពីអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងសូដ្យូមក្លរួ ។

៦.2. បន្សុទ្ធលោហៈ

ដើម្បីបានមាស ប្រាក់ ទង់ដែង សំណ នីកែល សុទ្ធគេត្រូវធ្វើអគ្គិសនីវិភាគអាណូតរលាយ ។ ពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ គេយកលោហៈដែលមានភាពមិនសុទ្ធធ្វើជាអាណូតនិងលោហៈសុទ្ធកកើតនៅខាងកាតូត ។

៦.3. ការទទួលពំនូកលោហៈ

កាល់វ៉ាណូជាបច្ចេកទេសស្រោបវត្ថុប្រើប្រាស់ដោយស្រទាប់លោហៈស្ដើងមួយ ។

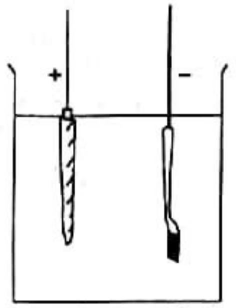

រូបទី5.12 : កាល់វ៉ាណូស្តេស៊ីលើវត្ថុប្រើប្រាស់

- កាល់វ៉ាណូស្តេស៊ីជាប្រតិបត្តិការស្រោបស្រទាប់លោហៈស្ដើងទៅលើវត្ថុផ្សេងទៀត ដើម្បីការពារកំណូត(ដូចជា ការស្រោបក្រូមឬនីកែល)ឬដើម្បីធ្វើឱ្យវត្ថុទាំងនោះមានសោភណភាពល្អ(ដូចជាស្រោបប្រាក់ឬមាស) ។
- កាល់វ៉ាណូផ្លាស្ទី : គេធ្វើពុម្ពឱ្យដូចរាងវត្ថុ ដែលគេចង់បាននិងលើផ្ទៃពុម្ពអាចចម្លងអគ្គិសនីបាន ។គេយកពុម្ពនេះទៅស្រោបលោហៈដែលគេចង់បានតាមអគ្គិសនីវិភាគអាណូតរលាយ ។ លោហៈដែលស្រោបនេះមានរាងដូចពុម្ព និងអាចយកចេញពីពុម្ពបាន ។ បច្ចេកនេះត្រូវបានគេប្រើសម្រាប់ផលិតរូបចម្លាក់បូរាណ មេដាយកិត្តិយស . . . ។

សង្ខេបមេរៀន

អគ្គិសនីវិភាគត្រូវនឹងប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្មនៅលើផ្ទៃនៃអេឡិចត្រូត ។ អាណូតដែលភ្ជាប់ទៅប៉ូលវិជ្ជមាននៃជនិតាមានប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្ម ។ កាតូតដែលភ្ជាប់ទៅប៉ូលអវិជ្ជមាននៃជនិតាមានប្រតិកម្មរេដុកម្ម ។

អគ្គិសនីវិភាគសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុងរលាយដោយកម្ដៅ គេបានលោហៈនៅខាងកាតូតនិងអលោហៈនៅខាងអាណូត ។

អគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងទឹកអាចមានប្រតិកម្ម :

- អុកស៊ីតកម្មបីយ៉ាងកើតឡើងនៅអាណូត :
  - អុកស៊ីតកម្មអ៊ីយ៉ុងអវិជ្ជមាន(អាញ៉ុង)នៃសូលុយស្យុង: $A^{m-} \longrightarrow A + me^-$
  - អុកស៊ីតកម្មម៉ូលេគុលទឹក : $2H_2O \longrightarrow O_2 + 4H^+ + 4e^-$
  - អុកស៊ីតកម្មរូបធាតុដែលធ្វើអេឡិចត្រូត : $M \longrightarrow M^{n+} + ne^-$
- រេដុកម្មពីរយ៉ាងនៅកាតូត :
  - រេដុកម្មអ៊ីយ៉ុងវិជ្ជមាន (កាចុង)នៃសូលុយស្យុង : $C^{p+} + pe^- \longrightarrow C$
  - រេដុកម្មម៉ូលេគុលទឹក : $2H_2O + 2e^- \longrightarrow H_2 + 2OH^-$

ក្នុងអគ្គិសនីវិភាគ កាលណាមានឧស្ម័នភាយឡើងនៅអេឡិចត្រូត គេតែងតែសង្កេតឃើញមានបាតុភូតតង់ស្យុងលើស ។ វត្តមានតង់ស្យុងលើសនេះហើយដែលធ្វើឱ្យការព្យាករតាមរយៈប៉ូតង់ស្យែលរេដុកមិនបានផ្ទៀងផ្ទាត់តាមពិសោធន៍ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. តើជើងវិភាគនិងថ្មពិលខុសគ្នាដូចម្ដេច ?
2. តើមានប្រតិកម្មអ្វីកើតឡើងនៅអាណូតនិងកាតូតនៃជើងវិភាគ កាលណាវាដំណើរការ ?
3. គេធ្វើអគ្គិសនីវិភាគប៉ូតាស្យូមក្លរួរលាយដោយកម្ដៅ ដោយប្រើអេឡិចត្រូតក្រាភីត ។

   ក. សរសេររូបមន្តអ៊ីយ៉ុងក្នុងអេឡិចត្រូលីត ។

   ខ. ឱ្យឈ្មោះផលិតផលដែលកកើតនៅកាតូតនិងអាណូតព្រមទាំងសរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុង តាងប្រតិកម្មនៅកាតូតនិងអាណូត ។

4. គេអាចធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាតលាយសូលុយស្យុងអាស៊ីតនីទ្រិច ដោយប្រើអេឡិចត្រូតធ្វើពីកាបូននិងប្រាក់ ។ គូរឡើងវិញ និងបំពេញតារាងខាងក្រោមពីលទ្ធផលដែលគេអាចទទួលបាន ។ គេឱ្យ: $E°(Ag^{+}/Ag) = 0.80V$, $E°(NO_3^-/NO_2^-) = 0.84V$

$E°(NO_3^-/NO) = 0.96V$, $E°(O_2/H_2O) = 1.23V$, $E°(H^+/H_2) = 0.00V$

ពិសោធន៍	អេឡិចត្រូលីត	អេឡិចត្រូត	ផលិតផលនៅកាតូត	ផលិតផលនៅអាណូត
A	ប្រាក់នីត្រាត	កាបូន		
B	ប្រាក់នីត្រាត	ប្រាក់		

5. គេធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងសូដ្យូមស៊ុលផាត ។ គេឱ្យប៉ូតង់ស្យែលនៃគូរេដុកនៅ pH = 7 :

$E(H_2O/H_2) = -0.42V$, $E(O_2/H_2O) = 0.81V$,

$E°(S_2O_8^{2-}/SO_4^{2-}) = 2.01V$, $E°(SO_4^{2-}/SO_2) = 0.17V$,$E°(Na^+/Na) = -2.7V$ ។

តាមពិសោធន៍គេសង្កេតឃើញមានបំភាយ H_2 និង O_2 ។

ក. តើមានប្រភេទគីមីអ្វីខ្លះនៅក្នុងសូលុយស្យុងសូដ្យូមស៊ុលផាត ?

ខ. ចូរព្រាងទុកប្រតិកម្មដែលអាចកើតមាននៅអេឡិចត្រូត ។

គ. សរសេរសមីការតុល្យការអគ្គិសនីវិភាគ ។

ឃ. តើតង់ស្យុងអប្បបរមាតាមទ្រឹស្តី ដែលត្រូវផ្តល់ដល់អេឡិចត្រូតធុងវិភាគមានតម្លៃប៉ុន្មាន? ដើម្បីឱ្យធុងវិភាគដំណើរការ ?

ង. តើសូលុយស្យុងដែលបានទទួលនេះ ជាសូលុយស្យុងណឺត អាស៊ីត ឬបាស ?

6. នៅឧស្សាហកម្មគេធ្វើឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន និងអុកស៊ីសែនដោយធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតក្នុងធុងវិភាគដែលមានអេឡិចត្រូតដែកថែបស្រោបនីកែល (អេឡិចត្រូតមិនរងកំណត) ។

ក. តើមានប្រភេទគីមីអ្វីខ្លះនៅក្នុងសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ?

ខ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងដែលកើតមាននៅអេឡិចត្រូត និងសមីការតុល្យការ ។ គេឱ្យប៉ូតង់ស្យែលគូរេដុកក្នុងមជ្ឈដ្ឋានបាស : $E°(K^+/K) = -2.92V$,

$E°(H_2O/H_2) = -0.84V$, $E°(O_2/OH^-) = 0.39V$ ។

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 3

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ក្នុងប្រអប់ខាងមុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

1. ថ្មពិលមួយផ្សំឡើងដោយលោហៈពីរយ៉ាង M_1 និង M_2 ដោយ M_1 ជាប៉ូល ⊕ ។

☐ ក. M_1 ជារេដុករខ្សោយជាង M_2 ☐ ខ. M_1 ជាអុកស៊ីតករខ្សោយជាង M_2

☐ គ. $M_1^{n_1+}$ ជាអុកស៊ីតករខ្លាំងជាង $M_2^{n_2+}$

2. កាតូតនៃផើងវិភាគជាអេឡិចត្រូតដែលមានប្រតិកម្ម

☐ ក. អុកស៊ីតកម្ម ☐ ខ. រេដុកម្ម ☐ គ. អុកស៊ីដូរេដុកម្ម

3. តង់ស្យុងនៃផើងវិភាគ U_{AC} ជានិច្ចជាកាល

☐ ក. តូចជាងផលសងប៉ូតង់ស្យែលនៃគូរេដុក ដែលចូលរួមប្រតិកម្ម ។

☐ ខ. ស្មើផលសងប៉ូតង់ស្យែលនៃគូរេដុក ដែលចូររួមប្រតិកម្ម ។

☐ ឃ. ធំជាងផលសងប៉ូតង់ស្យែលនៃគូរេដុក ដែលចូររួមប្រតិកម្ម ។

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យបានត្រឹមត្រូវ

1. ក្នុងប្រតិកម្ម . . . . .មានការផ្ទេរអេឡិចត្រុងរវាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ អុកស៊ីតករទទួលយកអេឡិចត្រុងនិង . . . . .បោះបង់អេឡិចត្រុង ។

2. អេឡិចត្រូលីតក្នុងអាគុយសំណជាសូលុយស្យុង . . . . .ដែលមានកំហាប់ $6mol \cdot L^{-1}$ ។

3. អាគុយបំប្លែងថាមពលគីមីជាថាមពលអគ្គិសនីនៅពេល . . . . .និងបំប្លែងថាមពលអគ្គិសនីជា . . . . .នៅពេលផ្ទុក ។ គេផ្ទុកអាគុយដោយប្រើជនិតា . . . . ។

III. សំណួរត្រិះរិះ

1. ចូរបង្ហាញអុកស៊ីតករនិងរេដុករក្នុងគូរេដុក : Cl_2/Cl^- Fe^{3+}/Fe^{2+} Fe^{2+}/Fe ។

2. ចូរសរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃគូរេដុក : Cu^{2+}/Cu^+ I_2/I^- ។

3. ក. តើណាខ្លះជាអុកស៊ីតករ រេដុករ និងអេឡិចត្រូលីតក្នុងថ្មពិលឡឺក្លងសេ?

ខ. ចូរសរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងតាងប្រតិកម្ម ដែលកើតនៅប៉ូល ⊖ នៃថ្មពិលឡឺក្លងសេ ។

IV. លំហាត់

1. គេត្រាំបន្ទះទង់ដែង ទៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត 50ml និងកំហាប់ $1.0 \times 10^{-1} mol \cdot L^{-1}$ គេទទួលបានពំនូកប្រាក់តោងជាប់បន្ទះទង់ដែង ។

ក. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មរវាងអុកស៊ីតករ រេដុករទាំងពីរដែលចូលរួមប្រតិកម្ម ។

ក្នុងចំណោមគូរេដុកដែលចូលរួមប្រតិកម្ម តើគូណាមួយមានអុកស៊ីតករនិងរេដុករខ្លាំង ?

ខ. គណនាម៉ាសប្រាក់ដែលបានទទួលនិងម៉ាសទង់ដែងដែលបាត់បង់ ។

2. គេដាក់បន្ទះដែកមួយមានម៉ាស 10g ទៅក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិច 40ml និងកំហាប់ $3.0 mol \cdot L^{-1}$ ។ ក្រោយប្រតិកម្មចប់ គេបន្ថែមសូលុយស្យុងសូតទៅក្នុងសូលុយស្យុងដែលទទួលបាន គេសង្កេតឃើញមានកករកើតឡើង ។

ក. តើកករដែលកើតឡើងនោះមានឈ្មោះអ្វី ?

ខ. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មដែលនាំឱ្យគេទទួលបានកករនិងប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ដែលកើតឡើងក្នុងសូលុយស្យុងទឹក ?

គ. តើបន្ទះដែកអាចរលាយបាត់អស់ឬនៅសល់ ?

ឃ. គណនាមាឌឧស្ម័ន ដែលភាយឡើងក្រោយប្រតិកម្មចប់ ?

គេឱ្យមាឌម៉ូលឧស្ម័នក្នុងលក្ខខណ្ឌពិសោធន៍ $V = 24.0 L \cdot mol^{-1}$ ។

3. សំលោហៈមួយប្រភេទដែលផ្សំដោយ អាលុយមីញ៉ូមនិងទង់ដែងមានម៉ាស 100g ។ គេយកសំលោហៈនេះឱ្យមានអំពើជាមួយសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចរាវ ។ គេទទួលបានឧស្ម័នភាយឡើង 15.0L ដែលគេវាស់នៅលក្ខខណ្ឌមានមាឌម៉ូល $V = 24.0 L \cdot mol^{-1}$ ។ គណនាម៉ាសអាលុយមីញ៉ូម និងម៉ាសទង់ដែងនៅក្នុងដុំសំលោហៈ 100g ។

4. ថ្មពិលមួយផ្សំដោយពាក់កណ្ដាលពិល Pb^{2+}/Pb និង Ag^{+}/Ag ។

ក. គូសតំនូសបំប្រួញនៃថ្មពិលតាមគំរូ ៖ $\ominus\ M/M^{n+} \,\vdots\vdots\, M'^{n'+}/M'\ \oplus$ ។

ខ. គណនាកម្លាំងអគ្គិសនីចលករនៃថ្មពិល ។

គ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រូដនៃប្រតិកម្មដែលកើតឡើងនៅពាក់កណ្ដាលពិលទាំងពីរ និងសមីការតុល្យការនៃបំលែង កាលណាថ្មពិលដំណើរការ ។ ចូរប្រៀបធៀបប្រតិកម្មកើតឯងរវាងបន្ទះសំណនិងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាតជាមួយនិងប្រតិកម្ម ដែលកើតឡើងពេលថ្មពិលខាងលើដំណើរការ ។

គេឱ្យ ៖ $E^\circ(Pb^{2+}/Pb) = -0.13V$ $E^\circ(Ag^{+}/Ag) = 0.8V$

5. ក្នុងចំណោមគូខាងក្រោមនេះមានខ្លះជាគូរេដុកនិងខ្លះទៀតមិនមែនជាគូរេដុក ។ ចូរសរសេរគូអុកស៊ីតករនិងរេដុករឱ្យបានត្រឹមត្រូវ ។

ក. $SO_2 - SO_4^{2-}$ ខ. $MnO_4^- - Mn^{2+}$ គ. $NH_4^+ - NH_3$ គ. $CuO - Cu$

ឃ. $Fe - Fe_2O_3$ ច. $H_2O - H^+$ ឆ. $H_2O_2 - H_2O$ ជ. $Cr^{3+} - Cr_2O_7^{2-}$

6. កាបួរ៉ង់ដុមត្រូវបានគេជ្រើសរើសសម្រាប់ធ្វើជាឥដ្ឋដែលធន់និងកម្ដៅ ក្រដាសខាត់និងថ្មសំលៀង ។ ឈ្មោះគីមីរបស់វា គឺស៊ីលីស្យូមកាបួ ដែលមានរូបមន្ត SiC ។ គេធ្វើវានៅសីតុណ្ហភាព 2000 – 2500°C ពីខ្សាច់និងធ្យូងក្ញូកដែលតាងដោយសមីការ ៖ $SiO_2 + C \longrightarrow SiC + CO$ ។

ក. ថ្លឹងសមីការតុល្យការដោយប្រើ n.o ។

ខ. តើគេត្រូវប្រើខ្សាច់ (SiO_2) និងធ្យូងក្ញូក C ប៉ុន្មាន ? ដើម្បីធ្វើស៊ីលីស្យូមកាបួមួយតោន ។

7. គេឱ្យ ៖ $E°(Br_2/Br^-) = 1.08$ $E°(O_2/H_2O) = 1.23V$ $E°(H^+/H_2) = 0.00V$ ។

គេធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងអាស៊ីតប្រូមីឌ្រិច នៅក្នុងបំពង់រាង U ដោយអេឡិចត្រូតមិនរងកំណូត ។ គេសង្កេតឃើញមានភាយឧស្ម័ននៅអេឡិចត្រូតទាំងពីរ ។ សូលុយស្យុងនៅជុំវិញអាណូតប្រែពណ៌លឿងបញ្ជាក់ថាមានវត្ថុមានឌីប្រូម ។

ក. ចូរធ្វើចំណែកថ្នាក់គូរេដុកខាងលើ នៅលើអ័ក្សប៉ូតង់ស្យែល ។

ខ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងតាងប្រតិកម្មដែលកើតឡើងនៅអេឡិចត្រូតទាំងពីរ ។

គ. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មក្នុងពេលធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ ។

ឃ. តើតង់ស្យុងអប្បបរមានៃធើងវិភាគតាមទ្រឹស្ដីមានតម្លៃប៉ុន្មាន ?

8. គេធ្វើអគ្គិសនីវិភាគសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត ដោយប្រើអេឡិចត្រុងធ្វើពីបន្ទះលោហៈប្រាក់ ។

ក. ចូរគូសគំនូសបំប្រួញធើងវិភាគ ។

ខ. សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងដែលកើតឡើងនៅអេឡិចត្រូតនីមួយៗ ។

គ. សរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មនៃអគ្គិសនីវិភាគ ។

ឃ. តើតង់ស្យុងអប្បបរមានៃការធ្វើអគ្គិសនីវិភាគ(តាមទ្រឹស្ដី)មានតម្លៃប៉ុន្មាន ?

9. សូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចមានអំពើជាមួយលោហៈស័ង្កសី ។

ក. រៀបរាប់ពីការធ្វើពិសោធន៍ដែលអាចឱ្យគេស្គាល់អត្តសញ្ញាណអង្គធាតុកកើត ។

ខ. តើមានគូអុកស៊ីតករ / រេដុករណាខ្លះចូលរួមប្រតិកម្ម ? សរសេរកន្លះសមីការអេឡិចត្រុងដែលត្រូវនិងគូទាំងនេះ និងសរសេរសមីការតុល្យការប្រតិកម្មផង ។

គ. ក្នុងប្រតិកម្មនេះតើប្រភេទគីមីណាមួយជារេដុករនិងណាមួយអុកស៊ីតករ ?

ជំពូកទី 4 ប្រតិកម្មគីមីនិងថាមពល

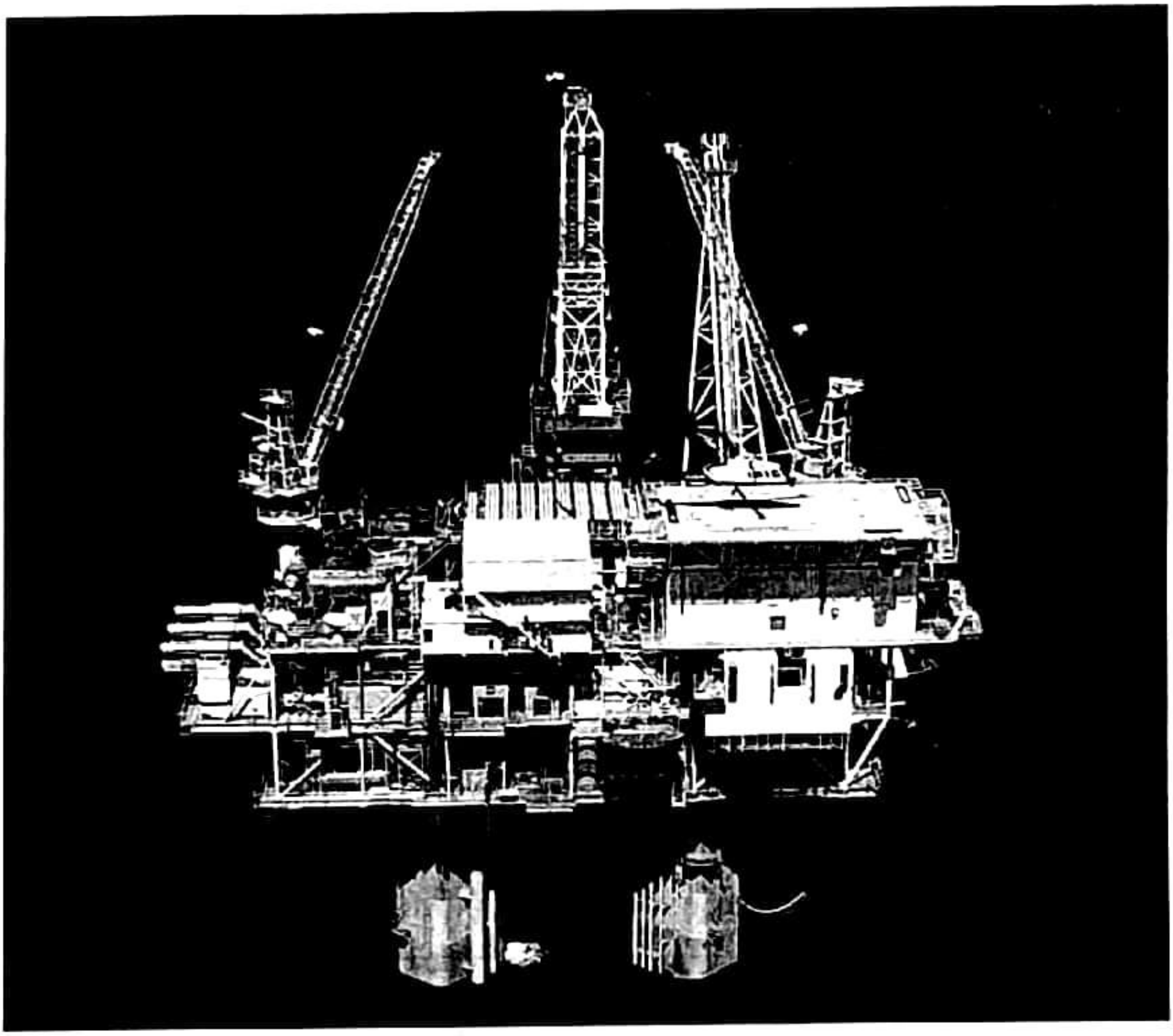

ប្រតិកម្មគីមីស្ទើរតែទាំងអស់មានបម្រែបម្រួលថាមពលតាមបែបបញ្ចេញ ឬស្រូបស្ថិតក្នុងសណ្ឋានជាកម្តៅ ។

ការរលាយនៃជីអ៊ុយរ៉េក្នុងទឹកជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ។ ប៉ុន្តែបើយើងចាក់ទឹកទៅលើក្រាមសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត រួចកូរវា បន្ទាប់មកយើងនឹងឃើញក្រាមសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតរលាយនិងបញ្ចេញកម្តៅដែលយើងអាចដឹងតាមរយៈយកដៃទៅប៉ះកែវបៃសែ យើងមានអារម្មណ៍ក្តៅ ។

ដូច្នេះតើថាមពលមាននាទីសំខាន់យ៉ាងណាសម្រាប់ការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃនិងក្នុងឧស្សាហកម្មផលិតកម្មបែបវិទ្យាសាស្ត្រ ? និងថាតើប្រតិកម្មគីមីនិងថាមពលមានទំនាក់ទំនងគ្នាយ៉ាងដូចម្តេចខ្លះ ?

1 ថាមពលគីមី

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ ឱ្យនិយមន័យពីថាមពល ។
- ❑ បកស្រាយពីប្រតិកម្មស្រូប ឬបញ្ចេញកម្ដៅ ។
- ❑ ពន្យល់ពីការបង្កសម្ព័ន្ធនិងការបណ្ដាច់សម្ព័ន្ធ ។
- ❑ បង្ហាញហេតុផលពីថាមពលដែលទាក់ទងនិងប្រតិកម្មគីមី ។
- ❑ ពន្យល់ពីចំហេះឥន្ធនៈជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ ។

1. ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅនិងប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ

ជាទូទៅប្រតិកម្មគីមីទាក់ទងនិងបណ្ដូរកម្ដៅ ដែលអាចឱ្យដឹងបានតាមរយៈការឡើងសីតុណ្ហភាពឬការចុះសីតុណ្ហភាព ។ ប្រតិកម្មគីមីមានពីរយ៉ាងគឺ ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅនិងប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ ។

ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅជាប្រតិកម្មមួយដែលថាមពលកម្ដៅត្រូវបានបញ្ចេញទៅឱ្យមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ចំណែកឯប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅជាប្រតិកម្មមួយដែលថាមពលជាកម្ដៅត្រូវបានស្រូបពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។

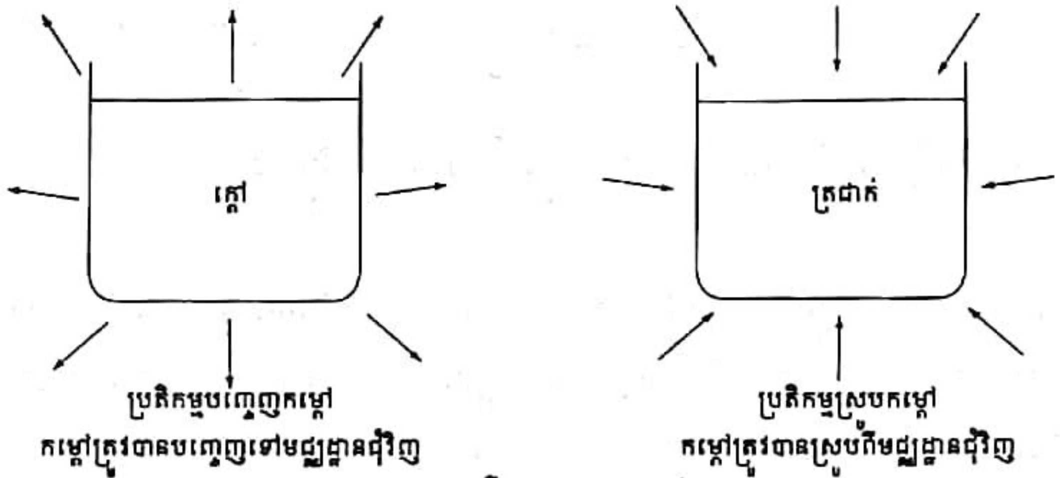

រូបទី 1.1 : បណ្ដូរកម្ដៅ

រូប 1.2 បង្ហាញពីខ្សែកោងថាមពលច្រាសគ្នានិងរយៈពេលដែលជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ ។ ថាមពលផលិតផលទាបជាងថាមពលមានអង្គធាតុប្រតិករ ។ ថាមពលដែលបាត់បង់ គឺត្រូវបានទទួលយកដោយមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញជាទម្រង់កម្ដៅ ដែលអាចដឹងបានតាមរយៈកំណើនសីតុណ្ហភាព ។ សមាសធាតុដែលកើតឡើងពីធាតុបង្ករបស់វា បញ្ចេញថាមពលជាទម្រង់កម្ដៅហៅថា សមាសធាតុបញ្ចេញកម្ដៅ ។ សមាសធាតុទាំងនេះមានស្ថិរភាពណាស់ ហើយពិបាកបំបែកទៅធាតុបង្ករបស់វាវិញណាស់ ។

ឧទាហរណ៍: ទឹក សូដ្យូមក្លរួ ។ល ។

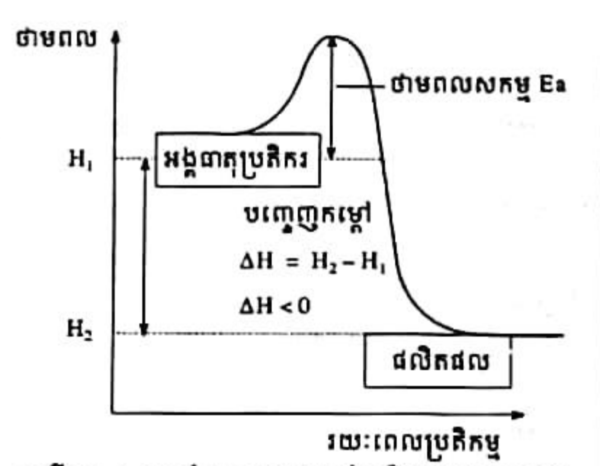

រូបទី 1.2 : ទម្រង់ថាមពលសម្រាប់ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ បណ្ដូរថាមពលសរុប ΔH មានតម្លៃអវិជ្ជមាន

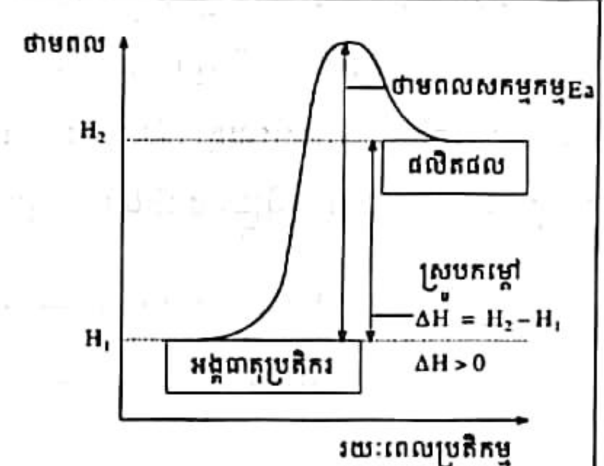

រូបទី 1.3 : ទម្រង់ថាមពលសម្រាប់ប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ បណ្ដូរថាមពលសរុប ΔH មានតម្លៃវិជ្ជមាន

រូប 1.3 បង្ហាញពីប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ ។ ផលិតផលសម្រេចមានថាមពលធំជាងថាមពលអង្គធាតុប្រតិករ ។ កំណើនថាមពលនេះបានមកពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញទម្រង់ជាកម្ដៅ ។ ដូច្នេះសីតុណ្ហភាពធ្លាក់ចុះ ហើយសមាសធាតុដែលកើតឡើងពីធាតុបង្ករបស់វាទទួលថាមពលជាទម្រង់កម្ដៅហៅថា សមាសធាតុស្រូបកម្ដៅ ។ សមាសធាតុរបៀបនេះគ្មានស្ថិរភាពទេ ហើយងាយនឹងបំបែកទៅជាធាតុបង្ករបស់វាវិញណាស់ ។

ខ្សែកោងបណ្ដូរថាមពលទៅនឹងរយៈពេលប្រតិកម្មគីមីហៅថា ដ្យាក្រាមថាមពល ។ ជាទូទៅ មុននឹងប្រតិករប្ដូរទៅជាផលិតផល គឺមានរបាំងថាមពលដែលអង្គធាតុប្រតិករត្រូវតែឆ្លងកាត់ដើម្បីប្រែក្លាយទៅជាផលិតផល ។ កម្ពស់នៃរបាំងនេះត្រូវបានកំណត់ដោយបរិមាណថាមពលមួយ ហៅថា ថាមពលសកម្មកម្ម Ea ។

2. ការបង្កសម្ព័ន្ធនិងការផ្ដាច់សម្ព័ន្ធ

ហេតុអ្វីបានជាមានការស្រូបឬបញ្ចេញថាមពលក្នុងប្រតិកម្មគីមី? នេះគឺដោយសារតែគ្រប់ប្រតិកម្មគីមីសុទ្ធតែទាក់ទងទៅនឹងការផ្ដាច់សម្ព័ន្ធឬការបង្កសម្ព័ន្ធគីមី ។ កម្ដៅត្រូវបានបញ្ចេញនៅពេលដែលសម្ព័ន្ធត្រូវបានបង្កើតឡើង ។ ផ្ទុយទៅវិញកម្ដៅត្រូវបានស្រូបនៅពេលដែលសម្ព័ន្ធត្រូវបានផ្ដាច់ ។

ថាមពលដែលបានបញ្ចេញនៅពេលសម្ព័ន្ធកើតឡើង តែងតែផ្តល់ទៅមជ្ឈដ្ឋានខាងក្រៅក្នុងទម្រង់ជាកម្តៅ ។ ដូច្នេះមានន័យថា ផលិតផលមានថាមពលតិចជាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ ប្រតិកម្មភាគច្រើនតែងបញ្ចេញកម្តៅ ជាពិសេសប្រតិកម្មដែលបង្កើតម៉ូលេគុលសាំញ៉ាំពីម៉ូលេគុលងាយៗ ។

ផ្ទុយមកវិញថាមពលដែលត្រូវស្រូបក្នុងប្រតិកម្ម ស្រូបកម្តៅក៏បានមកពីមជ្ឈដ្ឋានខាងក្រៅដែរ ។ ដូច្នេះផលិតផលមានថាមពលខ្ពស់ជាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ ជាទូទៅប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅមិនសូវមានច្រើនដូចប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅទេ ។

ឧទាហរណ៍ : ចំហេះឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនជាមួយឧស្ម័នអុកស៊ីសែនឱ្យផលជាចំហាយទឹក

ប្រតិកម្មខាងលើជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ព្រោះមានការបង្កើតសម្ព័ន្ធបួនរវាងអាតូមអ៊ីដ្រូសែននិងអាតូមអុកស៊ីសែនក្នុងម៉ូលេគុលទឹកថាមពលដែលបានបញ្ចេញច្រើនជាងថាមពលដែលត្រូវការដើម្បីផ្តាច់សម្ព័ន្ធក្នុងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែននិងឧស្ម័នអុកស៊ីសែន ។

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g) + \text{កម្តៅ}$$

$$2H-H + O=O \longrightarrow 2\underset{H\quad H}{\overset{}{O}} + \text{កម្តៅ}$$

តារាងទី 1 : ថាមពលសម្ព័ន្ធមធ្យម

សម្ព័ន្ធ	ថាមពលសម្ព័ន្ធមធ្យម (kJ/mol)
H – H	436
C – C	348
C – H	413
C = O	743
O = O	496
O – H	463
C = C	612
N – H	388

បណ្តូរថាមពលសរុប = ថាមពលបញ្ចេញ (ពេលបង្កសម្ព័ន្ធ) – ថាមពលស្រូបចូល (ពេលផ្តាច់សម្ព័ន្ធ)

កម្តៅ $= 4 \times (O - H) - [2 \times (H - H) + (O = O)]$

$= 4 \times (463) - [2 \times 436 + (496)]$

$= 1852 - 1368$

$= 484 kJ/mol$

3. ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ

ចំហេះគឺជាប្រតិកម្មគីមីជាមួយអុកស៊ីសែន ។ ឥន្ធនៈមួយចំនួនដូចជា ធ្យូងថ្ម ឬធ្យូង ដែលមានធាតុបង្កសំខាន់គឺកាបូនដែលចំហេះរបស់វាឱ្យឧស្ម័នកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតនិងកាបូនឌីអុកស៊ីត ។ កាបូនឌីអុកស៊ីតកើតឡើង កាលណាគេផ្តល់អុកស៊ីសែនគ្រប់គ្រាន់ក្នុងពេលចំហេះ ។ ប្រតិកម្មទាំងពីរនេះ ជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅតាមរយៈសមីការៈ

$2C(s) + O_2(g) \longrightarrow 2CO(g) +$ កម្តៅ

$C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) +$ កម្តៅ

ឥន្ធនៈខ្លះមានផ្ទុកធាតុអ៊ីដ្រូសែន ។ ចំហេះនៃសារធាតុនេះផ្តល់ឱ្យនូវចំហាយទឹក ។ អ៊ីដ្រូសែនរាវជាឥន្ធនៈប្រើក្នុងរ៉ុកែត ហើយការដុតឥន្ធនៈនេះគឺជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ។

$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g) +$ កម្តៅ

ឧស្ម័នធម្មជាតិ ដូចជា មេតានផ្សំដោយអ៊ីដ្រូសែននិងកាបូន ។ ចំហេះសារធាតុនេះក្នុងបរិមាណខ្យល់គ្រប់គ្រាន់ឱ្យផលជាកាបូនឌីអុកស៊ីតនិងចំហាយទឹក ។ នេះក៏ជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅដែរ ដូច្នេះមេតានជាឥន្ធនៈដ៏ប្រសើរក្នុងការចម្អិនអាហារ ។

$CH_4(g) + 2O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) + 2H_2O(g) +$ កម្តៅ

ធាតុកាបូននិងអ៊ីដ្រូសែនមានវត្តមានក្នុងគ្រប់រូបធាតុសម្រាប់ផលិតម្ហូបអាហារ ។ ដូច្នេះអាហារដូចជាគ្លុយកូសគឺជាឥន្ធនៈជីវៈ ។ ដំណកដង្ហើមជាលំនាំនៃការបញ្ចេញថាមពលពីប្រតិកម្មចំហេះអាហារ ហើយវាត្រូវការអុកស៊ីសែននិងឱ្យផលជា កាបូនឌីអុកស៊ីតនិងចំហាយទឹក ។

ប្រតិកម្មចំហេះគ្លុយកូសគឺ

$C_6H_{12}O_6(s) + 6O_2(g) \longrightarrow 6CO_2(g) + 6H_2O(g) +$ កម្តៅ

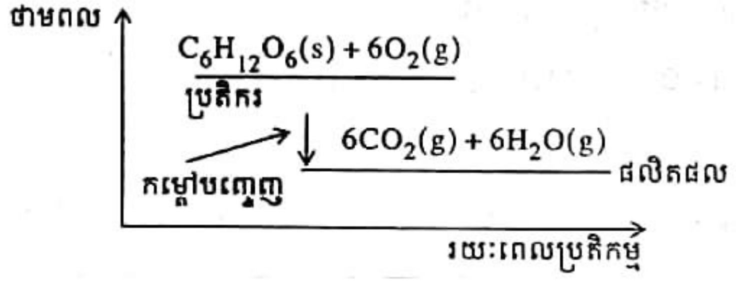

ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ

- បញ្ចេញកម្ដៅ
- សីតុណ្ហភាពកើនដល់មជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ
- ផលិតផលដែលទទួលបានមានថាមពលទាបជាងថាមពលអង្គធាតុប្រតិករ ($\Delta H < 0$)
- ថាមពលដែលបញ្ចេញក្នុងការបង្កើតសម្ព័ន្ធធំជាងថាមពលស្រូបចូលសម្រាប់បណ្ដាច់សម្ព័ន្ធ ។

4. ប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ

ប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅពុំសូវមានច្រើនដូចប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅទេ ។ ជាទូទៅវាមានទំនាក់ទំនងតែទៅនិងការបំបែកដោយកម្ដៅ ។ ម៉ូលេគុលធំៗ កាលណាត្រូវបានដុតកម្ដៅ វាស្រូបថាមពលដែលជាលទ្ធផលនៃបណ្ដាច់សម្ព័ន្ធ ជាហេតុធ្វើឱ្យម៉ូលេគុលតូចៗកើតឡើង ។ ពពួកកាបូណាត នីត្រាត និងអ៊ីដ្រុកស៊ីតមួយចំនួនរងនូវការបំបែកពេលដុតកម្ដៅ ។

ឧទាហរណ៍ : ប្រតិកម្មបំបែកដោយកម្ដៅនៃសមាសធាតុមួយចំនួន

$$CaCO_3(s) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} CaO(s) + CO_2(g)$$

$$2Pb(NO_3)_2(s) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} 2PbO(s) + 4NO_2(g) + O_2(g)$$

$$Cu(OH)_2(s) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} CuO(s) + H_2O(g)$$

ការរំលាយក្រោមសមាសធាតុអ៊ីយ៉ូនិច ដូចជាអាម៉ូញ៉ូមនីត្រាត សូដ្យូមក្លរ ឬសូដ្យូមនីត្រាត សុទ្ធសឹងជាប្រតិកម្មស្រូបកម្ដៅ ។ ថាមពលដែលស្រូបចូលត្រូវប្រើសម្រាប់បណ្ដាច់សម្ព័ន្ធក្នុងបណ្ដាញក្រាម ។

$$NaNO_3(s) + H_2O(l) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} NaNO_3(aq)$$

$$NH_4NO_3(s) + H_2O(l) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} NH_4NO_3(aq)$$

$$NaCl(s) + H_2O(l) \xrightarrow{\text{កម្ដៅ}} NaCl(aq)$$

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរសមីការបំបែកដោយកម្ដៅរបស់សមាសធាតុ :

1. អំបិលកាបូណាត: $ZnCO_3$, $MgCO_3$, $PbCO_3$, $CuCO_3$
2. អ៊ីដ្រុកស៊ីត : $Ca(OH)_2$, $Fe(OH)_2$, $Zn(OH)_2$, $Cu(OH)_2$
3. អំបិលនីត្រាត : $Ca(NO_3)_2$, $Zn(NO_3)_2$, $Pb(NO_3)_2$, $Cu(NO_3)_2$

បណ្តូរអង់តាល់ពី (ថាមពល)		
Δ	:	ដែលតា មានន័យថាភាពខុសគ្នា
H	:	អង់តាល់ពីប្រតិកម្ម
E	:	ថាមពល
ΔH	:	E (ផលិតផល) – E (ប្រតិករ) (គិតជាស៊ូល)
ΔH	:	វិជ្ជមាន (ស្រូបកម្តៅ)
ΔH	:	អវិជ្ជមាន (បញ្ចេញកម្តៅ)

ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ

- ស្រូបកម្តៅ
- សីតុណ្ហភាពទាបជាងមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ
- ផលិតផលដែលទទួលបាន មានថាមពលខ្ពស់ជាងថាមពលអង្គធាតុប្រតិករ (ΔH វិជ្ជមាន)
- ថាមពលបញ្ចេញក្នុងការបង្កសម្ព័ន្ធ តិចជាងថាមពលស្រូបចូលសម្រាប់បណ្តាច់សម្ព័ន្ធ ។

5. ពិសោធន៍ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅនិងស្រូបកម្តៅ

ពេលអំបិលរលាយក្នុងទឹកទៅជាសូលុយស្យុង តើសូលុយស្យុងនេះអាចឡើងក្តៅ ឬចុះត្រជាក់ ?

វត្ថុបំណង : កំណត់ពីបម្រែបម្រួលកម្តៅនៅពេលអំបិលរលាយក្នុងទឹក

ឧបករណ៍ : កែវបេស៊ែរ ទែម៉ូម៉ែត

សារធាតុគីមី : ទឹកបិត ក្រាមសូដ្យូមកាបូណាតស្ងួត អាម៉ូញ៉ូមក្លរួ

ដំណើរការពិសោធ

- ចាក់ទឹកបិតពាក់កណ្តាលបំពង់សាក រួចវាស់សីតុណ្ហភាពទឹកដោយប្រើទែម៉ូម៉ែតនិងកត់ត្រា ។
- ដាក់សូដ្យូមកាបូណាតស្ងួតបន្តិចទៅក្នុងកែវបេស៊ែរនោះ ។ ក្រឡុកកែវបេស៊ែរដើម្បីរំលាយសូដ្យូមកាបូណាត ។ វាស់សីតុណ្ហភាពសូលុយស្យុងដោយប្រើទែម៉ូម៉ែតនិងកត់ត្រា ។
- ធ្វើដូចជំហានទី 1 និង 2 ដោយប្រើអាម៉ូញ៉ូមក្លរួ ។

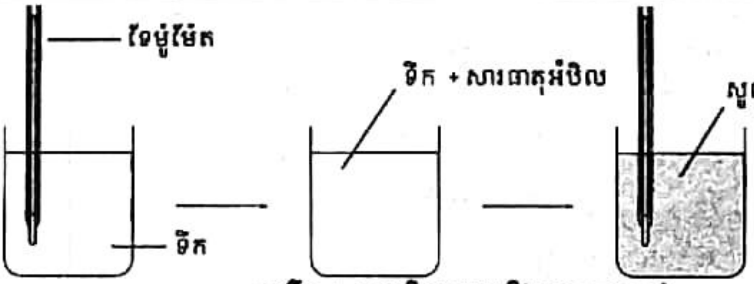

រូបទី 1.4 : ប្រតិកម្មស្រូបនិងបញ្ចេញកម្តៅ

សន្និដ្ឋាន

- កាលណាសូដ្យូមកាបូណាតស្ងួតរលាយក្នុងទឹក ធ្វើឱ្យសីតុណ្ហភាពរបស់ទឹកកើនឡើង ។ នេះជាឧទាហរណ៍នៃប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ។
- កាលណាអាម៉ូញ៉ូមក្លរួរលាយក្នុងទឹក ធ្វើឱ្យសីតុណ្ហភាពរបស់ទឹកថយចុះ ។ នេះជាឧទាហរណ៍នៃប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ។

ក្នុងប្រតិកម្មបម្រែបម្រួលភាពរូបមួយចំនួនជាប្រតិកម្មស្រូបឬបញ្ចេញកម្តៅ ។ កំណកើសនិងកំណកជាលំនាំបញ្ចេញកម្តៅ ព្រោះថាមពលកម្តៅបានបញ្ចេញទៅមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ការរលាយនិងរំពុះជាលំនាំស្រូបកម្តៅ ព្រោះថាមពលកម្តៅស្រូបចូលពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។

6. កម្តៅប្រតិកម្ម

បរិមាណកម្តៅដែលបញ្ចេញ ឬស្រូបអំឡុងពេលប្រតិកម្មគីមីនៅសម្ពាធថេរហៅថា"បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី"ឬកម្តៅប្រតិកម្មនិមិត្តសញ្ញា ΔH ខ្នាតគិតជាគីឡូស៊ូល (kJ) ។

ប្រតិកម្ម Fe(III) អុកស៊ីតជាមួយកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតនៅក្នុងឡស្លដែកគឺ

$$Fe_2O_3(s) + 3CO(g) \longrightarrow 2Fe(s) + 3CO_2 \qquad \Delta H = -27kJ$$

ΔH មានសញ្ញាអវិជ្ជមានមានន័យថា ផលិតផលនៃប្រតិកម្មមានថាមពលតិចជាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ ថាមពលដែលបាត់បង់គឺបញ្ចេញជាទម្រង់កម្តៅ ដូច្នេះវាជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ។ តាមសមីការគីមីខាងលើបង្ហាញថាថាមពលកម្តៅ 27kJ ត្រូវបានបញ្ចេញ កាលណា 1 ម៉ូល Fe_2O_3 ប្រតិកម្មជាមួយ 3 ម៉ូល CO បង្កើតបាន 2 ម៉ូលអាតូម Fe និង 3 ម៉ូល CO_2 ។

ប្រតិកម្មបំបែកដោយកម្តៅកាល់ស្យូមកាបូណាតគឺ

$$CaCO_3(s) \longrightarrow CaO(s) + CO_2(g) \qquad \Delta H = +222kJ$$

ΔH មានសញ្ញាវិជ្ជមាន មានន័យថាផលិតផលមានថាមពលច្រើនជាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ ដូច្នេះថាមពលកម្តៅត្រូវបានស្រូបពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ដូច្នេះវាជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ។

តាមសមីការបង្ហាញថាថាមពលកម្តៅ 222kJ ត្រូវបានស្រូប កាលណា 1 ម៉ូល $CaCO_3$ បំបែកទៅជា 1 ម៉ូល CaO និង 1 ម៉ូល CO_2 ។

7. ថាមពលសកម្ម

នៅពេលដែលយើងបើករ៉ូប៊ីនេឧស្ម័នក្នុងទីពិសោធន៍ នោះឧស្ម័នមេតានមិនឆេះដោយខ្លួនឯងទេ ទោះបីវាប៉ះជាមួយអុកស៊ីសែនក្នុងខ្យល់ក៏ដោយ ។ ដើម្បីឱ្យវាឆេះ យើងត្រូវផ្តល់ផ្កាភ្លើង ឬអណ្តាតភ្លើងទៅលើវា ។ ហេតុអ្វីបានជាឧស្ម័នមេតានមិនឆេះដោយខ្លួនឯង ? ការនេះគឺព្រោះតែមេតានត្រូវការថាមពលខ្លះដើម្បីផ្តើមប្រតិកម្ម ។ ថាមពលនេះ ហៅថា **ថាមពលសកម្ម** ។

ដូច្នេះថាមពលសកម្មគឺជាថាមពលជាក់លាក់ណាមួយ ដើម្បីឱ្យប្រតិកម្មដំណើរការ ។ ថាមពលនេះត្រូវការដើម្បីបណ្តាច់សម្ព័ន្ធក្នុងអង្គធាតុប្រតិករមុនការករកើតសម្ព័ន្ធថ្មី ។

ដ្យាក្រាមខាងក្រោមបង្ហាញពីថាមពលសកម្មកម្មក្នុងប្រតិកម្មមួយ ។ ថាមពលសកម្មកម្មគឺ ដូចជារបាំង ដែលត្រូវតែឆ្លងកាត់មុនប្រតិកម្មអាចប្រព្រឹត្តឡើង ។

ជាទូទៅមុននិងអង្គធាតុប្រតិករបំលែងទៅជាផលិតផល គឺមានរបាំងនៃថាមពលមួយរាំងដែលអង្គធាតុប្រតិករត្រូវតែឆ្លងកាត់ ដើម្បីទៅជាផលិតផល ។ កម្ពស់នៃរបាំងនេះត្រូវបានកំណត់ដោយការរាលដាលនៃប្រតិកម្មគីមីហៅថា **ថាមពលសកម្ម** ។

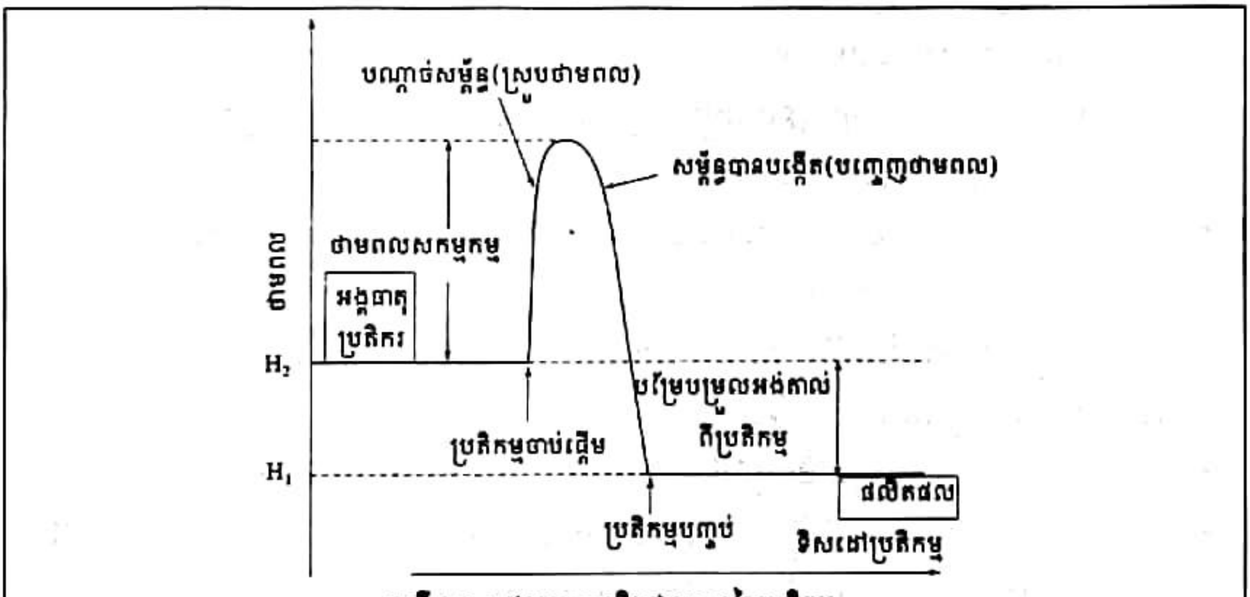

រូបទី 1.6 : ដ្យាក្រាមកម្រិតថាមពលនៃប្រតិកម្ម

8. ការសន្សំសំចៃថាមពល

ក្នុងឧស្សាហកម្ម ការសន្សំសំចៃថាមពលគឺជាការសំខាន់ ។ ប្រសិទ្ធភាពដ៏ធំធេងក្នុងការប្តូរថាមពលពីទម្រង់មួយទៅមួយលើឧបករណ៍សម្រាប់ដុតនិងឥន្ធនៈ ។ ដូចជាឧស្ម័នធម្មជាតិដែលសម្បូរទៅដោយឧស្ម័នមេតាន គឺជាឥន្ធនៈប្រសើរជាងឧស្ម័នពីធ្យូងថ្ម ពីព្រោះវាបញ្ចេញកម្តៅច្រើននៅពេល

គេដុតវា ។ 1 ម៉ូលឧស្ម័នមេតានត្រូវនឹងមាឌ 24ℓ នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់និងសម្ពាធ 1atm ផ្តល់ថាមពលកម្តៅបាន 890kJ ។ $CH_4(g) + 2O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) + 2H_2O(g) + 890kJ/mol$

កាលពីដើមក្នុងការរុករកប្រេង ឧស្ម័នធម្មជាតិដែលប្រមូលបានត្រូវដុតចោលទាំងស្រុង ។ បច្ចុប្បន្ននេះ គេប្រមូលវាជាមួយឧស្ម័នផ្សេងៗទៀត រួចធ្វើវាឱ្យទៅជាអង្គធាតុរាវដោយការបញ្ចុះសីតុណ្ហភាពដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការរក្សាទុកជា L.P.G (ឧស្ម័នប្រេងកាតរាវ) ។

មេរៀនសង្ខេប

- ថាមពលបានមកពីបម្រែបម្រួលក្នុងប្រតិកម្មគីមីអាចលំនាំស្រូបឬបញ្ចេញកម្តៅ ។
- ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅបញ្ចេញថាមពលទៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ដូច្នេះអង់តាល់ពីរបស់ផលិតផលតូចជាងអង់តាល់ពីរបស់អង្គធាតុប្រតិករ (ΔH អវិជ្ជមាន) ។
- ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅទទួលថាមពលពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ដូច្នេះ អង់តាល់ពីរបស់ផលិតផលធំជាងអង់តាល់ពីរបស់អង្គធាតុប្រតិករ (ΔH វិជ្ជមាន) ។
- ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅទាក់ទងនឹងកំណើនសីតុណ្ហភាពមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ចំណែកប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅទាក់ទងនឹងតំហាយសីតុណ្ហភាពមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។
- បណ្តាច់សម្ព័ន្ធជាលំនាំស្រូបកម្តៅ ។ ចំណែកការបង្កសម្ព័ន្ធជាលំនាំបញ្ចេញកម្តៅ ។
- បណ្តូរថាមពលសរុបក្នុងប្រតិកម្មគីមី គឺជាផលដកថាមពលនៃបណ្តាច់សម្ព័ន្ធនិងបង្កសម្ព័ន្ធ ។
- ប្រតិកម្មចំហេះនិងប្រតិកម្មបន្សាបជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ(ធ្យូងថ្ម ឧស្ម័នធម្មជាតិ អ៊ីដ្រូសែន និងប្រតិកម្មបន្សាបអាស៊ីត-បាស) ។
- គ្រប់ប្រតិកម្មបំបែកដោយកម្តៅមាន(កាបូណាត នីត្រាត និងអ៊ីដ្រុកស៊ីត) និងការរលាយច្រើនជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ។
- ចំហេះអ៊ីដ្រូសែនឱ្យផលជាទឹក ជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅខ្លាំង ហើយជាសក្តានុពលឥន្ធនៈសម្រាប់ប្រើទៅថ្ងៃអនាគត ។ អ៊ីដ្រូសែនបានមកពីអ៊ីដ្រូកាបួនិងទឹក ។
- ថាមពលចាំបាច់សម្រាប់ឱ្យប្រតិកម្មគីមីចាប់ផ្តើមដំណើរការហៅថា ថាមពលសកម្មកម្ម ។
- ថាមពលសកម្មកម្មត្រូវការដើម្បីបណ្តាច់សម្ព័ន្ធក្នុងអង្គធាតុប្រតិករមុនការកកើតឡើងនៃសម្ព័ន្ធថ្មី ។
- ឧស្ម័នធម្មជាតិសំខាន់ គឺមេតានដែលប្រើជាឥន្ធនៈសម្រាប់ចំហេះ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ដូចម្តេចដែលហៅថា ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ?
2. ដូចម្តេចដែលហៅថា ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ?
3. តើភាគច្រើនក្នុងប្រតិកម្មគីមី ជាប្រតិកម្មស្រូបឬប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ?

4. អ៊ីដ្រូសែនមានប្រតិកម្មជាមួយក្លរ ដើម្បីផលិតអ៊ីដ្រូសែនក្លរ

$H_2(g) + Cl_2(g) \longrightarrow 2HCl(g) \quad \Delta H < 0$

ក. តើសម្ព័ន្ធណាខ្លះបានផ្តាច់ក្នុងប្រតិកម្ម ?

ខ. តើសម្ព័ន្ធណាបានបង្កក្នុងប្រតិកម្ម ?

គ. ΔH នៃប្រតិកម្មគឺអវិជ្ជមាន ។ តើវាជាប្រតិកម្មស្រូប ឬបញ្ចេញកម្តៅ ?

5. ចំហេះម៉ាញេស្យូមក្នុងអុកស៊ីសែនឱ្យជាម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត

$2Mg(s) + O_2(g) \longrightarrow 2MgO(s) \quad \Delta H = -1200kJ$

តាមរយៈសមីការខាងលើ តើមានថាមពលប៉ុន្មានបានបញ្ចេញកាលណា :

ក. ចំហេះបាន 1 mol នៃម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត MgO ។

ខ. គេទទួលបានម៉ាញេស្យូមអុកស៊ីត MgO 20g ។

6. ចូរគូសសញ្ញា ✓ក្នុងប្រអប់ដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

ក. ក្នុងបម្រែបម្រួលទាំងនេះ តើណាមួយជាលំនាំបញ្ចេញកម្តៅ ?

☐ i. រំហួត ☐ ii. បំបែកដោយកម្តៅ

☐ iii. ដំណកដង្ហើម ☐ iv. ការរំលាយជាសូលុយស្យុង

ខ. ក្នុងបម្រែបម្រួលទាំងនេះ តើណាមួយជាលំនាំស្រូបកម្តៅ ?

☐ i. កំណក ☐ ii. បន្សាប

☐ iii. រស្មីសំយោគ ☐ iv. ចំហេះ

7. មេតានជាភាគផ្សំដ៏សំខាន់នៃឧស្ម័នធម្មជាតិ ។ ចំហេះមេតាន 1 mol ផ្តល់កម្តៅ 890kJ ។ គណនាកម្តៅដែលទទួលបានពីការដុតមេតាន 64g ? C = 12 , H = 1 ។

8. សមីការសម្រាប់បន្សុទ្ធដែកក្នុងឡស្លដែកគឺ

$Fe_2O_3(s) + 3CO(g) \longrightarrow 2Fe(s) + 3CO_2(g) \quad \Delta H = -27kJ$

តើមានបម្រែបម្រួលថាមពលកម្តៅប៉ុន្មានកើតឡើង ?

ក. បើគេទទួលបាន 1 ម៉ូលអាតូមដែក ?

ខ. បើគេប្រើកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតអស់ 168g ?

2 កម្ដៅប្រតិកម្ម

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ កំណត់និយមន័យសីតុណ្ហភាពនិងខ្នាតសីតុណ្ហភាព ។
- ❑ កំណត់និយមន័យកម្ដៅនិងខ្នាតកម្ដៅ ។
- ❑ចេះគណនាកម្ដៅម៉ាស ។
- ❑ បកស្រាយបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីប្រតិកម្ម អង់តាល់ពីកំណានិងអង់តាល់ពីចំហេះ ។
- ❑ ដោះស្រាយបញ្ហាដែលទាក់ទងនិងអង់តាល់ពី ។

1. កម្ដៅនិងសីតុណ្ហភាព

ចំពោះថាមពលកម្ដៅដែលស្រូប ឬបញ្ចេញក្នុងបម្រែបម្រួលគីមីនិងបម្រែបម្រួលរូបគេវាស់បាន ដោយប្រើឧបករណ៍កាឡូរីម៉ែត ។ ការសិក្សាពីកាឡូរីមាត្រ(ការវាស់បណ្ដូរកម្ដៅ)គឺអាស្រ័យទៅលើការយល់ដឹងជាមូលដ្ឋានអំពីកម្ដៅយថាប្រភេទនិងចំណុះកម្ដៅផងដែរ ។

អង្គធាតុប្រតិករត្រូវបានគេដាក់ចូលទៅក្នុងកាឡូរីម៉ែតបិទជិត ដែលជាជើងអ៊ីសូឡង់និងមានផ្ទុកនូវបរិមាណទឹកក្នុងនោះផង ។ ថាមពលកម្ដៅដែលបញ្ចេញ(ឬស្រូប) អំឡុងពេលប្រតិកម្មស្មើនិងថាមពលកម្ដៅបានស្រូប (ឬបញ្ចេញ)ដោយបរិមាណទឹកនៅក្នុងកាឡូរីម៉ែតនោះ ។ ដូច្នេះគេអាចកំណត់បរិមាណថាមពលកម្ដៅដែលទទួលបានតាមរយៈបម្រែបម្រួលសីតុណ្ហភាពរបស់ទឹក ។ ទិន្នន័យទទួលបានពីការពិសោធកាឡូរីម៉ែត គឺជាបម្រែបម្រួលសីតុណ្ហភាព ។ យើងមិនអាចវាស់ថាមពលកម្ដៅដោយផ្ទាល់បានទេ ប៉ុន្តែយើងអាចវាស់បម្រែបម្រួលសីតុណ្ហភាពបាន ។

បម្រែបម្រួល *កម្ដៅ* ជាការផ្លាស់ប្ដូរថាមពលកម្ដៅរវាងសារធាតុពីរនៅសីតុណ្ហភាពផ្សេងគ្នា ។ ហេតុដូចនេះហើយបានជាគេតែងតែនិយាយថាជាការចម្លងកម្ដៅពីអង្គធាតុក្ដៅទៅអង្គធាតុត្រជាក់ ។

សីតុណ្ហភាព ជារង្វាស់ថាមពលស៊ីនេទិចមធ្យមរបស់ភាគល្អិតនៃរូបធាតុ ។ បើថាមពលស៊ីនេទិចរបស់ភាគល្អិតក្នុងភាគសំណាកកាន់តែធំ នោះសីតុណ្ហភាពកាន់តែខ្ពស់មានន័យថាកាន់តែក្ដៅ ។

ក្នុងការគណនាគេប្រើមាត្រដ្ឋានសីតុណ្ហភាពជាអង្សាសេ (°C) និងអង្សាកែលវិន (K) ។

ទំនាក់ទំនងរវាងសីតុណ្ហភាពគិតជាអង្សាសេនិងអង្សាកែលវិនគឺ : K = 273.15 + °C

ក្នុងការគណនា គេយកតម្លៃ K = 273 + °C ។

លទ្ធភាពវាស់សីតុណ្ហភាពគឺសំអាងលើថាមពលដែលបានផ្ទេរ ។ បរិមាណថាមពលដែលផ្ទេរជាកម្ដៅវាស់គិតជាស៊ូល (J)

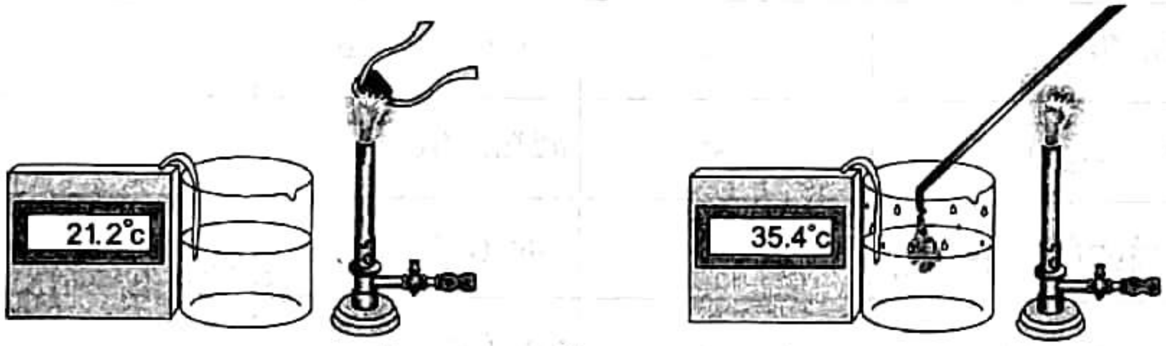

រូបទី 2.1 : បន្ទេរកម្ដៅពីវត្ថុមួយទៅវត្ថុមួយទៀត

កម្ដៅចាត់ទុកជាបន្ទេរថាមពលរវាងភាគសំណាកនៃរូបធាតុ ដោយសារតែភាពខុសគ្នានៃសីតុណ្ហភាពរបស់វា ។ សីតុណ្ហភាពរបស់ទឹកត្រជាក់ក្នុងកែវបែសែរកើនឡើង កាលណាគេដាក់វត្ថុដុតកម្ដៅមួយទៅក្នុងវា(រូប 2.1) ។ នៅពេលដែលសីតុណ្ហភាពរបស់ទឹកលែងប្រែប្រួលនោះ ថាមពលលែងមានបន្ទេរតទៅទៀតហើយ ។

2. កម្ដៅម៉ាស

បរិមាណថាមពល (កម្ដៅ) ដែលផ្ទេរទៅឱ្យមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញរបស់រូបធាតុវាអាស្រ័យទៅនឹងធម្មជាតិ ម៉ាស និងទំហំនៃរូបធាតុនោះ ។ ***ឧទាហរណ៍*** ដែក 1g កម្ដៅដល់ 100°C និងបញ្ចុះសីតុណ្ហភាពមកនៅត្រឹម 50°C ក្នុងកាឡូរីម៉ែតផ្ដល់ថាមពល 22.5J ទៅឱ្យទឹកជុំវិញ ។ ចំពោះប្រាក់ 1g វិញផ្ដល់ថាមពលតែ 11.8J ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នា ។ ភាពខុសគ្នានេះអាស្រ័យលើលទ្ធភាពនៃភាពខុសគ្នារបស់លោហៈទៅនឹងសម្រូបថាមពល ។

ដូច្នេះកម្ដៅម៉ាសជាបរិមាណថាមពលដែលត្រូវការដើម្បីឱ្យ 1g នៃសារធាតុនោះកើនសីតុណ្ហភាពបាន 1°C ។ ខ្នាតកម្ដៅម៉ាសគិតជាស៊ូលក្នុងមួយក្រាមក្នុងមួយអង្សាសេ(J/g °C) ឬគិតជាកាឡូរីក្នុងមួយក្រាមក្នុងមួយអង្សាសេ (Cal/g C) ។

តារាងទី 1 : កម្តៅម៉ាសរបស់សារធាតុមួយចំនួននៅ 25°C ឬ 298K

សារធាតុ	កម្តៅម៉ាស (J/g.K)	សារធាតុ	កម្តៅម៉ាស (J/g.K)
ទឹក (រាវ)	4.18	កាល់ស្យូម (រឹង)	0.647
ទឹក (រឹង)	2.06	កាបូនក្រាហ្វីត (រឹង)	0.709
ទឹក (ឧស្ម័ន)	1.87	ទង់ដែង (រឹង)	0.385
អាម៉ូញាក់ (ឧស្ម័ន)	2.09	មាស (រឹង)	0.129
បង់សែន (រាវ)	1.74	ដែក (រឹង)	0.449
អេតាណុល (រាវ)	2.44	បារត (រាវ)	0.140
អេតាណុល (ឧស្ម័ន)	1.42	សំណ (រឹង)	0.129
អាលុយមីញ៉ូម (រឹង)	0.897		

ក្នុងការគណនា C_p តាងកម្តៅម៉ាសនៅសម្ពាធ P q ជាថាមពលបាត់បង់ ឬចំណេញនៅសីតុណ្ហភាពប្រែប្រួលណាមួយ m ជាម៉ាសនៃភាគសំណាក ។ ΔT ជាបម្រែបម្រួលសីតុណ្ហភាពដើមនិងសីតុណ្ហភាពសម្រេច ។

$$C_p = \frac{q}{m \times \Delta T} \quad \text{ឬ} \quad q = C_p \times m \times \Delta T$$

ឧទាហរណ៍ : ភាគសំណាកកែវមានម៉ាស 4g ដុតកម្តៅពី 274K ដល់ 314K ។ សីតុណ្ហភាពកើនឡើង 40K គេរកឃើញថាមានការស្រូបថាមពលកម្តៅ 32J ។

ក. ចូររកកម្តៅម៉ាសរបស់កែវ ។

ខ. តើថាមពលរបស់ភាគសំណាកកែវប៉ុន្មានដែលនឹងកើនឡើង កាលណាគេកម្តៅវាពី 314K ដល់ 344K ។

✍ ដំណោះស្រាយ

បម្រាប់ : $m = 4g$, $\Delta T = 40K$, $q = 32J$

រក C_p គិតជា J/g.K

ក. កម្តៅម៉ាសរបស់កែវ $C_P = \frac{q}{m \times \Delta T}$

$$C_P = \frac{32J}{4g \times 40K} = 0.2J/g.K$$

ខ. ថាមពលភាគសំណាកកែវ កាលណាគេកម្តៅវាពី 314K ដល់ 344K

$$q = C_P \times m \times \Delta T$$

$$q = 0.2J/g.K \times 4g \times (344K - 314K) = 24J$$

លំហាត់អនុវត្តន៍

1. ចូរកំណត់កម្តៅម៉ាសរបស់រូបធាតុមួយ បើភាគសំណាក 35g ស្រូបកម្តៅ 48J កាលណាគេដុតកម្តៅពី 293K ដល់ 313K ។
2. ចូរគណនាសីតុណ្ហភាពសម្រេចរបស់ទឹកគិតជាអង្សាកែលវិន បើថាមពល 980J បានបន្ថែមទៅលើទឹក 6.2L នៅសីតុណ្ហភាព 291K ។ (សន្មតថាទឹក 1L = 1000g) ។

៣. អង់តាល់ពីប្រតិកម្ម (ΔH_{rxn})

បម្រែបម្រួលថាមពលកម្តៅប្រតិកម្មគីមីនៅសម្ពាធថេរហៅថាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី តាងដោយ ΔH ។ H ជាអង់តាល់ពី ហើយយើងមិនអាចវាស់តម្លៃអង់តាល់ពីនៃប្រព័ន្ធដោយផ្ទាល់បានទេ ។ ប៉ុន្តែយើងអាចវាស់បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីនៃប្រព័ន្ធបាន ។ អក្សរក្រិច Δ (ដែលតា) មានន័យថាបម្រែបម្រួល ។ ដូច្នេះ ΔH គឺជាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីដែលជាបរិមាណថាមពលស្រូបឬបញ្ចេញដោយប្រព័ន្ធ អំឡុងពេលដំណើរការប្រតិកម្មនៅសម្ពាធថេរ ។ បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី គឺជាផលសងនៃអង់តាល់ពីផលិតផលនិងអង់តាល់ពីរបស់អង្គធាតុប្រតិករ ។

សមីការបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីគឺ $\Delta H = H_{ផលិតផល} - H_{អង្គធាតុប្រតិករ}$

អង់តាល់ពីប្រតិកម្មឬកម្តៅប្រតិកម្ម គឺជាបរិមាណបន្ទេរថាមពលជាកម្តៅក្នុងអំឡុងពេលប្រតិកម្មគីមី ។ អង់តាល់ពីប្រតិកម្ម គឺជាភាពខុសគ្នារវាងថាមពលស្តុកទុករបស់អង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល ។

បើគេដុតល្បាយអ៊ីដ្រូសែននិងអុកស៊ីសែន គេទទួលបានទឹកនិងបញ្ចេញថាមពល ។ ប្រតិកម្មនេះបញ្ចេញកម្តៅ ហើយថាមពលរបស់ផលិតផល ទឹក ត្រូវតែតិចជាងថាមពលរបស់អង្គធាតុប្រតិករ ។

សមីការប្រតិកម្មរវាងអ៊ីដ្រូសែននិងអុកស៊ីសែនគឺ

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g) + 483.6kJ \qquad (1)$$

តាមប្រតិកម្ម 2 ម៉ូលឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនមានប្រតិកម្មជាមួយ 1 ម៉ូលឧស្ម័នអុកស៊ីសែនឱ្យផលជា 2 ម៉ូល ចំហាយទឹកនិងបញ្ចេញកម្តៅ 483.6kJ ។ សមីការខាងលើជាប្រភេទសមីការទែម៉ូគីមី ដែលទាក់ទងទៅនិងបរិមាណថាមពលដែលបញ្ចេញ ឬស្រូបក្នុងអំឡុងពេលប្រតិកម្ម ។ បរិមាណថាមពលកម្តៅដែលបញ្ចេញ អាស្រ័យលើទំហំរបស់អង្គធាតុប្រតិករ ឬផលិតផល ។ បរិមាណថាមពលដែលបញ្ចេញក្នុងអំឡុងពេលកំណើទឹកពី H_2 និង O_2 គឺសមាមាត្រទៅនិងបរិមាណទឹកដែលកកើត ។

ប្រសិនបើយើងគុណសមីការ(1)និង(2) យើងបាន

$$4H_2(g) + 2O_2(g) \longrightarrow 4H_2O(g) + 2\times(483.6kJ) \quad (2)$$

ប្រសិនយើងចែកសមីការ (1) និង (2) យើងបាន

$$H_2(g) + \frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow H_2O(g) + 241.8kJ \quad (3)$$

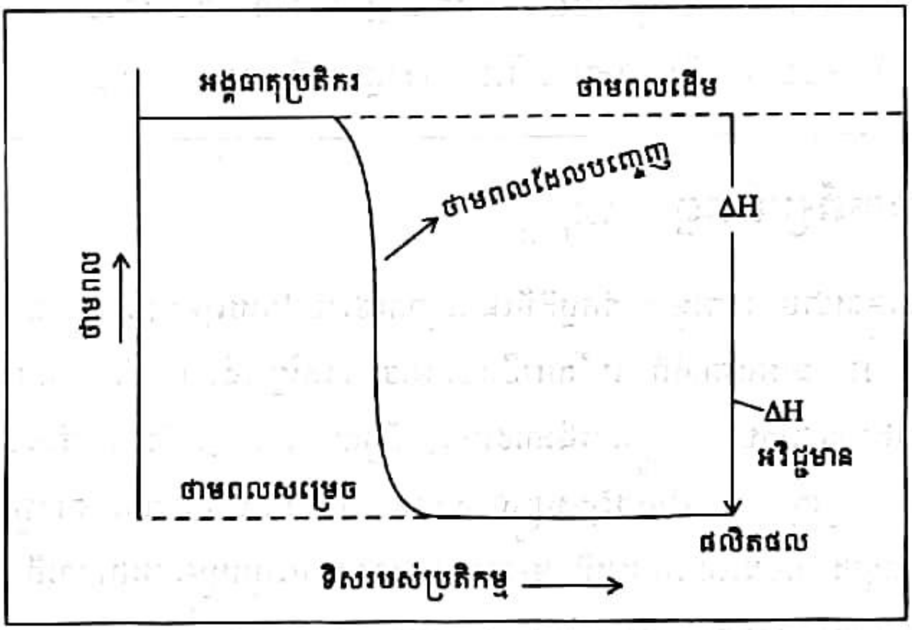

រូបទី 2.2 : ប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ

ប្រតិកម្មច្រាសនៃ (1) ,(2) និង(3) ជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ព្រោះផលិតផលមានថាមពលខ្ពស់ជាងអង្គធាតុប្រតិករ ។ ការបំបែកចំហាយទឹកជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ។ បរិមាណថាមពលដែលស្រូបដោយម៉ូលេគុលទឹកដើម្បីបំបែកទៅជាអ៊ីដ្រូសែននិងអុកស៊ីសែនស្មើនិងបរិមាណថាមពលបញ្ចេញកាលណាធាតុបានចូលផ្សំគ្នាទៅជាទឹក ។ $2H_2O(g) + 483.6kJ \longrightarrow 2H_2(g) + O_2(g)$

ភាពរូបរបស់អង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផលមានសារៈសំខាន់ណាស់ក្នុងសមីការទែម៉ូគីមី ព្រោះវាមានឥទ្ធិពលជាសរុបលើបរិមាណប្រែប្រួលថាមពល ។ ***ឧទាហរណ៍*** ថាមពលត្រូវការសម្រាប់ការបំបែកទឹកត្រូវតែធំជាង 483.6kJ ប្រសិនបើយើងចាប់ផ្តើមពីទឹកកក ព្រោះគេត្រូវការថាមពលបន្ថែមទៀតសម្រាប់រំលាយទឹកកកឱ្យទៅជាអង្គធាតុរាវ រួចទៅជាចំហាយ ។

ជាទូទៅសមីការទែម៉ូគីមីត្រូវបានសរសេរដោយការកំណត់តម្លៃ ΔH ជាជាងការសរសេរថាមពលជាមួយអង្គធាតុប្រតិករ ឬផលិតផល ។

បើ ΔH អវិជ្ជមាននោះ មានប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ដោយប្រព័ន្ធបាត់បង់ថាមពល ។ ដូច្នេះ សមីការទែម៉ូគីមីនៃប្រតិកម្មកំណពីរម៉ូលចំហាយទឹក ពីធាតុផ្សំរបស់វាគឺ

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(g) \qquad \Delta H = -483kJ$$

បើ ΔH វិជ្ជមាននោះ ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ ព្រោះប្រព័ន្ធចំណេញថាមពល ។ ដូច្នេះ ប្រតិកម្មបំបែកដោយកម្តៅពីរម៉ូលចំហាយទឹកអាចសរសេរ :

$$2H_2O(g) \longrightarrow 2H_2(g) + O_2(g) \qquad \Delta H = +483.6kJ$$

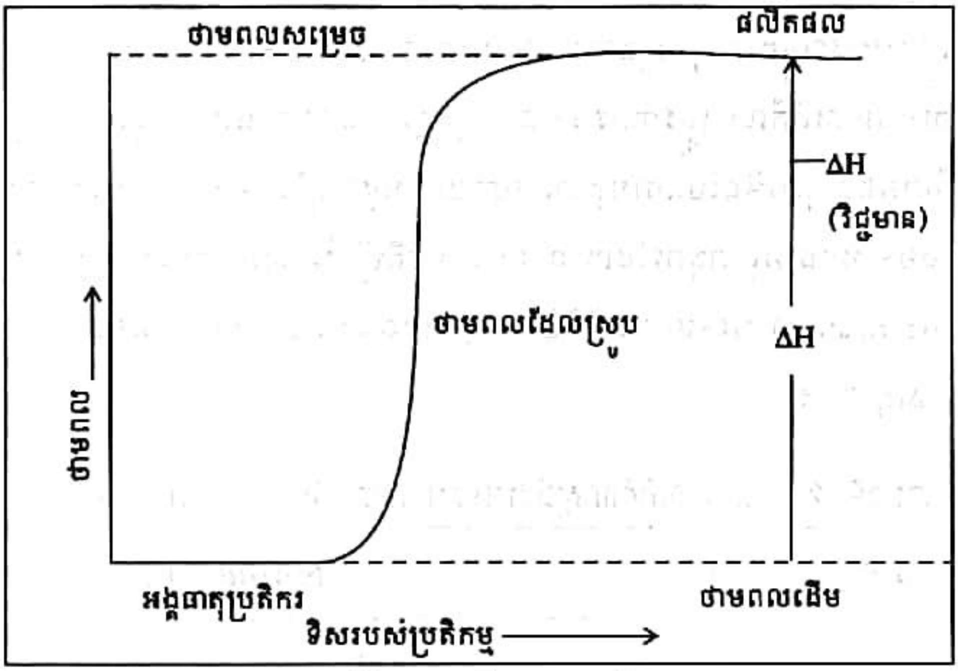

រូបទី 2.3 : ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ

រូបទី 2.3 បង្ហាញថាថាមពលដើមរបស់អង្គធាតុប្រតិករទាបជាងថាមពលសម្រេចរបស់ផលិតផល ។ ក្នុងករណីនេះ ΔH វិជ្ជមាន ។

វិធាន : ត្រូវចងចាំដូចតទៅនៅពេលប្រើសមីការទែម៉ូគីមី

- មេគុណក្នុងលំនឹងសមីការទែម៉ូគីមីប្រាប់ពីចំនួនម៉ូលរបស់អង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល ប៉ុន្តែមិនមែនជាចំនួនម៉ូលេគុលទេ ។
- ភាពរូបរបស់អង្គធាតុប្រតិករ ឬផលិតផលដែលទាក់ទងមានសារៈសំខាន់ ។

- បណ្តូរថាមពលបង្ហាញដោយសមីការទែម៉ូគីមី គឺសមាមាត្រដោយផ្ទាល់ទៅនិងចំនួនម៉ូលរបស់សារធាតុដែលរងបម្រែបម្រួល ។ *ឧទាហរណ៍* បើ2 ម៉ូលទឹកបំបែក ត្រូវការថាមពលគឺ 483.6kJ ច្រើនជាងពីរដងនៃការបំបែកសម្រាប់ 1 ម៉ូលទឹក ។
- តម្លៃបម្រែបម្រួលថាមពល ΔH មិនជះឥទ្ធិពលជាសំគាល់ដល់ការប្រែប្រួលសីតុណ្ហភាពទេ ។

4. អង់តាល់ពីកំណ (ΔH_f)

កំណទឹកពីអ៊ីដ្រូសែននិងអុកស៊ីសែន គឺជាប្រតិកម្មបន្សំរបស់សមាសធាតុរបស់វាក្នុងភាពរូបស្តង់ដារ ។ ទិន្នន័យទែម៉ូគីមីត្រូវបានសរសេរជាអង់តាល់ពីសមាសភាពប្រតិកម្ម ។ អង់តាល់ពីកំណជាម៉ូល (kJ/mol) ជាបណ្តូរអង់តាល់ពីនៅពេលដែលមួយម៉ូលរបស់សមាសធាតុផលិតផលកើតឡើងពីអង្គធាតុប្រតិកររបស់វាក្នុងភាពរូបស្តង់ដារនៅសីតុណ្ហភាព 25°C និងសម្ពាធ 1 អាត់ម៉ូស្វែរ (atm) ។

ដោយអង់តាល់ពីកំណ ត្រូវបានវាស់នៅសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធបន្ទប់ ដូច្នេះភាពរូបស្តង់ដាររបស់ទឹក គឺជាអង្គធាតុរាវមិនមែនជាអង្គធាតុចំហាយ ឬអង្គធាតុរឹងទេ ។ ភាពរូបស្តង់ដាររបស់ដែក គឺជាអង្គធាតុរឹងមិនមែនជាអង្គធាតុរាវដែលរលាយទេ ។ ដើម្បីសំគាល់ភាពរូបស្តង់ដារគេប្រើនិមិត្តសញ្ញា " ° " និង f(formation) បន្ថែមទៅលើនិមិត្តសញ្ញាអង់តាល់ពី ΔH ។ ដូច្នេះអង់តាល់ពីកំណស្តង់ដារតាងដោយ ΔH_f^o " ។

តារាងទី 2 : អង់តាល់ពីកំណស្តង់ដារនៃសមាសធាតុមួយចំនួននៅ 1atm,25°C

សារធាតុ ΔH_f^ok(J/mol)		សារធាតុ $\Delta H_f^o \cdot$k(J/mol)	
Ag(s)	0	H_2O_2(l)	–187.6
AgCl(s)	–127.04	Hg(l)	0
Al(s)	0	I_2(s)	0
Al_2O_3(s)	–1669.8	HI(g)	25.94
Br_2(l)	0	Mg(g)	0
HBr(g)	–36.2	MgO(g)	–601.8
C (ក្រាភីត)	0	$MgCO_3$(s)	–1112.9
C (ពេជ្រ)	1.90	N_2(g)	0

$CO(g)$	−110.5	$NH_3(g)$	−46.3
$CO_2(g)$	−393.5	$NO(g)$	90.29
$Ca(s)$	0	$NO_2(g)$	33.2
$CaO(s)$	−635.6	$N_2O_4(g)$	9.66
$CaCO_3(s)$	−1206.9	$N_2O(g)$	81.56
$Cl_2(g)$	0	$O_2(g)$	0
$HCl(g)$	−92.3	$O(g)$	249.4
$Cu(s)$	0	$O_3(g)$	142.2
$CuO(s)$	−155.2	S (ប្រឡេឡូពីប៉ែត)	0
$F_2(g)$	0	$SO_2(g)$	−296.1
$HF(g)$	−268.61	$SO_3(g)$	−395.2
$H(g)$	218.2	$H_2S(g)$	−20.15
$H_2(g)$	0	$ZnO(s)$	−347.98
$H_2O(g)$	−241.8		
$H_2O(l)$	−285.8		

5. អង់តាល់ពីចំហេះ ΔH_c

ប្រតិកម្មចំហេះបង្កើតបរិមាណថាមពលជាសណ្ឋានពន្លឺនិងកម្តៅ កាលណាសារធាតុនោះចូលផ្សំជាមួយអុកស៊ីសែន ។ បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីដែលកើតឡើងក្នុងអំឡុងពេលចំហេះសព្វមួយម៉ូលរបស់សមាសធាតុហៅថា **អង់តាល់ពីចំហេះ** ។

ដើម្បីវាស់បរិមាណកម្តៅដែលបញ្ចេញពីចំហេះនៃសារធាតុណាមួយគេប្រើឧបករណ៍កាឡូរីម៉ែត (រូប 2.4) ។

យើងអាចវាស់កម្តៅចំហេះបាន ដោយដាក់សមាសធាតុដែលស្គាល់ម៉ាសក្នុងជើងធ្វើពីដែកថែបបិទជិតហៅថា កាឡូរីម៉ែតមានឧថេរ ។ ក្នុងកាឡូរីម៉ែតនេះមានផ្ទុកអុកស៊ីសែននិងមានសម្ពាធប្រមាណ 30atm ។ គេដាក់ជើងកាឡូរីម៉ែតនេះត្រាំក្នុងទឹកដែលមានម៉ាសជាក់លាក់ ។ ដាក់ភាគសំណាកក្នុងជើងកាឡូរីម៉ែតរួចគេដុតកម្តៅដោយចរន្តអគ្គិសនី ។ កម្តៅដែលកើតឡើងពីប្រតិកម្មចំហេះអាច

គណនាបានតាមរយៈកំណើនសីតុណ្ហភាពរបស់ទឹក ។ បន្ទាប់មកកម្តៅដែលភាយចេញត្រូវបានស្រូប ដោយទឹកនិងកាឡូរីម៉ែត ។

អង់តាល់ពីចំហេះ ត្រូវបានកំណត់ក្នុងមួយម៉ូលរបស់អង្គធាតុប្រតិករ ។ ចំណែកអង់តាល់ពីកំណា ត្រូវបានកំណត់ក្នុងមួយម៉ូលរបស់ផលិតផលនិងសារធាតុទាំងឡាយត្រូវស្ថិតក្នុងភាពរូបស្តង់ដារ ។

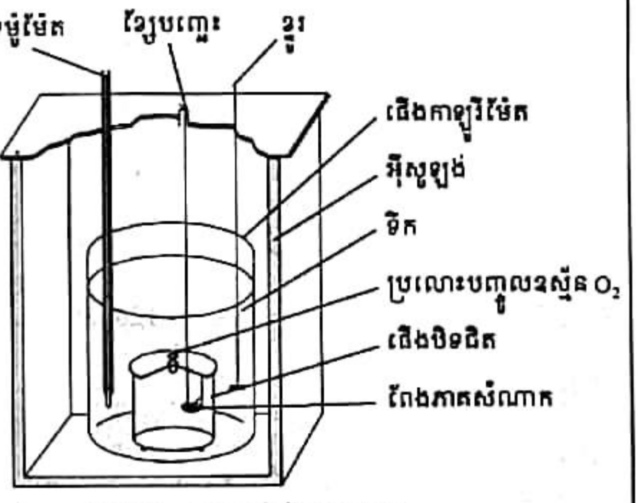

រូបទី 2.4 : រូបកាឡូរីម៉ែតមានឧវេរ

តារាងទី 3 : តម្លៃអង់តាល់ពីចំហេះរបស់អាហារនិងឥន្ធនៈមួយចំនួន

សារធាតុ	ΔH_C(kJ/g)	សារធាតុ	ΔH_C(kJ/g)
ផ្លែប៉ោម	–2	ដំឡូងបារាំង	–3
សាច់គោ	–8	ធ្យូងថ្ម	–35
ស្រាបៀរ	–1.5	ធ្យូង	–30
នំប៉័ង	–11	ប្រេងសាំង	–34
ប៊ឺរ	–34	កេរ៉ូសែន	–37
ស៊ុត	–6	ឧស្ម័នធម្មជាតិ	–50
ទឹកដោះគោ	–3	ឧស	–30

តារាងទី 4 : អង់តាល់ពីចំហេះរបស់ធាតុមួយចំនួន

សារធាតុ	រូបមន្ត	ភាពរូប	ΔH_C(kJ/(mol))
អ៊ីដ្រូសែន	H_2	g	– 285.8
ក្រាភីត	C	s	– 393.5
កាបូនម៉ូណូស៊ីត	CO	g	– 283.0
មេតាន	CH_4	g	– 890.8
អុកតាន	C_8H_{18}	l	– 5470.5

អាសេទីឡែន	C_2H_2	g	– 1301.1
អេតាណុល	C_2H_5OH	l	– 1366.8
គ្លុយកូស	$C_6H_{12}O_6$	s	– 2803.0

គួរយល់ដឹង : អនុវត្តអង់តាល់ពីចំហេះ

អាហារដែលយើងបរិភោគត្រូវបំបែកដោយក្រុមកុំផ្លិចម៉ូលេគុលជីវៈ ហៅថាអង់ស៊ីមនិងថាមពលដែលបញ្ចេញផ្តល់ឱ្យសារពាង្គកាយសម្រាប់ការលូតលាស់ ។ បណ្តូរអង់តាល់ពី សរុបសម្រាប់ការបំលែងគ្លុយកូសទៅជាកាបូនឌីអុកស៊ីតនិងទឹក តាមរយៈប្រតិកម្មចំហេះក្នុងសារពាង្គកាយតាងដោយ

$$C_6H_{12}O_6(s) + 6O_2(g) \longrightarrow 6CO_2(g) + 6H_2O(l) \qquad \Delta H = -2801(kJ/\ mol)$$

៦. ការគណនាអង់តាល់ពីប្រតិកម្ម

ជាទូទៅអង់តាល់ពីប្រតិកម្មត្រូវបានគណនាតាម**ច្បាប់ហេស្ស**(Hess's law) ។ បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីសរុបក្នុងប្រតិកម្មស្មើនឹងផលបូកបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីដំណាក់កាលនីមួយៗក្នុងលំនាំ ។ ថាមពលខុសគ្នារវាងអង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល មិនអាស្រ័យលើការផ្លាស់ប្តូរគ្នាពីមួយទៅមួយទៀតទេ ។ ដើម្បីវាស់អង់តាល់ពីប្រតិកម្មឱ្យបានត្រឹមត្រូវ គេអាចបញ្ចូលគ្នានូវការគណនាអង់តាល់ពីប្រតិកម្មដែលពិបាក ឬមិនអាចធ្វើទៅបានឱ្យទៅជាការអាចគណនាបាន ។

ក្នុងការបង្ហាញរបៀបអនុវត្តន៍ច្បាប់ហេស្ស យើងត្រូវប្រើការគណនាតាមរយៈអង់តាល់ពីកំណ ។

ឧទាហរណ៍ *:* គណនាអង់តាល់ពីប្រតិកម្មកំណមេតានពីធាតុកាបូន (ក្រាភីត) និងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែននៅសីតុណ្ហភាព 25°C ។

$$C_{(s)} + 2H_2(g) \longrightarrow CH_4(g) \qquad \Delta H_f^\circ = ?$$

ដើម្បីគណនាបណ្តូរអង់តាល់ពីនៃប្រតិកម្មនេះ យើងប្រើប្រតិកម្មចំហេះនៃធាតុកាបូន អ៊ីដ្រូសែន និងឧស្ម័នមេតានដូចខាងក្រោម

$$C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \qquad \Delta H_C^\circ = -393.5kJ \qquad (1)$$

$$H_2(g) + \frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow H_2O(l) \qquad \Delta H_C^\circ = -285.8kJ \qquad (2)$$

$$CH_4(g) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) + 2H_2O(l) \qquad \Delta H_C^\circ = -890.8kJ \qquad (3)$$

តាមគោលការណ៍ទូទៅ គេអាចអនុវត្តដូចខាងក្រោម ៖

- បើប្រតិកម្មច្រាសត្រូវប្តូរ សញ្ញា ΔH
- គុណសមីការនិងចំនួនពិតមិនសូន្យណាមួយក្នុងករណីចាំបាច់ ។ តម្លៃ ΔH ក៏ត្រូវគុណនិងចំនួនពិតនោះដែរ ។
- បូកសមីការនីមួយៗបញ្ចូលគ្នាដើម្បីបានសមីការទែម៉ូគីមីមួយត្រឹមត្រូវតាមដែលគេចង់បាន ។

ដូច្នេះក្នុងករណីសមីការ (3) យើងនឹងធ្វើចម្រាសវានិងប្តូរសញ្ញា ΔH អវិជ្ជមានទៅជាវិជ្ជមានដូចសមីការ (4) ខាងក្រោម ។

$$CO_2(g) + 2H_2O(l) \longrightarrow CH_4(g) + 2O_2(g) \qquad \Delta H^\circ = +890.8kJ \qquad (4)$$

ចំពោះសមីការ (2) យើងត្រូវគុណនិងចំនួន 2 យើងនឹងបានសមីការថ្មីដូចខាងក្រោម

$$2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(l) \qquad \Delta H^\circ_C = 2 \times (-285.8KJ) \qquad (5)$$

បន្ទាប់មកយើងបូកសមីការ (1) , (4) និង (5) យើងបាន

$$C(s) + \cancel{O_2(g)} \longrightarrow \cancel{CO_2(g)} \qquad \Delta H^\circ_C = -393.5kJ$$

$$\cancel{CO_2(g)} + \cancel{2H_2O(g)} \longrightarrow CH_4(g) + \cancel{2O_2(g)} \qquad \Delta H^\circ = +890.8kJ$$

$$2H_2(g) + \cancel{O_2(g)} \longrightarrow \cancel{2H_2O(l)} \qquad \Delta H^\circ_C = 2 \times (-285.8kJ)$$

$$C(s) + 2H_2(g) \longrightarrow CH_4(g) \qquad \Delta H^\circ_f = -74.3KJ$$

តាមច្បាប់ហេសអាចឱ្យគេគណនាអង់តាល់ពីកំណមេតានបានដែលអង់តាល់ពីអង្គធាតុប្រតិករនិងផលិតផល គឺមិនអាស្រ័យលើផ្លូវដែលប្រតិកម្មប្រព្រឹត្តទៅនៃប្រតិកម្មទេ ។

ដូច្នេះអង់តាល់ពីប្រតិកម្ម ដែលយើងចង់បានអាចគណនាដោយប្រើអង់តាល់ពីកំណរបស់សារធាតុទាំងឡាយក្នុងប្រតិកម្ម ដោយមិនចាំបាច់ស្គាល់អ្វីៗដែលប្រតិកម្មនឹងកើតមានឡើយ ។

ក្នុងការគណនាលេខយើងអាចប្រើសមីការទូទៅសម្រាប់គណនាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីតាមរូបមន្ត : $\Delta H^\circ = \Sigma[(\Delta H^\circ_f\ (P)) \times n_P] - \Sigma[(\Delta H^\circ_f\ (R)) \times n_R]$

ដែល Σ : ផលបូក   P :ផលិតផល

n_P : ចំនួនម៉ូលផលិតផល   R :អង្គធាតុប្រតិករ

η_R : ចំនួនម៉ូលអង្គធាតុប្រតិករ

ឧទាហរណ៍ : គណនាអង់តាល់នៃប្រតិកម្មចំហេះឧស្ម័នអាសូតម៉ូណូអុកស៊ីតឱ្យជាឧស្ម័នអាសូតឌីអុកស៊ីតតាមសមីការ $NO(g) + \frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow NO_2(g)$, $\Delta H = ?$

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការប្រតិកម្មកំណនៃសារធាតុនីមួយៗ

$\frac{1}{2}N_2(g)+\frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow NO(g) \quad \Delta H_f^\circ = +90.29kJ \quad (1)$

$\frac{1}{2}N_2(g)+O_2(g) \longrightarrow NO_2(g) \quad \Delta H_f^\circ = +33.2kJ \quad (2)$

យើងចង់ឱ្យ NO ជាអង្គធាតុប្រតិករ ។

ដូច្នេះ ចម្រាសនៃសមីការ(1) យើងអាចសរសេរ

$NO(g) \longrightarrow \frac{1}{2}N_2(g)+\frac{1}{2}O_2(g) \quad \Delta H^\circ = -90.29kJ$

សមីការ (2) គឺ $\frac{1}{2}N_2(g)+O_2(g) \longrightarrow NO_2(g) \quad \Delta H_f^\circ = +33.2kJ$

តុល្យសមីការ $NO(g)+\frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow NO_2(g) \quad \Delta H^\circ = -57.1kJ$

ដូច្នេះ $\Delta H^\circ = -57.1kJ$

យើងអាចប្រើទំនាក់ទំនង $\Delta H^\circ = \Sigma(\Delta H_f^\circ(P)\times n_P)-\Sigma(\Delta H_f^\circ(R)\times n_R)$ ដើម្បីផ្ទៀងផ្ទាត់តាមច្បាប់ហេស្សដែល

$\Delta H_f^\circ(NO(g)) = 90.29kJ$, $\Delta H_f^\circ(O_2(g)) = 0$, $\Delta H_f^\circ(NO_2(g)) = 33.2kJ$ ។

យើងបាន $\Delta H^\circ = [\Delta H_f^\circ NO_2(g)\times 1mol]-\left[(\Delta H_f^\circ\ NO(g)\times 1mol)+\left(\Delta H_f^\circ O_2(g)\times\frac{1}{2}mol\right)\right]$

$\Delta H^\circ = 33.2kJ-90.29kJ = -57.1kJ$

លំហាត់អនុវត្តន៍

1. គណនាអង់តាល់ពីប្រតិកម្មចំហេះឧស្ម័នមេតានដើម្បីបានជា$CO_2(g)$ និង$H_2O(l)$
2. កាបូនអាចបង្កើតសណ្ឋានខុសគ្នាពីរយ៉ាង: ទី1 មានលក្ខណៈទន់ជារូបធាតុពណ៌ខ្មៅគេប្រើជាបណ្តូលខ្មៅដៃឬហៅថាក្រាភីត និងទី2 មានលក្ខណៈរឹង ភ្លឺ ដែលគេស្គាល់ថាជាពេជ្រ ។ គណនា ΔH° សម្រាប់ការបំលែងពីក្រាភីតទៅពេជ្រតាមសមីការដូចតទៅ

$C(s)_{(ក្រាភីត)} \longrightarrow C(s)_{(ពេជ្រ)}$

គេឱ្យ : $C(s)_{(ក្រាភីត)} + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \quad \Delta H_C^\circ = -394kJ$

$C(s)_{(ពេជ្រ)} + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \quad \Delta H_C^\circ = -396kJ$

7. ការកំណត់អង់តាល់ពីកំណ

កាលណាកាបូនឆេះក្នុងអុកស៊ីសែនដែលមានបរិមាណមិនគ្រប់គ្រាន់ គេទទួលបានកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត ។ ក្នុងប្រតិកម្មនេះ កាបូនប្រហែលជាធ្វើអុកស៊ីតកម្មទៅជាកាបូនឌីអុកស៊ីត បន្ទាប់មកកាបូនឌីអុកស៊ីតមួយផ្នែកធ្វើរេដុកម្មជាមួយកាបូនទៅជាកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត ។ ប្រតិកម្មទាំងពីរនេះកើតឡើងឯកឯង យើងទទួលបានល្បាយ CO_2 និង CO ។ ប៉ុន្តែប្រតិកម្មរវាងកាបូនជាមួយអុកស៊ីសែនឱ្យផលជាកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីតមិនមែនជាប្រតិកម្មដោយផ្ទាល់ទេ ។ គេអាចវាស់អង់តាល់ពីកំណររបស់ឧស្ម័ន CO(g) ពី C(s) និង O_2(g) តាមរយៈសមីការ

$$C(s)+\frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow CO(g) \qquad \Delta H^\circ_f = ?$$

ដោយស្គាល់តម្លៃអង់តាល់ពីកំណររបស់កាបូនឌីអុកស៊ីតនិងអង់តាល់ពីចំហេះរបស់កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត គេអាចសរសេរ

$$C(s)+O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \qquad \Delta H^\circ_f = -393.5 kJ/mol \qquad (1)$$

$$CO(g)+\frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \qquad \Delta H^\circ_C = -283 kJ/mol \qquad (2)$$

បញ្ច្រាសសមីការទី 2 ព្រោះយើងត្រូវការ CO ជាផលិតផល ។ បន្ទាប់មកបូកសមីការទាំងពីរចូលគ្នា យើងបាន :

$$C(s)+O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \qquad \Delta H^\circ_f = -393.5 kJ/mol$$

$$CO_2(g) \longrightarrow CO(g)+\frac{1}{2}O_2 \qquad \Delta H^\circ_C = +283 kJ/mol$$

តុល្យសមីការ $C(s)+\frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow CO(g) \qquad \Delta H^\circ = -110.5 kJ/mol$

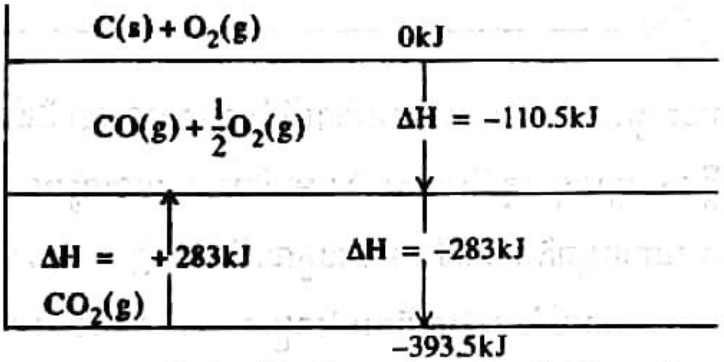

រូបទី 2.5 : ដ្យាក្រាមបង្ហាញពីអង់តាល់ពីប្រតិកម្មរបស់កាបូនឌីអុកស៊ីតនិងកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត

ឧទាហរណ៍ : គណនាអង់តាល់ពីកំណប៉ង់តាន (C_5H_{12}) ដោយប្រើតារាងអង់តាល់ពីកំណនិងអង់តាល់ពីចំហេះ ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ពីតារាងអង់តាល់ពីកំណើតនិងចំហេះគេបាន :

$C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g)$ $\Delta H_f^\circ = -393.5kJ$

$H_2(g) + \frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow H_2O(l)$ $\Delta H_f^\circ = -285.8kJ$

$C_5H_{12}(g) + 8O_2(g) \longrightarrow 5CO_2(g) + 6H_2O(l)$ $\Delta H_C^\circ = -3536.6kJ$

រក ΔH_f° របស់ $5C(s) + 6H_2(g) \longrightarrow C_5H_{12}(g)$

អនុវត្តតាមច្បាប់ហេស្ស យើងអាចបញ្ចូលសមីការចូលគ្នា ។

ដើម្បីបាន C_5H_{12} ជាផលិតផល នោះយើងត្រូវបញ្ច្រាសសមីការចំហេះនៃ C_5H_{12} រួចដូរសញ្ញា ΔH_C° និងគុណសមីការកំណើ CO_2 នឹង 5 ។ បន្ទាប់មកគុណសមីការកំណើទឹកនឹង 6 យើងបាន

$5C(s) + 5O_2(g) \longrightarrow 5CO_2(g)$ $\Delta H_f^\circ = 5(-393.5kJ)$

$6H_2(g) + 3O_2(g) \longrightarrow 6H_2O(l)$ $\Delta H_f^\circ = 6(-285.8kJ)$

$5CO_2(g) + 6H_2O(l) \longrightarrow C_5H_{12}(g) + 8O_2(g)$ $\Delta H^\circ = +3536.6kJ$

តុល្យសមីការ $5C(s) + 6H_2(g) \longrightarrow C_5H_{12}(g)$ $\Delta H_f^\circ = -145.7kJ$

មេរៀនសង្ខេប

- ក្នុងបម្រែបម្រួលគីមីនិងបម្រែបម្រួលរូប ថាមពលស្រូបឬបញ្ចេញមានសណ្ឋាន ជាកម្ដៅ ។
- ដើម្បីវាស់ថាមពលរបស់សារធាតុណាមួយ គេប្រើឧបករណ៍កាឡូរីម៉ែតតាមរយៈការបណ្ដូរកម្ដៅ ។
- កម្ដៅគឺជាការផ្លាស់ប្ដូរថាមពលកម្ដៅរវាងសារធាតុពីរនៅសីតុណ្ហភាពផ្សេងគ្នា ។
- សីតុណ្ហភាពជារង្វាស់ថាមពលស៊ីនេទិចមធ្យមរបស់ភាគល្អិតនៃរូបធាតុ ។
- កម្ដៅម៉ាស (C_p) ជាបរិមាណកម្ដៅចាំបាច់ដើម្បីឱ្យ 1g នៃសារធាតុណាមួយកើនសីតុណ្ហភាព 1°C (ខ្នាត J/g.°C) ។ ម៉ាស $C_p = \frac{q}{m \times \Delta T}$ ($\Delta T = T_{\text{សម្រេច}} - T_{\text{ដើម}}$)
- បម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី ΔH គឺជាភាពខុសគ្នារវាងអង់តាល់ពីរបស់ផលិតផលនិងអង់តាល់ពីអង្គធាតុប្រតិករ : $\Delta H = H_{\text{ផលិតផល}} - H_{\text{អង្គធាតុប្រតិករ}}$
- អង់តាល់ពីកំណជាម៉ូល (ΔH_f°) ជាបណ្ដូរអង់តាល់ពី កាលណាមួយម៉ូលរបស់សមាសធាតុកើតឡើងពីធាតុផ្សំរបស់វាក្នុងភាពរូបស្តង់ដារ 25°C និង 1atm ។
- អង់តាល់ពីចំហេះ (ΔH_C) ជាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីដែលកើតឡើងកំលុងពេលប្រតិកម្មចំហេះសព្វរបស់មួយម៉ូលនៃសមាសធាតុ ។
- ប្រើច្បាប់ហេស្សដើម្បីគណនាអង់តាល់ពីប្រតិកម្មដែលទាក់ទងនឹងសមីការទែម៉ូគីមីមានដំណាក់កាលដូចតទៅ
    + បើប្រតិកម្មច្រាសនោះ សញ្ញា ΔH ត្រូវប្ដូរ
    + គុណសមីការនិងតម្លៃ ΔH ដោយចំនួនគត់មិនសូន្យក្នុងករណីចាំបាច់ ។
    + អនុវត្តន៍អង់តាល់ពីប្រតិកម្មចំហេះ
- អាហារដែលយើងបរិភោគត្រូវបំបែកដោយក្រុមកុំផ្លិចម៉ូលេគុលជីវៈហៅ " អង់ស៊ីម " និងថាមពលដែលបញ្ចេញផ្ដល់ឱ្យសារពាង្គកាយសម្រាប់ការលូតលាស់ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ដូចម្ដេចដែលហៅថាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី ?
2. ដូចម្ដេចដែលហៅថាអង់តាល់ពីប្រតិកម្ម ?
3. តើអ្វីទៅជាសារៈសំខាន់នៃច្បាប់ហេស្សទាក់ទងទៅនឹងការគណនាក្នុងទែម៉ូគីមី ?

4. គណនាថាមពលដែលស្រូបជាកម្តៅ កាលណាគេដុតដែក 75g ឱ្យកើនសីតុណ្ហភាពពី $22^{\circ}C$ ទៅ $28^{\circ}C$ ។

5. អ៊ីសូអុកតាន C_8H_{18} គឺជាភាគផ្សំដ៏សំខាន់ក្នុងប្រេងសាំង

ក. ដោយប្រើតម្លៃទែម៉ូគីមីដូចខាងក្រោម ចូរគណនាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីចំហេះមួយម៉ូលអ៊ីសូអុកតាន ។

$$H_2(g) + \frac{1}{2}O_2(g) \longrightarrow H_2O(g) \qquad \Delta H^{\circ} = -241.8kJ$$

$$C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) \qquad \Delta H^{\circ} = -393.51kJ$$

$$8C(s) + 9H_2(g) \longrightarrow C_8H_{18}(l) \qquad \Delta H^{\circ} = -224.13kJ$$

ខ. អ៊ីសូអុកតាន 3.78L មានម៉ាស 2.6kg ។ តើបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីនៃចំហេះអ៊ីសូអុកតាន 3.78L ស្មើប៉ុន្មាន ?

6. ភាគសំណាកអាលុយមីញ៉ូម 55g ត្រូវបានគេដំឡើងសីតុណ្ហភាពពី 22.4°C ដល់ 94.6°C ។ គណនាថាមពលចាំបាច់ដើម្បីដំឡើងសីតុណ្ហភាពដូចខាងលើ ។ (កម្តៅម៉ាសមើលតារាង 1)

7. ដើម្បីដំឡើងសីតុណ្ហភាពរបស់ឧស្ម័នអាម៉ូញាក់ 34.0g ពី 23°C ដល់ 24°C គេត្រូវការថាមពល 70.2J ។ ចូរគណនាកម្តៅម៉ាសរបស់អាម៉ូញ៉ាក់ ។

8. ក្នុងចំណោមប្រតិកម្មខាងក្រោម តើប្រតិកម្មណាជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅនិងប្រតិកម្មណាជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ :

ក. $C(s) + O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) - 393.51kJ$

ខ. $CH_4(g) + 2O_2(g) \longrightarrow CO_2(g) + 2H_2O(l) + 890.31kJ$

គ. $H_2O(g) \longrightarrow H_2O(l) + 44.02kJ$

ឃ. $CaCO_3\ (s) + 176kJ \longrightarrow CaO(s) + CO_2(g)$

9. អង់តាល់ពីកំណររបស់អេតាណុល (C_2H_5OH) គឺ −277kJ/mol នៅសីតុណ្ហភាព 298K ។ ចូរគណនាអង់តាល់ពីចំហេះមួយម៉ូលអេតាណុល ។ ឧបមាថាផលិតផលទទួលបានជា $CO_2(g)$ និង $H_2O(l)$ ។

10. គ្លុយកូស ($C_6H_{12}O_6$) មាន $\Delta H_f^{\circ} = -1263kJ$ ។ គណនាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពី កាលណាមួយម៉ូលរបស់គ្លុយកូសឆេះឱ្យជា $CO_2(g)$ និង $H_2O(l)$ ។

តម្លៃ $\Delta H_f^{\circ}\ (CO_2(g)) = -393.5kJ/mol$

$\Delta H_f^{\circ}\ (H_2O(l)) = -285.5kJ/mol$

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 4

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ក្នុងប្រអប់ខាងមុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

1. ឧស្ម័នធម្មជាតិងាយឆេះជាងឥន្ធនៈដទៃទៀតព្រោះ

☐ ក. បញ្ចេញកម្តៅច្រើន ☐ ខ. ជាឧស្ម័ន ☐ គ. គ្មានពណ៌ ☐ ឃ. មានដង់ស៊ីតេទាប

2. នៅពេលគេដុតឥន្ធនៈមានផ្ទុកធាតុស្ពាន់ធ័រ វាផ្តល់ឧស្ម័នបំពុលបរិយាកាសនិងបង្កភ្លៀងអាស៊ីតដែលជា

☐ ក. កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត ☐ ខ. កាបូនឌីអុកស៊ីត ☐ គ. ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត

☐ ឃ. ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត

3. ក្នុងចំណោមប្រតិកម្មខាងក្រោម តើប្រតិកម្មមួយណាជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ

☐ ក. $4K(s) + O_2(g) \longrightarrow 2K_2O(s)$

☐ ខ. $H_2(g) \longrightarrow 2H(g)$

☐ គ. $2NaOH(aq) + H_2SO_4(aq) \longrightarrow Na_2SO_4(aq) + 2H_2O(l)$

☐ ឃ. $2H_2(g) + O_2(g) \longrightarrow 2H_2O(l)$

4. មេតាន(CH_4) គឺជាធាតុផ្សំសំខាន់នៃឧស្ម័នធម្មជាតិ ។ ចំហេះមួយម៉ូលនៃមេតានផ្តល់កម្តៅ 890kJ ។ បើគេដុតមេតាន 64g នោះកម្តៅដែលបានផ្តល់ឱ្យគឺ ៖

☐ ក. 890kJ ☐ ខ. 1780kJ ☐ គ. 2670kJ ☐ ឃ. 3560kJ

5. តើក្រាហ្វណាមួយបង្ហាញពីប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ

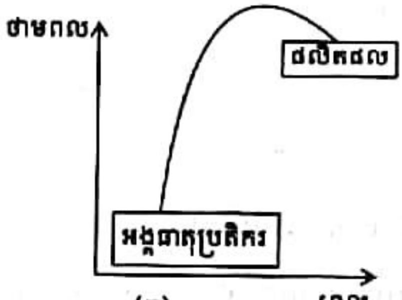

(ក)

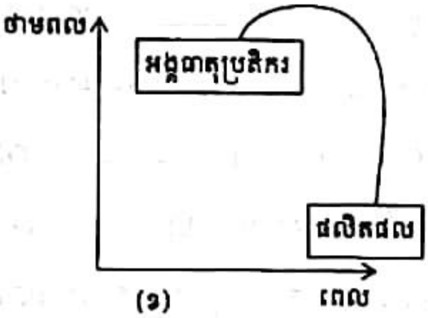

(ខ)

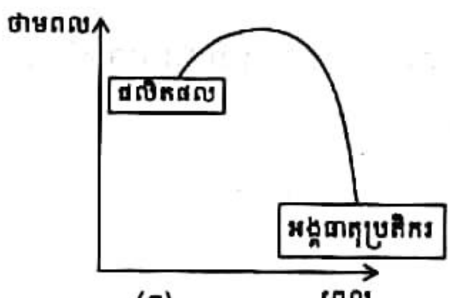

(គ)

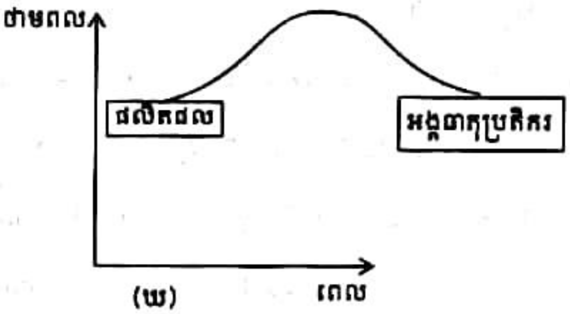

(ឃ)

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យបានត្រឹមត្រូវ

1. ប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅ . . . . កម្តៅ ។ សីតុណ្ហភាព . . . . មជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ផលិតផលមានថាមពល . . . . អង្គធាតុប្រតិករ ។ ΔH . . . . ។ ថាមពលដែលបញ្ចេញក្នុងបង្កសម្ព័ន្ធ . . . . ថាមពលស្រូបចូលសម្រាប់បណ្តាច់សម្ព័ន្ធ ។ ប្រតិកម្មបំបែកដោយកម្តៅ. . . . . .កម្តៅ ។ សីតុណ្ហភាព. . . . . .មជ្ឈដ្ឋានជុំវិញ ។ ផលិតផលថាមពល. . . . . .អង្គធាតុប្រតិករ ។ ΔH . . . . ។ ថាមពលដែលបញ្ចេញក្នុងបង្កសម្ព័ន្ធ . . . . .ថាមពលស្រូបចូលសម្រាប់បណ្តាច់សម្ព័ន្ធ ។

2. ពេលដែលសម្ព័ន្ធត្រូវបានផ្តាច់. . . . . ថាមពល ។ ផលិតផលមានថាមពល. . . . . .អង្គប្រតិករ ។

ពេលដែលសម្ព័ន្ធត្រូវបានបង្កើតឡើង . . . . ថាមពល ។ ផលិតផលមានថាមពល. . . . . .អង្គធាតុប្រតិករ ។

III. លំហាត់

1. កម្តៅចំហេះនៃអេតាន (C_2H_6) គឺ 1560kJ/mol ។ គណនាកម្តៅចំហេះសម្រាប់អេតាន 7.5g ។

2. ធាតុ X បានមកពីម៉ូលេគុល X_2 ។ ធាតុ X ប្រតិកម្មជាមួយធាតុ Y មកពីម៉ូលេគុល Y_2 ដើម្បីបានសមាសធាតុ XY តាមសមីការ : $X_2(g) + Y_2(g) \longrightarrow 2XY(g)$ ។

សម្ព័ន្ធ X–X និងសម្ព័ន្ធ Y–Y ជាសម្ព័ន្ធខ្សោយ ។ ប៉ុន្តែសម្ព័ន្ធ X–Y ជាសម្ព័ន្ធខ្លាំង ។

ក. តើប្រតិកម្មខាងលើជាប្រតិកម្មស្រូបកម្តៅឬបញ្ចេញកម្តៅ ?

ខ. ចូរគូរដ្យាក្រាមកម្រិតថាមពលសម្រាប់ប្រតិកម្មនេះ ។

គ. ជាឧទាហរណ៍ដូចជាប្រតិកម្មរវាងឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនជាមួយឧស្ម័នក្លរ ។ ចូរសរសេរសមីការតុល្យការនិងហៅឈ្មោះផលិតផលឧស្ម័នដែលទទួលបាន ។

3. មេតាណុល (CH_3OH) ជាវត្ថុរាវអាចប្រើជាឥន្ធនៈសម្រាប់ម៉ាស៊ីនមួយចំនួន ។ ចំហេះសព្វមួយម៉ូលនៃមេតាណុលផ្តល់កម្តៅ 715kJ

ក. ចូរសរសេរនិងថ្លឹងសមីការនេះ

ខ. ចូរគណនាកម្តៅដែលផ្តល់ដោយមេតាណុល កាលណាគេដុតវាចំនួន 400g

(C = 12 , H = 1 , O = 16)

4. សមីការសម្រាប់ទាញយកដែកពីឡស្លដែកគឺ

$Fe_2O_3(s) + 3CO(g) \longrightarrow 2Fe(l) + 3CO_2(g) \quad \Delta H = -27kJ$

គណនាថាមពលកម្តៅ កាលណា៖

ក. មួយម៉ូលដែកត្រូវបានបង្កើត

ខ. គេប្រើ 168g កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត (CO)

(Fe = 56 , O = 16 , C = 12)

5. ភាគសំណាកទឹក 446g ត្រូវបានគេដុតកម្តៅពី 8.50°C ដល់ 74.60°C ។ គណនាកម្តៅដែលស្រូបដោយទឹក ។ (កម្តៅម៉ាសទឹក $S = 4.184J/g \cdot °C$)

6. បន្ទះដែកមួយមានម៉ាស 869g ចុះត្រជាក់ពី 94°C មក 5°C ។ គណនាកម្តៅដែលត្រូវបញ្ចេញដោយលោហៈដែក (គិតជា kJ) ។ (កម្តៅម៉ាសដែកគឺ $S = 0.444J/g \cdot °C$)

7. មេតាណុល អេតាណុល និង n ប្រូប៉ាណុល គឺជាក្រុមអាល់កុល ។ នៅពេល 1g នៃសារធាតុទាំងនេះឆេះក្នុងខ្យល់កម្តៅរបស់វាត្រូវបានបញ្ចេញដូចខាងក្រោម

ក. មេតាណុល (CH_3OH) –22, 6kJ

ខ. អេតាណុល (C_2H_5OH) –29, 7kJ

គ. n ប្រូប៉ាណុល (C_3H_7OH) –33, 4kJ

ចូរគណនាកម្តៅចំហេះរបស់អាល់កុលទាំងនេះជា kJ/mol

ជំពូកទី 5

សមាសធាតុអសរីរាង្គ

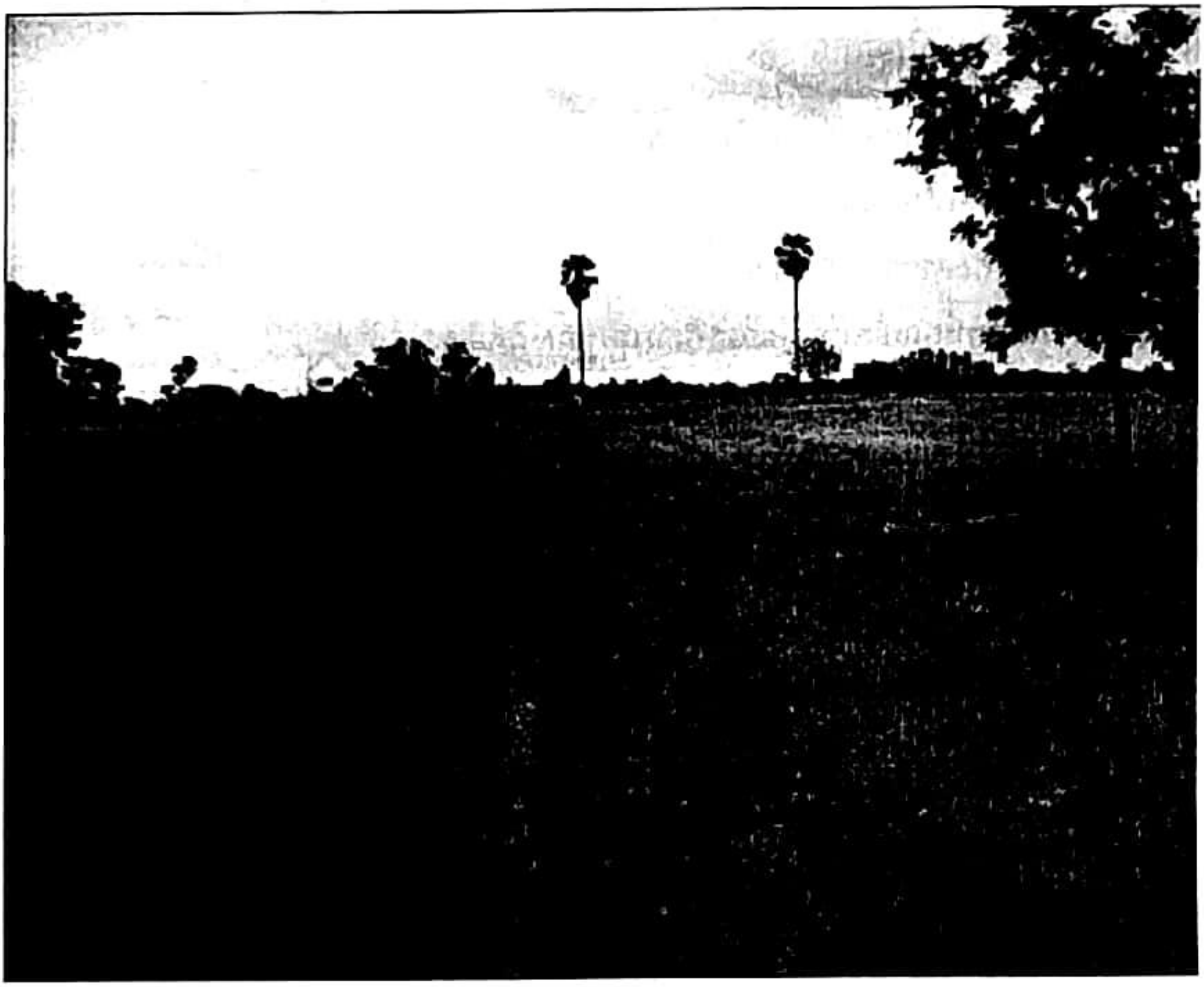

សមាសធាតុអសរីរាង្គមានគ្រប់ទីកន្លែង ដែលជាតម្រូវការសម្រាប់ការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់យើង ដូចជា ផលិតផលប្រើប្រាស់ក្នុងផ្ទះសម្បែង ឧសថស្ថាន ការដឹកជញ្ជូន ឥន្ធនៈសំយោគ អាគុយ ជីគីមីជាដើម ។

ឧស្សាហកម្មនៃគ្រប់ផលិតកម្មរបស់សារធាតុគីមីទាំងអស់ជាកត្តាចាំបាច់សម្រាប់អភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចសង្គមដូចជា ការទាញយកអាស៊ីតស៊ុលផួរិច កែវ ស៊ីម៉ង់ត៍ពីវត្ថុធាតុរ៉ែក្នុងធម្មជាតិ ។

មេរៀនទី

1 អាម៉ូញ៉ាក់

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ពន្យល់ពីលក្ខណៈទូទៅរបស់អាម៉ូញ៉ាក់ ។
- បកស្រាយពីទង្វើអាម៉ូញ៉ាក់ ។
- ប្រើជីអាសូតសម្រាប់ការដាំដុះ ។
- ពណ៌នាពីការបំពុលទឹកបណ្តាលមកពីការប្រើប្រាស់ជីគីមី ។

1. លក្ខណៈរបស់អាម៉ូញ៉ាក់

1.1. លក្ខណៈរូប

អាម៉ូញ៉ាក់ជាសមាសធាតុមួយនៃអាសូត (ក្នុងខ្យល់មានអាសូតប្រមាណ 78 % ជាមាឌ) ។ វាជាឧស្ម័នគ្មានពណ៌ មានក្លិនឈ្ងួល ឆ្អេះ មានម៉ាសម៉ូល $17g \cdot mol^{-1}$ និងមានចំណុចរំពុះ $-33.35°C$ ។

អាម៉ូញ៉ាក់មានលក្ខណៈជាបាសដោយបម្រែពណ៌ក្រដាសទួណឺសុលក្រហមទៅជាខៀវ ។

1.2. លក្ខណៈគីមី

ឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់ប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែនក្លរួឱ្យផលជាអាម៉ូញ៉ូមក្លរួ :

$$NH_3(g) + HCl(g) \longrightarrow NH_4Cl(s)$$

ពិសោធន៍តេស្តឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់

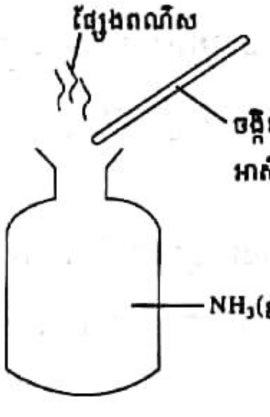

រូបទី 1.1 : តេស្តអាម៉ូញ៉ាក់

ក. ឧបករណ៍និងធាតុគីមី

ចង្កឹះកែវ ម៉ាសការពារក្លិននិងស្រោមដៃ សូលុយស្យុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចខាប់ ។

ខ. ដំណើរការពិសោធ

- ជ្រលក់ចង្កឹះកែវក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចខាប់ ។
- បើកគម្របដបសូលុយស្យុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ ។

- ដាក់ចង្កឹះកែវដែលបានជ្រលក់ក្នុងសូលុយស្យុងអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ក្បែរមាត់ដបសូលុយស្យុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ ។

សង្កេត : មានផ្សែងពណ៌សនិងមានកំណក្រាមពណ៌សជាប់លើចង្កឹះកែវ ។

សន្និដ្ឋាន: ក្រាមសគឺជាអាម៉ូញ៉ូមក្លរួ ។ ដូច្នេះក្នុងដបមានសូលុយស្យុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ ។

2. ផលិតអាម៉ូញ៉ាក់

ក. ក្នុងទីពិសោធន៍

គេអាចធ្វើអាម៉ូញ៉ាក់តាមរយៈសមីការ ៖

$$NH_4Cl(aq) + NaOH(aq) \longrightarrow NaCl(aq) + H_2O(l) + NH_3(g)$$

$$N_2(g) + 3H_2(g) \rightleftharpoons 2NH_3(g)$$

ខ. ក្នុងឧស្សាហកម្ម

អាម៉ូញ៉ាក់ត្រូវបានផលិតក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំតាមរយៈលំនាំហេប៊ើ ដែលរកឃើញដោយលោក Fritz Haber តាំងពីឆ្នាំ 1908 ។

ក្នុងលំនាំហេប៊ើ អាសូត និងអ៊ីដ្រូសែនត្រូវបានលាយបញ្ចូលគ្នាតាមសមាមាត្រ 1 :3 ។ អាសូតបានមកពីខ្យល់ និងអ៊ីដ្រូសែនបានមកពីក្រាគីងប្រេងកាត ដោយប្រើកាតាលីករដែកនៅសីតុណ្ហភាព 450°C និងសម្ពាធ 200atm ។

សមីការប្រតិកម្មផលិតអាម៉ូញ៉ាក់: $N_2(g) + 3H_2(g) \underset{2}{\overset{1}{\rightleftharpoons}} 2NH_3(g) \quad \Delta H = -184kg$

ប្រតិកម្មនេះជាប្រតិកម្មទៅមក ពេលមានលំនឹងគីមីគេនឹងទទួលបានល្បាយសារធាតុទាំងបី ។ ΔH អវិជ្ជមាន មានន័យថាប្រតិកម្មប្រព្រឹត្តទៅតាមទិសស្រប(ទិស 1)ជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្តៅ ។ ដូច្នេះកម្តៅត្រូវបានបញ្ចេញពេលដែលអាម៉ូញ៉ាក់កើតឡើង ។

ការបកស្រាយក្រាហ្វ

- បើសម្ពាធកាន់តែខ្ពស់ នោះភាគរយអាម៉ូញ៉ាក់នៅភាពលំនឹងកាន់តែច្រើន ។
- បើសីតុណ្ហភាពកាន់តែខ្ពស់ នោះភាគរយអាម៉ូញ៉ាក់នៅភាពលំនឹងកាន់តែតិច ។ (មើលរូបទី 1.2)
- ដើម្បីបង្កើនបរិមាណអតិបរមានៃអាម៉ូញ៉ាក់នៅភាពលំនឹងគេត្រូវតែបង្កើនសម្ពាធឱ្យខ្ពស់និងបន្ថយសីតុណ្ហភាពឱ្យទាប ។

ក្នុងការអនុវត្ត គេប្រើសម្ពាធខ្ពស់ប្រមាណ 200atm ដើម្បីទទួលបានអាម៉ូញ៉ាក់ច្រើន ប៉ុន្តែត្រូវចំណាយប្រាក់ច្រើន និងអាចប្រថុយនឹងគ្រោះថ្នាក់ ។

នៅលក្ខខណ្ឌទាំងនេះ គឺមានតែអាសូតនិងអ៊ីដ្រូសែន 15 % ប៉ុណ្ណោះចូលប្រតិកម្មជាមួយគ្នាបង្កើតអាម៉ូញ៉ាក់ ។ អាម៉ូញ៉ាក់ដែលទទួលបានគេត្រូវធ្វើឱ្យវាចុះត្រជាក់នៅសីតុណ្ហភាពទាប រួចវាកកក្លាយជាអង្គធាតុរាវ បន្ទាប់មកយកវាចេញ ។ ចំណែកអាសូតនិងអ៊ីដ្រូសែនដែលមិនបានចូលរួមប្រតិកម្មជាមួយគ្នាឱ្យវាឆ្លងកាត់កាតាលីករសារជាថ្មី (រូបខាងក្រោម) ។ ក្នុងការអនុវត្តបរិមាណអាសូតនិងអ៊ីដ្រូសែន 98 % បានក្លាយជាអាម៉ូញ៉ាក់ ។

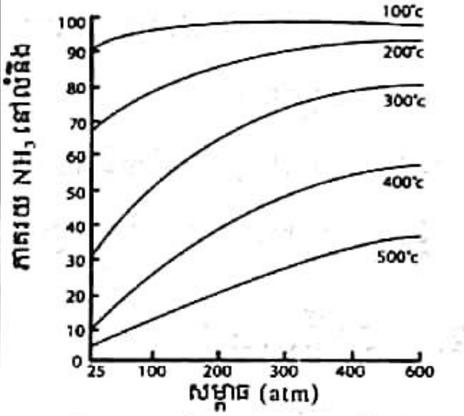

រូបទី 1.2 : បម្រែបម្រួលភាគរយនៃ NH_3

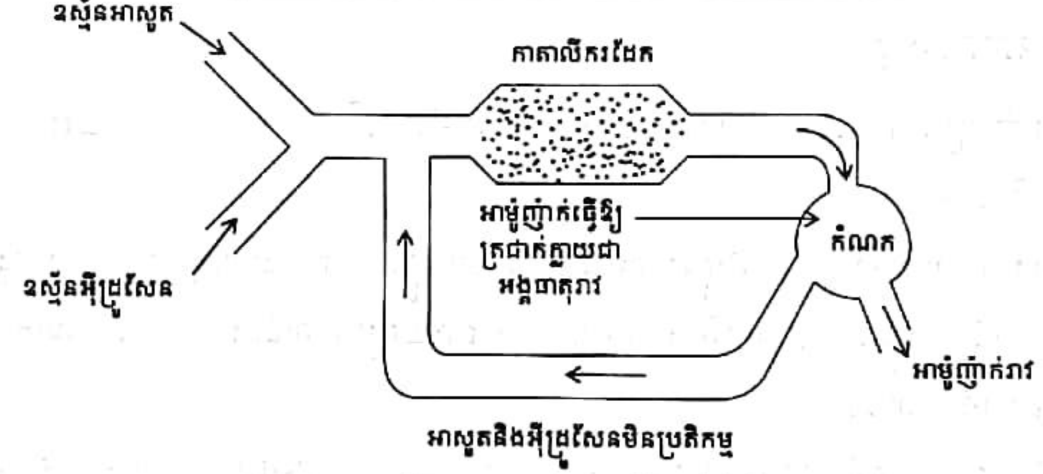

រូបទី 1.3 : ឧស្សាហកម្មផលិតអាម៉ូញ៉ាក់

3. ជីអាសូត

រុក្ខជាតិត្រូវការអាសូតដើម្បីបង្កើត ប្រូតេអ៊ីន ដែលជាតម្រូវការចាំបាច់សម្រាប់ការលូតលាស់ ។ ដូច្នេះជីអាសូតជួយបង្កើនប្រូតេអ៊ីនក្នុងរុក្ខជាតិដែលធ្វើឱ្យគ្រាប់ធញ្ញជាតិមានគុណភាពល្អ ។

ធញ្ញជាតិជាអាហារដូចជា ស្រូវ ពោត . . .លូតលាស់បានល្អដោយសារវាស្រូបយកសារធាតុចិញ្ចឹមក្នុងដី ។ សារធាតុចិញ្ចឹមទាំងនេះត្រូវបានបាត់បង់ ដោយរុក្ខជាតិស្រូបយក ។ បើគ្មានសារធាតុចិញ្ចឹមទាំងនេះបន្ថែមទេដីនឹងខ្សោះជីជាតិ ដែលជាហេតុធ្វើឱ្យទិន្នផលដំណាំថយចុះ ។ តែសារធាតុចិញ្ចឹមមួយចំនួនត្រូវបន្ថែមលើដីតាមបែបធម្មជាតិ ដោយសារផ្លេកបន្ទោរនិងនៅពេលដែលរុក្ខជាតិសត្វងាប់ពុកផុយ ។

កាលពីដើមឡើយកសិករប្រើប្រាស់ដីលើដី អាស្រ័យលើប្រភពអាសូតក្នុងធម្មជាតិ ។ បច្ចុប្បន្ន ដោយសារកំណើនប្រជាជនយ៉ាងលឿនក្នុងកំឡុងពីរសតវត្សកន្លងមកនេះ ដែលធ្វើឱ្យមានតម្រូវការ អាហារច្រើន ចំណែកឯធនធានអាសូតក្នុងធម្មជាតិកាន់តែអស់ទៅ ។

ជីជាសមាសធាតុគីមីមាន **សារធាតុចិញ្ចឹម** សម្រាប់ការលូតលាស់របស់រុក្ខជាតិ ។ ជីត្រូវបាន បន្ថែមទៅលើដី ដើម្បីឱ្យរុក្ខជាតិស្រូបនិងលូតលាស់បានល្អដែលធ្វើឱ្យកសិករអាចបង្កើនទិន្នផល ដំណាំ ។

ថ្មីៗនេះការផ្គត់ផ្គង់សូដ្យូមនីត្រាតពីធម្មជាតិមិនគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់តម្រូវការរបស់កសិករទេ ។ ដូច្នេះតម្រូវការសមាសធាតុអាសូតមានការកើនឡើងយ៉ាងខ្លាំង ។

ជីអាសូត : អាសូតបានស្រូបដោយរុក្ខជាតិជាសណ្ឋានអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតរលាយ ។ អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម រងអុកស៊ីតកម្មយ៉ាងរហ័សទៅជាអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតក្នុងដី ។ ដូច្នេះជីអាសូតជាសមាសធាតុដែលមានផ្ទុក អ៊ីយ៉ុងនីត្រាតឬអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម ។

តារាងសមាសធាតុអាសូតសំខាន់ៗ

សមាសធាតុ	រូបមន្ត	សំគាល់
អាម៉ូញ៉ាក់	NH_3	ជាឧស្ម័នមានភាគរយអាសូតច្រើនអាចចាក់ដោយផ្ទាល់ទៅក្នុងដី
អាម៉ូញ៉ូមនីត្រាត	NH_4NO_3	ផ្តល់អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម និងអ៊ីយ៉ុងនីត្រាត
អាម៉ូញ៉ូមស៊ុលផាត	$(NH_4)_2SO_4$	ផ្តល់អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម
អ៊ុយរ៉េ	$CO(NH_2)_2$	ប្រតិកម្មជាមួយទឹកឱ្យអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម

ការជ្រើសរើសជីអាសូត

កត្តាមួយចំនួនដែលត្រូវរិះគិតក្នុងការជ្រើសរើសជីអាសូតយកមកប្រើ

- តើវាបញ្ចេញអាសូតទៅឱ្យរុក្ខជាតិលឿនបែបណា?
- តើវាមានកម្រិតរលាយដូចម្តេច ?
- ភាគរយអាសូតដែលមាន
- តម្លៃក្នុងមួយគីឡូក្រាម

ជីនីត្រាតផ្តល់អ៊ីយ៉ុងនីត្រាតលឿនសម្រាប់រុក្ខជាតិ ។ វារលាយយ៉ាងរហ័សក្នុងទឹក ដូច្នេះវាងាយហូរតាមទឹកនៅពេលភ្លៀងខ្លាំង ដែលអាចបង្កការបំពុលទៅលើទឹកនៅក្បែរនោះ ។ ជីអាម៉ូញ៉ូមបញ្ចេញអាសូតទៅឱ្យរុក្ខជាតិ យឺតៗពីព្រោះអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូមដំបូងត្រូវរងអុកស៊ីតកម្មជាអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតសិន ។

ឧទាហរណ៍ទី 1 **:** គណនាភាគរយអាសូតជាម៉ាសក្នុងអាម៉ូញ៉ូមនីត្រាត (NH_4NO_3) ។

✍ ដំណោះស្រាយ

$$\%\text{ អាសូត} = \frac{2 \times 14}{[14 + 4 + 14 + (3 \times 16)]} \times 100 = 35\ \%$$

ឧទាហរណ៍ទី 2 **:** គណនាម៉ាសអាសូតក្នុង 500kg អាម៉ូញ៉ូមនីត្រាត ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ក្នុងឧទាហរណ៍ទី 1 គឺ : 100g NH_4NO_3 មានអាសូត 35g

ដូច្នេះ 500g NH_4NO_3 អាសូត Xg

ម៉ាសអាសូត $= \frac{35}{100} \times 500\text{kg} = 175\text{kg}$ ។

លំហាត់អនុវត្តន៍

អ៊ុយរ៉េជាជីអាសូត ។ បើក្នុងមួយហិចតាដីស្រែត្រូវការអាសូត 40kg ដើម្បីបង្កើនទិន្នផលស្រូវពីរតោន តើម៉ាសជីអ៊ុយរ៉េប៉ុន្មានគីឡូក្រាមសម្រាប់ដីស្រែមួយហិចតានេះ ។

អំណាន : ឥទ្ធិពលបាសលើដី

ដីកសិកម្មតែងតែក្លាយជាដីហិរសំបូរជាតិអាស៊ីត ។ លក្ខណៈអាស៊ីតនេះបណ្តាលមកពីការប្រើជីហួសហេតុឬភ្លៀងអាស៊ីត ។ ដើម្បីបន្សាបអាស៊ីតកសិករត្រូវបន្ថែមសមាសធាតុបាស ដូចជាកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត (កំបោរងាប់) ។ តាមសមីការប្រតិកម្មគីមី :

$$2NH_4NO_3 + Ca(OH)_2 \longrightarrow 2NH_3 + Ca(NO_3)_2 + H_2O$$

បញ្ហានេះធ្វើឱ្យបាត់បង់អាម៉ូញ៉ាក់និងអាសូតពីដី ។ ដូច្នេះកសិករត្រូវតែប្រុងប្រយ័ត្នជៀសវាងការបន្ថែមកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនិងជីអាម៉ូញ៉ូមទៅលើដីនៅពេលតែមួយ មិនដូច្នេះទេជីអាសូតនឹងបាត់បង់តាមខ្យល់ ។

4. បញ្ហាបំពុលដែលបណ្តាលមកពីជីគីមី

ជីអាសូតបានហូរចេញពីដីចូលក្នុងទន្លេបឹងបួដែលនៅក្បែរនោះ ដែលជាប្រភពបំពុលទឹក៖

- អាសូតអាចបង្កឱ្យមានជីជាតិក្នុងទឹក
- អាសូតអាចបន្ថែមអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតក្នុងទឹក (អ៊ីយ៉ុងនីត្រាតជាសារធាតុពុល) ។ នៅពេលដែលយើងផឹកទឹកដែលមានផ្ទុកអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតអាចបណ្តាលឱ្យមានជំងឺមហារីក ។ អំបិលអាម៉ូញ៉ូមក៏មានគ្រោះថ្នាក់ដែរដោយសារអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូមរងអុកស៊ីតកម្មជាអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតតាមរយៈបាក់តេរីក្នុងទឹក ។ ដូច្នេះគេមានការលំបាកដើម្បីយកអ៊ីយ៉ុងនីត្រាតទាំងស្រុងចេញពីទឹកម៉ាស៊ីនក្នុងអាងប្រព្រឹត្តិកម្ម ។

ការបំពុលទឹកបណ្តាលមកពីកសិករប្រើប្រាស់ជីលើសបរិមាណដីកំណត់លើដំណាំរបស់គាត់ ។ ក្នុងការលូតលាស់រុក្ខជាតិមិនអាចស្រូបយកអ៊ីយ៉ុងនីត្រាត និងអ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូមឱ្យអស់បានទេ ។ បន្ទាប់ពីភ្លៀងខ្លាំង ទឹកភ្លៀងបានហូរនាំអ៊ីយ៉ុងទាំងនេះចូលទៅក្នុងទន្លេបឹងបួធ្វើឱ្យមានការបំពុលទឹក ។

គេអាចការពារការបំពុលទឹកដែលបណ្តាលមកពីជី ដោយធ្វើការគណនាឱ្យបានត្រឹមត្រូវនូវបរិមាណជីដែលត្រូវបន្ថែមទៅលើដី តាមរយៈការត្រួតពិនិត្យកំហាប់អ៊ីយ៉ុងនីត្រាត និងកំហាប់អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូមក្នុងទឹកទន្លេ ឬបឹងដែលនៅក្បែរនោះ ។

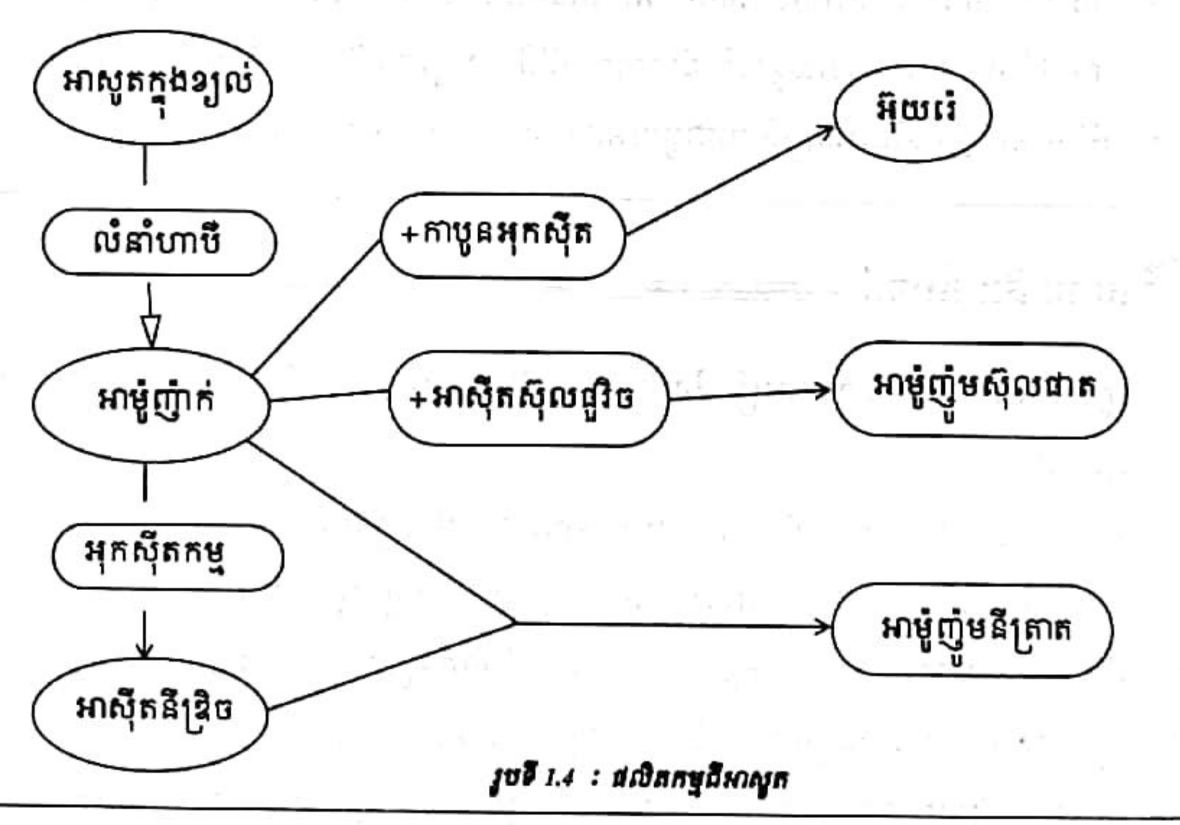

រូបទី 1.4 : ផលិតកម្មជីអាសូត

សង្ខេបមេរៀន

- អាសូតគឺជាធាតុបង្គសំខាន់នៃអាម៉ូញ៉ាក់ និងសមាសធាតុរបស់វា ។
- ប្រតិកម្មផលិតអាម៉ូញ៉ាក់ជាប្រតិកម្មទៅមក ។
- ក្នុងលំនាំហេប៊ើ អាសូត (បានមកពីខ្យល់) និងអ៊ីដ្រូសែន (បានមកពីក្រាតីញប្រេង) បានចូលផ្សំគ្នាឱ្យជាឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់ :

$$N_2(g) + 3H_2(g) \underset{450°C}{\overset{200atm}{\rightleftharpoons}} 2NH_3(g)$$

- ដើម្បីទទួលបានទិន្នផលខ្ពស់ក្នុងការផលិតអាម៉ូញ៉ាក់ គឺត្រូវការសម្ពាធខ្ពស់ 200atm និងសីតុណ្ហភាពទាប 450°C (ប្រតិកម្មនេះបញ្ចេញកម្ដៅ) និងដែកប្រើជាកាតាលីករ ដើម្បីបង្កើនល្បឿនប្រតិកម្ម ។
- ប្រើក្រដាសទូណឺសុលក្រហម សម្រាប់តេស្តអាម៉ូញ៉ាក់ដែលវាប្រែពណ៌ទៅជាខៀវ ។ តេស្តអាម៉ូញ៉ាក់ជាមួយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែនក្លរឱ្យផ្សែងពណ៌ស ។
- គេប្រើអាម៉ូញ៉ាក់ក្នុងឧស្សាហកម្មសម្រាប់ការផលិតជី ។ អាម៉ូញ៉ាក់រងអុកស៊ីតកម្មជាមួយអាស៊ីតនីទ្រិចឱ្យជាអាម៉ូញ៉ូមនីត្រាត ។
- ការប្រើបរិមាណជីគីមីលើសកំណត់ អាចបណ្ដាលឱ្យមានការបំពុលទឹកនិងធ្វើឱ្យទឹកសម្បូរសារធាតុចិញ្ចឹម ។ កម្រិតរលាយខ្ពស់នៃជីអាចជ្រាបពីដី និងហូរតាមទឹកចូលបឹងបួ ឬទឹកទន្លេ ។
- អំបិលអាម៉ូញ៉ូមទាំងអស់ប្រតិកម្មជាមួយអាល់កាលីបំភាយអាម៉ូញ៉ាក់ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. រុក្ខជាតិត្រូវការបរិមាណយ៉ាងច្រើននៃអ៊ីដ្រូសែន និងអុកស៊ីសែន ។ តើឃ្លាខាងលើត្រឹមត្រូវឬទេ ? ព្រោះអ្វី ?
2. អាស៊ីតនីទ្រិចមានផ្ទុកអ៊ីយ៉ុងនីត្រាត ។ ហេតុអ្វីបានជាគេមិនប្រើអាស៊ីតនីទ្រិចធ្វើជាជី ?
3. ក្នុងលំនាំហេប៊ើ តើគេប្រើកត្តាអ្វីដើម្បីបង្កើនល្បឿនផលិតកម្មអាម៉ូញ៉ាក់ ។
4. តើលក្ខខណ្ឌអ្វីខ្លះដែលធ្វើឱ្យឧស្សាហកម្មផលិតអាម៉ូញ៉ាក់ទទួលបានទិន្នផលខ្ពស់ ។
5. ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មផលិតកម្មអាម៉ូញ៉ាក់តាមលំនាំហេប៊ើ ។
6. នៅពេលជីអ៊ុយរ៉េបានបន្ថែមលើដីវានិងធ្វើប្រតិកម្មជាមួយទឹកឱ្យផលអាម៉ូញ៉ាក់និងកាបូនឌីអុកស៊ីត ។ ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មនេះ ។

7. ចូរគូសសញ្ញា ✓ ក្នុងប្រអប់មុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

- តើលក្ខខណ្ឌណាមួយ ដែលប្រសើរជាងគេនៃការបញ្ចូលគ្នារវាងសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធសម្រាប់ផលិតកម្មអាម៉ូញ៉ាក់ :

☐ក. សីតុណ្ហភាពខ្ពស់ សម្ពាធទាប ☐ខ. សម្ពាធទាប សីតុណ្ហភាពទាប

☐គ. សម្ពាធខ្ពស់ សីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ☐ឃ. សម្ពាធខ្ពស់ សីតុណ្ហភាពទាប ។

- ជី N.P.K មានផ្ទុកធាតុគីមី

☐ក. អាសូត ប៉ូតាស្យូម និងគ្រីបតុង ☐ខ. អាសូត ផូស្វ័រ និងគ្រីបតុង

☐គ. អាសូត ផូស្វ័រ និងប៉ូតាស្យូម ☐ឃ. នេអុង ផូស្វ័រ និងគ្រីបតុង

8. គណនាភាគរយអាសូតក្នុងអាម៉ូញ៉ូមស៊ុលផាត $(NH_4)_2SO_4$ ។

9. ក្នុងចំណោមជីខាងក្រោមនេះ តើណាមួយមានភាគរយអាសូតច្រើនជាងគេ :

ក. NH_4NO_3 ខ. $(NH_4)_2SO_4$ គ. KNO_3 ឃ. $CO(NH_2)_2$

(N = 14 , H = 1 , O = 16 , S = 32 , K = 39)

10. ចូរសរសេរនិងថ្លឹងសមីការខាងក្រោម :

ក. $2NH_3(g) + H_2SO_4(aq) \longrightarrow$

ខ. $NH_3(g) + HNO_3(aq) \longrightarrow$

គ. $2NH_3(g) + CO_2(g) \longrightarrow$

11. អាសូតមួយម៉ូលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែនបីម៉ូលឱ្យផលអាម៉ូញ៉ាក់ ។ នៅភាពលំនឹងចូរទស្សន៍ទាយមើលបើអាម៉ូញ៉ាក់ទទួលបានមានតែ 0.2mol ។

ក. តើមានប៉ុន្មានម៉ូល N_2 ចូលរួមប្រតិកម្ម ?

ខ. តើមានប៉ុន្មានម៉ូល H_2 ចូលរួមប្រតិកម្ម ?

គ. តើមានអ៊ីដ្រូសែនប៉ុន្មានម៉ូលនៅសល់នៅភាពលំនឹង ?

មេរៀនទី

2 អាស៊ីតស៊ុលផួរិច

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ស្គាល់ពីប្រភពនៃស្ពាន់ធ័រដែលជាវត្ថុធាតុដើមសម្រាប់ផលិតអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។
- ស្គាល់ពីលក្ខណៈស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត ទ្រីអុកស៊ីត និងបម្រើបម្រាស់របស់វា ។
- ស្វែងយល់ពីផលិតកម្មអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។
- ចេះប្រើប្រាស់អាស៊ីតស៊ុលផួរិចសមស្របសម្រាប់ការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ ។

1. អុកស៊ីតរបស់ស្ពាន់ធ័រ

អុកស៊ីតរបស់ស្ពាន់ធ័រមានពីរយ៉ាងគឺ ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតនិងស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត ។

1.1. ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត

គេទទួលបានស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតតាមរយៈចំហេះស្ពាន់ធ័រក្នុងខ្យល់ ។

កាលណាគេដុតកម្តៅស្ពាន់ធ័រដល់សីតុណ្ហភាព 114°C វារលាយទៅជាអង្គធាតុរាវពណ៌លឿងខ្ចី ។ បើគេបន្តការដុតកម្តៅរហូតដល់ទៅ 444°C នោះវាពុះ ហើយក្លាយពីអង្គធាតុរាវពណ៌លឿងចាស់ទៅជា អង្គធាតុរាវពណ៌ក្រហមតាមរយៈប្រតិកម្ម :

$$S(s) + O_2(g) \longrightarrow SO_2(g)$$

ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតអាចយកទៅប្រើប្រាស់ សម្រាប់គោលបំណងមួយចំនួន ជាពិសេសក្នុងដំណាក់កាលទី 1 នៃការផលិតអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ហើយគេអាចយកវាទៅប្រើក្នុងអាហារបម្រុង (តាមរយៈការសម្លាប់បាក់តេរី) ក្នុងដំណាប់ផ្លែឈើក្លូវ ផ្លែឈើកំប៉ុង និងទឹកផ្លែឈើ ការសម្លាប់មេរោគដបដាក់ទឹកដោះគោសម្រាប់ទារក ។ ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតអាចរលាយក្នុងទឹកនៅកំហាប់ប្រមាណ 50p.p.m(50mg/L) ដែលមានសក្តានុភាពគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់សម្លាប់បាក់តេរីដែលអាចបណ្តាលឱ្យគ្រោះថ្នាក់បាន ។ ចុងបំផុតកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រូសែនស៊ុលភីត ($Ca(HSO_3)_2$) បានកើតឡើងតាមរយៈការឱ្យពពុះស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតជាមួយកំបោរ ។ កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រូសែនស៊ុលភីតប្រើសម្រាប់បន្សុសរសៃសាច់ឈើមុននិងធ្វើក្រដាស ។

1.2. ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត

ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតជាអុកស៊ីតខ្ពស់បំផុតនៃស្ពាន់ធ័រ ។ វាមានលក្ខណៈពិបាកធ្វើដែលទាក់ទង និងអុកស៊ីតកម្មកាតាលីករនៃស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត ។ រូបភាពខាងក្រោមបង្ហាញពីធ្វើស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតក្នុងទីពិសោធន៍ ។

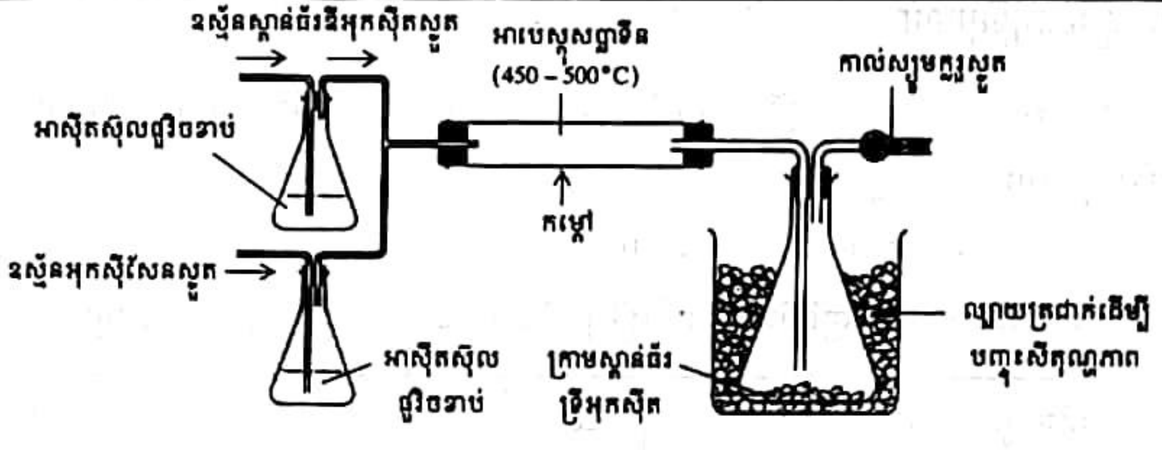

រូបទី2.1 : ធ្វើស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត

ដោយហេតុថា ឧស្ម័នអុកស៊ីសែននិងស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតបានសម្ងួតដោយការឱ្យពពុះឆ្លងកាត់អាស៊ីតស៊ុលផួរិចខាប់ តាមសមាមាត្រ 2 : 1 និងប្រើកាតាលីករ អាបេស្តុសប្លាទីននៅសីតុណ្ហភាពប្រមាណ 500°C ។

$$2SO_2(g) \quad + \quad O_2(g) \rightleftharpoons 2SO_3(g)$$

ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតកើតឡើងត្រូវបានបង្កកជាអង្គធាតុរឹងតាមវិធីបង្គរ តាមម្ហូលរឹងដោយការធ្វើឱ្យត្រជាក់ក្នុងល្បាយបញ្ចុះសីតុណ្ហភាព ។ កាល់ស្យូមក្លរួស្ងួតប្រើសម្រាប់ដកសំណើមពីផលិតផលដែលទទួលបាន ។

2. លក្ខណៈរបស់ស្ពាន់ធ័រអុកស៊ីត

2.1. ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត

ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតជាឧស្ម័នគ្មានពណ៌មានក្លិនឈ្ងួល " ក្លិនឈើគូសនេះ " ធ្ងន់ជាងខ្យល់ និងងាយរលាយក្នុងទឹកទៅជាអាស៊ីតស៊ុលផួរី ។

$$SO_2(g) \quad + \quad H_2O(\ell) \rightleftharpoons H_2SO_3(aq)$$

ប្រតិកម្មស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតជាមួយទឹកជាប្រតិកម្មទៅមក បើសូលុយស្យុងអាស៊ីតឡើងក្តៅឧស្ម័នស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតនឹងហើរចេញវិញ ។ អាស៊ីតស៊ុលផួរីជាអាស៊ីតខ្សោយស្រដៀងគ្នានឹងអាស៊ីតកាបូនិចមានក្នុងទឹកភ្លៀងដែរ ។

ការរលាយនៃស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតក្នុងទឹកមានលក្ខណៈគួរឱ្យកត់សំគាល់ដែលជាប្រភពចម្បងនៃការបំពុលបរិយាកាស ។ ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតកើតឡើងច្រើនកាលណាគេប្រើប្រាស់ផូស៊ីលឥន្ធនៈ ដូចជាធ្យូងថ្ម និងប្រេង ។ វារលាយក្នុងទឹកភ្លៀងក្លាយជាភ្លៀងអាស៊ីត ដែលអាចបំផ្លាញសំណង់អគារ បន្លែបង្កានិងរុក្ខជាតិជាដើម ។

2.2. ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត

ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតជាអានីឌ្រីតនៃអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។ កាលណាស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតប្រតិកម្មជាមួយទឹកឱ្យជាអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។

$SO_3(g) \quad + \quad H_2O(\ell) \longrightarrow H_2SO_4(a\ell)$

តារាងខាងក្រោមបង្ហាញពីម៉ាសស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតទទួលបាននៅសីតុណ្ហភាពខុសៗគ្នា :

សីតុណ្ហភាព °C	100	200	300	400	500	600
ម៉ាសស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត kg	200	300	70	12	28	16
រយៈពេលផលិតកម្ម	3 ម៉ោង	4 ម៉ោង	45 នាទី	6 នាទី	15 នាទី	10 នាទី

តើសីតុណ្ហភាពមួយណាដែលល្បឿនផលិតស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតលឿនបំផុត ។

3. ឧស្សាហកម្មផលិតអាស៊ីតស៊ុលផួរិច (លំនាំដោយផ្ទាល់)

អាស៊ីតស៊ុលផួរិចត្រូវបានផលិតយ៉ាងច្រើនរហូតដល់ 1000 លានតោនជារៀងរាល់ឆ្នាំតាមលំនាំដោយផ្ទាល់ ។

ការផលិតអាស៊ីតស៊ុលផួរិចមានប្រាំដំណាក់ការ :

ដំណាក់ការទី 1 : វត្ថុធាតុដើមមានស្ពាន់ធ័រនិងខ្យល់ (អុកស៊ីសែន) ។ ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតកើតឡើងដោយចំហេះស្ពាន់ធ័រ ឬរ៉ែដែលមានផ្ទុកស្ពាន់ធ័រ ។

$S(s) \quad + \quad O_2(g) \longrightarrow SO_2(g)$

ដំណាក់ការទី 2 : បន្ទាប់មកស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតបានបន្សុទ្ធដោយការយកភាពមិនសុទ្ធចេញ ដូចជាសមាសធាតុអាសេនិច បើមិនដូច្នោះវាអាចជះឥទ្ធិពលមិនល្អដល់កាតាលីករ ។ បន្ទាប់មកឱ្យវាឆ្លងកាត់ឧបករណ៍ធូលីអេឡិចត្រូស្តាទិចដែលជាភាគល្អិតធូលីមានបន្ទុក រួចត្រូវបានយកចេញដោយការប្រទាញទៅលើបន្ទះដែលមានបន្ទុកផ្ទុយគ្នា ។

ដំណាក់ការទី3: ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត និងខ្យល់ដែលបានបន្សុទ្ធរួចសំងួត និងឱ្យឆ្លងកាត់កាតាលីករ វ៉ាណាដ្យូម (V) អុកស៊ីតនៅសីតុណ្ហភាព 450°C និងសម្ពាធ 2 – 3atm ។ ប្រតិកម្មអាចត្រឡប់ ប៉ុន្តែនៅសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធខាងលើ 98 % បំលែងទៅជាស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត :

$$2SO_2(g) + O_2(g) \rightleftharpoons 2SO_3(g)$$

ប្រតិកម្មនេះបញ្ចេញកម្តៅ មានន័យថាវាត្រូវការសីតុណ្ហភាពទាបសម្រាប់បំលែងទៅជាស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត ។ ដូចជាក្នុងលំនាំហេប៊ើ បើសីតុណ្ហភាពធ្លាក់ចុះខ្លាំងពេក ធ្វើឱ្យល្បឿនប្រតិកម្មយឺតខ្លាំង ។ ដូច្នេះសីតុណ្ហភាពជាមធ្យមបានប្រើគឺ 450°C សម្រាប់ដំណើរការនេះ ។ ចំពោះឧស្ម័នដែលមិនបានបំលែងត្រូវបានយកចេញ និងបញ្ចូលទៅក្នុងមណ្ឌលប្រតិកម្មឡើងវិញជាវដ្ត ។

ដំណាក់ការទី4 : ជំហានបន្ទាប់គឺការរំលាយស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត ក្នុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចខាប់ទៅជាអូលេអូម(Oleum) ឬអាស៊ីតស៊ុលផួរិចហុយផ្សែង ។

$$SO_3(g) + H_2SO_4(l) \longrightarrow H_2S_2O_7(l)$$

ដំណាក់ការទី5 : រំលាយអូលេអូមក្នុងទឹកទៅជាអាស៊ីតខ្លាំង ។

$$H_2S_2O_7(l) + H_2O(l) \longrightarrow 2H_2SO_4(l)$$

សំគាល់

ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតមិនអាចរលាយដោយផ្ទាល់ក្នុងទឹកទេ ពីព្រោះវាមានប្រតិកម្មខ្លាំងក្លាជាមួយទឹក ដែលអាចបង្កើតជាដំណក់តូចៗរបស់អាស៊ីតស៊ុលផួរិចនាំឱ្យមានការពិបាកគ្រងយក ។

4. បម្រើបម្រាស់អាស៊ីតស៊ុលផួរិច

អាស៊ីតស៊ុលផួរិចមានសារៈសំខាន់សម្រាប់ឧស្សាហកម្ម គេប្រើវាសម្រាប់:

ក. ផលិតកម្មជី ដូចជាអាម៉ូញ៉ូមស៊ុលផាត ប៉ូតាស្យូមស៊ុលផាត កាល់ស្យូមស៊ុបពែផូស្វាត ។ល ។

សារធាតុទាំងនេះជាជី ដែលអាចផ្តល់នូវធាតុមួយក្នុងចំណោមធាតុសំខាន់ៗរបស់ អាសូត ផូស្វរ ឬប៉ូតាស្យូម (N.P.K) ។

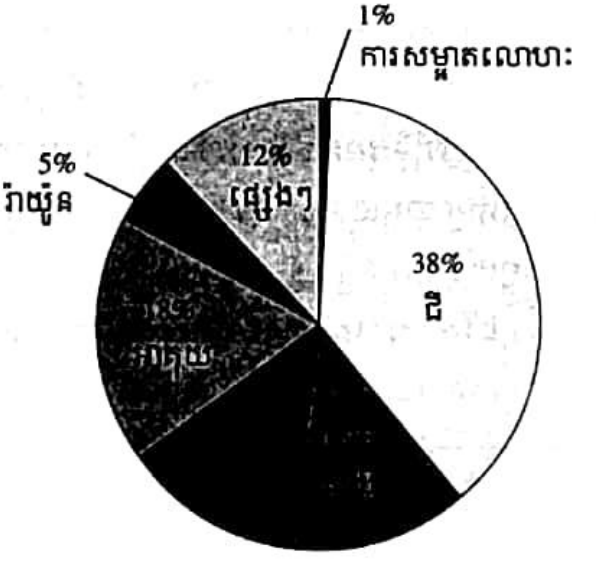

រូបទី2.2 : បម្រើបម្រាស់អាស៊ីតស៊ុលផួរិច

ខ. ផលិតសារធាតុជម្រះក្អែលដែលមិនមែនជាសាប៊ូដូចជា សារធាតុជម្រះដែលជាសមាស ធាតុសរីរាង្គ " ស៊ុលផូណាត " ជាមួយអាស៊ីតស៊ុលផួរិចខាប់ ។

គ. ធ្វើសូត្រសិប្បនិមិត្តដូចជា រ៉ាយ៉ុន ៖ សរសៃឆ្មារក្នុងសូលុយស្យុងសៃលុយឡូស អាល់កាឡាំង ត្រូវបានបន្សាបដោយឆ្លងកាត់ការជម្រះដោយអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។

ឃ. ការសម្អាតលោហៈដោយការយកផ្ទៃដែលស្រោបដោយអុកស៊ីតចេញ ។ មានសារៈសំខាន់ សម្រាប់រៀបចំការស្រោបលោហៈក្នុងអគ្គិសនីវិភាគ ។

ង. ប្រើជាសូលុយស្យុងអេឡិចត្រូលីត ក្នុងអាគុយរថយន្ត ៖ អាគុយរថយន្តភាគច្រើនធ្វើឡើងពី បន្ទះសំណាត្រាំក្នុងអេឡិចត្រូលីតអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។

ច. ប្រើក្នុងការផលិតឱសថ ថ្នាំលាបពណ៌ ល័ក្ខ និងធាតុគីមីផ្សេងៗទៀត ។

សង្ខេបមេរៀន

- អុកស៊ីតទាំងពីររបស់ស្ពាន់ធ័រជាអាស៊ីតក្នុងសូលុយស្យុងទឹក ៖ ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតរលាយក្នុងទឹក ទៅជាអាស៊ីតស៊ុលផួរី និងស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតរលាយក្នុងទឹកទៅជាអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។
- ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតក្នុងសូលុយស្យុងជាធាតុបន្សុ ប្រើសម្រាប់បន្សុវត្ថុធាតុដើមសម្រាប់ធ្វើក្រដាស សម្លាប់បាក់តេរី អាហារបម្រុងក្នុងដំណាប់ផ្លែឈើកំប៉ុង ទឹកផ្លែឈើកំប៉ុងជាដើម ។ល ។
- លំនាំដោយផ្ទាល់ជាឧស្សាហកម្មផលិតអាស៊ីតស៊ុលផួរិចពីវត្ថុធាតុដើម គឺស្ពាន់ធ័រ ខ្យល់ និង ទឹក ។ ដំបូងដុតកម្តៅស្ពាន់ធ័រទៅជាស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីត ។ ដោយប្រើកាតាលីកវ៉ាណាដ្យូម (V) អុកស៊ីត V_2O_5 ស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតរងអុកស៊ីតកម្មជាស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត ។

  $$2SO_2(g) + O_2(g) \rightleftharpoons 2SO_3(g)$$

  ប្រតិកម្មទៅមកនិងបញ្ចេញកម្តៅ ។ សីតុណ្ហភាពដែលប្រើ 450°C និងសម្ពាធ 2 – 3atm ។ ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតដែលកើតឡើងមិនត្រូវបានរំលាយផ្ទាល់ជាមួយទឹកទេ ព្រោះវាមានប្រតិកម្ម ខ្លាំងគ្នាជាមួយទឹក ។ ដូច្នេះ គេរំលាយវាក្នុងអាស៊ីតស៊ុលផួរិចខាប់ បន្ទាប់មកទើបពង្រាវជា មួយទឹកបន្តទៀត ។
- ក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច អាស៊ីតស៊ុលផួរិចប្រើសម្រាប់ផលិតជី (អាម៉ូញ៉ូមស៊ុលផាត) អាស៊ីតអាគុយ សារធាតុជម្រះ ថ្នាំលាប ឱសថជាដើម ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. នៅពេលគេដុតស្ពាន់ធ័រ តើមានឧស្ម័នអ្វីកើតឡើង ។ ចូរសរសេរសមីការតីមីតាងប្រតិកម្ម ។
2. តើមានអាស៊ីតអ្វីកើតឡើងកាលណាឧស្ម័នស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតរលាយក្នុងទឹក ?
3. តើពាក្យអានីឌ្រីតមានន័យដូចម្ដេច ?
4. តើគេប្រើអាស៊ីតស៊ុលផួរិចសម្រាប់ធ្វើអ្វីខ្លះក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច ?
5. ចូរសរសេរសមីការប្រតិកម្មរវាងម៉ាញេស្យូមជាមួយអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ?
6. ចូរជ្រើសរើសយកចម្លើយតែមួយគត់ដែលត្រឹមត្រូវជាងគេ ។

i). ហេតុអ្វីបានជាស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតមិនត្រូវគេរំលាយដោយផ្ទាល់ក្នុងទឹក

ក. វាមិនរលាយក្នុងទឹក

ខ. វាមានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងក្លាជាមួយទឹក

គ. ប្រតិកម្មរបស់វាក្នុងទឹកជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ

ឃ. វារងរេដុកម្មជាស្ពាន់ធ័រឌីអុកស៊ីតក្នុងទឹក

ii). តើការសាកល្បងណាមួយដែលបានប្រើដើម្បីបង្ហាញពីភាពខុសគ្នារវាងអាស៊ីតស៊ុលផួរិច និងអាស៊ីតនីទ្រិច

ក. សាកល្បងជាមួយក្រដាសចង្អុលពណ៌សកល

ខ. ប្រតិកម្មជាមួយសរសៃម៉ាញ៉េស្យូម

គ. ប្រតិកម្មជាមួយម្សៅសូដ្យូមកាបូណាត

ឃ. ប្រតិកម្មជាមួយសូលុយស្យុងបារ្យ៉ូមនីត្រាត ។

3 សមាសធាតុកាល់ស្យូម

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- បង្ហាញពីលក្ខណៈទូទៅនៃកាល់ស្យូម និងសមាសធាតុរបស់វា ។
- ញែកសំគាល់ពីភាពខុសគ្នានៃសមាសធាតុកាល់ស្យូម ។
- ពណ៌នាពីទឹករឹងនិងទឹកទន់ ។
- បង្ហាញពីអត្ថប្រយោជន៍នៃសមាសធាតុកាល់ស្យូម ។

1. លក្ខណៈទូទៅរបស់កាល់ស្យូម

កាល់ស្យូមជាលោហៈពណ៌ប្រផេះ មានទីតាំងស្ថិតនៅក្នុងក្រុមទី 2 នៃតារាងខួប ។ វាមានលេខអាតូម 20 ត្រូវនិងរបាយអេឡិចត្រុង $K^2.L^8.M^8.N^2$ ។ វាជាធាតុមានប្រតិកម្មយឺតជាមួយអុកស៊ីសែនក្នុងខ្យល់នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ ប៉ុន្តែឆេះយ៉ាងខ្លាំងគ្នាពេលដុតកម្តៅឱ្យជាកាល់ស្យូមអុកស៊ីត (កំបោររស់) ។

$$2Ca(s) + O_2(g) \longrightarrow 2CaO(s)$$

កាល់ស្យូមអុកស៊ីតដែលកើតឡើងប្រតិកម្មជាមួយទឹកឱ្យផលជាកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ឬហៅថាទឹកកំបោរ (កំបោរងាប់) ។

$$CaO(s) + H_2O(l) \longrightarrow Ca(OH)_2(aq)$$

កាល់ស្យូមជាធាតុសកម្មបង្គួរបន្ទាប់ពីក្រុមលោហៈអាល់កាឡាំង ។ គេកម្រជួបកាល់ស្យូមស្ថិតក្នុងភាពសេរីណាស់ ភាគច្រើនវាឋិតនៅក្នុងសមាសធាតុដូចជាកាល់ស្យូមកាបូណាត ។

2. កាល់ស្យូមអុកស៊ីត

គេទទួលបានកាល់ស្យូមអុកស៊ីតដោយការដុតកម្តៅកាល់ស្យូមកាបូណាតនៅសីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ។ កាល់ស្យូមអុកស៊ីតដែលទទួលបានជាម្សៅពណ៌ស ងាយរលាយក្នុងទឹកទៅជាកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ។

រូបទី 3.1 : កាល់ស្យូមអុកស៊ីត

សមីការគីមីតាងប្រតិកម្ម : $CaCO_3(s) \xrightarrow{\text{ដុតកម្ដៅ}} CaO(s) + CO_2(g)$

$$CaO(s) + H_2O(l) \rightleftharpoons Ca(OH)_2(aq)$$

កាល់ស្យូមអុកស៊ីតជាអុកស៊ីតបាស វាមានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីត ។

$$CaO(s) + 2HCl(aq) \longrightarrow CaCl_2(aq) + H_2O(l)$$

$$CaO(s) + H_2SO_4(aq) \longrightarrow CaSO_4(aq) + H_2O(l)$$

3. កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត

កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត (កំបោរងាប់) មានរូបមន្ត $Ca(OH)_2$ ។ កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតជាម្សៅពណ៌ស គ្មានក្លិន គេអាចទទួលវាបានតាមរយៈប្រតិកម្មកាល់ស្យូមអុកស៊ីតជាមួយទឹក ។

$$CaO(s) + H_2O(aq) \longrightarrow Ca(OH)_2(aq)$$

*គេអាចធ្វើកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត តាមរយៈការលាយសូលុយស្យុងកាល់ស្យូមក្លរួនិងសូលុយស្យុងសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ។

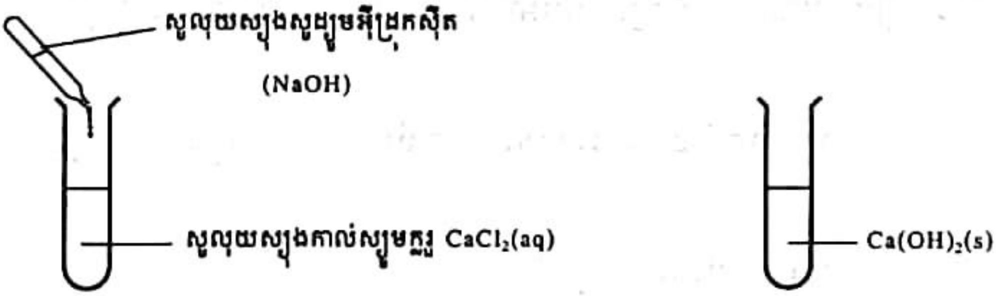

រូបទី3.2 : ការធ្វើកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត

សមីការគីមីតាងប្រតិកម្ម

$$CaCl_2(aq) + 2NaOH(aq) \longrightarrow Ca(OH)_2(s) + 2NaCl(aq)$$

កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតទទួលបានមានលក្ខណៈជាបាស ។ គេអាចយកវាទៅបន្សាបដីដែលមានជាតិអាស៊ីត ។

ក្នុងវិស័យកសិកម្មដីស្រែ និងដីដាំដំណាំមួយចំនួនបានបាត់បង់ជីជាតិ ក្លាយជាដីហិរដែលពុំអាចដាំដំណាំបាន ។ ដូច្នេះគេត្រូវប្រើកំបោរងាប់ (កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត) ឬកំបោររស់ (កាល់ស្យូមអុកស៊ីត) បាចលើដីទាំងនោះ ដើម្បីកែលំអដីឡើងវិញ ។

បើគេដុតកម្ដៅកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនៅសីតុណ្ហភាព 512°C វាបំបែកទៅជាកាល់ស្យូមអុកស៊ីតនិងទឹក ។ តាមសមីការ

$$Ca(OH)_2(s) \xrightarrow[512°C]{\text{ដុតកម្ដៅ}} CaO(s) + H_2O(g)$$

4. អំបិលកាល់ស្យូមនានា

4.1. កាល់ស្យូមកាបូណាត

ក្នុងធម្មជាតិកាល់ស្យូមកាបូណាតមានក្នុងសណ្ឋានជាច្រើន ដូចជាកាល់ស៊ីត (Calcite) ថ្មម៉ាបជីស ផ្កាថ្ម ថ្មកំបោរ សំបកសិប្បីសត្វ (ងាវ ក្តាម លៀស ធ្មេញ)និងឆ្អឹងសត្វជាដើម ។

ក. ប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីត

1. ចាក់អាស៊ីតក្លរីឌ្រិចរាវបន្តិចក្នុងបំពង់សាកមានដាក់ម្សៅកាល់ស្យូមកាបូណាតបន្តិច ។

2. ផ្នែកមាត់ខាងលើនៃបំពង់សាកចុកឆ្នុកកៅស៊ូដោយមានភ្ជាប់ទុយោទៅនឹងបំពង់សាកមួយទៀតដែលដាក់ទឹកកំបោរថ្លា (មើលរូបទី 3.3)

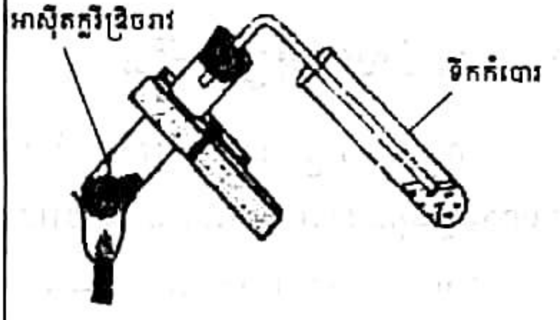

រូបទី 3.3 : ពិសោធន៍ប្រតិកម្មរវាង $CaCO_3 + HCl$

ការសង្កេត

- កាល់ស្យូមកាបូណាតប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតបំភាយឧស្ម័នកាបូនិច និងធ្វើឱ្យទឹកកំបោរថ្លាទៅជាល្អក់ ។
- កាល់ស្យូមកាបូណាតបំបែកនៅពេលដុតកម្តៅ បំភាយឧស្ម័នកាបូនិច និងធ្វើឱ្យទឹកកំបោរថ្លាទៅជាល្អក់ ។

  កាល់ស្យូមកាបូណាតមិនរលាយក្នុងទឹកទេ ។

ខ. អំពើដោយកម្តៅ

1. ដាក់កាល់ស្យូមកាបូណាតមួយស្លាបព្រាកាហ្វេទៅក្នុងបំពង់សាកស្ងួត ។

2. ដុតកម្តៅជាមួយអណ្តាតភ្លើងចំពុះប៊ុនស៊ិន (មើលរូប 3.4) ។

3. ឧស្ម័នដែលភាយចេញត្រូវបានត្រងដោយឱ្យឆ្លងកាត់ទឹកកំបោរថ្លា ។

រូបទី 3.4: អំពើដោយកម្តៅ

ការសង្កេត

ទឹកកំបោរថ្លាក្លាយជាល្អក់ ដោយសារមានវត្តមានឧស្ម័នកាបូនិចឆ្លងកាត់ ។

4.2. កាល់ស្យូមក្លរួ ($CaCl_2$)

កាល់ស្យូមក្លរួជាអង្គធាតុរឹងពណ៌សស្រូបសំណើម គេប្រើវាជាភ្នាក់ងារសម្ងួតក្នុងទីពិសោធន៍គីមី ។

ក្នុងទីពិសោធន៍គេទទួលបានកាល់ស្យូមក្លរួ ដោយប្រតិកម្មកាល់ស្យូមអុកស៊ីតជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិចរាវ ។

$$CaO(s) + 2HCl(aq) \longrightarrow CaCl_2(aq) + H_2O(l)$$

ការរលាយនៃកាល់ស្យូមក្លរួជាប្រតិកម្មបញ្ចេញកម្ដៅ

$$CaCl_2(s) \xrightarrow{H_2O} Ca^{2+}(aq) + 2Cl^-(aq) \quad \Delta H = -82KJ \cdot mol^{-1}$$

កាល់ស្យូមក្លរួ ស្ងួតអាចប្រើជំនួសសូដ្យូមក្លរួក្នុងការរំលាយទឹកកក ។ លក្ខណៈពិសេសរបស់កាល់ស្យូមក្លរួគឺ កាលណាវារលាយជាមួយទឹក វាបញ្ចេញកម្ដៅយ៉ាងខ្លាំង និងអាចបញ្ចុះចំណុចរំលាយនៃល្បាយទឹកកកនិងអំបិលបាន ។

4.3. កាល់ស្យូមស៊ុលផាត

កាល់ស្យូមស៊ុលផាតរកឃើញក្នុងទម្រង់ជាអ៊ីដ្រាតគេ $CaSO_4 \cdot 2H_2O$ ឬហៅថា **ម្នាងសិលា** ។ ជួនកាលម្នាងសិលាប្រើជាដីសសម្រាប់សរសេរលើក្ដារខៀន ។ កាលណាគេដុតកម្ដៅវាដល់ 100°C ម្នាងសិលាប្លែងជាម្សៅប្លាត ។

$$CaSO_4 \cdot 2H_2O \xrightarrow[100°C]{\text{ដុតកម្ដៅ}} CaSO_4 \cdot \frac{1}{2}H_2O(s) + \frac{3}{2}H_2O(g)$$

ម្សៅប្លាតពណ៌សដែលកើតឡើងគឺ $CaSO_4 \cdot \frac{1}{2}H_2O$ មានប្រតិកម្មយឺតជាមួយទឹក រួចឡើងក្រាមជាថ្មី ក្រោមសណ្ឋានជាម្នាងសិលារឹងវិញ ។

ម្នាងសិលាប្រើយ៉ាងទូលំទូលាយ ដូចជាថ្នាំលាបជញ្ជាំងផ្ទះ ការិយាល័យ ឬមន្ទីរពេទ្យ ។ ម្នាងសិលាជាសារធាតុមានតម្លៃថោកត្រូវបានគេជ្រើសរើសវាជាវត្ថុធាតុយ៉ាងសំខាន់ សម្រាប់ការពារអគ្គីភ័យ ដោយសារតែវាមិនឆេះនិងចម្លងកម្ដៅតិចតួច ។

5. ទឹករឹង

ទឹកក្នុងធម្មជាតិមិនមែនជាទឹកសុទ្ធទេ ប៉ុន្តែវាជាល្បាយនៃសារធាតុច្រើនចូលផ្សំគ្នា ។ ទឹកដែលហូរពីតំបន់ភ្នំកាត់តាមផ្ទាំងសិលា ដែលបាននាំមកនូវជាតិថ្មកំបោរ ដូឡូមីត ម្នាងសិលាដែលមានផ្ទុកនូវអ៊ីយ៉ុង Ca^{2+}, Mg^{2+}, SO_4^{2-}, HCO_3^- និង Cl^- ។

និយមន័យ ទឹកដែលមានបរិមាណអ៊ីយ៉ុងកាល់ស្យូមនិងអ៊ីយ៉ុងម៉ាញេស្យូមច្រើនហៅថា ទឹករឹង ។

5.1. ប្រភពនៃទឹករឹង

រូបទី 3.5: ប្រភពនៃទឹកធ្លាក់

ក្នុងបរិយាកាស កាលណាកាបូនឌីអុកស៊ីតនិងចំហាយទឹកមានប្រតិកម្មជាមួយគ្នាបង្កនូវភ្លៀងអាស៊ីត ។

កាល់ស្យូមកាបូណាតអាស៊ីត $[Ca(HCO_3)_2]$ ជាធាតុបង្កសំខាន់របស់ទឹករឹង ។ ពេលដែលទឹកភ្លៀងហូរកាត់ផ្ទាំងថ្មដែលផ្ទុកនូវជាតិថ្មកំបោរ វាបង្កើតបានជាកាល់ស្យូមកាបូណាតអាស៊ីតរលាយក្នុងទឹក ។

$$CO_2(g) + H_2O(l) \rightleftharpoons H_2CO_3(aq)$$

$$H_2CO_3(aq) + CaCO_3(s) \rightleftharpoons Ca(HCO_3)_2(aq)$$

ទឹកភ្លៀងមានប្រតិកម្មជាមួយដូឡូមីត $(CaCO_3 \cdot MgCO_3)$ និងម្នាងសិលា $(CaSO_4 \cdot 2H_2O)$ បង្កទៅជាទឹករឹង ។

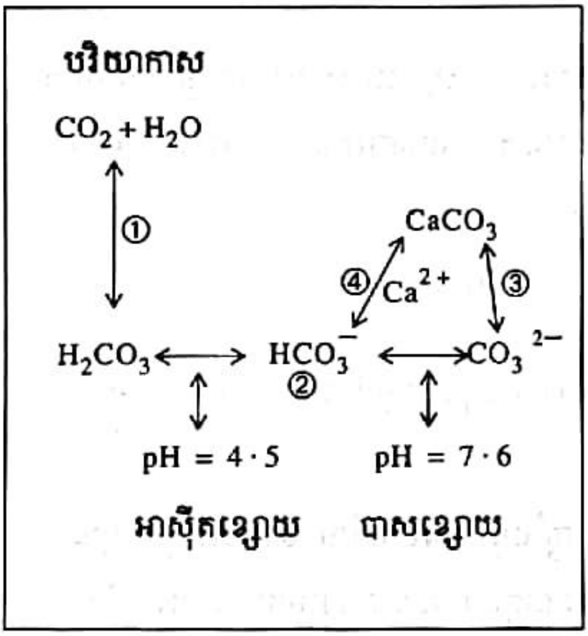

បំណកស្រាយ

① ឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីត និងទឹកប្រតិកម្មជាមួយគ្នា បង្កើតអាស៊ីតកាបូនិច ។

② អាស៊ីតកាបូនិចបំបែកឱ្យជាប៊ីកាបូណាត ។

③ កាល់ស្យូមកាបូណាតក្នុងធម្មជាតិបំបែកបានជា Ca^{2+} និង CO_3^{2-}

④ អ៊ីយ៉ុងកាល់ស្យូមប្រតិកម្មជាមួយប៊ីកាបូណាតបង្កើតជា $Ca(HCO_3)_2$ ។

5.2. ទឹករឹងអចិន្ត្រៃយ៍និងអនាចិន្ត្រៃយ៍

ទឹកដែលគ្មានឬមានបរិមាណអ៊ីយ៉ុងកាល់ស្យូម និងអ៊ីយ៉ុងម៉ាញេស្យូមតិចហៅថា ទឹកខ្ទន់ ។

ក. ទឹករឹងអនាចិន្ត្រៃយ៍

ទឹករឹងអនាចិន្ត្រៃយ៍ គឺអាស្រ័យនិងបរិមាណអ៊ីយ៉ុង HCO_3^- របស់អំបិលកាល់ស្យូមកាបូណាតអាស៊ីត $[Ca(HCO_3)_2]$ និងម៉ាញេស្យូមកាបូណាតអាស៊ីត $[Mg(HCO_3)_2]$ ។ អំបិលទាំងពីរប្រភេទនេះអាចបំបែកឱ្យជាកាបូណាតមិនរលាយ និងឧស្ម័នកាបូនិច ។

$$Ca^{2+}_{(aq)} + 2HCO^{-}_{3(aq)} \longrightarrow CaCO_3(s) + H_2O(l) + CO_2(g)$$

$$Mg^{2+}_{(aq)} + 2HCO^{-}_{3(aq)} \longrightarrow MgCO_3(s) + H_2O(l) + CO_2(g)$$

ខ. ទឹករឹងអចិន្ត្រៃយ៍

ទឹករឹងអចិន្ត្រៃយ៍គឺអាស្រ័យលើបរិមាណអ៊ីយ៉ុងស៊ុលផាត (SO_4^{2-}) និងអ៊ីយ៉ុងក្លរួ (Cl^-) របស់អំបិលកាល់ស្យូម និងម៉ាញេស្យូម ។ បើគេដាំរហូតដល់ពុះវានៅតែរឹងដដែល ពីព្រោះអ៊ីយ៉ុងស៊ុលផាត និងអ៊ីយ៉ុងក្លរួក្នុងទឹកមិនបង្កើតបានកករទេ ។ តើអ្វីទៅបង្កឱ្យទឹករឹង ?

កាល់ស្យូម និងម៉ាញេស្យូមក្នុងទឹកជា **ធាតុខនិជ** ដែលធ្វើឱ្យទឹករឹង ។ ភាពរឹងនៃទឹកអាស្រ័យនឹងបរិមាណកាល់ស្យូមកាបូណាតឬម៉ាញេស្យូមកាបូណាតដែលមាននៅក្នុងទឹក គិតជាមីលីក្រាមក្នុងមួយលីត្រ ។

- ទឹកទន់មានបរិមាណ $CaCO_3$ ពី 0 – 75mg/L
- ទឹករឹងមធ្យមមានបរិមាណ $CaCO_3$ ពី 75–150mg/L
- ទឹករឹងខ្លាំងមានបរិមាណ $CaCO_3$ លើសពី 150mg/L ឡើងទៅ ។

គ. ទឹករឹងសរុប

ជាការបូកនៃភាពរឹងអនាចិន្ត្រៃយ៍និងភាពរឹងអចិន្ត្រៃយ៍ ។

5.3. គុណសម្បត្តិនិងគុណវិបត្តិទឹករឹងនិងទឹកទន់

ទឹករឹង

គុណសម្បត្តិ	គុណវិបត្តិ
• ល្អ សម្រាប់ការលូតលាស់ឆ្អឹងឬធ្មេញ • បង្កើតជាស្នឹមដែលស្រោបលើបំពង់បង្ហូរទឹក ជួយការពារកុំឱ្យជ្រាបឬធ្លាយ ។	• ប្រើសាប៊ូច្រើនសម្រាប់ការបោកគក់ • បន្សល់ទុកពពុះកករជាប់ប្រឡាក់ខោអាវ • អាចនាំឱ្យស្ទះបំពង់បង្ហូរទឹក ។

ទឹកទន់

គុណសម្បត្តិ	គុណវិបត្តិ
• សាប៊ូមានពពុះច្រើនងាយស្រួល ក្នុងការបោកគក់	• មានអ៊ីយ៉ុងសូដ្យូមច្រើនជាងទឹករឹងដែលអាចបង្កឱ្យមានជម្ងឺបេះដូង

• កាត់បន្ថយការឡើងស្នឹមក្នុងបំពង់បង្ហូរទឹក • ប្រើសាប៊ូអស់តិចនិងនៅសីតុណ្ហភាពទាបសម្រាប់ការបោកគក់ដោយម៉ាស៊ីន ។	• ទឹកទន់អាចរំលាយលោហៈដែលប្រើក្នុងបំពង់បង្ហូរទឹក ដូចជាសំណ និងកាត់ម្ញ៉ូម ។

៦.៤. វិធីធ្វើទឹករឹងឱ្យទៅជាទឹកទន់

គេមិនអាចយកទឹករឹងទៅប្រើប្រាស់ក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃឬក្នុងឧស្សាហកម្មបានទេ ។ ដូច្នេះ គេចាំបាច់ត្រូវជម្រុះលក្ខណៈរឹងនេះចេញសិន មុននឹងយកវាទៅប្រើ ។ ដើម្បីបំបាត់ភាពរឹងរបស់ទឹក គេប្រើវិធីដូចខាងក្រោម ។

ក. វិធីបំបាត់ភាពរឹង

• ដើម្បីបំបាត់ភាពរឹង គេត្រូវ

- ដាំរហូតដល់ពុះ
- បន្ថែម Na_2CO_3 ឬ $Ca(OH)_2$

$$Ca^{2+}_{(aq)} + SO^{2-}_{4(aq)} + 2Na^{+}_{(aq)} + CO^{2-}_{3(aq)} \longrightarrow CaCO_3(s) + 2Na^{+}_{(aq)} + SO^{2-}_{4(aq)}$$

$$Ca^{2+}_{(aq)} + 2HCO^{-}_{3(aq)} + Ca^{2+}_{(aq)} + 2OH^{-}_{(aq)} \longrightarrow 2CaCO_3(s) + 2H_2O(l)$$

ខ. វិធីចំហុត

គេយកទឹកទៅដាំឱ្យពុះ ទឹកនឹងក្លាយទៅជាចំហាយ ។ បន្ទាប់មក គេបញ្ចុះសីតុណ្ហភាពចំហាយទឹក ចំហាយទឹកនឹងក្លាយទៅជាទឹក ។ ទឹកដែលគេទទួលបាននេះគឺជាទឹកសុទ្ធ ។

ពិសោធន៍ទង្វើកាល់ស្យូមអុកស៊ីតនិងកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតក្នុងទីពិសោធន៍ ។

ដំណើរការពិសោធ

1. កាល់ស្យូមកាបូណាតឬសំបកលៀសប្រមាណ 0.5g ដាក់ក្នុងពែងអាកោ រួចដុតកម្ដៅខ្លាំងដោយអណ្ដាតភ្លើងចំពុះប៊ុនសិនឬចង្ក្រានហ្គាសរយៈពេល 15 នាទី ។ (រូបក)
2. ផលិតផលទទួលបានទុកឱ្យត្រជាក់ក្នុងពែងអាកោ
3. បន្តក់ទឹកបិត 2 – 3 ដំណក់ទៅលើសារធាតុក្នុងពែងអាកោ (រូបទី 3.6)
4. បន្ថែមទឹកបិត 3 – 4ml ក្នុងពែងអាកោ រួចកូរឱ្យសព្វល្អ ។
5. ច្រោះល្បាយដែលទទួលបាន រួចសាកល្បងវាជាមួយ ក្រដាសទួណឺស៊ុលក្រហម ។

រូប (ក) រូប (ខ) រូប (គ)

រូបទី 3.6 : ចម្អិនកាល់ស្យូមអុកស៊ីតនិងកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតក្នុងទឹកពិសោធន៍

លទ្ធផល

- ពេលបន្ថែមទឹកបិត 2 – 3 ដំណក់លើកាល់ស្យូមកាបូណាតបានដុតកម្ដៅ ស្នូរសឺៗកើតឡើងនិងបំភាយកម្ដៅយ៉ាងខ្លាំង ។
- សូលុយស្យុងដែលច្រោះបានតេស្តជាមួយក្រដាសខូណីស៊ុលក្រហម វាប្ដូរពណ៌ទៅជាខៀវ ។

សមីការគីមីតាងប្រតិកម្ម :

ដំណាក់ការទី 1 $CaCO_3(s) \xrightarrow{\text{ដុតកម្ដៅ}} CaO(s) + CO_2(g)$

ដំណាក់ការទី 2 $CaO(s) + H_2O(l) \longrightarrow Ca(OH)_2(aq) +$ កម្ដៅ

ដ្យាក្រាមបង្ហាញពីកំណកាល់ស្យូមអុកស៊ីត កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត និងទឹកកំបោរ :

$$CaCO_3(s) \xrightarrow{\text{ដុតកម្ដៅ}} CaO(s) + CO_2(g) \xrightarrow[\text{តិច}]{H_2O} Ca(OH)_2(aq)$$

$$Ca(OH)_2(aq) \xrightarrow{H_2O \text{ ច្រើន}} Ca(OH)_2(aq)$$

សន្និដ្ឋាន

នៅដំណាក់កាលទី 1 គេទទួលបាន CaO និងនៅដំណាក់កាលទី 2 គេទទួលបាន$Ca(OH)_2$ ។

6. បម្រែបម្រួលសមាសធាតុកាល់ស្យូម

6.1. កាល់ស្យូមកាបូណាត

កាល់ស្យូមកាបូណាតជាថ្មកំបោរ អាចធន់នឹងអាកាសធាតុ ព្រោះសមាសធាតុនេះរឹងមិនរលាយក្នុងទឹក ប្រើជាវត្ថុធាតុដើមសម្រាប់ផលិតស៊ីម៉ង់ត៍ ។ ថ្មកំបោរប្រើដើម្បីទាញយកភាពមិនសុទ្ធពីការ

រំលាយលោហៈក្នុងឧស្សាហកម្មសំណបាហាំងនិងរ៉ែដែក ។ ថ្មកំបោរអាចប្រើសម្រាប់ផលិតកំបោររស់ ថ្មម៉ាបដែលរឹងមានពណ៌ស្អាតប្រើសម្រាប់ធ្វើការ៉ូ ។

៦.2. កាល់ស្យូមអុកស៊ីត

- កាល់ស្យូមអុកស៊ីត (កំបោររស់) រលាយក្នុងទឹកឱ្យជាបាសប្រើសម្រាប់បន្សាបអាស៊ីតក្នុងដី ។
- កាល់ស្យូមអុកស៊ីតប្រើជាភ្នាក់ងារស្រូបទឹកក្នុងការរៀបចំអាម៉ូញាក់និងប្រើដើម្បីផលិតកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតនិងកាល់ស្យូមកាប៊ួ ។ កាល់ស្យូមកាប៊ួប្រើសម្រាប់ផលិតឧស្ម័នអាសេទីឡែន ។

៦.3. កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត

កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតរលាយក្នុងទឹកមានលក្ខណៈជាបាស ។ គេប្រើវាសម្រាប់បន្សាបអាស៊ីតក្នុងដី ។ កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតប្រើសម្រាប់ផលិតសម្ភារៈសំណង់ ថ្នាំលាបជញ្ជាំង និងក្នុងទីពិសោធន៍ ។

សង្ខេបមេរៀន

- កាល់ស្យូមជាលោហៈពណ៌ប្រផេះ មានទីតាំងស្ថិតក្នុងក្រុមទី2នៃតារាងខួប ។
- ចំហេះកាល់ស្យូមឱ្យកាល់ស្យូមអុកស៊ីត : $2Ca(s) + O_2(g) \longrightarrow 2CaO(s)$
- កាល់ស្យូមអុកស៊ីតរលាយក្នុងទឹកឱ្យកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត
- អំបិលកាល់ស្យូមមាន : កាល់ស្យូមកាបូណាត កាល់ស្យូមស៊ុលផាត កាល់ស្យូមក្លរួ កាល់ស្យូមកាប៊ួ . . .
- កាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតមានលក្ខណៈជាបាស គេប្រើដើម្បីបន្សាបដីមានជាតិអាស៊ីត ។
- សមាសធាតុកាល់ស្យូមប្រើយ៉ាងទូលំទូលាយក្នុងសម្ភារៈសំណង់ ដូចជា $CaSO_4 \cdot 2H_2O$ (ម្នាងសិលា) $Ca(OH)_2$ (កំបោរងាប់) . . . ។ល ។
- ទឹកធម្មជាតិមិនមែនជាទឹកទន់ទេ គឺជាល្បាយដែលមានផ្ទុកធាតុកាល់ស្យូម ប៊ីកាបូណាតធ្វើឱ្យទឹកក្លាយជារឹង ។
- ទឹករឹងធ្វើឱ្យសាប៊ូពុំសូវមានពពុះ និងបណ្ដាលឱ្យខូចខាតឧបករណ៍ប្រើប្រាស់មួយចំនួន ។
- វិធីបំបាត់ទឹករឹងមាន : ការដាំទឹក ការចិតទឹក ការបន្ថែម Na_2CO_3 . . . ។ល ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរសរសេររូបមន្តនៃសមាសធាតុខាងក្រោម :

   ក. ថ្មកំបោរ ខ. កំបោររស់ គ. កំបោរងាប់ ។

2. ចូរសរសេរសមីការបំលែងពីកាល់ស្យូមដល់កាល់ស្យូមកាបូណាត $Ca \rightarrow CaCO_3$

3. តើគេប្រើសមាសធាតុកាល់ស្យូមណាខ្លះដើម្បីបន្សាបដីអាស៊ីត ។

   ក. $CaCO_3$ ខ. $Ca(OH)_2$ គ. CaO ឃ. $CaSO_4 \cdot 2H_2O$

4. តើគេប្រើសមាសធាតុណាមួយដើម្បីធ្វើអត្តសញ្ញាណឧស្ម័នកាបូនិចដែលទទួលបាន ក្រោយពីបំបែកដោយកម្តៅកាល់ស្យូមកាបូណាត ។

   ក. $NaOH$ ខ. $NaCl$ គ. $Ca(OH)_2$ ឃ. HCl ។

5. តើគេប្រើវិធីអ្វីខ្លះ ដើម្បីបំបាត់ភាពរឹងអនាចិន្ត្រៃយ៍ ។

6. ចូរពណ៌នាពីប្រភពទឹករឹងនិងសរសេរសមីការគីមីបញ្ជាក់ ។

7. តើទឹកភ្លៀងនិងទឹកទន្លេណាមួយរឹងជាង ? ព្រោះអ្វី ?

8. ក្នុងកំបោររស់មានបរិមាណកាល់ស្យូមអុកស៊ីត 88 % ។ តើបរិមាណកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតទទួលបានពីកំបោររស់មួយតោនស្មើប៉ុន្មាន ?

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 5

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ក្នុងប្រអប់ខាងមុខចម្លើយដែលត្រឹមត្រូវតែមួយគត់

1. តើកាតាលីករអ្វីដែលប្រើក្នុងលំនាំហេប៊ើ ?

   ☐ ក. ដែក ☐ ខ. នីកែល ☐ គ. ប្លាទីន ☐ ឃ. អាលុយមីញ៉ូម

2. តើសមាសធាតុណាមួយដែលមិនមែនជាជី ?

   ☐ ក. អាលុយមីញ៉ូមនីត្រាត ☐ ខ. អាម៉ូញ៉ាក់

   ☐ គ. អាលុយមីញ៉ូមស៊ុលផាត ☐ ឃ. អាស៊ីតនីទ្រិច

3. តើសមាសធាតុណាមួយដែលផ្សំឡើងពីធាតុបួនប្រភេទ ?

   ☐ ក. NH_4NO_3 ☐ ខ. $(NH_4)_2HPO_4$

   ☐ គ. $Ca(OH)_2$ ☐ ឃ. $Ca(NO_3)_2$

4. តើកករពណ៌សដែលកើតឡើងកាលណាគេឱ្យពពុះឧស្ម័នកាបូនឌីអុកស៊ីតឆ្លងកាត់ទឹកកំបោរថ្លាគឺជាអ្វី?

   ☐ ក. $Ca(HCO_3)_2$ ☐ ខ. $CaCO_3$ ☐ គ. $Ca(OH)_2$ ☐ ឃ. CaO

5. គេទទួលបានកំបោរពីថ្មកំបោរដោយ

☐ក. ដុតកម្ដៅវាយ៉ាងខ្លាំង ☐ខ. ប្រតិកម្មជាមួយកាបូនឌីអុកស៊ីត

☐គ. បូកជាមួយទឹក ☐ឃ. អំពើជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច

6. តើរូបមន្តជួរណាមួយដែលត្រឹមត្រូវចំពោះធាតុកាល់ស្យូមអុកស៊ីត ថ្មកំបោរ និងទឹកកំបោរថ្លា ?

☐ក $Ca(OH)_2$	$CaCO_3$	CaO
☐ខ. CaO	$CaCO_3$	$Ca(OH)_2$
☐គ. $CaCO_3$	CaO	$Ca(OH)_2$
☐ឃ. CaO	$Ca(OH)_2$	$CaCO_3$

II. សំណួរត្រិះរិះ

1. ចូរសរសេរសមីការពីការបំបែកថ្មកំបោររហូតដល់ទឹកកំបោរថ្លា ។
2. ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មរវាងថ្មកំបោរជាមួយអាស៊ីតក្លរីឌ្រិច ។
3. ដូចម្ដេចដែលហៅថាទឹករឹងអចិន្ត្រៃយ៍និងទឹករឹងអនាចិន្ត្រៃយ៍ ?
4. តើគេមានវិធីអ្វីខ្លះ ដើម្បីបំបាត់ភាពរឹងរបស់ទឹក?

III. លំហាត់

1. គណនាភាគរយអាសូតក្នុងអាម៉ូញ៉ូមស៊ុលផាត $(NH_4)_2SO_4$ ។

   (N = 14 , H = 1 , S = 32 , O = 16)

2. ក្នុងឧស្សាហកម្មផលិតឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់ គេឱ្យឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន 5 តោនប្រតិកម្មសព្វជាមួយឧស្ម័នអាសូត ។

   ក. ចូរសរសេរសមីការប្រតិកម្មឱ្យបានត្រឹមត្រូវ ។

   ខ. គណនាម៉ាសឧស្ម័នអាម៉ូញ៉ាក់ដែលទទួលបាន ។

3. ចំហេះសព្វស្ពាន់ធ័រ ដោយបរិមាណអុកស៊ីសែនគ្រប់គ្រាន់ គេទទួលបានស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីត ។ ស្ពាន់ធ័រទ្រីអុកស៊ីតដែលទទួលបានប្រតិកម្មជាមួយទឹកឱ្យជាអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។ បើចំហេះសព្វស្ពាន់ធ័រ 2,5 តោន តើគេទទួលអាស៊ីតស៊ុលផួរិចប៉ុន្មាន ?

4. គេចង់បានកំបោររស់ដោយការដុតកម្ដៅថ្មកំបោរនៅសីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ។បើគេប្រើថ្មកំបោរ 6 តោន ។ ចូរគណនា

   ក. ម៉ាសកំបោររស់ដែលទទួលបាន ?

   ខ. មាឌឧស្ម័នកាបូនិចដែលទទួលបាន នៅលក្ខខណ្ឌ STP (0°C និង 1atm) ។

p.p.m : parts per millon

ជំពូកទី 6 ស្តេរ៉េអូគីមី

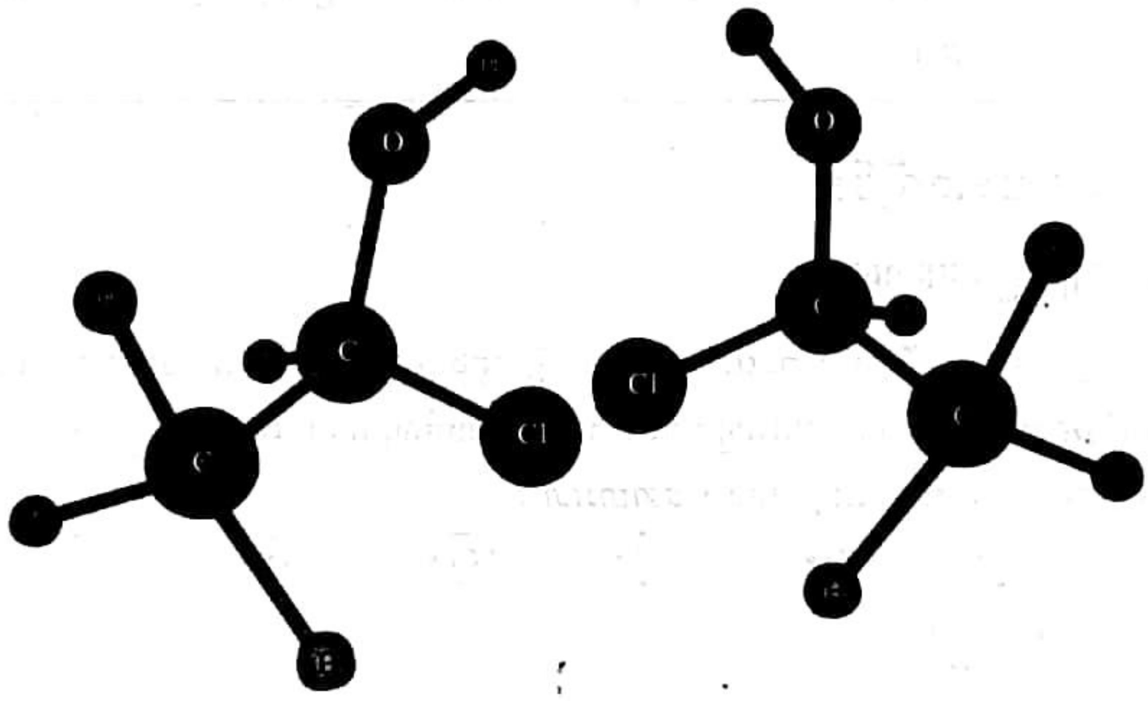

តាមរយៈស្រទាប់អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់នៃអាតូម គេអាចសរសេរទម្រង់ឡឺវីសនិងព្រាងខុកធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលរបស់អង្គធាតុ ។

រូបមន្តនៃម៉ូលេគុលមិនអាចគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ព្រាងខុកអ៊ីសូមែនៃម៉ូលេគុលនិងលក្ខណៈគីមីរបស់អង្គធាតុនោះបានទេ ។

គូអេណង់ត្យូមែនៃ 1- ក្លរ៉ូ - អេតាន - 1 - អុល មើលទៅម៉ូលេគុលរបស់វាទាំងពីរហាក់ដូចគ្នាបេះបិទ តែវាមានលក្ខណៈជីវសាស្ត្រខុសគ្នាស្រឡះ ។

1 ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- តាងទម្រង់ឡឺវីសនៃអាតូម ម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុង ។
- ព្រាងទុកធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងងាយៗដោយប្រើវិធីចម្រានគូអេឡិចត្រុងស្រទាប់វ៉ាឡង់ *VSEPR* ។

1. គំនូសតាងឡឺវីស

1.1. ទម្រង់ឡឺវីសនៃអាតូម

ក្នុងគំនូសតាងឡឺវីស គេបានលើកឡើងតែអេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (ឬអេឡិចត្រុងស្រទាប់វ៉ាឡង់)នៃអាតូមប៉ុណ្ណោះ ។ គេតាងអេឡិចត្រុងទាំងនោះដោយចំណុច(•)ចំពោះអេឡិចត្រុងទោល និងរជ្ជសញ្ញា(–)ចំពោះទ្វេតាអេឡិចត្រុង ។ ***ឧទាហរណ៍ :***

1.2. សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់

សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់បានកើតឡើង កាលណាអាតូមពីរដាក់អេឡិចត្រុងទោលរួមគ្នា ។ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងដាក់រួមនេះ ហៅថា **ទ្វេតាសម្ព័ន្ធឬទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ ឬគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ** ដែលគេតាងដោយរជ្ជសញ្ញានៅចន្លោះនិមិត្តសញ្ញាអាតូមទាំងពីរ ។ ***ឧទាហរណ៍ :***

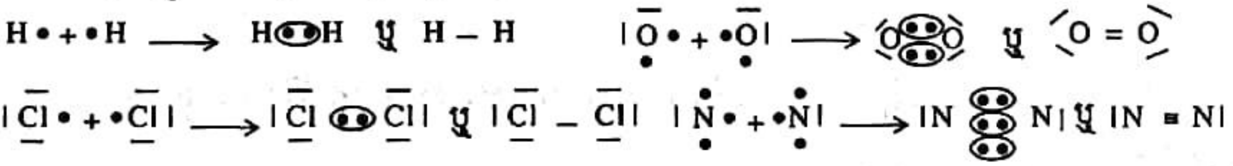

ក្នុងករណីខ្លះ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធត្រូវបានផ្តល់ដោយអាតូមតែមួយ ។ ***ឧទាហរណ៍*** អ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូញ៉ូមបានមកពីការភ្ជាប់រវាងអ៊ីយ៉ុង H^+ និងម៉ូលេគុលទឹក ។ សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ដែលកើតឡើងរវាងអ៊ីយ៉ុង H^+ និងអាតូមអុកស៊ីសែននេះ គឺអាតូមអុកស៊ីសែនជាអ្នកផ្តល់ទ្វេតាសម្ព័ន្ធ ។

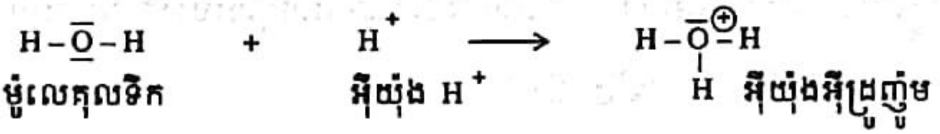

1.3. វិធានអដ្ឋតា

អាតូមនីមួយៗមាននិន្នាការទទួលយកទម្រង់អេឡិចត្រុង ដែលមានស្ថិរភាពដូចឧស្ម័នកម្រដែលនៅជិតវាក្នុងចំណែកថ្នាក់តាមខួបនៃធាតុ គឺមានប្រាំបីអេឡិចត្រុងនៅស្រទាប់ក្រៅ (វិធានអដ្ឋតា) ។ លើកលែងអាតូមអ៊ីដ្រូសែន និងលីចូម ដែលមានពីរអេឡិចត្រុងនៅស្រទាប់ក្រៅ (វិធានទ្វេតា) ។

ឧទាហរណ៍បង្ហាញពីវិធានអដ្ឋតា និងទ្វេតា ។

$H\bullet + \bullet\overline{\underline{Cl}}| \longrightarrow H - \overline{\underline{Cl}}|$

H មាន 1 អេឡិចត្រុង ; ក្លរមាន 7 អេឡិចត្រុង → H មាន 2 អេឡិចត្រុង ដូច He ; ក្លរមាន 8 អេឡិចត្រុង ដូច Ne

សំគាល់ : មានករណីលើកលែងខ្លះនៃវិធានអដ្ឋតា ។ *ឧទាហរណ៍* $AlCl_3$ និង PCl_5

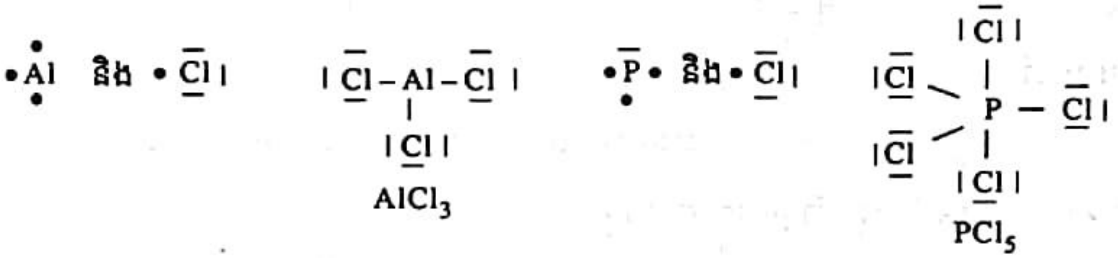

1.4. ការបង្កើតទម្រង់ឡឺវីស

ក. និយមន័យ

ទម្រង់ឡឺវីស គឺជាការតាងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងប៉ូលីអាតូម ដើម្បីបង្ហាញពីការបន្តអាតូមទាំងឡាយក្នុងម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងនិងបង្ហាញពីអេឡិចត្រុងនៅស្រទាប់វ៉ាឡង់ ដោយបែងចែកគូអេឡិចត្រុងសេរី និងគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ ។

ឧទាហរណ៍ *:* ទម្រង់ឡឺវីសនៃម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុង ។

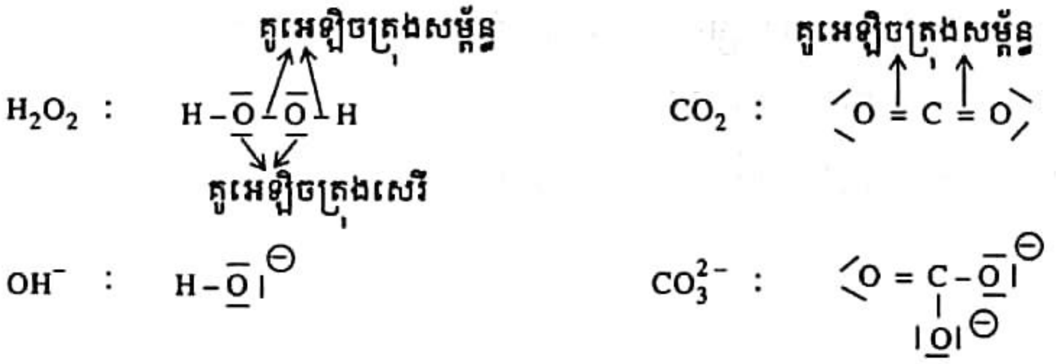

ខ. សំណេរទម្រង់ឡឺវីស : ការសរសេរទម្រង់ឡឺវីសត្រូវគិតតាមដំណាក់ការ 4 យ៉ាង :

- ***របៀបបន្តអាតូម*** *:* ផ្អែកលើគោលការណ៍ដូចខាងក្រោម :

+ អាតូមម៉ូណូវ៉ាឡង់ទាំងអស់ត្រូវស្ថិតនៅខាងចុង

+ អាតូមដែលមានវ៉ាឡង់ច្រើនជាងគេជាទូទៅនៅកណ្ដាល ។

ឧទាហរណ៍ : ក្នុងម៉ូលេគុលអាស៊ីតអ៊ីប៉ូក្លរី HClO អាតូម H និង Cl មានវ៉ាឡង់ 1 ត្រូវស្ថិតនៅចុងនិង O មានវ៉ាឡង់ 2 ត្រូវនៅកណ្ដាល ។

សំណោរទម្រង់ឡឺវីស : $H-\overline{\underline{O}}-\overline{\underline{Cl}}|$ ។

- ***របាយទ្វេតាអេឡិចត្រុង***

គេបូកសរុបចំនួនអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ S នៃគ្រប់ធាតុនៅក្នុងម៉ូលេគុល បើជាអ៊ីយ៉ុងគេត្រូវគិតបន្ទុកសន្មតផង ។ គេទាញរកចំនួនទ្វេតាអេឡិចត្រុង $\frac{S}{2}$ ។ ការសរសេររបាយទ្វេតាសម្ព័ន្ធ និងទ្វេតាសេរីត្រូវគោរពតាមវិធានទ្វេតាសម្រាប់អ៊ីដ្រូសែន និងវិធានអដ្ឋតាសម្រាប់គ្រប់អាតូមផ្សេងទៀត ។

ឧទាហរណ៍ :

+ CH_4 : អាតូមកាបូនមាន 4 អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ និងអ៊ីដ្រូសែនមាន 1 អេឡិចត្រុង : $S = 4+(4\times 1) = 8$ អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ត្រូវជា 4 ទ្វេតា ។

4 ទ្វេតាអេឡិចត្រុងនេះត្រូវពង្រាយជុំវិញអាតូមកាបូន : 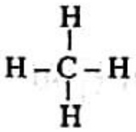 ។

+ HCN : $S = 1+4+5 = 10$ អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ត្រូវនឹង 5 ទ្វេតា ។ បួនទ្វេតាសម្ព័ន្ធដាក់នៅជុំវិញកាបូន(តេត្រាវ៉ាឡង់)ដែល 1 ភ្ជាប់ជាមួយអ៊ីដ្រូសែន និង 3 ទៀតភ្ជាប់ជាមួយអាតូមអាសូត (ទ្រីវ៉ាឡង់) ។ នៅសល់ 1 ទ្វេតាជាទ្វេតាសេរី នៅលើអាសូតដើម្បីបាន 1 អដ្ឋតា : $H-C\equiv N|$ ។

+ CO_3^{2-} : $S = 4+(6\times 3)+2 = 24$ អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ត្រូវនឹង 12 ទ្វេតា (បន្ទុកអវិជ្ជមានចំនួនពីរមានន័យថា លើសអេឡិចត្រុងចំនួន 2 ត្រូវបូក 2) ។ គេដាក់ 4 ទ្វេតាសម្ព័ន្ធនៅជុំវិញអាតូមកាបូនកណ្ដាលដែល 2 ស្ថិតក្រោមទម្រង់ជាសម្ព័ន្ធពីរជាន់ជាមួយអាតូមអុកស៊ីសែនមួយ ។ 8 ទ្វេតានៅសល់ជាទ្វេតាសេរី ដែល 2 ទ្វេតានៅលើអាតូមអុកស៊ីសែនសម្ព័ន្ធ 2 ជាន់ និង 6 ទ្វេតាសេរីដាក់លើអាតូមអុកស៊ីសែនសម្ព័ន្ធមួយជាន់នីមួយៗមាន 3 ទ្វេតា ។

រូបមន្តឡឺវីស : 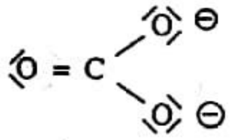

+ NH_4^+ : $S = 5+(4\times 1)-1 = 8$ អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ត្រូវនឹង 4 ទ្វេតា (បន្ទុកវិជ្ជមានចំនួនមួយមានន័យថា ខ្វះអេឡិចត្រុងមួយត្រូវដកមួយ) ។ 4 ទ្វេតាអេឡិចត្រុងដាក់ជុំវិញអាតូមអាសូត ។

រូបមន្តឡឺវីស :

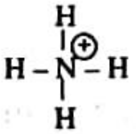

- ***ការកំណត់បន្ទុកជាក់លាក់***

ក្នុងសំណេរ រូបមន្តឡឺវីសនៃអ៊ីយ៉ុង CO_3^{2-} និង NH_4^+ មានដាក់បន្ទុកលើអាតូម ។ បន្ទុកនេះហៅថា បន្ទុកជាក់លាក់ ។ ករណីខ្លះបន្ទុកជាក់លាក់ក៏មានក្នុងសំណេររូបមន្តឡឺវីសនៃម៉ូលេគុលណឺតមួយចំនួនដែរ ។

ឧទាហរណ៍ ម៉ូលេគុលអូសូន O_3 :

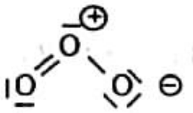

។

ដើម្បីកំណត់បន្ទុកជាក់លាក់នៅលើអាតូមក្នុងរូបមន្តឡឺវីស គេត្រូវរៀបចំទ្វេតាអេឡិចត្រុងទៅតាមវិធានអដ្ឋតានិងទ្វេតា បន្ទាប់មកគេបំបែកទ្វេតាសម្ព័ន្ធទាំងអស់ដោយផ្តល់អេឡិចត្រុងមួយម្នាក់ទៅឱ្យអាតូមនីមួយៗដែលចងគ្នារួចប្រៀបធៀបបរិស្ថានអេឡិចត្រុងដែលទទួលបានទៅនិងទម្រង់ឡឺវីសនៃអាតូម ។ បន្ទាប់មកតម្រៀបវាឡើងវិញ បើអាតូមណាខ្វះអេឡិចត្រុង វាត្រូវមានបន្ទុកវិជ្ជមានស្មើនឹងចំនួនអេឡិចត្រុងដែលខ្វះ ផ្ទុយទៅវិញបើវាចំណេញ (ឬលើស) អេឡិចត្រុងវាត្រូវមានបន្ទុកអវិជ្ជមានស្មើនឹងចំនួនអេឡិចត្រុងដែលលើស ។ ***ឧទាហរណ៍ :***

អ៊ីយ៉ុងកាបូណាត CO_3^{2-}

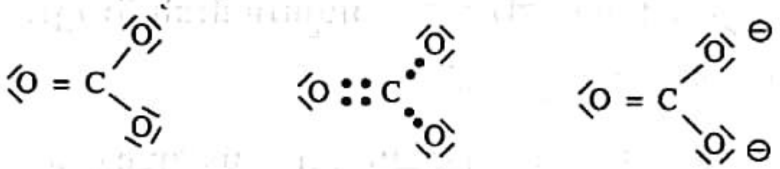

ម៉ូលេគុលអូសូន O_3

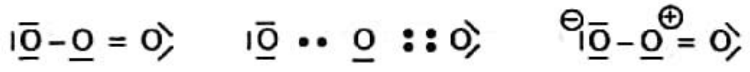

តម្រៀបទ្វេតាអេឡិចត្រុង　　បំបែកសម្ព័ន្ធ　　រូបមន្តឡឺវីស

- ***លក្ខណៈវិនិច្ឆ័យនៃជម្រើសរវាងទម្រង់ឡឺវីសច្រើន***

កាលណាមានរូបមន្តឡឺវីសច្រើនយ៉ាង គេជ្រើសរើសជាអាទិភាពទម្រង់ដែលគោរពតាមវិធានអដ្ឋតាសម្រាប់គ្រប់អាតូម ។ បើមានរូបមន្តច្រើនគោរពតាមវិធានអដ្ឋតា គេត្រូវជ្រើសរើសទម្រង់ដែលមានបន្ទុកជាក់លាក់តិចជាងគេ ។ ***ឧទាហរណ៍*** កាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត(CO) មានទម្រង់អត្ថិភាពពីរ ។ គេត្រូវយកទម្រង់ដែលគោរពតាមវិធានអដ្ឋតាចំពោះអាតូមទាំងពីរ

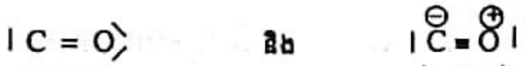

មិនត្រូវយក　　ត្រូវយក

សន្និដ្ឋាន

ទម្រង់ឡឺវីស ប្រាប់ឱ្យដឹងពីរបាយអេឡិចត្រុងក្នុងម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុង ដោយញែកសំគាល់ទ្វេតាសម្ព័ន្ធ និងទ្វេតាសេរី ។ វាបានបញ្ជាក់ចំនួនសម្ព័ន្ធ(មួយ ពីរ ឬបីជាន់)ក្នុងម៉ូលេគុល តែមិនបានបញ្ជាក់ពីធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងទេ ។

2. ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុង

2.1. វិធី *VSEPR*

VSEPR សរសេរពេញ " *Valence shell Electron Pair Repulsion* " មានន័យថា : ចម្រានគូអេឡិចត្រុងនៃស្រទាប់វ៉ាឡង់ ។ វិធីនេះប្រាប់ឱ្យយើងដឹងពីទីតាំងក្នុងលំហនៃគូអេឡិចត្រុងនៅជុំវិញអាតូមកណ្តាលរបស់ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុង ។

ទីតាំងគូអេឡិចត្រុងដែលតាំងនៅមានស្ថិរភាពជាងគេ ជាទីតាំងដែលមានចម្រានគូអេឡិចត្រុងទាំងឡាយអប្បបរមា មានន័យថា ទ្វេតាសម្ព័ន្ធ ឋិតនៅឆ្ងាយពីគ្នាអតិបរមា ។

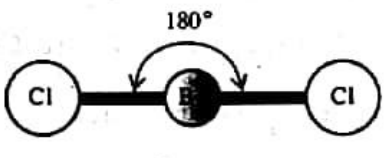

រូបទី 1.1 : គំរូម៉ូលេគុល $BeCl_2$

ឧទាហរណ៍ : ម៉ូលេគុលបេរីល្យ៉ូមក្លរួ ($BeCl_2$) មានទម្រង់ឡឺវីស : $|\overline{Cl}-Be-\overline{Cl}|$ ។ ទីតាំងគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធដែលច្រានគ្នាទៅវិញទៅមកអប្បបរមាគឺនៅលើអ័ក្សតែមួយតែទិសដៅផ្ទុយគ្នា (រូបទី 1.1) ។

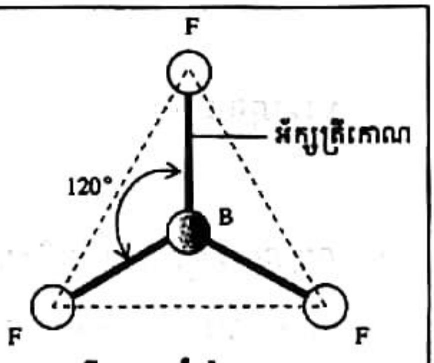

រូបទី 1.2 : គំរូម៉ូលេគុល BF_3

ចំពោះម៉ូលេគុលបរទ្រីភ្លុយអរួ (BF_3) មានទម្រង់ឡឺវីស : $|\overline{F}-B-\overline{F}|$ (B ភ្ជាប់ទៅ $|\underline{F}|$ ខាងក្រោម) ។ ទីតាំងគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធដែលច្រានគ្នាទៅវិញទៅមកអប្បបរមាស្ថិតនៅលើអ័ក្សនៃត្រីកោណសម័ង្សដែលអាតូមបរមានទីតាំងនៅត្រង់ផ្ចិត និងអាតូមភ្លុយអរទាំងបីនៅកំពូលត្រីកោណ (រូបទី 1.2) ។

2.2. គោលការណ៍នៃវិធី VSEPR

- តាង A ជាអាតូមកណ្តាល ដែលភ្ជាប់ដោយអាតូម X មានចំនួន m និងតាង n ចំនួនគូអេឡិចត្រុងសេរី E នៅលើអាតូម A ។ គេអាចតាងនិមិត្តសញ្ញានៃម៉ូលេគុល : AX_mE_n ។
- គេចាត់ទុកអាតូម X ដែលចងសម្ព័ន្ធជាមួយ A ទោះជាប្រភេទដូចគ្នាឬខុសគ្នាវាសមមូលគ្នា ។ ម្យ៉ាងទៀតគេចាត់ទុកគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ និងគូអេឡិចត្រុងសេរីក៏សមមូលគ្នាដែរ ។

- កាលណាម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងមានសម្ព័ន្ធពីរ ឬបីជាន់ គេចាត់ទុកសម្ព័ន្ធច្រើនជាន់នេះ ដូចសម្ព័ន្ធមួយជាន់ដែរ ។

ឧទាហរណ៍ : ក្នុងម៉ូលេគុលបេរីល្យ៉ូមក្លរួ Cl – Be – Cl ។ អាតូម Be ដែលជាអាតូមកណ្ដាលភ្ជាប់ជាមួយពីរអាតូមក្លរ $(m = 2)$ ។ លើអាតូម Be គ្មានគូអេឡិចត្រុងសេរី $(n = 0)$ ។

$BeCl_2$ ជាម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2 ។

ចំពោះម៉ូលេគុលអាលុយមីញ៉ូមក្លរួ : $\mathrm{Cl-\underset{\displaystyle Cl}{\underset{|}{Al}}-Cl}$ ។ អាតូម Al ដែលជាអាតូមកណ្ដាលភ្ជាប់ជាមួយបីអាតូមក្លរ $(m = 3)$ និងគ្មានគូអេឡិចត្រុងសេរី $(n = 0)$ ។

$AlCl_3$ ជាម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_3 ។

ចំពោះអ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូញ៉ូម (H_3O^+) : $\mathrm{H-\underset{\displaystyle H}{\underset{|}{\overline{O}^{\oplus}}}-H}$ ។ អាតូម O ដែលជាអាតូមកណ្ដាលភ្ជាប់ជាមួយបីអាតូមអ៊ីដ្រូសែន $(m = 3)$ និងសល់គូអេឡិចត្រុងសេរីមួយគូ $(n = 1)$ ។

H_3O^+ ជាអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_3E ។

ឧទាហរណ៍ : ចូរកំណត់ប្រភេទម៉ូលេគុល : អ៊ីដ្រូសែនស្យានួ (HCN) , មេតាណាល់ (CH_2O) , មេតាន (CH_4) , អាម៉ូញ៉ាក់ (NH_3) និងទឹក (H_2O) ។

✍ ដំណោះស្រាយ

ទម្រង់ឡឺវីស :	$\mathrm{H-C\equiv N|}$	$\mathrm{H-\underset{\displaystyle H}{\underset{|}{C}}=O}$	$\mathrm{H-\overset{\displaystyle H}{\overset{|}{\underset{\displaystyle H}{\underset{|}{C}}}}-H}$	$\mathrm{H-\underset{\displaystyle H}{\underset{|}{\overline{N}}}-H}$	$\mathrm{H-\overline{\underline{O}}-H}$
ប្រភេទ VSEPR :	AX_2	AX_3	AX_4	AX_3E	AX_2E_2 ។

2.3. ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងតាមវិធី VSEPR

ក. ម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2

ជាម៉ូលេគុលលីនេអ៊ែ អាតូមទាំងបីរត់ត្រង់ជួរគ្នា ហើយអាតូម A ហៅថា **ទ្វេកោណ**(រូបទី 1.3 ក) ។

- ករណីសម្ព័ន្ធមួយជាន់ : បេរីល្យ៉ូមក្លរួមានទម្រង់ឡឺវីស $\mathrm{|\overline{Cl}-Be-\overline{Cl}|}$ និងធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលដូច(រូបទី1.3 ខ) ។

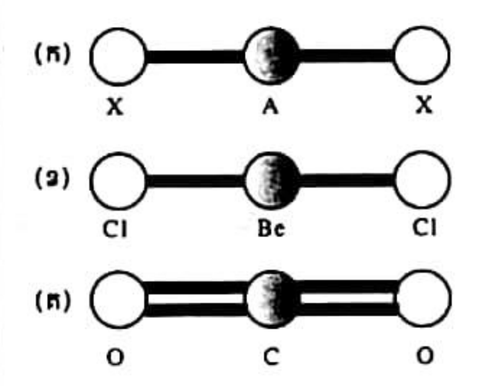

រូបទី 1.3 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_2

• ករណីសម្ព័ន្ធច្រើនជាន់ :កាបូនឌីអុកស៊ីតមានទម្រង់ឡឺវីស $\langle O = C = O \rangle$ និងធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលដូច(រូបទី1.3 គ) ។

ខ. ម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_3

ជាម៉ូលេគុលទម្រង់ត្រីកោណ អាតូម X ទាំងបីនៅទីតាំងកំពូលត្រីកោណសម័ង្ស ដែលមានអាតូមកណ្ដាល A ជាផ្ចិត ។ អាតូម A ហៅថា ត្រីកោណរាប(រូបទី 1.4 ក) ។

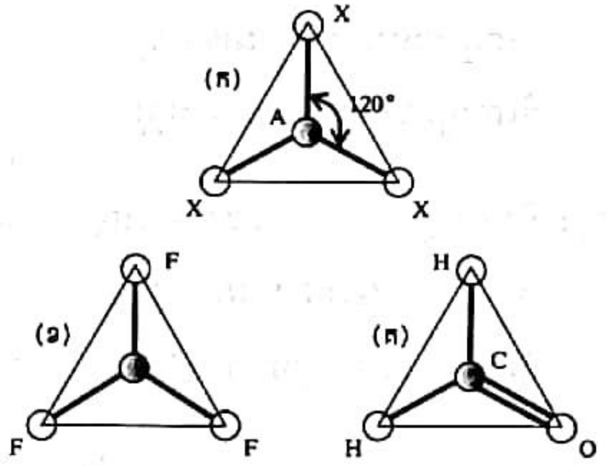

រូបទី 1.4 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_3

• ករណីសម្ព័ន្ធមួយជាន់ : ម៉ូលេគុលបរទ្រីភ្លុយអរួមានទម្រង់ឡឺវីស

$$|\overline{F}-\underset{|\underline{F}|}{B}-\overline{F}|$$

និងធរណីមាត្រម៉ូលេគុលដូច(រូបទី1.4 ខ) ។

• ករណីសម្ព័ន្ធច្រើនជាន់ : មេតាណាល់មានទម្រង់ឡឺវីស $H_2C = O\rangle$ និងធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលដូច(រូបទី1.4 គ) ។

គ. ម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_4

ជាម៉ូលេគុលទម្រង់ចតុមុខ ។ អាតូម X ទាំងបួននៅទីតាំងកំពូលចតុមុខ ដែលមានអាតូមកណ្ដាល A ជាផ្ចិត ។ អាតូម A ហៅថា ចតុមុខ(រូបទី 1.5 ក) ។

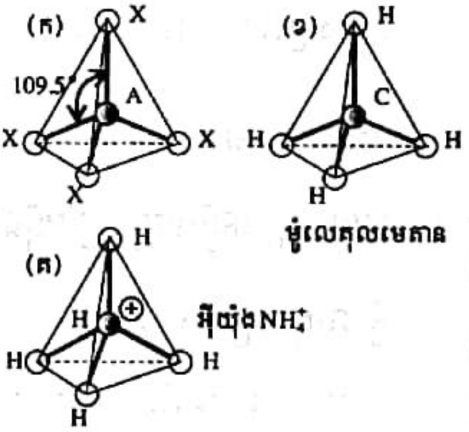

រូបទី 1.5 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_4

ឧទាហរណ៍ :

ម៉ូលេគុលមេតាន : $H-\underset{H}{\overset{H}{C}}-H$ (រូបទី 1.5ខ)

អ៊ីយ៉ុងអាម៉ូញ៉ូម : $H-\underset{H}{\overset{H}{N^{\oplus}}}-H$ (រូបទី 1.5គ)

ឃ. ម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2E

ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_2E ទាញចេញពីម៉ូលេគុល AX_3 ដែលអាតូម X មួយជំនួសដោយទ្វេតាសេរី(រូបទី 1.6 ក) ។ ម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2E មានទម្រង់ បង្កោងឬV ។

ឧទាហរណ៍ : ម៉ូលេគុលអូសូន (O_3) មានទម្រង់ឡឺវីស : $\langle O = \bar{O} - \underline{\bar{O}}|$ និងធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលដូច (រូបទី 1.6 ខ) ។

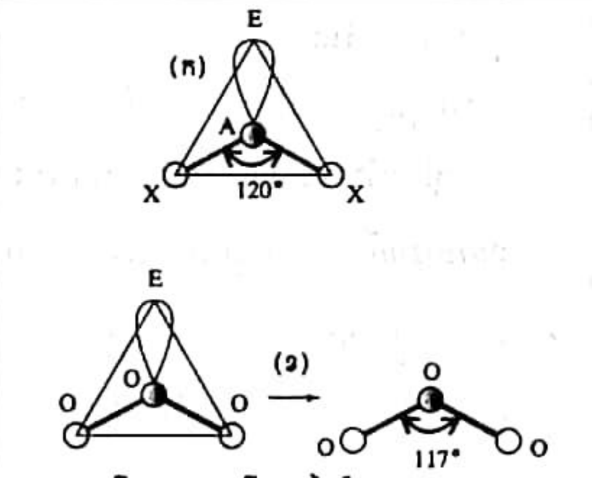

រូបទី 1.6 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_2E

ង. ម៉ូលេគុលនិងអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_3E

ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_3E ទាញចេញពីម៉ូលេគុល AX_4 ។ ម៉ូលេគុល AX_3E មានទម្រង់ជាពីរ៉ាមីត ដែលមានបាតជាត្រីកោណសម័ង្ស ។

ឧទាហរណ៍ : ម៉ូលេគុលអាម៉ូញ៉ាក់មានទម្រង់ឡឺវីស : $H - \underset{\underset{H}{|}}{\bar{N}} - H$ និងធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលដូច (រូបទី 1.7) ។

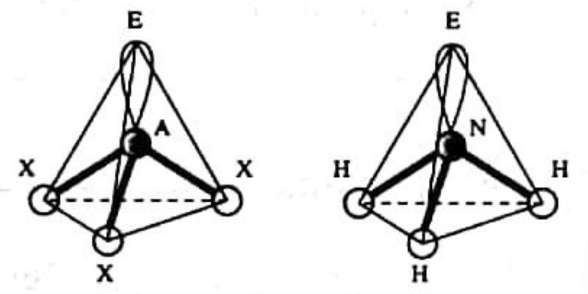

រូបទី 1.7 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_3E

ច. ម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2E_2

ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_2E_2 បានពីម៉ូលេគុល AX_4 ។ ម៉ូលេគុល AX_2E_2 មានទម្រង់បង្កោង ឬ V ។

ឧទាហរណ៍ : ម៉ូលេគុលទឹក : $H - \underline{\bar{O}} - H$ មានទម្រង់ធរណីមាត្របង្កោងដូច (រូបទី 1.8) ។

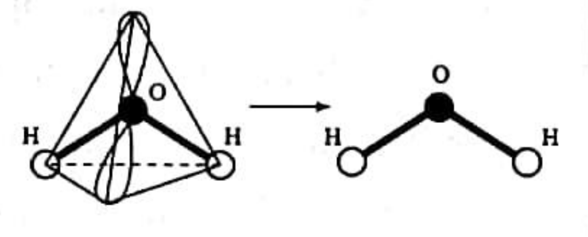

រូបទី 1.8 : ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល AX_2E_2

សង្ខេបមេរៀន

- ក្នុងរូបមន្តឡឺវីស ៖
  - អេឡិចត្រុងសេរីតាងដោយចំណុច និងទ្វេតាអេឡិចត្រុងតាងដោយរជុសញ្ញា ។
  - សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់តាងដោយរជុសញ្ញាដែលដាក់នៅចន្លោះនិមិត្តសញ្ញានៃអាតូមទាំងពីរ ។

ឧទាហរណ៍ : ទឹកមានរូបមន្តឡឺវីស ៖ $H-\underline{\overline{O}}-H$

- អាតូមនីមួយៗក្នុងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងប៉ូលីអាតូមមាននិន្នាការទទួលយកទម្រង់អេឡិចត្រុងឱ្យដូចឧស្ម័នកម្រដែលនៅជិតវាក្នុងចំណែកថ្នាក់តាមខួបនៃធាតុ គឺមាន 8 អេឡិចត្រុង លើកលែងអ៊ីដ្រូសែន ។
- វិធី *VSEPR* អាចឱ្យគេកំណត់ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2 លីនេអ៊ែ AX_3 ត្រីកោណ AX_4 ចតុមុខ AX_3E ពីរ៉ាមីត ដែលមានបាតជាត្រីកោណសម័ង្ស និង AX_2E_2 បង្កោង ។

សំណួរនិងលំហាត់

1. តើម៉ូលេគុលអាម៉ូញ៉ាក់មានទ្វេតាសម្ព័ន្ធនិងទ្វេតាមិនសម្ព័ន្ធចំនួនប៉ុន្មាន ?
2. តើម៉ូលេគុលមេតាន CH_4 ជាម៉ូលេគុលប្រភេទអ្វី ?
3. តើម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_3E មានទម្រង់ធរណីមាត្រដូចម្តេច ?
4. តើម៉ូលេគុលទឹកជាប្រភេទអ្វី ?
5. តើម៉ូលេគុលអាម៉ូញ៉ាក់មានធរណីមាត្រដូចម្តេច ?
6. តើអ្វីទៅជាវិធី VSEPR ? តើ E តំណាងអ្វី នៅក្នុងសំណេរ AX_nE_p ?
7. ក. ឱ្យទម្រង់ឡឺវីសនៃអាតូម : H C N O F Cl Ne S ។
   ខ. ក្នុងចំណោមអាតូមខាងលើនេះ តើណាខ្លះមានទម្រង់ឡឺវីសដូចគ្នា ?
8. ក. សរសេរទម្រង់ឡឺវីសនៃម៉ូលេគុល : $BeCl_2$ CO_2 H_2O NH_4^+ ។
   ខ. តើវាមានទម្រង់ធរណីមាត្រដូចម្តេច ?
9. ក្នុងម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_mE_n តើ n និង m បញ្ជាក់ប្រាប់អ្វីខ្លះ ?
10. សរសេរទម្រង់ឡឺវីសនិងប្រាប់ប្រភេទម៉ូលេគុល : មេតាណាល់(CH_2O) អាស៊ីតមេតាណូអ៊ិច (HCOOH) និងអាស៊ីតស្យានីឌ្រិច (HCN) ។

11. ចូរបញ្ជាក់ប្រភេទម៉ូលេគុលនៃសមាសធាតុខាងក្រោមតាមវិធី *VSEPR* និងប្រាប់ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលរបស់វា : CS_2 CCl_4 CH_2Cl_2 CH_3Cl HCOOH ។

12. ក. សរសេរទម្រង់ឡឺវីសនៃម៉ូលេគុលបរទ្រីភ្លុយអរូ ។ តើអាតូមទាំងអស់គោរពតាមវិធានអុកតាដែរឬទេ ?

    ខ. តាមវិធី *VSEPR* តើម៉ូលេគុលបរទ្រីភ្លុយអរូ ជាប្រភេទម៉ូលេគុលអ្វី ?
    ចូរបញ្ជាក់ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលរបស់វាផង ។

13. ចូរសរសេរទម្រង់ឡឺវីសនៃប្រភេទគីមីដូចតទៅ : HBr OH^- និង H_2O_2 ។

14. ចូរបញ្ជាក់ប្រភេទនិងធរណីមាត្រនៃអ៊ីយ៉ុងដូចតទៅតាមវិធី VSEPR H_3O^+ NH_4^+ CO_3^{2-} ។

15. ចូរសរសេរទម្រង់ឡឺវីសនិងបញ្ជាក់ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលអាស៊ីតអ៊ីប៉ូក្លរី (HClO) ។

16. អ៊ីដ្រូសែនពែអុកស៊ីតឬទឹកអុកស៊ីសែនមានរូបមន្តម៉ូលេគុល H_2O_2 ។

    ក. គណនាចំនួនអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់សរុបនិងចំនួនទ្វេតាអេឡិចត្រុងនៃ H_2O_2 ។

    ខ. សរសេរទម្រង់ឡឺវីសនៃម៉ូលេគុល H_2O_2 ។

    គ. តាមវិធី VSEPR តើអាតូមកណ្តាលអុកស៊ីសែននីមួយៗជាប្រភេទអ្វី ?

2 រូបសណ្ឋាននិងទ្រង់ទ្រាយនៃម៉ូលេគុល

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- រៀបរាប់និយមន័យអ៊ីសូមែប្លង់និងអ៊ីសូមែលំហ ។
- សរសេរ និងឱ្យឈ្មោះប្រភេទទាំងបីនៃអ៊ីសូមែប្លង់និងអ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាន ។
- ប្រាប់ពីមូលហេតុដែលនាំឱ្យមានអ៊ីសូមែទ្រង់ទ្រាយ និងប្រាប់ពីទ្រង់ទ្រាយពិសេសនៃម៉ូលេគុល

1. អ៊ីសូមែ

រូបមន្តដុលនៃសារធាតុមួយ អាចឱ្យយើងដឹងបានត្រឹមតែប្រភេទអាតូម និងចំនួនអាតូមដែលបង្កម៉ូលេគុលតែប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែរូបមន្តលាត ឬស្ទើរលាតអាចឱ្យយើងដឹងបានទៀតពីរបៀបដែលអាតូមចងសម្ព័ន្ធនឹងគ្នា។ រូបមន្តដុលមួយអាចត្រូវនឹងរូបមន្តលាត ឬស្ទើរលាតជាច្រើនដែលខុសគ្នាដោយលំដាប់តម្រៀបនៃអាតូមនិងប្រភេទសម្ព័ន្ធ ដែលអាតូមភ្ជាប់គ្នាទៅវិញទៅមក ។ សមាសធាតុទាំងនេះហៅថាសមាសធាតុអ៊ីសូមែ ឬហៅយ៉ាងខ្លីថា អ៊ីសូមែ ។

និយមន័យ

អ៊ីសូមែពីរ គឺជាសមាសធាតុពីរដែលមានរូបមន្តដុលដូចគ្នា ប៉ុន្តែមានម៉ូលេគុលខុសគ្នា ។

ម៉ូលេគុលពីរដែលខុសគ្នា មិនត្រួតស៊ីគ្នាទេ ហើយមានលក្ខណៈរូបនិងលក្ខណៈគីមីក៏ខុសគ្នាដែរ ។ អ៊ីសូមែមានពីរប្រភេទធំៗ គឺ អ៊ីសូមែប្លង់ និងអ៊ីសូមែលំហ ។

2. អ៊ីសូមែប្លង់

សមាសធាតុពីរជាអ៊ីសូមែប្លង់នឹងគ្នា កាលណាវាមានរូបមន្តដុលដូចគ្នា ប៉ុន្តែមានរូបមន្តលាត ឬស្ទើរលាតខុសគ្នា ។

រូបមន្តលាត ឬស្ទើរលាត គេហៅថា **រូបមន្តប្លង់** គឺជារូបមន្តដែលកើតឡើងពីការបន្តនៃអាតូមទាំងឡាយនៅក្នុងប្លង់តែមួយ ដោយមិនបញ្ជាក់ពីទីតាំងអាតូមនៅក្នុងលំហទេ ។ ប្រភេទផ្សេងៗនៃអ៊ីសូមែប្លង់មាន អ៊ីសូមែខ្សែកាបូន អ៊ីសូមែទីតាំង អ៊ីសូមែនាទី ។

2.1. អ៊ីសូមែខ្សែកាបូន

អ៊ីសូមែខ្សែកាបូនជាប្រភេទម៉ូលេគុលដែលខុសគ្នាដោយរបៀបបន្តនៃអាតូមកាបូន ។

ឧទាហរណ៍ : ប៉ង់តាន(C_5H_{12}) មានអ៊ីសូមែខ្សែកាបូន :

$CH_3-CH_2-CH_2-CH_2-CH_3$ n– ប៉ង់តាន

$\overset{1}{C}H_3-\overset{2}{C}H(CH_3)-\overset{3}{C}H_2-\overset{4}{C}H_3$ 2– មេទីលប៊ុយតាន

$\overset{1}{C}H_3-\overset{2}{C}(CH_3)_2-\overset{3}{C}H_3$ 2, 2– ឌីមេទីលប្រូប៉ាន

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរអ៊ីសូមែខ្សែកាបូននៃអិចសាន (C_6H_{14}) ។

2.2. អ៊ីសូមែទីតាំង

អ៊ីសូមែទីតាំងជាប្រភេទម៉ូលេគុលដែលមានខ្សែកាបូនដូចគ្នា តែមានសម្ព័ន្ធពីរជាន់ ឬបីជាន់ ឬ បង្គុំនាទី (បណ្តុំអាតូមសំគាល់លក្ខណៈ) ស្ថិតនៅលើទីតាំងខុសគ្នា ។

ឧទាហរណ៍ : អ៊ីសូមែទីតាំងចំពោះរូបមន្តដុល :

C_4H_8 : $\overset{4}{C}H_3-\overset{3}{C}H_2-\overset{2}{C}H=\overset{1}{C}H_2$ ប៊ុយ –1– អែន (សម្ព័ន្ធពីរជាន់នៅជាប់$C_{(1)}$)

$\overset{4}{C}H_3-\overset{3}{C}H=\overset{2}{C}H-\overset{1}{C}H_3$ ប៊ុយ –2– អែន (សម្ព័ន្ធពីរជាន់នៅជាប់$C_{(2)}$)

C_3H_7OH : $\overset{3}{C}H_3-\overset{2}{C}H_2-\overset{1}{C}H_2OH$ ប្រូប៉ាន–1– អុល(បង្គុំនាទីអាល់កុល–OH នៅជាប់$C_{(1)}$)

$\overset{3}{C}H_3-\overset{2}{C}HOH-\overset{1}{C}H_3$ ប្រូប៉ាន –2– អុល(បង្គុំនាទីអាល់កុល –OHនៅជាប់ $C_{(2)}$)

2.3. អ៊ីសូមែនាទី

អ៊ីសូមែនាទីជាប្រភេទម៉ូលេគុលដែលខុសគ្នាដោយបង្គុំនាទី ។

ឧទាហរណ៍ : អ៊ីសូមែនាទីនៃរូបមន្តដុល C_3H_8O

$CH_3-CH_2-CH_2OH$ ប្រូប៉ាន–1– អុល (នាទីអាល់កុល)

$CH_3-O-CH_2-CH_3$ មេតុកស៊ីអេតាន (នាទីជាអេទែ)

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរអ៊ីសូមែនាទីនៃរូបមន្តដុល $C_4H_{10}O$ ។

3. អ៊ីសូមែលំហឬស្តេរេអូអ៊ីសូមែ

3.1. អ៊ីសូមែលំហ

អ៊ីសូមែលំហជាសមាសធាតុទាំងឡាយណាដែលមានរូបមន្តប្លង់ដូចគ្នា ប៉ុន្តែមានរូបមន្តលំហខុសគ្នា ។ ម៉ូលេគុលទាំងនោះមិនត្រួតស៊ីគ្នាទេ ។

រូបមន្តដែលបង្ហាញពីទីតាំងអាតូមក្នុងលំហ ហៅថា **រូបមន្តលំហ** ។ ដើម្បីតាងទម្រង់ម៉ូលេគុលក្នុងលំហ គេប្រើគំរូម៉ូលេគុល ឬប្រើគំនូសតាង ។

ឧទាហរណ៍ : មេតាន CH_4 មានធរណីមាត្រម៉ូលេគុលចតុមុខ ។ អាតូម C នៃមេតាន និងអាតូម C ទាំងឡាយណាដែលចងសម្ព័ន្ធនឹងអាតូម 4 ឬបណ្តុំអាតូម 4 ជាកាបូនចតុមុខ ។

គេតាងម៉ូលេគុលមេតាន និងកាបូនចតុមុខដូចខាងក្រោម :

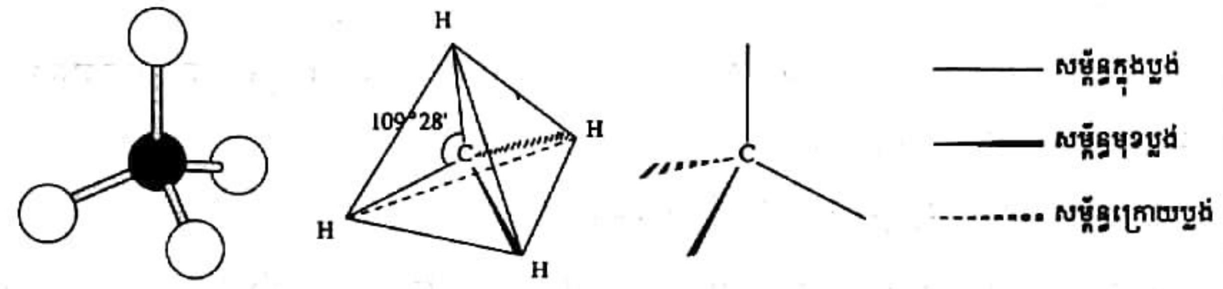

ទម្រង់ម៉ូលេគុលមេតាន (ប្រើគំរូម៉ូលេគុល) — ទម្រង់ម៉ូលេគុលមេតាន (ប្រើគំនូសតាង) — តាងអាតូម C ចតុមុខ (ប្រើគំនូសតាង)

ស្តេរេអូអ៊ីសូមែមានពីរប្រភេទគឺ :

- អ៊ីសូមែទ្រង់ទ្រាយ ឬអ៊ីសូមែកុងផរម៉ាស្យុង
- អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាន ឬអ៊ីសូមែកុងភីគ្យូរ៉ាស្យុង

3.2. អ៊ីសូមែទ្រង់ទ្រាយ

ក. ករណីអេតាន C_2H_6

- **ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុលអេតាន**

អាតូមកាបូននីមួយៗនៃម៉ូលេគុលអេតាន ជាកាបូនចតុមុខ ។ ប្រវែងសម្ព័ន្ធ C–C មាន 154pm វែងជាងសម្ព័ន្ធ C–H ដែលមានតែ 109pm ។ ចតុមុខនេះមិននិយ័តទេ ប៉ុន្តែមានមុំសម្ព័ន្ធ $\widehat{HCH} = \widehat{HCC} = 109^{o}28'$ ។

- **រង្វិលជុំវិញសម្ព័ន្ធទោល C–C**

បណ្តុំមេទីល ($-CH_3$) ទាំងពីរនៃម៉ូលេគុលអេតានអាចវិលជុំវិញអ័ក្សនៃសម្ព័ន្ធ C–C ដោយមិនមានការដាច់សម្ព័ន្ធឡើយ ។ នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ បើម៉ូលេគុលបានទទួលថាមពលបន្តិចបន្តួចពីមជ្ឈដ្ឋានជុំវិញនោះ ក្រុមមេទីលក៏មានរង្វិលឥតឈប់ឈរជុំវិញសម្ព័ន្ធ C–C ។ ក្នុងរង្វិលនេះ ធរណីមាត្រនៃកាបូននីមួយៗមិនប្រែប្រួលទេ ។

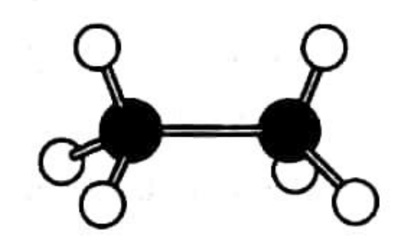
ទម្រង់ម៉ូលេគុលអេតាន C_2H_6

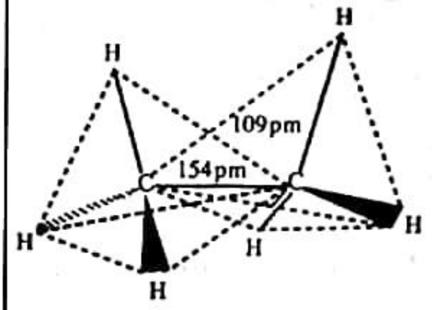

គំនូសតាងម៉ូលេគុលអេតាន

ក្នុងពេលរង្វិល គេសង្កេតឃើញទីតាំងរបស់អាតូមអ៊ីដ្រូសែនទាំងឡាយនៃបណ្តុំមេទីលមួយមានច្រើនរាប់មិនអស់ធៀបទៅនឹងអាតូមអ៊ីដ្រូសែនទាំងឡាយនៃក្រុមមេទីលមួយទៀត ។ ទីតាំងនីមួយៗត្រូវនឹងទម្រង់ទ្រាយមួយនៃម៉ូលេគុល ។

ដូច្នេះអ៊ីសូមែទម្រង់ទ្រាយនៃម៉ូលេគុលមួយកើតឡើងដោយសាររង្វិលជុំវិញសម្ព័ន្ធទោល C–C ។

- **ការតាង**

គេអាចតាងទម្រង់ទ្រាយមួយនៃម៉ូលេគុលតាមចំណោលញ៉ូម៉ាន់(Newman) ។ ក្នុងចំណោលញ៉ូម៉ាន់ ភ្នែកអ្នកសង្កេតត្រូវមើលតាមបណ្តោយសម្ព័ន្ធ C–C ។ ដូច្នេះគេមើលឃើញតែអាតូមកាបូនខាងមុខ ឯអាតូមកាបូនខាងក្រោយត្រូវបាំងបាត់ ។ គេតាងអាតូមកាបូននៅខាងមុខដោយរង្វង់និងផ្ចិតរបស់វា ។ សម្ព័ន្ធបីទៀតរបស់វាត្រូវចេញពីផ្ចិតក្នុងមុំ 120° ពីមួយទៅមួយ ឯអាតូម C ខាងក្រោយដែលបាំងបាត់ គេគូសតែសម្ព័ន្ធបីរបស់វាចេញពីបរិវេណនៃរង្វង់ ។

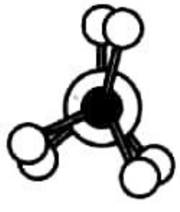
ទ្រង់ទ្រាយមួយនៃម៉ូលេគុលអេតាន

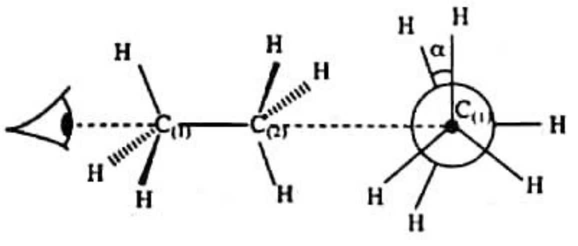

ការតាងទ្រង់ទ្រាយនេះតាមចំណោលញ៉ូម៉ាន់

- **ទ្រង់ទ្រាយពិសេស**

មុំ α អាចប្រែប្រួលពី 0° ទៅ 360° ដូចនេះអេតានមានទ្រង់ទ្រាយច្រើនរាប់មិនអស់ដែលក្នុងនោះមានទ្រង់ទ្រាយពិសេសគួរកត់សំគាល់គឺ

- កាលណាមុំ α មានតម្លៃ 0° ឬ 120° ឬ 240° គេបាន ទ្រង់ទ្រាយជាន់ ។

- កាលណាមុំ α មានតម្លៃ 60° ឬ 180° ឬ 360° គេបាន ទ្រង់ទ្រាយផ្កាយ ។ កាលណាមុំ α មានតម្លៃខុសពីទ្រង់ទាយជាន់ និងទ្រង់ទ្រាយផ្កាយគេហៅថាទ្រង់ទ្រាយបង្វិត (ទ្រង់ទ្រាយផ្កាយក៏ជាទ្រង់ទ្រាយបង្វិតដែរ តែឋិតក្នុងករណីពិសេស) ។

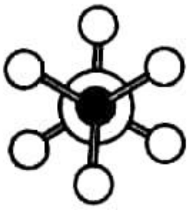

ម៉ូលេគុល C_2H_6 ក្នុងទ្រង់ទ្រាយផ្កាយ

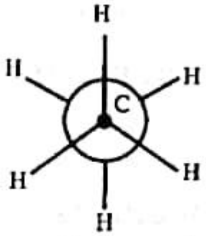

ការតាងម៉ូលេគុលទ្រង់ទ្រាយផ្កាយ

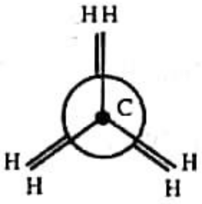

ការតាងម៉ូលេគុលទ្រង់ទ្រាយជាន់

• *សណ្ឋានថាមពល*

នៅសីតុណ្ហភាពបន្ទប់ម៉ូលេគុលអេតាន ប្រែប្រួលពីទ្រង់ទ្រាយមួយទៅទ្រង់ទ្រាយមួយទៀត កាលណាវាបានទទួលថាមពលបន្តិចបន្តួច ។ ចម្ងាយរវាងអាតូមអ៊ីដ្រូសែននៃក្រុមមេទីលទាំងពីរក្នុងទ្រង់ទ្រាយជាន់ នៅជិតជាងក្នុងទ្រង់ទ្រាយបង្វិត ដែលធ្វើឱ្យអាតូមអ៊ីដ្រូសែនច្រានគ្នាចេញបន្តិច ។ដូច្នេះ ទ្រង់ទ្រាយជាន់មិនសូវមានស្ថិរភាពដូចទ្រាង់ទ្រាយបង្វិតទេ ។ នៅក្នុងភាគសំណាកអេតានមួយ ទ្រង់ទ្រាយផ្កាយជាប្រភេទភាគច្រើនធៀបទៅនឹងទ្រង់ទ្រាយជាន់ ។ ឯទ្រង់ទ្រាយផ្សេងៗទៀតនៃអេតាន ដែលត្រូវទៅនឹងមុំ α ណាមួយ អាចកើតមានតែក្នុងពេលកំណត់ណាមួយតែប៉ុណ្ណោះ នៅពេលដែលម៉ូលេគុលបានទទួលថាមពលបន្តិចបន្តួច ដូចជាការទង្គិចរវាងម៉ូលេគុលដែលកើតឡើងដោយមូលហេតុណាមួយ ។ ភាពខុសគ្នារវាងថាមពលនៃទ្រង់ទ្រាយទាំងពីរមានតិចតួចណាស់ ជាហេតុនាំឱ្យគេមិនអាចញែកយកទ្រង់ទ្រាយផ្កាយចេញពីទ្រង់ទ្រាយជាន់បានទេ ។

ខ. ជាទូទៅ

ម៉ូលេគុលសមាសធាតុសរីរាង្គទាំងឡាយមានទ្រង់ទ្រាយច្រើនរាប់មិនអស់ដែលកើតឡើងពីរង្វិលជុំវិញសម្ព័ន្ធទោល C−C ក្នុងម៉ូលេគុល ។

ការឆ្លងកាត់ពីទ្រង់ទ្រាយមួយទៅទ្រង់ទ្រាយមួយ ប្រព្រឹត្តទៅដោយមិនមានការផ្តាច់សម្ព័ន្ធទេ ។

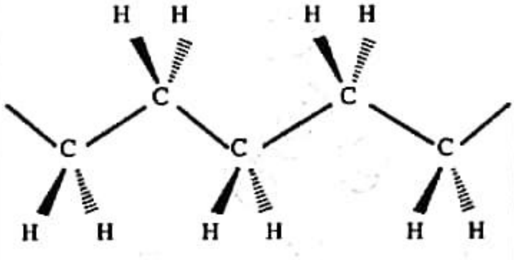

ទ្រង់ទ្រាយបង្វិតបានធ្វើឱ្យខ្សែកាបូន មានភាពជាបន្ទាត់ក្ងិចក្ងក់

ក្នុងបណ្តាទ្រង់ទ្រាយទាំងឡាយ ប្រភេទទ្រង់ទ្រាយបង្វិតមានស្ថិរភាពជាងគេ (បរិមាណក៏មានច្រើនជាង) ដែលធ្វើខ្សែកាបូនមានសភាពជាបន្ទាត់ក្ងិចក្ងក់ ។

៣.៣. អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាន

អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាននៃម៉ូលេគុលដែលមានរូបមន្តប្លង់កំណត់មួយ គឺជាភាពខុសគ្នានៃទីតាំងអាតូមក្នុងលំហ (ដោយមិនគិតពីទីតាំងនៃអាតូមដែលខុសគ្នាដោយសាររង្វិលជុំវិញសម្ព័ន្ធទោល C–C មួយឬច្រើនឡើយ) ។

អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋានមានពីរប្រភេទ គឺអ៊ីសូមែធរណីមាត្រ និងអ៊ីសូមែអុបទិច ។

ក. អ៊ីសូមែធរណីមាត្រ (អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាន Z–E នៃសមាសធាតុអេទីលេនិច)

(Z)–ប៊ុយ–2–អែន បណ្តុំមេទីលស្ថិតនៅតែម្ខាងនៃសម្ព័ន្ធពីរជាន់ $t_{រំពុះ} = 3.7°C$

(E) ប៊ុយ–2–អែន បណ្តុំមេទីលស្ថិតនៅសងខាងនៃសម្ព័ន្ធពីរជាន់ $t_{រំពុះ} = 0.9°C$

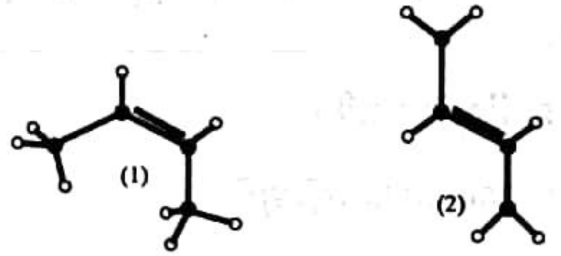

(Z) – ប៊ុយ–2– អែន (E) –ប៊ុយ – 2 –អែន

គំរូម៉ូលេគុលតាងអ៊ីសូមែធរណីមាត្រនៃប៊ុយ – 2 –អែន

- ***ករណីប៊ុយ –2– អែន***

($CH_3-CH = CH-CH_3$)

ម៉ូលេគុលប៊ុយ –2– អែនមានផ្ទៃរាបស្មើ ចំពោះអាតូមទាំងឡាយដែលចងសម្ព័ន្ធផ្ទាល់ជាមួយអាតូមកាបូនសម្ព័ន្ធពីរជាន់ ។ គេសង្កេតឃើញថាចំពោះរូបមន្តស្ទើរលាតខាងលើ វាត្រូវនឹងអ៊ីសូមែលំហពីរគឺអ៊ីសូមែ (Z) និងអ៊ីសូមែ (E) ។ អ៊ីសូមែ (Z) អាចប្លែងជា (E) ឬបញ្ច្រាសមកវិញ ដោយសារការផ្តាច់សម្ព័ន្ធមួយនៃសម្ព័ន្ធពីរជាន់ C = C ដែលត្រូវការថាមពលប្រហែលជា $264 kcal.mol^{-1}$ ។

- ***ជាទូទៅ***

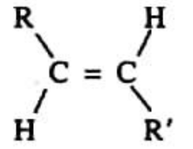

អ៊ីសូមែ (E)

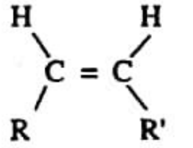

អ៊ីសូមែ (Z)

សមាសធាតុអេទីលេនិចឬអាល់សែន ដែលមានរូបមន្តទូទៅ R – CH = CH – R' (R និង R' អាចជាអាតូមឬក្រុមអាតូមដូចគ្នា) មានអ៊ីសូមែរូបសណ្ឋានពីរដែលខុសគ្នាដោយសារទីតាំងនៃអាតូមអ៊ីដ្រូសែនដែលនៅតែម្ខាង ឬសងខាងសម្ព័ន្ធពីរជាន់ C = C ។

គូអ៊ីសូមែទាំងពីរមិនមែនជារូបឆ្លុះគ្នាទៅវិញទៅមកក្នុងកញ្ចក់ទេ គេហៅថាដ្យាស្តេរេអូអ៊ីសូមែ ។

- ***លក្ខណៈដ្យាស្តេរេអូអ៊ីសូមែ***

លក្ខណៈរូបដូចជា សីតុណ្ហភាពរំពុះ សីតុណ្ហភាពរលាយ ម៉ាសមាឌរបស់វាខុសគ្នា ។

លក្ខណៈគីមីក៏ខុសគ្នា នេះបណ្តាលមកពីភាពខុសគ្នានៃទីតាំងបណ្តុំអាតូមឬបង្គុំនាទីក្នុងលំហ ។

ឧទាហរណ៍ : អាស៊ីតប៊ុយតែនឌីអូអ៊ិច (HOOC – CH = CH – COOH)

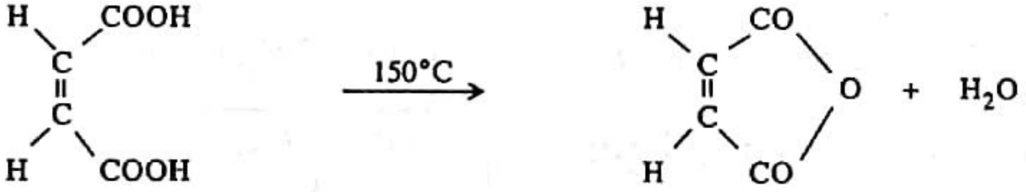

អាស៊ីត(Z) -ប៊ុយតែនឌីអូអ៊ិច (អាស៊ីតម៉ាលេអ៊ិច) អានីឌ្រីតម៉ាលេអ៊ិច

អាស៊ីត(E) -ប៊ុយតែនឌីអូអ៊ិច (អាស៊ីតភុយម៉ារិច) $\xrightarrow{150°C}$ មិនបង្កើតអានីឌ្រីតទេ

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរអ៊ីសូមែ Z–E នៃប៊ុយ –2– អែន ។

ខ. អ៊ីសូមែអុបទិច

- ***អាតូមកាបូនអស៊ីមេទ្រី***

អាតូមកាបូនចតុមុខ ដែលភ្ជាប់ជាមួយអាតូម 4 ឬក្រុមអាតូម 4 ខុសៗគ្នាហៅថា អាតូមកាបូនអស៊ីមេទ្រី ។

ជាទម្លាប់គេដៅអាតូមកាបូនអស៊ីមេទ្រីដោយសញ្ញាផ្កាយ (*) ។

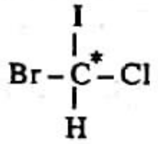

ប្រូម៉ូក្លរ៉ូ អ៊ីយ៉ូដូមេតាន

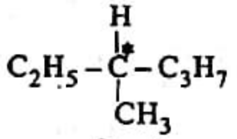

3 – មេទីលអិចសាន

C* ***ជាកាបូនអស៊ីមេទ្រី***

- ***រូបសណ្ឋានពីរយ៉ាងនៃកាបូនអស៊ីមេទ្រីមួយ*** (អេណង់ទ្យូមែ)

ក្នុងម៉ូលេគុល 3– មេទីលអិចសានកាបូនលេខ (3) ជាកាបូនអស៊ីមេទ្រី ។ គេអាចបង្កើតទម្រង់ក្នុងលំហពីរខុសគ្នាគឺ ទម្រង់ក្នុងលំហទី 1 មានបណ្តុំ $-CH_3$ នៅមុខប្លង់និងអាតូម H នៅក្រោយប្លង់និងទម្រង់ក្នុងលំហទី 2 មានបណ្តុំ $-CH_3$ នៅក្រោយប្លង់ និងអាតូម H នៅមុខប្លង់ ។

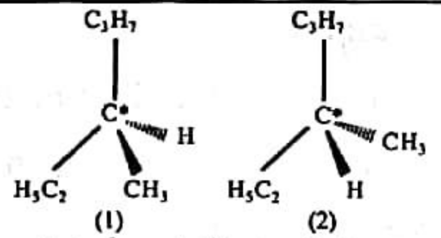

ទម្រង់ក្នុងលំហ 2 យ៉ាងនៃ 3 - មេទីលអិចសាន នេះជារូបសណ្ឋានពីរយ៉ាងនៃ 3 - មេទីលអិចសាន ។ រូបសណ្ឋានទាំង 2 នៃកាបូនអស៊ីមេទ្រីហៅថា គូអេណង់ទ្យូមែ ។

ទម្រង់ក្នុងលំហទាំងពីរ មិនត្រួតស៊ីគ្នាទេ ។ រូបសណ្ឋាននីមួយៗហៅថា **អេណង់ទ្យូមែ** ។

- *ជាទូទៅ*

ម៉ូលេគុលទាំងឡាយណាដែលមានកាបូនអស៊ីមេទ្រីមួយ ដែលក្នុងនោះបណ្តុំអាតូមទាំង(4) តាងដោយA ,B ,D ,E បង្ហាញនូវរូបសណ្ឋាន2 យ៉ាងដែលជាគូអេណង់ទ្យូមែ ។

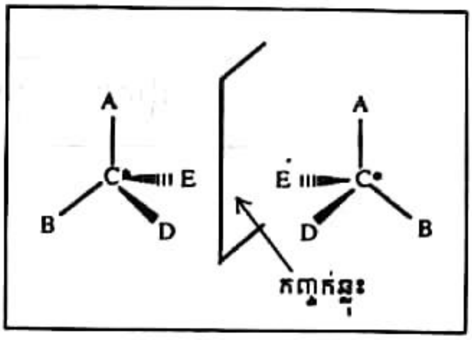

គូអេណង់ទ្យូមែជាម៉ូលេគុលដែលមានរូបឆ្លុះគ្នាទៅវិញទៅមកក្នុងកញ្ចក់ ប៉ុន្តែមិនត្រួតស៊ីគ្នាទេ ។

គូអេណង់ទ្យូមែមានលក្ខណៈរូបដូចគ្នានិងលក្ខណៈគីមីជួនដូចគ្នា ជួនខុសគ្នា ។

ចំនួនអេណង់ទ្យូមែកើនជាមួយចំនួនកាបូនអស៊ីមេទ្រីក្នុងម៉ូលេគុល ។ ម៉ូលេគុលដែលមានក្នុងធម្មជាតិអាចមានចំនួនកាបូនអស៊ីមេទ្រីមួយ ឬច្រើន ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-\overset{*}{C}H(OH)-COOH$ អាស៊ីតឡាក់ទិច

$HOOC-\overset{*}{C}H(OH)-\overset{*}{C}H(OH)-COOH$ អាស៊ីតតាកទ្រិច

$CH_2OH-\overset{*}{C}HOH-\overset{*}{C}HOH-\overset{*}{C}HOH-\overset{*}{C}HOH-CHO$ គ្លុយកូស

- *ភាពគីរ៉ាល់*

ភាពគីរ៉ាល់ គឺជាលក្ខណៈរបស់វត្ថុមួយដែលមិនត្រួតស៊ីគ្នាទៅនឹងរូបភាពរបស់វាក្នុងកញ្ចក់ឆ្លុះ ។ មានវត្ថុជាច្រើនដែលជាវត្ថុគីរ៉ាល់ ។ អេណង់ទ្យូមែជាម៉ូលេគុលគីរ៉ាល់ ។ ម៉ូលេគុលដែលមានកាបូនអស៊ីមេទ្រីមួយ គឺជាម៉ូលេគុលគីរ៉ាល់ ។

ម៉ូលេគុល ឬវត្ថុដែលត្រួតស៊ីគ្នាទៅនឹងរូបភាពរបស់វាក្នុងកញ្ចក់ឆ្លុះជាម៉ូលេគុល ឬវត្ថុអាគីរ៉ាល់ ។

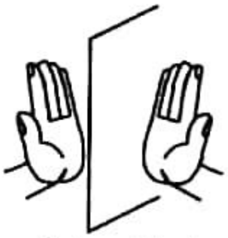
រូបភាពនៃដៃឆ្វេងគឺជាដៃស្តាំ ដៃជាវត្ថុគីរ៉ាល់

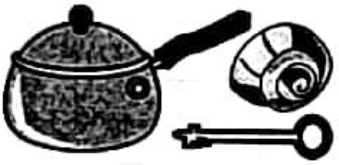
វត្ថុប្រើប្រាស់ដែលជាវត្ថុគីរ៉ាល់

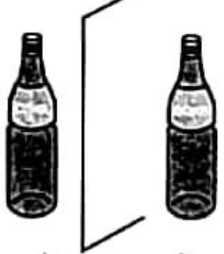
រូបភាពរបស់ដបនេះត្រួតស៊ីគ្នាទៅនឹងវត្ថុដើម ។ ដបជាវត្ថុអាគីរ៉ាល់

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរគូអេណង់ទ្យូមែរបស់អាស៊ីតម៉ាលិច : $HOOC-CH_2-CH(OH)-COOH$

គំនូសបំព្រួញពីវិធីសំគាល់រវាងប្រភេទអ៊ីសូមែ

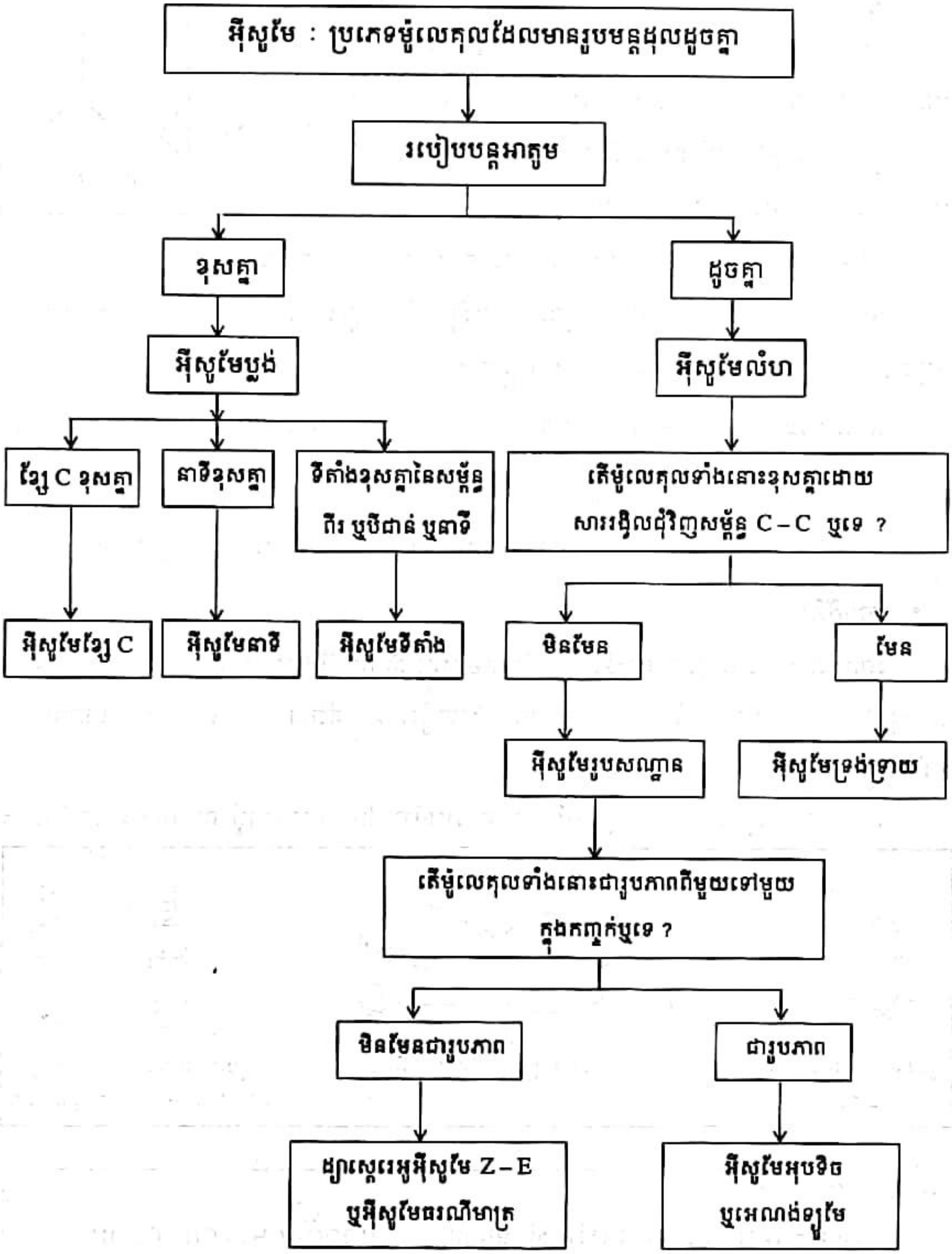

មេរៀនសង្ខេប

- អ៊ីសូមែជាប្រភេទម៉ូលេគុលដែលមានរូបមន្តដុលដូចគ្នា។ អ៊ីសូមែមានពីរប្រភេទធំៗគឺអ៊ីសូមែប្លង់និងអ៊ីសូមែលំហ ។
- អ៊ីសូមែប្លង់ខុសគ្នាដោយរបៀបបន្តអាតូមក្នុងម៉ូលេគុលរបស់វានៅក្នុងប្លង់តែមួយ ។ អ៊ីសូមែប្លង់មានបីគឺអ៊ីសូមែខ្សែកាបូន អ៊ីសូមែទីតាំង និង អ៊ីសូមែនាទី ។
- អ៊ីសូមែលំហ ឬស្តេរេអូអ៊ីសូមែ ជាអ៊ីសូមែទាំងឡាយដែលមានរូបមន្តប្លង់ដូចគ្នា ប៉ុន្តែខុសគ្នាដោយទីតាំងក្នុងលំហនៃអាតូមរបស់វា ។ អ៊ីសូមែលំហមានពីរប្រភេទគឺ អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាននិងអ៊ីសូមែទ្រង់ទ្រាយ ។
- អ៊ីសូមែទ្រង់ទ្រាយនៃម៉ូលេគុលកើតឡើងដោយសាររង្វិលជុំវិញសម្ព័ន្ធទោល C–C កាលណាម៉ូលេគុលនោះបានទទួលថាមពលបន្តិចបន្តួច ។
- អ៊ីសូមែរូបសណ្ឋាន Z–E កើតមានចំពោះសមាសធាតុអេទីលេនិច ដែលមានទម្រង់ R–CH = CH–R' (R និង R' អាចដូចគ្នា) តាមរបៀបដែលអាតូម H នៅតែម្ខាង ឬសងខាងសម្ព័ន្ធពីរជាន់ C = C ។

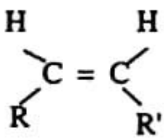
រូបសណ្ឋាន (Z)

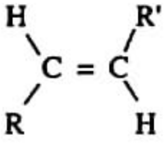
រូបសណ្ឋាន (E)

- អ៊ីសូមែអុបទិច ឬគូអេណង់ទ្យូមែ គឺជាអ៊ីសូមែរូបសណ្ឋានដែលមានរូបឆ្លុះទៅវិញទៅមកក្នុងកញ្ចក់ឆ្លុះ តែមិនត្រួតស៊ីគ្នាទេ ។ ករណីនេះបណ្តាលមកពីវត្តមាន C អស៊ីមេទ្រី ។
- កាបូនអស៊ីមេទ្រីគឺជាអាតូមកាបូនចតុមុខដែលភ្ជាប់ទៅនឹងអាតូម 4 ឬបណ្តុំអាតូម 4 ខុសគ្នា។
- ម៉ូលេគុលឬវត្ថុគីរ៉ាល់គឺជាម៉ូលេគុលឬវត្ថុដែលមិនត្រួតស៊ីគ្នាទៅនឹងរូបភាពក្នុងកញ្ចក់ឆ្លុះទេ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ដូចម្តេចហៅថា រូបមន្តប្លង់ ? ដូចម្តេចហៅថា រូបមន្តលំហ ?
2. ចូររាប់ប្រភេទអ៊ីសូមែប្លង់ទាំងបីនិងប្រភេទអ៊ីសូមែលំហទាំងពីរ ។
3. ហេតុអ្វីបានជាម៉ូលេគុលក្នុងទ្រង់ទ្រាយជាន់មានស្ថិរភាពតិចជាងទ្រង់ទ្រាយបង្វិត ?
4. ក្នុងចំណោមអ៊ីសូមែទាំងពីរ Z និង E តើណាមួយដែលមានស្ថិរភាពតិចជាង ? ព្រោះអ្វី?
5. ចូរឱ្យនិយមន័យ កាបូនអស៊ីមេទ្រី អេណង់ទ្យូមែពីរ វត្ថុគីរ៉ាល់ ។

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 6

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ ក្នុងប្រអប់មុខចម្លើយត្រឹមត្រូវដែលមានតែមួយគត់

1. ក្នុងចំណោមសមាសធាតុខាងក្រោម តើណាមួយដែលមានកាបូនអស៊ីមេទ្រី ?

☐ ក. $CH_3-CHOH-CH_3$ ☐ ខ. $CH_3-CHOH-COOH$

☐ គ. $HOOC-CHOH-COOH$ ☐ ឃ. CH_3-CH_2-COOH

2. គេមានអ៊ីសូមែពីរ : CH_3-O-CH_3 និង CH_3-CH_2OH ។ តើនេះជាអ៊ីសូមែប្រភេទអ្វី ?

☐ ក. ខ្សែកាបូន ☐ ខ. ទ្រង់ទ្រាយ ☐ គ. ទីតាំង ☐ ឃ. នាទី

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យមានន័យត្រឹមត្រូវ

1. ម៉ូលេគុលអាចប្លែងពី . . . . មួយទៅមួយទៀត ដោយមានការផ្ដាច់និងបង្កើតឡើងវិញនូវសម្ព័ន្ធ ។

2. ម៉ូលេគុលអាចប្លែងពី . . . . មួយទៅមួយទៀតដោយមិនមានការផ្ដាច់សម្ព័ន្ធ ។

III. លំហាត់

1. តើអ្វីទៅជាភាពខុសគ្នារវាងអ៊ីសូមែប្លង់និងអ៊ីសូមែលំហ ?

2. តើប្រភេទទាំងពីរនៃអ៊ីសូមែលំហមានអ្វីខ្លះ ? តើវាខុសគ្នាដោយសារអ្វី ?

3. តើទ្រង់ទ្រាយដែលសិប់ជាងគេនៃអេតានគឺអ្វី ?

4. តើប្រភេទទាំងពីរនៃអ៊ីសូមែ រូបសណ្ឋានមានអ្វីខ្លះ ?

5. សមាសធាតុមួយមានរូបមន្ត : $CH_3-CH_2-CHCl-COOH$ ។ តើវាអាចមានអ៊ីសូមែរូបសណ្ឋានឬទេ ? បើមានចូរពន្យល់និងបញ្ជាក់ប្រភេទអ៊ីសូមែនោះ ។

6. ចូរសរសេរអ៊ីសូមែប្លង់នៃក្លរ៉ូប៊ុយតាន ព្រមទាំងឱ្យឈ្មោះវាផង ។ អ៊ីសូមែមួយក្នុងចំណោមនោះជាម៉ូលេគុលគីរ៉ាល់ ។ តើណាមួយ ? ចូរសរសេរគូអេណង់ទ្យូមែរបស់វា ។

7. ក. ចូរសរសេររូបមន្តស្ទើរលាតនៃសមាសធាតុដូចតទៅ : មេទីលប្រូប៉ែន ប៊ុង់ -2- អែន 2- មេទីលប៊ុង់ -2- អែន 1, 2- ឌីក្លរ៉ូប្រូប៉ែន និងអិច -3- អែន ។

ខ. ក្នុងចំណោមសមាសធាតុខាងលើ តើណាខ្លះដែលមានអ៊ីសូមែ Z-E ?
ចូរសរសេរគូអ៊ីសូមែទាំងនោះ ។

ជំពូកទី 7 គីមីសរីរាង្គ

នៅថ្នាក់ទី 10 យើងបានសិក្សាពីអ៊ីដ្រូកាបួ ដែលជាអង្គធាតុសរីរាង្គបង្កដោយ C និង H ។ នៅពេលនេះយើងសិក្សាពីអង្គធាតុសរីរាង្គដែលមានធាតុអុកស៊ីសែនថែមទៀត ។

ក្លិននៃអាហារខាងលើ បានមកពីអង្គធាតុសរីរាង្គដែលមានអាតូមអុកស៊ីសែនក្នុងម៉ូលេគុល ។ តើម៉ូលេគុលអង្គធាតុសរីរាង្គដែលមានអុកស៊ីសែនទាំងនេះមានលក្ខណៈសំគាល់ដូចម្ដេចខ្លះ?

មេរៀនទី

1 អាល់កុលនិងអេទែ

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ញែកសំគាល់រវាងអាល់កុលនិងអេទែតាមរយៈរូបមន្ត ។
- សរសេរ និងហៅឈ្មោះអាល់កុលនិងអេទែ ។
- ញែកសំគាល់ថ្នាក់ទាំងបីនៃអាល់កុល ។
- ពណ៌នាពីលក្ខណៈរូបនិងលក្ខណៈគីមី ទង្វើនិងបម្រើបម្រាស់នៃអាល់កុល អេទែ និងប៉ូលីអាល់កុលមួយចំនួន ។

អាល់កុល

1. និយមន័យ

1.1. បង្គុំនាទីអាល់កុល

អេតាណុលដែលយើងនិយមហៅថា អាល់កុលមានរូបមន្ត C_2H_5OH វាមានទម្រង់ម៉ូលេគុលដូចអេតាន ($C_2H_5 - H$) ដែរ ប៉ុន្តែខុសគ្នាដោយការជំនួសអាតូម H មួយដោយក្រុមអ៊ីដ្រុកស៊ីល (–OH) ។ វត្តមាននៃក្រុម(–OH) ធ្វើឱ្យអេតាណុលចូលរួមក្នុងប្រតិកម្មគីមីជាច្រើន ខុសប្លែកពីអេតាន ។ ក្រុម –OH នេះមានឈ្មោះថា **បង្គុំនាទីអាល់កុល** ។ អាតូមកាបូនដែលភ្ជាប់នឹងបង្គុំនាទីមានឈ្មោះថា **កាបូននាទី** ។

1.2. និយមន័យ

អាល់កុលគឺជាសមាសធាតុសរីរាង្គ ដែលមានក្រុមអ៊ីដ្រុកស៊ីល (–OH) ភ្ជាប់ទៅនឹងអាតូមកាបូនចតុមុខ ។

តំនួសបំប្រួញតាងអាល់កុល

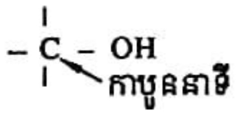

សំគាល់ : កាលណាក្រុម (–OH) ភ្ជាប់ទៅនឹងអាតូម C ដែលមិនចតុមុខ សមាសធាតុនោះមិនមែនជាអាល់កុលទេ ។

ឧទាហរណ៍ : 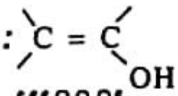
អេណុល

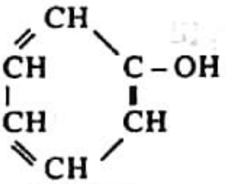
ផេណុល

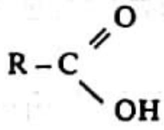
អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

សមាសធាតុទាំងបីខាងលើមិនមែនជាអាល់កុលទេ ។ លក្ខណៈរបស់ក្រុម –OH ត្រូវប្រែប្រួលដោយសារវត្តមាននៃប្រភេទសម្ព័ន្ធផ្សេងទៀត ។

2. អាល់កុលស្រឡាយអាល់កាន ឬម៉ូណូអាល់កុលឆ្អែត

2.1. រូបមន្តទូទៅ

អាល់កុលស្រឡាយអាល់កាន បានមកពីការជំនួសអាតូមអ៊ីដ្រូសែនមួយនៃអាល់កានដោយក្រុម –OH មានរូបមន្តទូទៅ $C_nH_{2n+1}-OH$ ឬ $C_nH_{2n+2}O$ ។

ម៉ូលេគុលអាល់កុលប្រភេទនេះ មានបង្គុំនាទីអាល់កុលតែមួយ និងមានសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ទោលទាំងអស់ ដូច្នេះហើយបានជាគេហៅថា **ម៉ូណូអាល់កុលឆ្អែត** ។

2.2. នាមវលីអន្តរជាតិ (IUPAC)

ឈ្មោះអាល់កុលបានមកពីឈ្មោះអាល់កាន និងបន្ថែមបច្ច័យបទ អុល ។

វិធានហៅឈ្មោះ :

- ជ្រើសរើសខ្សែមេ គឺខ្សែដែលមានកាបូនច្រើនជាងគេ ហើយផ្ទុកក្រុម –OH
- ចុះលេខឱ្យអាតូមC ខ្សែមេដោយចាប់ផ្ដើមពីអាតូមកាបូនចុងខ្សែដែលនៅជិតក្រុម –OH ជាងគេ
- ឈ្មោះអាល់កុល= ឈ្មោះអាល់កាន+ រជ្ជុសញ្ញា(-)+លេខកាបូននាទី+ រជ្ជុសញ្ញា(-)+អុល ។

ឧទាហរណ៍ :

$\overset{3}{C}H_3-\overset{2}{C}H_2-\overset{1}{C}H_2OH$
ប្រូប៉ាន –1– អុល

$\overset{1}{C}H_3-\overset{2}{C}HOH-\overset{3}{C}H_2-\overset{4}{C}H_3$
ប៊ុយតាន –2– អុល

$\overset{5}{C}H_3-\overset{4}{C}H(CH_3)-\overset{3}{C}H_2-\overset{2}{C}H(\overset{1}{C}H_2OH)-CH_3$
2, 4 – ឌីមេទីលប៉ង់តាន –1– អុល

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរហៅឈ្មោះអាល់កុលខាងក្រោម

ក. $CH_3-CH_2-CH_2-CHOH-CH_3$

ខ. $CH_3-CH_2-CH(CH_2OH)-CH_2-CH_3$

គ. $CH_3-CH(CH_2-CH_3)-CH(CH_3)-CHOH-CH_3$

ឃ. 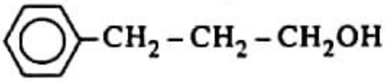

3. ថ្នាក់ឆាំងចិនៃអាល់កុល

គេចែកអាល់កុលជាបីថ្នាក់ដោយផ្អែកទៅតាមចំនួនអាតូមកាបូន ដែលភ្ជាប់ជាមួយ C នាទី:

អាល់កុលថ្នាក់ I : មានអាតូមកាបូន 1 ភ្ជាប់នឹងអាតូម C នាទី

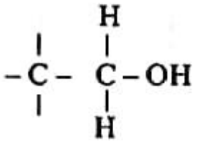

ឬ $R-CH_2OH$ (R ជាក្រុមអាល់គីល)

ឧទាហរណ៍ : CH_3-OH CH_3-CH_2OH $CH_3-CH_2-CH_2OH$ ជាអាល់កុលថ្នាក់ I ។

អាល់កុលថ្នាក់ II : មានអាតូមកាបូន 2 ភ្ជាប់នឹងអាតូម C នាទី

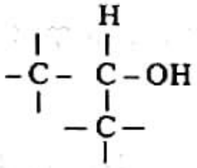

ឬ $R_1-CH(OH)-R_2$ ឬ $R_1-CHOH-R_2$

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-CHOH-CH_3$ (ប្រូប៉ាន -2- អុល) $CH_3-CHOH-CH_2-CH_3$ (ប៊ុយតាន -2- អុល) ជាអាល់កុលថ្នាក់ II

អាល់កុលថ្នាក់ III : មានអាតូមកាបូន 3 ភ្ជាប់នឹងអាតូម C នាទី ។

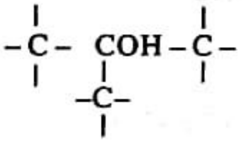

ឬ $R_1-COH(R_2)-R_3$

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-C(CH_3)(OH)-CH_3$ 2- មេទីលប្រូប៉ាន -2- អុល ជាអាល់កុលថ្នាក់ III

សំគាល់ : លេខដែលបញ្ជាក់ទីតាំងអាតូមកាបូននាទី មិនអាចឱ្យយើងដឹងបានពីថ្នាក់អាល់កុលទេ លើកលែងតែទីតាំងលេខ 1 ដែលត្រូវនឹងអាល់កុលថ្នាក់ I ។

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរបញ្ជាក់ថ្នាក់នៃអាល់កុលខាងក្រោម :

ក. $CH_3-COH(CH_3)-C_2H_5$ ខ. $C_2H_5-CHOH-C_2H_5$ គ. $C_2H_5-CH(CH_3)-CH_2OH$

4. លក្ខណៈរូប

តារាងទី 1 : លក្ខណៈរូបរបស់អាល់កុលមួយចំនួន

ចំនួន C (n)	រូបមន្តម៉ុល $C_nH_{2n+1}OH$	រូបមន្តស្នើរលាត	នាមវលី IUPAC	សីតុ. រលាយ	សីតុ.រំពុះ
1	CH_3OH	CH_3OH	មេតាណុល	−97°C	64.5°C
2	C_2H_5OH	CH_3-CH_2OH	អេតាណុល	−114°C	78.3°C
3	C_3H_7OH	$CH_3-CH_2-CH_2OH$	ប្រូប៉ាន-1-អុល	−126°C	97.2°C
		$CH_3-CHOH-CH_3$	ប្រូប៉ាន-2-អុល	−89°C	82°C
4	C_4H_9OH	$CH_3-CH_2-CH_2-CH_2OH$	ប៊ុយតាន-1-អុល	−90°C	117.7°C
		$CH_3-CH(CH_3)-CH_2OH$	2- មេទីលប្រូប៉ាន-1-អុល	−108°C	108°C
		$CH_3-CH_2-CHOH-CH_3$	ប៊ុយតាន -2-អុល	−115°C	100°C
		$CH_3-C(CH_3)OH-CH_3$	2- មេទីលប្រូប៉ាន-2-អុល	25°C	83°C

រូបមន្ត	ម៉ាសម៉ូល M	សីតុ រំពុះ °C
CH_3-CH_3	$30g\cdot mol^{-1}$	−28.6
CH_3-OH	$32g\cdot mol^{-1}$	+64.7

- មេតាណុល អេតាណុល ប្រូប៉ាណុលជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌រលាយក្នុងទឹកគ្មានកំណត់ ។ កាលណាខ្សែកាបូនកាន់តែវែង លក្ខណៈរូបរបស់អាល់កុលកាន់តែស្រដៀងទៅនឹងអ៊ីដ្រូកាបួ ហើយភាពរលាយក្នុងទឹករបស់វាថយចុះ ។ អាល់កុលដែលមានអាតូម C លើសពី 10 មិនរលាយក្នុងទឹកទេ ។
- អាល់កុលមានសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងសមាសធាតុសរីរាង្គផ្សេងៗទៀតដែលមានម៉ាសម៉ូលប្រហែលគ្នា នេះបណ្តាលមកពីវត្តមានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលអាល់កុល - អាល់កុល ។
- ភាពរលាយយ៉ាងខ្លាំងក្នុងទឹក គឺបណ្តាលមកពីវត្តមានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលអាល់កុល - ទឹក ។

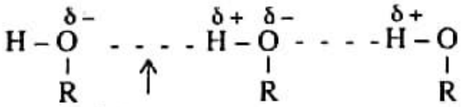

សម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលអាល់កុល

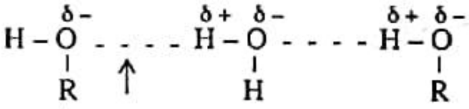

សម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលអាល់កុលនិងទឹក

សម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនទាំងនេះ បង្កើតជាកម្លាំងភ្ជាប់ រវាងម៉ូលេគុលអាល់កុលដែលនាំឱ្យសីតុណ្ហភាពរំពុះកើន ។ ចំណែកឯក្នុងម៉ូលេគុលផ្សេងៗទៀត ដូចជាក្នុង CH_3-CH_3 មិនមានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនទេ ដែលនាំឱ្យមានសីតុណ្ហភាពរំពុះទាប ។ សម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនជាសម្ព័ន្ធមួយខ្សោយ បើធៀបនឹងសម្ព័ន្ធផ្សេងទៀត ។ សម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនត្រូវបានបាត់ក្នុងភាពចំហាយ ។

5. លក្ខណៈគីមី

អាល់កុលចូលរួមប្រតិកម្មជាច្រើន ដែលកើតឡើងដោយការផ្តាច់សម្ព័ន្ធ អុកស៊ីសែន-អ៊ីដ្រូសែន ($-O\downarrow H$) ឬការផ្តាច់សម្ព័ន្ធកាបូន-អុកស៊ីសែន ($-C\downarrow OH$) ។

5.1. រេដុកម្មអាល់កុលដោយសូដ្យូម

បើគេដាក់ដុំសូដ្យូមឱ្យមានអំពើជាមួយអេតាណុលអានីត គេឃើញមានបំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន និងផលិតផលមួយដែលរលាយដោយភាគនៅក្នុងបរិមាណអេតាណុលលើស ។ បើគេបង្ហួតអេតាណុលចេញ គេបានអង្គធាតុរឹងពណ៌ស គឺជាសូដ្យូមអេតាណូឡាត(ឬសូដ្យូមអេតាណុកស៊ីត) ។

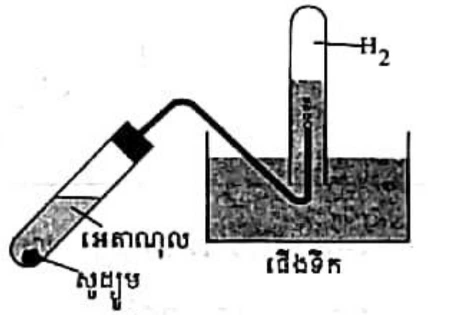

រូបទី 1.1 : អំពើរវាងអេតាណុល និងសូដ្យូម

សមីការតុល្យការ: $2CH_3-CH_2OH+2Na \longrightarrow 2CH_3-CH_2ONa+H_2$

សូដ្យូមអេតាណូឡាត

សំគាល់ : គេត្រូវប្រើអេតាណុលអានីត បើមិនដូច្នេះទេ សូដ្យូមនឹងចូលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយទឹកមុនដោយបំភាយអ៊ីដ្រូសែន ។ ប្រតិកម្មនេះងាយសំគាល់បានដោយកើតមានចំហេះ ។ សូដ្យូមអេតាណូឡាតជាសមាសធាតុអ៊ីយ៉ុង ដែលផ្សំដោយអ៊ីយ៉ុងអេតាណូឡាត ($CH_3-CH_2O^-$) និងអ៊ីយ៉ុងសូដ្យូម (Na^+) ។ តុល្យការនៃប្រតិកម្មខាងលើត្រូវនឹង កន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិចពីរ :

$$CH_3-CH_2OH+1e^- \longrightarrow CH_3-CH_2O^- +\tfrac{1}{2}H_2 \quad \text{និង} \quad Na \longrightarrow Na^+ +1e^-$$

ជាទូទៅ : អាល់កុលគ្រប់ថ្នាក់មានប្រតិកម្មជាមួយសូដ្យូម ដោយអាល់កុលរងរេដុកម្មជាអ៊ីយ៉ុងអាល់កូឡាតនិងបំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន ។

$$-\overset{|}{\underset{|}{C}}-OH + Na \longrightarrow -\overset{|}{\underset{|}{C}}-O^- + Na^+ + \frac{1}{2}H_2$$

អាល់កុល　　　　　　　អ៊ីយ៉ុងអាល់កុក្សាត

៥.២. ប្រតិកម្មដេស៊ីដ្រាតកម្មអេតាណុល

ក. ដកទឹក 1 ម៉ូលេគុលពី 1 ម៉ូលេគុលអាល់កុល

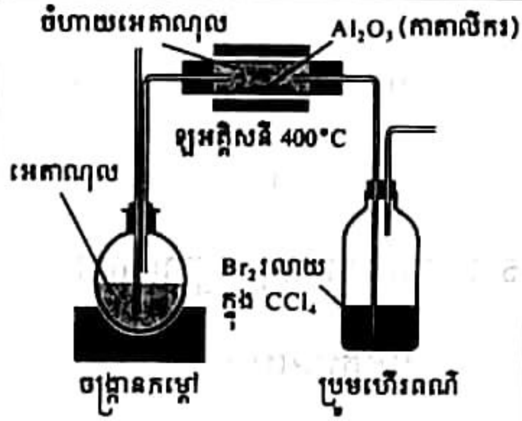

រូបទី 1.2 : ប្រតិកម្មដេស៊ីដ្រាតកម្មអេតាណុល និងអត្តសញ្ញាណកម្មអេទីឡែន

- បើគេឱ្យចំហាយអេតាណុលឆ្លងកាត់អាលុយមីនដែលកម្តៅនៅសីតុណ្ហភាព 400°C អេតាណុលបំបែកជាអេទីឡែន និងទឹក ។

$$\underset{\boxed{H \quad\quad OH}}{CH_2-CH_2} \xrightarrow[400°C]{Al_2O_3} CH_2 = CH_2 + H_2O$$

- គេទទួលបានលទ្ធផលដូចគ្នា បើគេ កម្តៅល្បាយអេតាណុល និង H_2SO_4 ខាប់នៅ សីតុណ្ហភាព 180°C ។

$$CH_2-CH_2OH \xrightarrow[180°C]{H_2SO_4 \text{ ខាប់}} CH_2 = CH_2 + H_2O$$

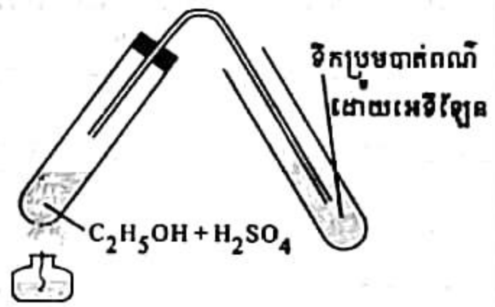

រូបទី 1.3 : ដេស៊ីដ្រាតកម្មអេតាណុលជាអេទីឡែនដោយបង្កើរពណ៌ទឹកប្រូម

សំគាល់ : គេធ្វើអត្តសញ្ញាណកម្មអេទីឡែន ដោយការបង្កើរពណ៌ទឹកប្រូម ។

ខ. ដកទឹក 1 ម៉ូលេគុលពី 2 ម៉ូលេគុលអាល់កុល

ក្នុងករណីទាំងពីរខាងលើ ប្រសិនបើសីតុណ្ហភាពមិនសូវខ្ពស់ គេនឹងទទួលបានផលិតផលផ្សេង :

$$C_2H_5-OH + HO-C_2O_5 \xrightarrow[250°C]{Al_2O_3} C_2H_5-O-C_2H_5 + H_2O$$

$$C_2H_5-OH + HO-C_2H_5 \xrightarrow[140°C]{H_2SO_4 \text{ ខាប់}} C_2H_5-O-C_2H_5 + H_2O$$

　　　　　　　　　　　　　　　　　អេតុកស៊ីអេតាន ឬឌីអេទីលអេទែ

អេតុកស៊ីអេតាន ជាសមាសធាតុសរីរាង្គមួយដែលស្ថិតក្នុងក្រុមអេទែ (R_1-O-R_2) ។

5.3. ប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែនអាឡូសែន

អាល់កុលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែនអាឡូសែន (HX) បង្កើតបានជាអាល់គីលអាឡូសែន ។

$$R-OH + HX \longrightarrow R-X + H_2O$$

អាល់កុល អ៊ីដ្រូសែនអាឡូសែន អាល់គីលអាឡូសែន

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-CH_2OH + HBr \longrightarrow CH_3-CH_2Br + H_2O$

អេតាណុល អ៊ីដ្រូសែនប្រូម អេទីលប្រូម ឬប្រូម៉ូអេតាន

$$CH_3-\underset{\displaystyle OH}{\underset{|}{C}}H-CH_3 + HCl \longrightarrow CH_3-\underset{\displaystyle Cl}{\underset{|}{C}}H-CH_3 + H_2O$$

ប្រូប៉ាន -2- អុល 2- ក្លរ៉ូប្រូប៉ាន

5.4. ប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្មអាល់កុល

ក. ប្រតិកម្មចំហេះ

ប្រតិកម្មចំហេះសព្វនៃអេតាណុល បង្កើតបានជាទឹកនិងកាបូនឌីអុកស៊ីត

សមីការតុល្យការ : $C_2H_5OH + 3O_2 \longrightarrow 2CO_2 + 3H_2O$

ខ. អុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលនៃអេតាណុល

អុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលជាអុកស៊ីតកម្ម ដែលមិនធ្វើឱ្យមានកំណែប្រែដល់ខ្សែកាបូននៃម៉ូលេគុលទេ ឯចំហេះគឺជាអុកស៊ីតកម្មដែលបំផ្លាញខ្សែកាបូន ។ អុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលអាចប្រព្រឹត្តទៅក្នុងផាសចំហាយនិងផាសរាវ ។

- អុកស៊ីតកម្មអេតាណុលក្នុងផាសចំហាយៈពិសោធន៍ចង្កៀងគ្មានអណ្តាតភ្លើង

ពិសោធន៍ : គេដាក់អេតាណុលក្នុងកែវបេស៊ែ រួចកម្តៅតិចៗដែលធ្វើឱ្យក្នុងកែវបេស៊ែមានល្បាយខ្យល់និងចំហាយអេតាណុល ។ បន្ទាប់មកដាក់អង្គញទង់ដែងដែលដុតឡើងក្រហមឱ្យជិតប៉ះផ្ទៃស្រឡះនៃអេតាណុលនៅក្នុងកែវបេស៊ែនោះ ។

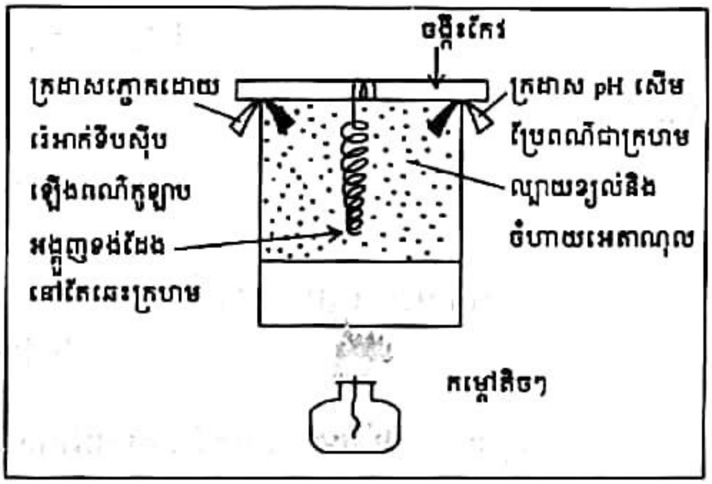

សង្កេត : អង្គញទង់ដែងនៅតែឆេះក្រហមដដែល ដោយអេតាណុលទទួលអុកស៊ីតកម្ម ហើយថាមពលដែលចេញពីប្រតិកម្មបានធ្វើឱ្យខ្សែ Cu នៅតែឡើងក្រហម ។

អត្តសញ្ញាណអង្គធាតុកកើត

- រ៉េអាក់ទីបស៊ីបឡើងពណ៌ក្លូឡាបបញ្ជាក់ពីវត្តមានអាល់ដេអ៊ីត ។
- ក្រដាស pH ប្រែពណ៌ជាក្រហម បញ្ជាក់ពីវត្តមាន អាស៊ីត ។

សមីការតុល្យការ :

$$\underset{\text{អេតាណុល}}{2CH_3\cdot CH_2OH} + O_2 \longrightarrow \underset{\text{អេតាណាល់}}{2CH_3-CHO} + 2H_2O$$

$$\underset{\text{អេតាណាល់}}{2CH_3\cdot CHO} + O_2 \longrightarrow \underset{\text{អាស៊ីតអេតាណូអ៊ិចអាស៊ីតអាសេទិច}}{2CH_3-COOH}$$

- អេតាណាល់ជាសមាសធាតុសរីរាង្គដែលស្ថិតក្នុងក្រុមអាល់ដេអ៊ីត ($R-C(=O)H$) ។
- អាស៊ីតអេតាណូអ៊ិចជាសមាសធាតុសរីរាង្គដែលស្ថិតក្នុងក្រុមអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ($R-C(=O)OH$) ។

សំគាល់ : រ៉េអាក់ទីបស៊ីប(មើលក្នុងបទានុក្រម)

គូរេដុក ដែលចូលរួមប្រតិកម្ម

អេតាណុល អាចរងអុកស៊ីតកម្មជាអេតាណាល់ រួចបន្តជាអាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច ។ យើងអាចព្យាករណ៍ប្រតិកម្មតាមតម្លៃប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដាអុកស៊ីដូរេដុកម្មនៃគូខាងក្រោម :

គូរេដុក	E°(V)	កន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិច
CH_3CHO/CH_3CH_2OH	0.19	$CH_3CHO + 2H^+ + 2e^- \rightleftharpoons CH_3-CH_2OH$
CH_3COOH/CH_3CH_2OH	0.03	$CH_3COOH + 4H^+ + 4e^- \rightleftharpoons CH_3-CH_2OH + H_2O$
CH_3COOH/CH_3CHO	–0.12	$CH_3COOH + 2H^+ + 2e^- \rightleftharpoons CH_3-CHO + H_2O$

អេតាណុលរងអុកស៊ីតកម្មដោយអុកស៊ីតករនៃគូ ដែលមានប៉ូតង់ស្យែលស្តង់ដា ខ្ពស់ជាងតម្លៃនៃគូខាងលើ ។

- អុកស៊ីតកម្មអេតាណុលក្នុងជាសរាវ

ពិសោធន៍ : បន្តក់សូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាត ($K_2Cr_2O_7$) ដែលមានលាយ H_2SO_4 ពីរឬបីតំណក់ទៅក្នុងអេតាណុល ។

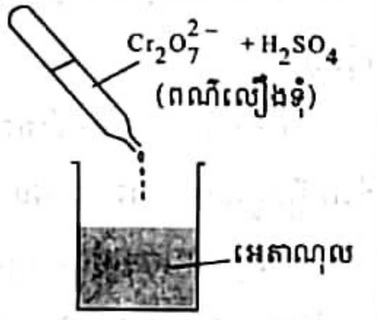

អេតាណុលគ្មានពណ៌ប្រែជាពណ៌បៃតង

សង្កេត : ពណ៌លឿងទឹកក្រូចរបស់អ៊ីយ៉ុង$Cr_2O_7^{2-}$ បានបាត់ហើយលេចចេញនូវពណ៌បៃតងរបស់អ៊ីយ៉ុង Cr^{3+} ។

- អង្គធាតុដែលកកើតបានធ្វើឱ្យរ៉េអាក់ទីបស៊ីបឡើងពណ៌កូឡាប ។
- ក្នុងករណីប្រើអុកស៊ីតករលើសអង្គធាតុកកើតមិនធ្វើឱ្យរ៉េអាក់ទីបស៊ីបឡើងពណ៌កូឡាបទេ ។

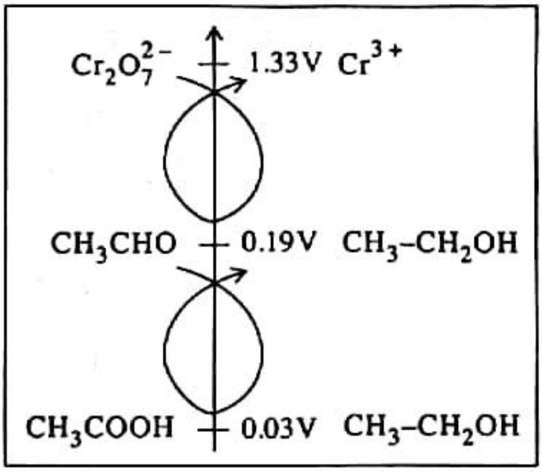

ចំណោះស្រាយ **:** ដោយប្រៀបធៀបតម្លៃប៉ូតង់ស្យែលនៃគូ ($Cr_2O_7^{2-}$ /Cr^{3+}) និងគូ (CH_3CHO/ $CH_3\text{–}CH_2OH$) យើងសន្និដ្ឋានថាអេតាណុលរងអុកស៊ីតកម្មជាអេតាណាល់ ដោយអ៊ីយ៉ុងប៊ីក្រូម៉ាត ($Cr_2O_7^{2-}$) ។ កន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិច :

$$\begin{array}{ll} Cr_2O_7^{2-} + 14H^+ + 6e^- \longrightarrow 2Cr^{3+} + 7H_2O & \times 1 \\ CH_3\text{–}CH_2OH \longrightarrow CH_3CHO + 2H^+ + 2e^- & \times 3 \end{array}$$

សមីការតុល្យការ : $3CH_3\text{–}CH_2OH + Cr_2O_7^{2-} + 8H^+ \longrightarrow 3CH_3CHO + 2Cr^{3+} + 7H_2O$

ប្រសិនបើបរិមាណអុកស៊ីតករលើស គេមិនឃើញកកើតអេតាណាល់ទេ អេតាណុលត្រូវបំលែងទាំងស្រុងជាអាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច ។ កន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិច :

$$\begin{array}{ll} Cr_2O_7^{2-} + 14H^+ + 6e^- \longrightarrow 2Cr^{3+} + 7H_2O & \times 2 \\ CH_3\text{–}CH_2OH + H_2O \longrightarrow CH_3COOH + 4H^+ + 4e^- & \times 3 \end{array}$$

សមីការតុល្យការ :$3CH_3\text{–}CH_2OH + 2Cr_2O_7^{2-} + 16H^+ \longrightarrow 3CH_3COOH + 4Cr^{3+} + 11H_2O$

សំគាល់ : គេក៏អាចប្រើអុកស៊ីតករអ៊ីយ៉ុងពែម៉ង់កាណាត (MnO_4^-) ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីតដែរ ។

MnO_4^- /Mn^{2+} $E° = 1.51V$ (អ៊ីយ៉ុងMnO_4^- មានពណ៌ស្វាយ អ៊ីយ៉ុងMn^{2+} មានពណ៌ស៊ីជំពូ)

$Cr_2O_7^{2-}$ ជាអុកស៊ីតករខ្សោយជាង MnO_4^- ។ គេជ្រើសយកអុកស៊ីតករ$Cr_2O_7^{2-}$ មកប្រើគឺដើម្បីទទួលបានអេតាណាល់ ។

ដូច្នេះទៅតាមល័ក្ខខ័ណ្ឌនៃការពិសោធ អេតាណុលអាចរងអុកស៊ីតកម្មជាអេតាណាល់ ឬជាអាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច ឬក៏ជាល្បាយនៃអង្គធាតុទាំងពីរ ។

គ. ការប្រៀបធៀបអុកស៊ីតកម្មនៃអាល់កុលទាំងបីថ្នាក់ : អុកស៊ីតកម្មនៃ C_4H_9OH

យើងប្រើអាល់កុលបីប្រភេទ : ប៊ុយតាន –1– អុល (អាល់កុលថ្នាក់I) ប៊ុយតាន –2– អុល (អាល់កុលថ្នាក់II) និង 2–មេទីលប្រូប៉ាន –2– អុល (អាល់កុលថ្នាក់III) ។

ពិសោធន៍ : ការពិសោធប្រព្រឹត្តទៅដូចក្នុងករណីអេតាណុលដែរ :

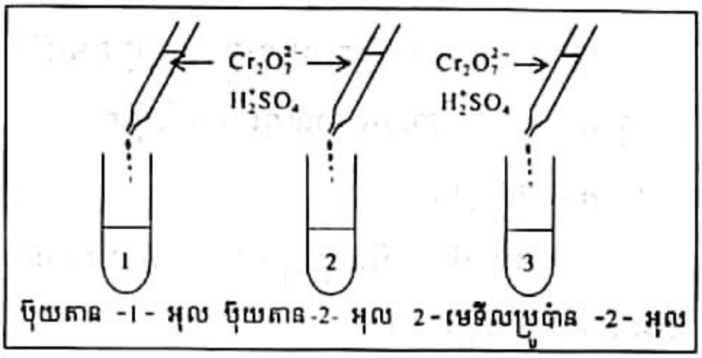

- រៀបចំបំពង់សាកបីដែលមានដាក់អាល់កុលរៀងគ្នាគឺអាល់កុលថ្នាក់ I , II និង III ។
- បន្តក់សូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាតដែលមានបន្ថែម H_2SO_4 ពីរ បី ដំណក់ទៅក្នុងបំពង់សាកនីមួយៗ ។

សង្កេត : បំពង់សាកទី ① ប្រែជាពណ៌បៃតង និងធ្វើឱ្យរ៉េអាក់ទីបស៊ីបឡើងពណ៌កូឡាបដែលបញ្ជាក់ថាជាអាល់ដេអ៊ីត ។ បើគេដាក់អុកស៊ីតករលើស រ៉េអាក់ទីបស៊ីបមិនប្រែពណ៌ មានន័យថាមិនមានអាល់ដេអ៊ីតទេ ។

- បំពង់សាកទី ② ប្រែជាពណ៌បៃតងដែរ ប៉ុន្តែមិនមានអំពើជាមួយរ៉េអាក់ទីបស៊ីបទេ តែមានប្រតិកម្មជាមួយ 2, 4 – DNPH ឱ្យកករពណ៌លឿងបញ្ជាក់ថាជាសេតូន ។
  សេតូនជាសមាសធាតុសរីរាង្គដែលមានរូបមន្តទូទៅ ($R_1-\underset{\|}{C}-R_2$, O) (R_1 និង R_2 អាចដូចគ្នា) ។
- បំពង់សាកទី ③ ពណ៌របស់អ៊ីយ៉ុង $Cr_2O_7^{2-}$ ស្ថិតនៅដដែល ។
  សំគាល់ : រ៉េអាក់ទីប 2, 4 – DNPH (មើលក្នុងបទានុក្រម)

សន្និដ្ឋាន : ក្នុងបំពង់សាកទី ① និង ② អ៊ីយ៉ុង $Cr_2O_7^{2-}$ បានរងរេដុកកម្មជា Cr^{3+} ដូច្នេះ អាល់កុលថ្នាក់ I និង II មានលក្ខណៈជារេដុករ ឯអាល់កុលថ្នាក់ III មិនមានលក្ខណៈនេះទេ ។ ចំពោះប៊ុយតាន – 1 – អុលគេទទួលបានលទ្ធផលដូចអេតាណុលដែរ ។

សមីការតុល្យការ :

$$3C_3H_7-CH_2OH + Cr_2O_7^{2-} + 8H^+ \longrightarrow 2Cr^{3+} + 3C_3H_7-CHO + 7H_2O$$

ប៊ុយតាន-1-អុល ប៊ុយតាណាល់

ជាមួយអុកស៊ីតករលើស ប៊ុយតាន – 1 – អុលទទួលអុកស៊ីតកម្មជាអាស៊ីតប៊ុយតាណូអ៊ិច ។

$$3C_3H_7-CH_2OH + 2Cr_2O_7^{2-} + 16H^+ \longrightarrow 3C_3H_7 COOH + 4Cr^{3+} + 11H_2O$$

ចំពោះប៊ុយតាន – 2 – អុលរងអុកស៊ីតកម្មដោយអ៊ីយ៉ុង $Cr_2O_7^{2-}$ ជាប៊ុយតាន – 2 – អូន :

$$3C_2H_5-CHOH-CH_3 + Cr_2O_7^{2-} + 8H^+ \longrightarrow 2Cr^{3+} + 3C_2H_5-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3 + 7H_2O$$

ប៊ុយតាន-2-អុល ប៊ុយតាន-2-អូន (សេតូន)

ចំពោះអាល់កុលថ្នាក់ III មិនរងអុកស៊ីតកម្មទេ ។

ឃ. ជាទូទៅ

នៅចំពោះមុខអុកស៊ីតករមួយក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត (ឧទាហរណ៍ $Cr_2O_7^{2-}$)អាចឱ្យយើងសំគាល់បាននូវលក្ខណៈខុសគ្នារវាងអាល់កុលទាំងបីថ្នាក់ :

- អាល់កុលថ្នាក់I

ករណីអុកស៊ីតករមិនគ្រប់គ្រាន់ : អាល់កុលថ្នាក់I រងអុកស៊ីតកម្មជាអាល់ដេអ៊ីត និងមួយផ្នែកជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។

$$R-CH_2OH \xrightarrow{[O]} R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-H \xrightarrow{[O]} R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH$$

ករណីអុកស៊ីតករលើស : អាល់កុលថ្នាក់I រងអុកស៊ីតកម្មជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

$$R-CH_2OH \xrightarrow{[O]} R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH$$

- អាល់កុលថ្នាក់II រងអុកស៊ីតកម្មជាសេតូន

$$R_1-CHOH-R_2 \xrightarrow{[O]} R_1-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R_2$$

- អាល់កុលថ្នាក់III មិនរងអុកស៊ីតកម្មទេ ។

សំគាល់ : ករណីដែលអុកស៊ីតករខាប់ខ្លាំងនិងប្រើក្នុងបរិមាណលើស ព្រមទាំងមានការដុតកម្ដៅផង ប្រតិកម្មនិងទៅហួសអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលដោយខ្សែកាបូនត្រូវដាច់ ។ ពេលនោះអាល់កុលថ្នាក់III រងអុកស៊ីតកម្ម ហើយបង្កើតបានជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចច្រើនប្រភេទ ។

ង. ប្រតិកម្មដេស៊ីដ្រូសែនកម្ម

ប្រសិនបើគេឱ្យចំហាយអេតាណុលឆ្លងកាត់កាតាលីករ Cu ដែលដុតកម្ដៅនៅសីតុណ្ហភាពប្រហែល 300°C ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានគ្មានខ្យល់ គេទទួលបានអេតាណាល់ ។

$$\underset{\text{អេតាណុល}}{CH_3-CH_2OH} \xrightarrow[300^\circ C]{Cu} \underset{\text{អេតាណាល់}}{CH_3-CHO} + H_2$$

- តាមវិធីដូចគ្នានេះដែរ បើគេប្រើប្រូប៉ាន −2− អុល គេទទួលបានប្រូប៉ាណូន

$$\underset{\text{ប្រូប៉ាន}-2-\text{អុល}}{CH_3-CHOH-CH_3} \xrightarrow[300^\circ C]{Cu} \underset{\text{ប្រូប៉ាណូន}}{CH_3-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3} + H_2$$

ជាទូទៅ : ដេស៊ីដ្រូសែនកម្ម អាល់កុលថ្នាក់I បង្កើតបានជាអាល់ដេអ៊ីត

$$R-CH_2OH \xrightarrow[300^\circ C]{Cu} R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-H + H_2$$

អាល់កុលថ្នាក់ I　　　　អាល់ដេអ៊ីត

ដេស៊ីដ្រូសែនកម្ម អាល់កុលថ្នាក់II បង្កើតបានសេតូន

$$R_1-CHOH-R_2 \xrightarrow[300^\circ C]{Cu} R_1-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R_2 + H_2$$

អាល់កុលថ្នាក់ II　　　　សេតូន

៦. ឧទ្ទៃអាល់កុលនិងបម្រើបម្រាស់

៦.១. អ៊ីដ្រាតកម្មអាល់សែន

វិធីទូទៅក្នុងឧធ្វើអាល់កុល គឺអ៊ីដ្រាតកម្មអាល់សែនដែលផ្តល់បរិមាណគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់តម្រូវការក្នុងឧស្សាហកម្ម ។

ក. អ៊ីដ្រាតកម្មអេទីឡែន ($CH_2 = CH_2$)

ក្នុងឧស្សាហកម្មគេធ្វើអេតាណុល ដោយឱ្យអេទីឡែនមានអំពើជាមួយចំហាយទឹកនៅសីតុណ្ហភាព 250°C សម្ពាធ 60atm និងមានកាតាលីករជាអាស៊ីតស៊ុលផួរិចឬអាស៊ីតផូស្វរិច (H_3PO_4) ។

សមីការតុល្យការ :　$\underset{\text{អេទីឡែន}}{CH_2 = CH_2} + H_2O \longrightarrow \underset{\text{អេតាណុល}}{CH_3-CH_2OH}$

ប្រតិកម្មនេះមានទិន្នផលទាប ។ ប៉ុន្តែ នេះជាវិធីមួយសំខាន់ព្រោះអេទីឡែន ជារូបធាតុដើមសម្បូណ៌ និងមានតម្លៃថោក ដោយវាជាផលិតផលមួយនៃបំណិតប្រេងកាត ។

ខ. អ៊ីដ្រាតកម្មប្រូប៉ែន ($CH_3-CH = CH_2$)

- នៅក្នុងលក្ខខណ្ឌប្រហាក់ប្រហែលគ្នានិងអេទីឡែនដែរ ប្រូប៉ែនរងអ៊ីដ្រាតកម្មឱ្យអាល់កុលពីរ គឺប្រូប៉ាន –2– អុល ដែលមានបរិមាណយ៉ាងច្រើន និងប្រូប៉ាន –1– អុល ដែលមានបរិមាណតិចតួច ។ ដូច្នេះគេតាងសមីការប្រតិកម្មដោយ :

$$\underset{\text{ប្រូប៉ែន}}{CH_3-CH = CH_2} + H_2O \longrightarrow \underset{\text{ប្រូប៉ាន-2- អុល}}{CH_3-CHOH-CH_3}$$

គ. អ៊ីដ្រាតកម្មនៃ 2– មេទីលប្រូប៉ែន ($CH_3-C(CH_3) = CH_2$)

- ដូចគ្នានេះដែរអ៊ីដ្រាតកម្មនេះបានផ្តល់អាល់កុលថ្នាក់ III

$$CH_3-\underset{\displaystyle CH_3}{\underset{|}{C}}=CH_2 + H_2O \longrightarrow CH_3-\underset{\displaystyle CH_3}{\underset{|}{C}}OH-CH_3$$

2-មេទីលប្រូប៉ាន-2- អុល

ជាទូទៅ :កាលណាគេធ្វើអ៊ីដ្រាតកម្មអាល់សែនមួយ ដែលនាំឱ្យកកើតអាល់កុលពីរប្រភេទ ផលិតផលដែលទទួលបាន គឺអាល់កុលដែលមានថ្នាក់ខ្ពស់ ។

ដូច្នេះ អាល់កុលទាំងអស់មិនមែនបានមកតាមវិធីអ៊ីដ្រាតកម្មអាល់សែនទេ ។

៦.2. ទង្វើអាល់កុលតាមវិធីផ្សេងទៀត

ក. ទង្វើមេតាណុល

ក្នុងឧស្សាហកម្មមេតាណុលត្រូវធ្វើឡើងតាមប្រតិកម្ម : $CO + 2H_2 \longrightarrow CH_3OH$

ប្រតិកម្មនេះសម្រេចបាននៅសីតុណ្ហភាពប្រមាណ 400°C សម្ពាធប្រហែល 200atm និងមានកាតាលីករ ។

ខ. ទង្វើអេតាណុល

គេអាចធ្វើអេតាណុល ដោយល្បើងអាល់កុលនៃគ្លុយកូស ឬព្រុចតូលដែលជាអ៊ីសូមែមួយនៃគ្លុយកូស ($C_6H_{12}O_6$) ។

$$C_6H_{12}O_6 \xrightarrow[30°C]{\text{កាតាលីករ}} 2C_2H_5OH + 2CO_2$$

កាតាលីករ គឺជាអង់ស៊ីមដែលបញ្ចេញដោយមេដំបែ ដែលជាផ្សិតមីក្រូសរាង្គកាយមានជីវិតរស់នៅលើសំបកផ្លែឈើ ។ ការណ៍នេះហើយដែលអាចឱ្យគេពន្យល់បានពីល្បើងតាមធម្មជាតិនៃទឹកដមផ្លែឈើ ដែលមានរសផ្អែមដោយសារវត្តមាននៃគ្លុយកូស (ដូចជាការផលិតស្រាទំពាំងបាយជូ) ។

ដោយស្ករធម្មជាតិមានបរិមាណមិនគ្រប់គ្រាន់និងមានតម្លៃថ្លៃ ដូច្នេះ គេក៏ធ្វើអេតាណុលតាមល្បើងនៃអាមីដុងដែលមាននៅក្នុងអង្ករ ពោត ដំឡូង . . . ជាដើម ដែលមានតម្លៃថោកជាង ។

គេយកអង្ករទៅចម្អិនជាបាយ រួចលាយបាយនេះជាមួយមេដំបែ ហើយរក្សាទុកវាក្រោមសីតុណ្ហភាពពី 30°C ទៅ 50°C ។ ល្បើងអាល់កុលប្រព្រឹត្តទៅតាមប្រតិកម្ម :

$$2(C_6H_{10}O_5)n + nH_2O \xrightarrow{\text{អង់ស៊ីម}} \underset{\text{ម៉ាល់តូស}}{nC_{12}H_{22}O_{11}}$$

$$\underset{\text{ម៉ាល់តូស}}{C_{12}H_{22}O_{11}} + H_2O \xrightarrow{\text{អង់ស៊ីម}} \underset{\text{អេតាណុល}}{4C_2H_5OH} + 4CO_2$$

គេយកល្បាយដែលឡើងជាអាល់កុលនេះទៅធ្វើបំណិតប្រភាគ ជាដំបូងគេទទួលបានមេតាណាល់ និងសមាសធាតុអាសេតាតដែលងាយហើរផ្សេងទៀត ។ បន្ទាប់មកគេទទួលបានអេតាណុលចុងក្រោយ គឺប្រូប៉ាណុល និងប៊ុយតាណុល ។

៩.៣. បម្រើបម្រាស់

- មេតាណុល ជាអង្គធាតុរាវថ្លា គ្មានពណ៌ ងាយហើរ ដង់ស៊ីតេ $0.79 g \cdot mL^{-1}$ ពុះនៅ 64.7°C និងមានក្លិនប្រហាក់ប្រហែលនិងអេតាណុលដែរ ។ វាធ្វើឱ្យស្រវឹង និងជាសារធាតុពុលមួយដ៏មានគ្រោះថ្នាក់ជាទីបំផុត ជាពិសេសចំពោះភ្នែក ។ បើយើងច្រឡំទទួលទានមេតាណុលប្រហែល 10mL នោះវាអាចធ្វើឱ្យយើងងងឹតភ្នែកបាន ។ ក្នុងឧស្សាហកម្មគេប្រើមេតាណុលសម្រាប់សំយោគផលិតផលជាច្រើន ដូចជាផលិតផ្សរម៉ុល និងប្រើជាធាតុរំលាយសម្រាប់វ៉ែនីនិងទឹកអប់ ។
- អេតាណុល ជាអាល់កុលដែលមានសារៈសំខាន់ជាងគេ ។ អេតាណុល 100° ឬហៅថាអេតាណុលដាច់ខាត នេះដោយអណ្ដាតភ្លើងខៀវព្រលែត កកនៅ –114°C និងពុះនៅ 78.3°C ។ វាមានក្លិនឈ្ងុយ រសជាតិក្ដៅឈ្ងួល ស្រាលជាងទឹក ដង់ស៊ីតេ $0.8 g \cdot mL^{-1}$ និងរលាយក្នុងទឹកគ្មានកំណត់ ។

បរិមាណអេតាណុលយ៉ាងច្រើនត្រូវបានប្រើក្នុងការផលិត ប៊ុយ – 1, 3 – ឌីអែនដែលជាវត្ថុធាតុដើមធ្វើកៅស៊ូសំយោគ ។ ក្រៅពីនេះ គេប្រើវាសម្រាប់ផលិតទឹកខ្មៅ ជាធាតុរំលាយសម្រាប់ទឹកអប់ សំយោគឱសថ អេថែ និងប្រើក្នុងភេសជ្ជៈស្រវឹង ។ គ្រប់ភេសជ្ជៈស្រវឹងតែងមានអេតាណុល ។ គេកំណត់កំហាប់នៃអេតាណុលក្នុងសូលុយស្យុងជាដឺក្រេ ។ ស្រាបៀរមួយមានកម្រិតអាល់កុល 8° មានន័យថាក្នុងស្រាបៀរ $100 cm^3$ មានអេតាណុល $8 cm^3$ ។

ក្នុងបរិមាណតិចតួច អេតាណុលមាននាទីជាអ្នកភ្ញោចដល់សរីរាង្គរបស់មនុស្ស ធ្វើឱ្យងងុយដេក និងដេកលក់ ។ ប៉ុន្តែក្នុងបរិមាណច្រើនអេតាណុល គឺជាគ្រឿងពុល ។ ការទទួលទានអេតាណុលច្រើនហួសកម្រិត (ចំពោះអ្នកប្រមឹក) វានឹងធ្វើឱ្យសរីរាង្គចុះខ្សោយ ។ អេតាណុលក៏មានគ្រោះថ្នាក់ដែរកាលណាវាមានភាពមិនសុទ្ធគឺនៅលាយជាមួយប្រូប៉ាណុលនិងប៊ុយតាណុលដែលជាសារធាតុពុល ។ ដូច្នេះអេតាណុលដែលប្រើក្នុងភេសជ្ជៈ ចាំបាច់ត្រូវតែធ្វើបំណិតប្រភាគដើម្បីញែកយកអាល់កុលទាំងនេះចេញ ។

ដោយអំណាចកម្ដៅខ្ពស់ អេតាណុលត្រូវបានប្រើនៅទីពិសោធន៍ ក្នុងចង្កៀងអាល់កុល ។ ដើម្បីកុំឱ្យគេយកអាល់កុលដែលប្រើជាធាតុនេះទៅទទួលទានកើត គេបានបន្ថែមទៅលើវានូវសារធាតុពុលដែលមានក្លិនពុំល្អ និងមានពណ៌ ។ អាល់កុលបែបនេះ មានឈ្មោះថាអាល់កុលបំភ្លៃ ។

7. ប៉ូលីអាល់កុល

ប៉ូលីអាល់កុល ឬប៉ូលីអុល ជាសមាសធាតុសរីរាង្គ ដែលម៉ូលេគុលវាមានក្រុមអ៊ីដ្រុកស៊ីល (–OH) ពីរឬច្រើនហើយដែលក្រុម (–OH) នីមួយៗភ្ជាប់និងអាតូមកាបូនចតុមុខផ្សេងៗពីគ្នា ។

ប៉ូលីអាល់កុលមានលក្ខណៈគីមីស្រដៀងគ្នានិងម៉ូណូអាល់កុលដែរ ។

ប៉ូលីអាល់កុលសំខាន់ៗមាន :

7.1. អេតាន – 1, 2 – ឌីអុលឬគ្លីកុល (CH_2OH-CH_2OH)

ក. ទង្វើ

ក្នុងឧស្សាហកម្មគេធ្វើគ្លីកុលពីអេទីឡែន ។ នៅសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធខ្ពស់ គេឱ្យអេទីឡែនទទួលអុកស៊ីតកម្មដោយអុកស៊ីសែននៃខ្យល់នៅចំពោះមុខកាតាលីករប្រាក់ (Ag) គេទទួលបានអេទីឡែនអុកស៊ីត ។ អ៊ីដ្រាតកម្មនៃអេទីឡែនអុកស៊ីតទទួលបានគ្លីកុលៈ

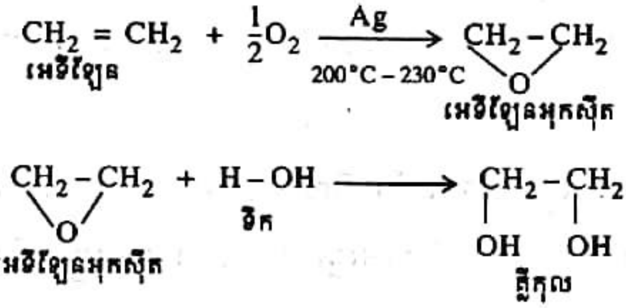

ខ. បម្រើបម្រាស់

- អេតាន – 1, 2 – ឌីអុល ជាអង្គធាតុរាវ រលាយក្នុងទឹកមិនកំណត់ កកនៅសីតុណ្ហភាព –12°C និងពុះនៅ 197°C ។ វាជាធាតុរំលាយដ៏ល្អ ។
- គេនិយមប្រើវាជាភ្នាក់ងារប្រឆាំងនិងកំណកនៅក្នុងវ៉ាដ្យាទ័រម៉ាស៊ីន ។ ល្បាយទឹក – គ្លីកុលកកនៅសីតុណ្ហភាពកាន់តែទាប កាលណាវាកាន់តែសម្បូណ៌ដោយគ្លីកុល ។ ល្បាយស្មើម៉ូលនៃទឹក និងគ្លីកុលកកនៅសីតុណ្ហភាព –34°C ។
- គេប្រើគ្លីកុលដើម្បីផលិតគ្រឿងផ្ទុះ ដែលមានឈ្មោះថានីត្រូគ្លីកុល ដោយឱ្យគ្លីកុលមានអំពើជាមួយអាស៊ីតនីទ្រិច ។

  គ្លីកុលក៏ជាវត្ថុធាតុដើមសម្រាប់សំយោគសារធាតុម៉ាក្រូម៉ូលេគុលដែរ ។

7.2. ប្រូប៉ាន -1,2,3- ទ្រីអុលឬគ្លីសេរ៉ុលឬគ្លីសេរីន ($CH_2OH-CHOH-CH_2OH$)

ក. ទង្វើ

ក្នុងឧស្សាហកម្មគេសំយោគគ្លីសេរ៉ុលចេញពីប្រូប៉ែន ។ គេក៏អាចផលិតវាបានដែរតាមប្រព្រឹត្តកម្មលើអង្គធាតុខ្លាញ់ ។

ខ. បម្រើបម្រាស់

គ្លីសេរ៉ុល ជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌ រសជាតិផ្អែម ពុះនៅសីតុណ្ហភាព290°C រលាយគ្មានកំណត់ក្នុងទឹកនិងក្នុងអាល់កុល ។ វាមានលក្ខណៈស្រូបសំណើមដែលរារាំងដល់រំហួត គេប្រើវាក្នុងវេជ្ជសាស្ត្រសម្រាប់ធ្វើថ្នាំរិត ក្នុងគ្រឿងលាបតុបតែងរបស់ស្ត្រី ដូចជាក្រែម សារធាតុសម្រាប់លាបស្បែក សាប៊ូកក់សក់ សាប៊ូដុសខ្លួន ។ល ។ គ្លីសេរីនក៏ត្រូវបានប្រើសម្រាប់ផលិតគ្រឿងផ្ទុះដែលមានឈ្មោះថា ទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីន ដោយអំពើនៃអាស៊ីតនីទ្រិចទៅលើគ្លីសេរ៉ុលអានីត ។

$$\begin{array}{c} H_2C-OH \\ | \\ HC-OH \\ | \\ H_2C-OH \\ \text{គ្លីសេរ៉ុល} \end{array} + \begin{array}{c} 3HO-NO_2 \\ \text{អាស៊ីតនីទ្រិច} \end{array} \longrightarrow \begin{array}{c} H_2C-O-NO_2 \\ | \\ HC-O-NO_2 \\ | \\ H_2C-O-NO_2 \\ \text{ទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីន} \end{array} + 3H_2O$$

ទង្វើនេះមានគ្រោះថ្នាក់ណាស់ ព្រោះទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីនជាអង្គធាតុដែលមានភាពមិនស៊ប់ ។ វាអាចផ្ទុះយ៉ាងងាយក្រោមអំពើនៃទង្គិចដ៏តិចតួច ឬកំណើនសីតុណ្ហភាពដ៏តិចតួច ។ ដើម្បីបន្ថយភាពមិនស៊ប់ គេបានបន្ថែមសារធាតុស្រោត ដូចជាអាចម៍រណាជាដើមទៅលើទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីន : ល្បាយនេះមានឈ្មោះឌីណាមីត ។ ឌីណាមីតត្រូវបានរកឃើញដោយលោកណូបែលជាជនជាតិ ស៊ុយអែតនៅក្នុងឆ្នាំ1870 ។

ការបំបែកនៃទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីនតាងដោយសមីការ :

$$\underset{1mol}{C_3H_5N_3O_9} \longrightarrow \underset{1.5mol}{\tfrac{3}{2}N_2} + \underset{3mol}{3CO_2} + \underset{2.5mol}{\tfrac{5}{2}H_2O} + \underset{0.25mol}{\tfrac{1}{4}O_2}$$

សមីការបង្ហាញថា ពេលទ្រីនីត្រូគ្លីសេរីន 1mol ត្រូវបានបំបែក វាបង្កើតបាន 7.25mol ឧស្ម័ន ។កម្តៅដែលភាយពីប្រតិកម្មធ្វើឱ្យឧស្ម័នដែលកើតរីកមាឌយ៉ាងគំហុក បង្កើតជាសម្ពាធយ៉ាងខ្លាំងដែលជាមូលហេតុនៃបន្ទុះ ។

អេទែ

អេទែជាសមាសធាតុសរីរាង្គដែលគេចាត់ទុកហាក់ដូចជាស្រលាយនៃអាល់កុល ដែលអ៊ីដ្រូសែននៃក្រុម (–OH) ត្រូវបានជំនួសដោយរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួ ។

$R-\ddot{\underset{\cdot\cdot}{O}}-H$ អាល់កុល

$R_1-\ddot{\underset{\cdot\cdot}{O}}-R_2$ (R_1, R_2 អាចដូចគ្នា) អេទែ

1. នាមវលី IUPAC

គេអាចហៅឈ្មោះអេទែតាមពីររបៀប :

របៀបទី1 : នាមវលីដែលបញ្ជាក់ពីនាទីអេទែ

គេហៅឈ្មោះរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួនីមួយៗតាមលំដាប់អក្ខរក្រមឡាតាំង រួចបន្ថែមពាក្យអេទែ ។

ឧទាហរណ៍ : CH_3-O-CH_3 ឌីមេទីលអេទែ

$C_2H_5-O-C_2H_5$ ឌីអេទីលអេទែ

$CH_2=CH-O-CH=CH_2$ ឌីវីនីលអេទែ

CH_3-O- មេទីលផេនីលអេទែ

របៀបទី2 : យករ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួណាមួយដែលងាយ ភ្ជាប់ជាមួយអាតូមអុកស៊ីសែន ហើយហៅឈ្មោះថា ក្រុមអាល់កុកស៊ី ឬក្រុមអារ៉ុកស៊ី ដូចជា :

CH_3-O- មេតុកស៊ី

CH_3-CH_2-O- អេតុកស៊ី

$CH_3-CH_2-CH_2-O-$ ប្រូប៉ុកស៊ី

$-O-$ ផេណុកស៊ី

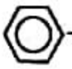 $-CH_2-O-$ បង់ស៊ីឡុកស៊ី

ឧទាហរណ៍ : CH_3-O-CH_3 មេតុកស៊ីមេតាន

$C_2H_5-O-C_2H_5$ អេតុកស៊ីអេតាន

CH_3-O- មេតុកស៊ីបង់សែន

2. លក្ខណៈអេទែ

2.1. លក្ខណៈរូប

អេទែជាអង្គធាតុគ្មានពណ៌ មានក្លិនគួរជាទីចាប់ចិត្ត រលាយតិចក្នុងទឹក និងមានសីតុណ្ហភាពរំពុះទាបជាង អាល់កុលដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនដូចគ្នា។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-CH_2-O-CH_2-CH_3$ $CH_3-CH_2-CH_2-CH_2OH$

សីតុណ្ហភាពរំពុះ	35°C	117°C
កម្រិតរលាយក្នុងទឹក	7.5g/100mL	9g/100mL

ជាទូទៅសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់របស់អាល់កុលគឺបណ្តាលមកពីសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនដែលកើតមានរវាងក្រុម (–OH) ។ ចំណែកឯអេទែមិនមានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលវាទេ ប៉ុន្តែអេទែអាចបង្កើតសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនជាមួយម៉ូលេគុលទឹកបាន ។

2.2. លក្ខណៈគីមី

អេទែមិនសូវចូលរួមប្រតិកម្មគីមីទេ ប៉ុន្តែភាគច្រើនអាចផ្តល់គ្រោះថ្នាក់ ដូចជាឌីអេទីលអេទែ ជាសារធាតុងាយឆាបឆេះ ព្រោះវាងាយហើរ ។ ម្យ៉ាងទៀតអេទែអាចរងអុកស៊ីតកម្មដោយអុកស៊ីសែននៃខ្យល់បង្កើតជាពែអុកស៊ីតដែលអាចផ្ទុះបាន ។

អេទែមានប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែនអាឡូសែនលើសក្រោមការដុតកម្តៅ :

$$R_1-O-R_2 + 2HX(\text{លើស}) \xrightarrow{t^\circ} R_1X + R_2X + H_2O$$

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-O-C_2H_5 + 2HBr \xrightarrow{t^\circ} CH_3Br + C_2H_5Br + H_2O$

មេតុកស៊ីអេតាន អ៊ីដ្រូសែនប្រូម ប្រូម៉ូមេតាន ប្រូម៉ូអេតាន

សំគាល់ : HF មិនមានប្រតិកម្មជាមួយអេទែទេ ។ ក្នុងការអនុវត្ត គេនិយមប្រើ HI ។

3. ឧទ្ទិ៍និងបម្រើប្រាស់

3.1. ឧទ្ទិ៍

ក. ចំពោះអេទែដែលមានរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបូដូចគ្នា (R–O–R) អាចធ្វើឡើងតាមប្រតិកម្មដេស៊ីដ្រាតកម្មរវាងពីរម៉ូលេគុលអាល់កុល :

ឧទាហរណ៍ : $C_2H_5-OH + HO-C_2H_5 \xrightarrow[140^\circ C]{H_2SO_4} C_2H_5-O-C_2H_5 + H_2O$

ខ. តាមវិធី Williamson គេអាចសំយោគបានចំពោះអេទែ (R–O–R) និង (R_1-O-R_2) ដោយឱ្យអំបិលសូដ្យូមរបស់អាល់កុលមានអំពើជាមួយស្រឡាយអាឡូសែន ។

$$R_1-O-Na + R_2X \longrightarrow R_1-O-R_2 + NaX$$

សូដ្យូមអាល់កុកស៊ីត ស្រឡាយអាឡូសែន អេទែ អំបិល

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-O-Na + C_2H_5Br \longrightarrow CH_3-O-C_2H_5 + NaBr$

សូដ្យូមមេតាណូឡាត ប្រូម៉ូអេតាន មេតុកស៊ីអេតាន សូដ្យូមប្រូមួ

3.2. បម្រើបម្រាស់

គេប្រើអេទែជាធាតុរំលាយ វាអាចរំលាយសារធាតុមិនប៉ូលែបាន ដូច្នេះហើយបានជាគេប្រើវាជាធាតុរំលាយក្នុងប្រតិកម្មអង្គធាតុសរីរាង្គ ។

ឌីអេទីលអេទែ ជាអង្គធាតុរាវឆាប់ហើរ គ្មានពណ៌ ងាយឆាបឆេះ ។ វាជាធាតុរំលាយដ៏ល្អសម្រាប់សារធាតុសរីរាង្គ និងប្រើជាថ្នាំស្ពឹកតាមរយៈការស្រូបក្លិនរបស់វា ។

សង្ខេបមេរៀន

- អាល់កុល ជាសមាសធាតុសរីរាង្គ ដែលក្នុងម៉ូលេគុលវាមានក្រុម –OH ភ្ជាប់ទៅនឹងកាបូនចតុមុខ ។ ក្រុម –OH មានឈ្មោះថា បង្គុំនាទីអាល់កុល ឯអាតូមកាបូនដែលភ្ជាប់ជាមួយបង្គុំនាទីមានឈ្មោះថា កាបូននាទី ។
- បើក្នុងម៉ូលេគុលមានក្រុម –OH តែមួយមានឈ្មោះថា ម៉ូណូអាល់កុល ដែលតាងដោយ R–OH (R ជារ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួ) ។ បើក្នុងម៉ូលេគុលមានក្រុម –OH ពីរ ឬច្រើនហៅថា ប៉ូលីអាល់កុល ។
- អាល់កុលចែកជា ៣ ថ្នាក់ : $R-CH_2OH$ (អាល់កុលថ្នាក់ I), $R_1-CHOH-R_2$ (អាល់កុលថ្នាក់ II), $R_1-\underset{R_2}{\underset{|}{C}}OH-R_3$ (អាល់កុលថ្នាក់ III)
- ប្រតិកម្មគីមីរបស់អាល់កុលកើតមានដោយការផ្ដាច់សម្ព័ន្ធ $-O\overset{\downarrow}{-}H$ ឬ $-C\overset{\downarrow}{-}OH$ ។ ប៉ូលីអាល់កុលក៏មានលក្ខណៈគីមីប្រហែលម៉ូណូអាល់កុលដែរ ។

  ទៅតាមថ្នាក់របស់វា អាល់កុលអាចរងប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលទៅតាមអុកស៊ីតករដែលធ្លាប់ប្រើដូចជា (MnO_4^- , $Cr_2O_7^{2-}$, O_2 (ខ្យល់) . . .) ។

  - អាល់កុលថ្នាក់ I $\xrightarrow{[O]}$ អាល់ដេអ៊ីត $\xrightarrow{[O]}$ អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។
  - អាល់កុលថ្នាក់ II $\xrightarrow{[O]}$ សេតូន ។
  - អាល់កុលថ្នាក់ III $\longrightarrow$ មិនរងអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលទេ ។
- អេទែ គឺជាសមាសធាតុសរីរាង្គ ដែលមានរូបមន្តទូទៅ R_1-O-R_2 ដែល R_1, R_2 ជារ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួអាចដូចគ្នា ។ អេទែមិនសូវចូលរួមក្នុងប្រតិកម្មគីមីទេ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរសរសេររូបមន្តសមាសធាតុដូចតទៅ :

   ក. 2, 2 – ឌីមេទីលប៊ុយតាន – 1 – អុល   ខ. ប៉ង់តាន – 1, 3 – ឌីអុល

   គ. អេទីលប្រូពីលអេទែ ។

2. ចូរឱ្យឈ្មោះសមាសធាតុដូចតទៅ

   ក. $(CH_3)_2 \cdot CH - CH_2 - CH_2 - CH_2 - CH_2OH$ ខ. $(CH_3 - CH_2)_3COH$

   គ. $CH_3 - CH = CH - CH_2OH$ ឃ. $CH_3 - CH_2 - O - CH_2 - CH_2 - CH_3$

3. សមាសធាតុមួយមានរូបមន្ត $CH_2 = \underset{\displaystyle CH_2OH}{\underset{|}{C}} - CH_2 - CH_2 - O - CH_3$ ។

   ចូរសរសេរសមីការតាងប្រតិកម្មរវាងសមាសធាតុនេះជាមួយ :

   ក. Br_2 ខ. HBr លើស   គ. Na

4. ក. ចូរសរសេរអ៊ីសូមែប្លង់ ដែលមានចំពោះរូបមន្ត $C_5H_{12}O$ ។

   ខ. ចូរសរសេរសមីការអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលនៃប៉ង់តាន – 1 – អុល និងប៉ង់តាន – 2 – អុល

5. សរសេរសមីការខង្ហើ :

   ក. មេទីលអេទីលអេទែ   ខ. ឌីអេទីលអេទែ

6. ចូរលើកឡើងនូវប្រតិកម្មពីរបន្តបន្ទាប់ ដើម្បីធ្វើប្រូប៉ាណូនពីអាល់សែន ។
   សរសេរសមីការតុល្យការ និងឱ្យឈ្មោះប្រភេទគីមីដែលចូលរួម ។

7. ស្លាកនៃដបសារធាតុគីមីមួយសរសេរ ប៊ុយតាន ...... អុល ។ ផ្នែកលេខត្រូវបានរលុបបាត់ ។ចូរអ្នកលើកឡើងនូវប្រតិកម្មគីមីបន្តបន្ទាប់ ដែលនាំឱ្យរកឃើញលេខរបស់អាល់កុលនេះ ។

8. វិភាគម៉ូលេគុលអាល់កុលឆ្អែត A មួយ មានអុកស៊ីសែន 50 % គិតជាម៉ាស ។ តើ A មានរូបមន្តដូចម្តេច ?

   ចម្លើយ : CH_3OH

9. សូដ្យូមអាល់កុកស៊ីត (R – O – Na) កើតពីម៉ូលេគុលអាល់កុលឆ្អែតមួយដែលមានម៉ាសម៉ូល $54 g \cdot mol^{-1}$ ។ តើម៉ូលេគុលអាល់កុលឆ្អែតនោះ មានម៉ាសម៉ូលប៉ុន្មាន ?

   ចម្លើយ : $32 g \cdot mol^{-1}$

មេរៀនទី

2 អាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូន

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ញែកសំគាល់អាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូនតាមរយៈរូបមន្តម៉ូលេគុល ។
- សរសេរនិងឱ្យឈ្មោះអាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូនមួយចំនួន ។
- ពណ៌នាលក្ខណៈរូបនិងលក្ខណៈគីមីរបស់អាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូន ។
- រៀបរាប់ពីទង្វើនិងបម្រើបម្រាស់អាល់ដេអ៊ីត សេតូនមួយចំនួន ។
- ញែកសំគាល់អាល់ដេអ៊ីត ឬសេតូន តាមរយៈអត្តសញ្ញាណកម្ម ។

អាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូន ជាសមាសធាតុសរីរាង្គដែលម៉ូលេគុលវាមានបង្គុំកាបូនីល($>C = 0$) ។ យើងធ្លាប់ជួបប្រទះសមាសធាតុទាំងនេះក្នុងប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលនៃអាល់កុល ។ សមាសធាតុទាំងពីរនេះ ហៅថាសមាសធាតុស្រលាយកាបូនីល ។ បង្គុំកាបូនីលជាប្រភេទ AX_3 ដែលមានធរណីមាត្រជាត្រីកោណរាប ។

អាល់ដេអ៊ីត

1. រូបមន្តទូទៅ

កាលណាសម្ព័ន្ធមួយនៃកាបូននាទី($>C = 0$) ភ្ជាប់ជាមួយអាតូមអ៊ីដ្រូសែន សមាសធាតុនោះមានឈ្មោះថា អាល់ដេអ៊ីត ។

រូបមន្តទូទៅនៃអាល់ដេអ៊ីត : $R-C(=O)-H$ ឬ $R-CHO$

- $-C(=O)-H$ ឬ $-CHO$ ជាបង្គុំនាទីអាល់ដេអ៊ីត
- R អាចជាអាតូម H ឬជាអាតូមកាបូននៃរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួណាមួយ ។

ឧទាហរណ៍ :

$H-C(=O)-H$	$C_nH_{2n+1}-C(=O)-H$	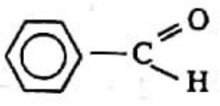
អាល់ដេអ៊ីតផរមិច	អាល់ដេអ៊ីតឆ្អែត	អាល់ដេអ៊ីតប្រហើរ

2. នាមវលី

របៀបហៅឈ្មោះប្រហាក់ប្រហែលទៅនឹងករណីអាល់កុលដែរ ប៉ុន្តែមានបច្ច័យបទ អាល់ ។

វិធាន : - ជ្រើសរើសខ្សែ C ដែលវែងជាងគេ ហើយមានបង្គុំ (–CHO) ជាខ្សែមេ ។

- កាបូននាទី (–CHO) ជាកាបូនលេខ 1 ជានិច្ច ។
- ហៅឈ្មោះខ្សែមេ ហើយបន្ថែមបច្ច័យបទ អាល់ ។

ឧទាហរណ៍ :

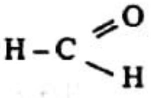
មេតាណាល់

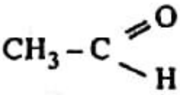
អេតាណាល់

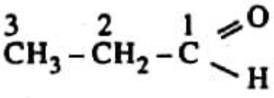
ប្រូប៉ាណាល់

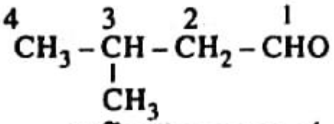
3 – មេទីលប៊ុយតាណាល់

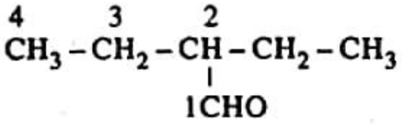
2 – អេទីលប៊ុយតាណាល់

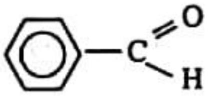
ផេនីលមេតាណាល់ ឬបង់សាល់ដេអ៊ីត

មាននាមវលីមួយទៀតដែលធ្លាប់ប្រើដែរ គឺហៅតាមនាទីអាល់ដេអ៊ីត ។ នាមវលីនេះស្រង់ចេញពីឈ្មោះធ្លាប់ប្រើនៃអាស៊ីតដែលត្រូវគ្នា ។ ដូចជាអេតាណាល់ ដែលត្រូវនឹងអាស៊ីតអាសេទិច អាចហៅម្យ៉ាងទៀតថា **អាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច ឬ អាសេតាល់ដេអ៊ីត** ។

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេររូបមន្តស្ទើរលាតនៃសមាសធាតុដូចតទៅ :

ក. ប៉ង់តាណាល់ ខ. 3 – មេទីលប៉ង់តាណាល់ គ. 2 – ប្រូពីលប៊ុយតាណាល់

3. លក្ខណៈរូប

តារាងទី 1 : តារាងលក្ខណៈរូបនៃអាល់ដេអ៊ីតផ្នែកពី $C_1 \rightarrow C_5$

រូបមន្ត $C_nH_{2n+1}CHO$	ឈ្មោះធ្លាប់ប្រើ	ឈ្មោះ IUPAC	សីតុ.រំពុះ
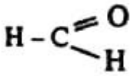	អាល់ដេអ៊ីតផរមិច	មេតាណាល់	–19°C
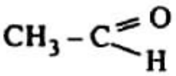	អាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច	អេតាណាល់	+21°C

CH_3-CH_2-CHO	អាល់ដេអ៊ីតប្រូប្យូនិច	ប្រូប៉ាណាល់	+ 50°C
$CH_3-CH_2-CH_2-CHO$	អាល់ដេអ៊ីតប៊ុយទីរិច	ប៊ុយតាណាល់	+ 75°C
$CH_3-CH_2-CH_2-CH_2-CHO$	អាល់ដេអ៊ីតវ៉ាលេរិច	ប៉ង់តាណាល់	+ 102°C

- ចំពោះអាល់ដេអ៊ីតឆ្អែត ($C_nH_{2n+1}CHO$) តួទី 1 និងទី 2 គឺជាឧស្ម័ននៅសីតុណ្ហភាពប្រក្រតី ឯតួបន្ទាប់ៗជាអង្គធាតុរាវឬរឹងកាលណាម៉ាសម៉ូលេគុលវាកាន់តែច្រើន ។
- ទំនាញរវាងម៉ូលេគុលមិនសូវខ្លាំងដូចក្នុងករណីអាល់កុលទេ ព្រោះវាគ្មានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុល ។ ដូច្នេះហើយទើបអាល់ដេអ៊ីតមានសីតុណ្ហភាពរំពុះទាបជាងអាល់កុល ។

ឧទាហរណ៍ : CH_3-CHO CH_3OH CH_3-CH_2OH

សីតុណ្ហភាពរំពុះ 20°C 64.7°C 78.3°C

- តួដំបូងៗរលាយក្នុងទឹកគ្មានកំណត់ ។ កម្រិតរលាយក្នុងទឹកថយចុះជាមួយកំណើនម៉ាសម៉ូលេគុល ។ ចាប់ពី C_5 ទៅវាស្ទើរតែមិនរលាយក្នុងទឹកទេ ។
- អាល់ដេអ៊ីតមានក្លិនឈ្ងួលខ្លាំង ។ មេតាណាល់ (HCHO) គឺជាឧស្ម័នមួយពុលមានក្លិនពុំល្អឈ្ងួល និងអាចធ្វើឱ្យហៀរទឹកភ្នែក ។ តួបន្ទាប់ៗនៅតែមានក្លិនពុំល្អដែរ ប៉ុន្តែចំពោះអាល់ដេអ៊ីតដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនច្រើនវាមានក្លិនគួរជាទីគាប់ចិត្ត ។

4. លក្ខណៈគីមី

អាល់ដេអ៊ីត គឺជាសមាសធាតុមួយងាយចូលធ្វើប្រតិកម្មគីមី ។ ភាពមិនឆ្អែតនៃសម្ព័ន្ធកាបូននិងអុកស៊ីសែន ($>C=O$)នាំឱ្យអាល់ដេអ៊ីតធ្វើប្រតិកម្មបូក ។ ម្យ៉ាងទៀតដោយអេឡិចត្រូអវិជ្ជមានរបស់អុកស៊ីសែនធំជាងកាបូន នាំឱ្យបង្គុំកាបូនីលមានភាពប៉ូលែ ($>C^{\delta+}=O^{\delta-}$) ។

4.1. ប្រតិកម្មបូក

ក. ប្រតិកម្មជាមួយអ៊ីដ្រូសែន

ប្រសិនបើគេបញ្ចូលល្បាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន និងចំហាយមេតាណាល់នៅសីតុណ្ហភាពខ្ពស់ ចំពោះមុខកាតាលីករនីកែល គេទទួលបានមេតាណុល :

$$H-C\begin{matrix}=O\\ \backslash H\end{matrix} \quad + \quad H_2 \xrightarrow[t^\circ]{Ni} CH_3OH$$

មេតាណាល់ មេតាណុល

ជាទូទៅ : អាល់ដេអ៊ីត + $H_2 \xrightarrow[t^\circ]{Ni}$ អាល់កុលថ្នាក់ I

$$R-C\begin{matrix}=O\\ \backslash H\end{matrix} \quad + \quad H_2 \xrightarrow[t^\circ]{Ni} R-CH_2OH$$

១. ប្រតិកម្មជាមួយទឹក

អាល់ដេអ៊ីតធ្វើប្រតិកម្មបូកជាមួយទឹកឱ្យផលជាអាល់ដេអ៊ីតអ៊ីដ្រាត :

$$R-C\begin{matrix}=O\\ \backslash H\end{matrix} \quad + \quad H-OH \rightleftharpoons R-\underset{OH}{\overset{H}{C}}-OH$$

អាល់ដេអ៊ីត ទឹក អាល់ដេអ៊ីតអ៊ីដ្រាត

អាល់ដេអ៊ីតអ៊ីដ្រាត ជាសមាសធាតុមិនស៊ប់ វាងាយបំបែកទៅជាទឹក និងអាល់ដេអ៊ីតវិញ ។ ប៉ុន្តែប្រតិកម្មនេះមានសារៈសំខាន់ចំពោះទង្វើទ្រីក្លរ៉ូអេតាណាល់អ៊ីដ្រាតដែលជាសមាសធាតុស៊ប់ :

$$CCl_3-\overset{\delta+}{C}\begin{matrix}=O^{\delta-}\\ \backslash H\end{matrix} \quad + \quad \overset{\delta+}{H}-\overset{\delta-}{OH} \rightleftharpoons CCl_3-\underset{OH}{\overset{H}{C}}-OH$$

ទ្រីក្លរ៉ូអេតាណាល់ ទ្រីក្លរ៉ូអេតាណាល់អ៊ីដ្រាត

កាលណាឧស្ម័នមេតាណាល់រលាយក្នុងទឹកវាបង្កើតបានជាមេតាណាល់អ៊ីដ្រាត ឬគេហៅថា ផរម៉ុលឬផរម៉ាលីន ។

$$\begin{matrix}H\\ H\end{matrix}\!\!>C=O \quad + \quad H-OH \longrightarrow \begin{matrix}H\\ H\end{matrix}\!\!>C<\!\!\begin{matrix}OH\\ OH\end{matrix}$$ ផរម៉ុល

មេតាណាល់អ៊ីដ្រាតឬផរម៉ុលឋិតនៅតែក្នុងភាពជាសូលុយស្យុងទឹកប៉ុណ្ណោះ ។

4.2. ប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្ម

អាល់ដេអ៊ីតរងអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលដោយអុកស៊ីតករដែលធ្លាប់ប្រើដើម្បីប្លែងជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច($R-COOH$) ដូចបានសិក្សាក្នុងមេរៀនអាល់កុល ។

$$R-C\begin{matrix}=O\\ \backslash H\end{matrix} \xrightarrow[\text{តាមសម្រួល}]{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} R-C\begin{matrix}=O\\ \backslash O-H\end{matrix}$$

អាល់ដេអ៊ីត អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

អុកស៊ីតករធ្លាប់ប្រើមាន : - សូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមពែម៉ង់កាណាតក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត

- សូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាតក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត

- O_2 នៃខ្យល់ ឬកុំផ្លិច Ag^+ ឬ កុំផ្លិច Cu^{2+} ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-CHO \xrightarrow{[O]} CH_3-COOH$

$$CH_3-C(=O)-H \xrightarrow{[O]} CH_3-C(=O)-O-H$$

អេតាណាល់ → អាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច

ក. អុកស៊ីតកម្មដោយរ៉េអាក់ទីបតូឡង់ (កុំផ្លិច Ag^+)

រ៉េអាក់ទីបតូឡង់ គឺជាសូលុយស្យុងថ្លា គ្មានពណ៌បានមកដោយបន្តក់ សូលុយស្យុងអាម៉ូញ៉ាក់ទៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត ដែលក្នុងនោះអ៊ីយ៉ុង Ag^+ ស្ថិតនៅជាកុំផ្លិចជាមួយអាម៉ូញ៉ាក់មានឈ្មោះថាអ៊ីយ៉ុងប្រាក់ I ឌីអាមីន : $[Ag(NH_3)_2]^+$ ។

ពិសោធន៍ប្រតិកម្មកញ្ចក់ឆ្លុះ

ពិសោធន៍ : គេយកបំពង់សាកធ្វើពីកែវមួយដែលមានផ្ទៃខាងក្នុងស្អាតដាក់រ៉េអាក់ទីបតូឡង់ ហើយបន្ថែមអាល់ដេអ៊ីតបន្តិច ។ គេគ្រឡុកបំពង់សាក ដើម្បីធ្វើឱ្យល្បាយស្មើសាច់ ។ បន្ទាប់មកដាក់វាត្រាំក្នុងទឹកក្តៅប្រហែល 80°C ប្រមាណជា 10 នាទី ។

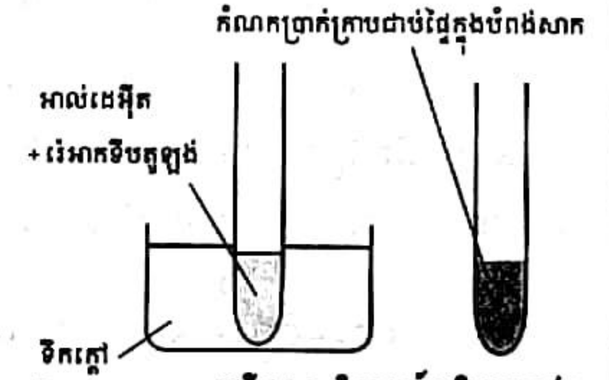

រូបទី 2.1 : ពិសោធន៍ប្រតិកម្មកញ្ចក់ឆ្លុះ

សង្កេត : គេឃើញកំណកប្រាក់ក្រាបលើផ្ទៃកែវ ជាហេតុធ្វើឱ្យកែវមានភាពភ្លឺដូចកញ្ចក់ឆ្លុះ ។

បំណកស្រាយ

ចំនួនអុកស៊ីតកម្មរបស់ប្រាក់បានថយពី +1 ទៅ 0 ។ ដូច្នេះ ធាតុប្រាក់បានរងរេដុកម្មដោយអាល់ដេអ៊ីតដែលជារេដុករ :

- រេដុកម្មអ៊ីយ៉ុងប្រាក់ I ឌីអាមីន : $[Ag(NH_3)_2]^+ + 1e^- \longrightarrow Ag + 2NH_3$
- អុកស៊ីតកម្មអាល់ដេអ៊ីតក្នុងមជ្ឈដ្ឋានបាស :

$$R-C(=O)-H + 3OH^- \longrightarrow R-C(=O)-O^- + 2H_2O + 2e^-$$

សមីការតុល្យការ :

$$R-CHO + 2[Ag(NH_3)_2]^+ + 3OH^- \longrightarrow R-COO^- + 2Ag + 4NH_3 + 2H_2O$$

គេប្រើរ៉េអាក់ទីបតូឡង់សម្រាប់រកវត្តមានអាល់ដេអ៊ីត ។

សំគាល់ :

- ប្រតិកម្មខាងលើនេះហើយ ជាប្រតិកម្មធ្វើកញ្ចក់សម្រាប់ឆ្លុះមុខ ។ អាល់ដេអ៊ីតដែលគេប្រើជាសូលុយស្យុងមេតាណាល់(ផរម៉ុល) ឬជូនកាលជាសូលុយស្យុងគ្លុយកូស(ព្រោះក្នុងម៉ូលេគុលគ្លុយកូសមានបង្គុំនាទីអាល់ដេអ៊ីត $-C\begin{smallmatrix}{\diagup O}\\ {\diagdown H}\end{smallmatrix}$) ។
- សូលុយស្យុង $AgNO_3$ ក្នុងទឹកអាម៉ូញាក់មិនអាចថែរក្សាទុកបានយូរទេ ព្រោះវាងាយរងប្រតិកម្មបំបែកដែលឱ្យជាផលិតផលផ្ទុះ ។
- គេអាចរកអត្តសញ្ញាណអាល់ដេអ៊ីតបានយ៉ាងងាយ ដោយគ្រាន់តែយកក្រដាសតម្រងភ្ជោកដោយរ៉េអាក់ទីបតូឡង់ ។ វត្តមានរបស់អាល់ដេអ៊ីតនឹងធ្វើឱ្យក្រដាសតម្រងឡើងពណ៌ខ្មៅ ដោយមានផង់ប្រាក់កកើត ។

១. អុកស៊ីតកម្មដោយទឹកផេលិញ (កុំផ្លិច Cu^{2+})

ទឹកផេលិញ គឺជាសូលុយស្យុងបាសមានពណ៌ខៀវចាស់ដែលក្នុងនោះមានកុំផ្លិច ដែលកើតឡើងដោយ Cu^{2+} ជាមួយអាញ៉ុងនៃអាស៊ីតតាកទ្រិច ។

ពិសោធន៍ : ដាក់ទឹកផេលិញប្រហែល $5cm^3$ និងបន្ថែមអាល់ដេអ៊ីត $0.5cm^3$ ទៅក្នុងបំពង់សាកធ្វើពីកែវមួយ ។ បន្ទាប់ពីក្រឡុកឱ្យល្បាយស្មើសាច់មកយើងកម្តៅវាតិចៗ ។

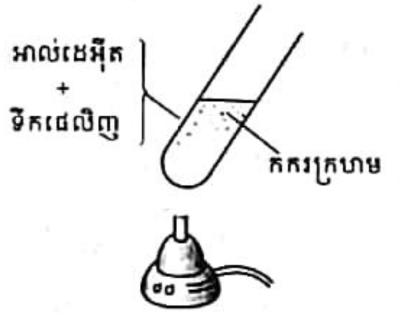

រូបទី 2.2 : តេស្តអត្តសញ្ញាណកម្មអាល់ដេអ៊ីត

សង្កេត : ពីរ ឬបីនាទីក្រោយមក ពណ៌ខៀវនៃទឹកផេលិញបានបាត់ ហើយលេចចេញកករពណ៌ក្រហមដូចឥដ្ឋដែលជាទង់ដែងIអុកស៊ីត (Cu_2O) ។

បំណកស្រាយ

ចំនួនអុកស៊ីតកម្មទង់ដែងថយពី +II ទៅ+I ។ ដូច្នេះ ធាតុទង់ដែងបានរងរេដុកម្មដោយអាល់ដេអ៊ីតដែលជារេដុករ ។

កន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃគូ $Cu^{2+}_{\text{កុំផ្លិច}}/Cu_2O$ ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានបាស :

$$2Cu^{2+} + 2OH^- + 2e^- \longrightarrow Cu_2O + H_2O \qquad (1)$$

កន្លះសមីការអេឡិចត្រុងនៃគូ $R-COO^-/R-CHO$ ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានបាស :

$$R-CHO + 3OH^- \longrightarrow R-COO^- + 2H_2O + 2e^- \qquad (2)$$

សមីការតុល្យការនៃ(1)និង(2) :

$$R-CHO + 2Cu^{2+} + 5OH^{-} \longrightarrow R-COO^{-} + Cu_2O + 3H_2O$$

កុំខ្ចិច

ជាទូទៅ : អាល់ដេអ៊ីតរងអុកស៊ីតកម្មដោយទឹកផេលីញ ឱ្យផលជាអាញ៉ុងកាបុកស៊ីឡាតនិងកករទង់ដែងIអុកស៊ីត (Cu_2O) ពណ៌ក្រហមដូចឥដ្ឋ ។

ឧទាហរណ៍ទី1 : តើគេទទួលបានកំណប្រាក់ប៉ុន្មានក្រាម ដោយអំពើនៃរ៉េអាក់ទីបតូឡង់ទៅលើអាល់ដេអ៊ីតមួយ ដែលអាល់ដេអ៊ីតនោះអាចធ្វើប្រតិកម្មបូកជាមួយឌីអ៊ីដ្រូសែន 4.48L នៅលក្ខខណ្ឌធម្មតា ។

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការតាងប្រតិកម្មរវាងអាល់ដេអ៊ីត ($R-CHO$) និង H_2

$$(1)\quad \underset{1mol}{R-CHO} + \underset{\substack{1mol\\4.48L}}{H_2} \xrightarrow[t^\circ]{Ni} R-CH_2OH$$

សមីការតាងប្រតិកម្មរវាងអាល់ដេអ៊ីត ($R-CHO$) និងរ៉េអាក់ទីបតូឡង់

$$(2)\quad \underset{1mol}{R-CHO} + 2[Ag(NH_3)_2]^{+} + 3OH^{-} \longrightarrow R-COO^{-} + \underset{2mol}{2Ag} + 4NH_3 + 2H_2O$$

ម៉ាសប្រាក់ដែលកកើត

$$m_{Ag} = n_{Ag} \cdot M_{(Ag)} \quad , \quad M_{(Ag)} = 108g.mol^{-1}$$

តាម (2) $n_{Ag} = 2n_{RCHO}$

តាម (1) $n_{RCHO} = n_{H_2} = \dfrac{V_{H_2}}{V_M}$, $V_{H_2} = 4.48L$, $V_M = 22.4L \cdot mol^{-1}$

$$m_{Ag} = 2n_{H_2} \times M_{(Ag)} \Rightarrow m_{Ag} = 2 \times \frac{4.48}{22.4} \times 108 = 43.2g$$ ។

ឧទាហរណ៍ទី2 : អាល់ដេអ៊ីតមួយដែលទទួលបានពីអុកស៊ីតកម្ម 12g នៃអាល់កុលផ្លែតមួយ បង្កើតបានកករCu_2O 28.6g ជាមួយទឹកផេលីញ ។ តើអាល់កុលនោះមានរូបមន្តដូចម្ដេច ?

✍ ដំណោះស្រាយ

អុកស៊ីតកម្មអាល់កុលផ្លែត ($C_nH_{2n+1}CH_2OH$)

$$\underset{\substack{1mol\\12g}}{C_nH_{2n+1}CH_2OH} \xrightarrow{[O]} \underset{1mol}{C_nH_{2n+1}CHO}$$

អុកស៊ីតកម្ម $C_nH_{2n+1}CHO$ ដោយទឹកផេលីញ

$$\underset{1mol}{C_nH_{2n+1}CHO} + 2Cu^{2+} + 5OH^- \longrightarrow C_nH_{2n+1}COO^- + \underset{\substack{1mol \\ 28.6g}}{Cu_2O} + 3H_2O$$

ម៉ាសម៉ូលអាល់កុល :

$$M = \frac{m}{n} \quad , \quad m = 12g$$

$$n_{\text{អាល់កុល}} = n_{\text{អាល់ដេអ៊ីត}} = n_{Cu_2O}$$

$$n_{Cu_2O} = \frac{m_{Cu_2O}}{M_{Cu_2O}} \quad , \quad m_{Cu_2O} = 28.6g$$

$$M_{(Cu_2O)} = (63.5 \times 2) + 16 = 143g \cdot mol^{-1}$$

$$n_{\text{អាល់កុល}} = \frac{28.6}{143} = 2 \cdot 10^{-1} mol$$

$$M_{(C_nH_{2n+1}CH_2OH)} = \frac{12}{2 \cdot 10^{-1}} = 60g \cdot mol^{-1}$$

$$12n + 2n + 1 + 12 + 3 + 16 = 60$$

$$14n = 60 - 32 \quad \text{ឬ} \quad n = \frac{28}{14} = 2$$

រូបមន្តអាល់កុល $C_2H_5CH_2OH$ ប្រូប៉ាន-1- អុល ។

5. ផលិតកម្មនិងបម្រើបម្រាស់

5.1. ផលិត

ក្នុងឧស្សាហកម្ម គេអាចធ្វើអាល់ដេអ៊ីតបានតាមវិធីច្រើនបែប ។

ក. អុកស៊ីតកម្មអ៊ីដ្រូកាបួ

នៅក្នុងលក្ខខណ្ឌប្រកប អ៊ីដ្រូកាបួប្រភេទខ្លះរងអុកស៊ីតកម្មក្លាយជាអាល់ដេអ៊ីត ។ តាមវិធីនេះហើយដែលគេអាចសំយោគអាល់ដេអ៊ីតបានក្នុងបរិមាណដ៏ច្រើន ។

ឧទាហរណ៍ : ផលិតមេតាណាល់ ។

គេកម្តៅល្បាយឧស្ម័នមេតាននិងខ្យល់នៅសីតុណ្ហភាព 600°C ទៅ 700°C ចំពោះមុខកាតាលីករអាសូតអុកស៊ីត គេទទួលបានមេតាណាល់ ។

សមីការប្រតិកម្ម :

$$\underset{\text{មេតាន}}{CH_4} + \underset{\text{ខ្យល់}}{O_2} \xrightarrow[\text{អាសូតអុកស៊ីត}]{600°C - 700°C} \underset{\text{មេតាណាល់}}{H-CHO} + H_2O$$

ខ. អ៊ីដ្រាតកម្មអាសេទីឡែន

ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីតស៊ុលផួរិចរាវនិងមានវត្តមានអំបិលបារតII អាសេទីឡែនរងអ៊ីដ្រាតកម្មជាអេតាណាល់ ។

សមីការប្រតិកម្ម :

$$\underset{\text{អាសេទីឡែន}}{CH \equiv CH} + H-OH \xrightarrow[H_2SO_4]{Hg^{2+}} \underset{\text{អេតាណាល់ ឬ អាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច}}{CH_3-CHO}$$

គ. ដេស៊ីដ្រូសែនកម្មអាល់កុលថ្នាក់ I

នេះជាវិធីមួយសំខាន់ក្នុងការធ្វើអាល់ដេអ៊ីត ដែលយើងធ្លាប់បានសិក្សាក្នុងមេរៀនអាល់កុល ។ គេត្រូវជ្រើសរើសអុកស៊ីតករណាដែលមិនធ្វើឱ្យអាល់ដេអ៊ីតទើបកកើតទទួលអុកស៊ីតកម្មបន្តជាអាស៊ីត ។

$$R-CH_2OH \xrightarrow{[O]} R-CHO$$

$$CH_3-CH_2OH \xrightarrow[\text{គ្មានខ្យល់}]{Cu \cdot t^\circ} CH_3-CHO + H_2$$

5.2. បម្រើបម្រាស់

- គេប្រើមេតាណាល់ឬអាល់ដេអ៊ីតផរមិច (HCHO) ក្រោមសណ្ឋានជាសូលុយស្យុងទឹក40 % ដែលមានឈ្មោះថា ផរម៉ុល ឬផរម៉ាលីន ។ វាអាចសម្លាប់មីក្រុបនិងអាចធ្វើឱ្យប្រូតេអ៊ីនកក ។ ដូច្នេះហើយបានជាគេប្រើវាសម្រាប់ថែរក្សាសាកសពសត្វទុកបានក្នុងរយៈពេលយូរ ។ នៅក្នុងវិស័យកសិកម្ម គេប្រើវាសម្រាប់ព្យាបាលគ្រាប់ពូជ ។ នៅកន្លែងសម្លាប់ស្បែកសត្វគេប្រើផរម៉ុលសម្រាប់ធ្វើឱ្យស្បែក ឡើងរឹងកំព្រិស ហើយការពារមិនឱ្យមីក្រុបមកធ្វើឱ្យស្អុយរលួយបាន ។
- គេច្រើនប្រើអេតាណាល់ ឬអាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច សម្រាប់ធ្វើអាស៊ីតអាសេទិច ឬក៏ធ្វើរេដុកកម្មអេតាណាល់ដើម្បីបង្កើតជាអេតាណុលវិញ ។

ឧទាហរណ៍ទី1 : គេធ្វើអាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច ដោយប្រតិកម្មអ៊ីដ្រាតកម្មអាសេទីឡែន ។ តើគេត្រូវប្រើមាឌអាសេទីឡែនប៉ុន្មានលីត្រនៅលក្ខខណ្ឌធម្មតាដើម្បីទទួលបានអាល់ដេអ៊ីត 3.3g ?

✍ ដំណោះស្រាយ

សមីការតាងប្រតិកម្មអ៊ីដ្រាតកម្មអាសេទីឡែន

$$\underset{1mol}{CH \equiv CH + H_2O} \xrightarrow{Hg^{2+}} \underset{\substack{1mol \\ 3.3g}}{CH_3-CHO}$$

មាន C_2H_2 ក្នុងលក្ខខណ្ឌធម្មតាដែលប្រើ

$$V_{C_2H_2} = n_{C_2H_2} \times V$$

$V = 22.4L \cdot mol^{-1}$ នៅលក្ខខណ្ឌធម្មតា

$$n_{C_2H_2} = n_{CH_3CHO}$$

$$n_{CH_3CHO} = \frac{m}{M} \quad , \quad m = 3.3g$$

$$M_{CH_3CHO} = (12 \times 2) + 4 + 16 = 44g \cdot mol^{-1}$$

$$V_{C_2H_2} = \frac{3.3}{44} \times 22.4 = 1.68L$$ ។

ឧទាហរណ៍ទី2 : គេធ្វើអាល់ដេអ៊ីតផរមិចដោយអុកស៊ីតកម្មនៃមេតាណុល 64g ។ អាល់ដេអ៊ីតដែលកកើតត្រូវរំលាយទៅក្នុងទឹក 100g ។ គណនាកំហាប់ភាគរយជាម៉ាសនៃសូលុយស្យុងទទួលបាន ។

✍ ដំណោះស្រាយ

អុកស៊ីតកម្មមេតាណុលជាមេតាណាល់

$$\underset{\substack{1mol \\ 64g}}{CH_3OH} + \frac{1}{2}O_2 \xrightarrow[t^\circ]{Cu} \underset{1mol}{HCHO} + H_2O$$

ម៉ាស HCHO ដែលកកើត

$$m_{HCHO} = n \cdot M \quad , \quad M_{HCHO} = 1 + 12 + 1 + 16 = 30g \cdot mol^{-1}$$

$$n_{HCHO} = n_{CH_3OH} = \frac{m_{CH_3OH}}{M_{CH_3OH}} = \frac{64}{32} = 2mol$$

$$m_{HCHO} = 2 \times 30 = 60g$$

កំហាប់ភាគរយនៃសូលុយស្យុង

$$C\% = \frac{m_{រលាយ}}{m_{សូ}} \times 100 = \frac{60 \times 100}{(100 + 60)} = 37.5 \ \%$$

សេតូន

1. រូបមន្តទូទៅ

សេតូន គឺជាសមាសធាតុស្រលាយកាបូនីល ដែលក្នុងនោះសម្ព័ន្ធទាំងពីរនៃបង្គុំកាបូនីល ($>C=O$) ត្រូវភ្ជាប់ទៅនឹងអាតូមកាបូននៃរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួពីរទៀត ។

រូបមន្តទូទៅ : $\begin{matrix} R_1 \\ R_2 \end{matrix} > C = O$ ឬ $R_1 - \underset{\underset{O}{\|}}{C} - R_2$

R_1 និង R_2 ជារ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួពីរ ដែលអាចដូចគ្នា ។

R_1 និង R_2 អាចជារ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួឆ្អែត មិនទាន់ឆ្អែត សុិច ឬប្រហើរ ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3 - \underset{\underset{O}{\|}}{C} - CH_3$ សេតូនឆ្អែត

$CH_2 = CH - \underset{\underset{O}{\|}}{C} - CH = CH_2$ សេតូនមិនឆ្អែត

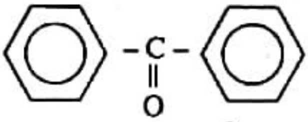

សេតូនប្រហើរ

2. នាមវលី *(IUPAC)*

វិធានហៅឈ្មោះ :- ជ្រើសរើសខ្សែ C ដែលវែងជាងគេ ហើយមានបង្គុំកាបូនីលជាខ្សែមេ

- ចុះលេខឱ្យអាតូមC ខ្សែមេយ៉ាងណាឱ្យអាតូម C នាទីមានលេខតូច
- ហៅឈ្មោះខ្សែមេដោយបញ្ជាក់ទីតាំង C នាទីហើយបន្ថែមបច្ឆិមបទអូន ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3 - \underset{\underset{O}{\|}}{C} - CH_3$

ប្រូប៉ាន -2- អូន

ឬ ប្រូប៉ាណូន

$\overset{1}{C}H_3 - \overset{2}{C}H_2 - \overset{3}{\underset{\underset{O}{\|}}{C}} - \overset{4}{C}H_2 - \overset{5}{C}H_2 - \overset{6}{C}H_3$

អិចសាន -3- អូន

$\overset{5}{C}H_3 - \overset{4}{\underset{\underset{CH_3}{|}}{C}H} - \overset{3}{C}H_2 - \overset{2}{\underset{\underset{O}{\|}}{C}} - \overset{1}{C}H_3$

4- មេទីលប៉ង់តាន -2- អូន

មាននាមវលីមួយទៀតដែលគេនិយមប្រើដែរ គឺហៅតាមនាទីសេតូន ($R_1 - \underset{\underset{O}{\|}}{C} - R_2$) ។

គេហៅឈ្មោះក្រុម R_1 និង R_2 តាមលំដាប់អក្សរក្រមឡាតាំង ហើយបន្ថែមពាក្យសេតូន ។

ឧទាហរណ៍ :

$CH_3-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3$ ឌីមេទីល សេតូន

$CH_3-CH_2-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3$ អេទីល មេទីលសេតូន

$CH_2=CH-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH=CH_2$ ឌីវីនីលសេតូន

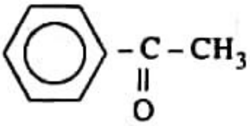

មេទីលផេនីលសេតូន

លំហាត់អនុវត្តន៍

1. ចូរសរសេររូបមន្តស្ទើរលាតនៃសមាសធាតុខាងក្រោម :

ក. អេទីលប្រូពីលសេតូន ខ. អេទីលប៊ុយទីលសេតូន

គ. ឌីអេទីលសេតូន ។

2. ចូរប្តូរឈ្មោះខាងលើទៅជានាមវលី IUPAC វិញ ។

3. លក្ខណះរូប

ដូចអាល់ដេអ៊ីតដែរ សេតូនមានសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់ជាងអាល់សែន ។ នេះបណ្តាលមកពីបង្គុំកាបូនីលវាមានភាពប៉ូលែខ្លាំង($\gt C^{\delta+}=O^{\delta-}$) ដែលធ្វើឱ្យមានទំនាញអន្តរម៉ូលេគុលខ្លាំងរវាងប៉ូលនិងប៉ូល ។ ប៉ុន្តែវាមានសីតុណ្ហភាពរំពុះទាបជាងអាល់កុល ដោយសារបង្គុំកាបូនីលរបស់អាសេតូនមិនអាចបង្កើតសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនរវាងម៉ូលេគុលទេ ។ ប៉ុន្តែបង្គុំកាបូនីលនេះ អាចបង្កើតសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនជាមួយបង្គុំ-OH នៃទឹកបានដែលជាហេតុធ្វើឱ្យសេតូនអាចរលាយបានច្រើនក្នុងទឹកជាងអាល់សែន ប៉ុន្តែតិចជាងអាល់កុល ។

សេតូន ដែលមានម៉ាសម៉ូលេគុលតូចជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌ មានក្លិនគួរជាទីគាប់ចិត្ត រលាយក្នុងទឹក ។ ភាពរលាយក្នុងទឹកចុះថយ កាលណាចំនួនអាតូមកាបូនកើន ។

4. លក្ខណះគីមី

សេតូនមានលក្ខណៈគីមីជាច្រើនដូចអាល់ដេអ៊ីតដែរ ដោយវាមានបង្គុំកាបូនីលដូចគ្នា ។ សេតូនគឺជាអ៊ីសូមែនៃអាល់ដេអ៊ីតដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនដូចគ្នា ។

4.1. លក្ខណៈដូចអាល់ដេអ៊ីត

សេតូនអាចមានប្រតិកម្មដែលកើតមានលើបង្គុំកាបូនីល ដូចអាល់ដេអ៊ីតដែរដូចជាប្រតិកម្មបូកជាមួយអ៊ីដ្រូសែន ជាមួយទឹក ។

ក. ប្រតិកម្មបូក H_2 : សេតូនមានប្រតិកម្មបូកជាមួយ H_2 ឱ្យផលជាអាល់កុលថ្នាក់ II

$$R_1-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R_2+H_2 \xrightarrow{\text{Cu ឬ Pt}} R_1-CHOH-R_2$$

សេតូន → អាល់កុលថ្នាក់ II

ឧទាហរណ៍ :

$$CH_3-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3+H_2 \xrightarrow{\text{Cu ឬ Pt}} CH_3-CHOH-CH_3$$

ប្រូប៉ាណូន → ប្រូប៉ាន -2- អុល

ខ. ប្រតិកម្មបូកទឹក

សេតូនធ្វើប្រតិកម្មបូកជាមួយទឹកឱ្យជាសេតូនអ៊ីដ្រាត

$$R_1-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R_2+H-OH \longrightarrow R_1-\overset{\overset{OH}{|}}{\underset{\underset{OH}{|}}{C}}-R_2$$

ឧទាហរណ៍ :

$$CH_3-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3+H_2O \longrightarrow CH_3-\overset{\overset{OH}{|}}{\underset{\underset{OH}{|}}{C}}-CH_3$$

ប្រូប៉ាណូន → ប្រូប៉ាណូនអ៊ីដ្រាត (សមាសធាតុមិនស៊ិប់)

គេមិនអាចញែកយកអ៊ីដ្រាតរបស់សេតូន ឬអាល់ដេអ៊ីតពីមជ្ឈដ្ឋានប្រតិកម្មទេ ដោយវាមានភាពមិនស៊ិប់ ងាយនឹងផ្ដាច់ម៉ូលេគុលទឹកចេញ ហើយបង្កើតជាសមាសធាតុកាបូនីលវិញ ។

គ. តែសជាមួយ $2,4-D\cdot N\cdot P\cdot H$

ដូចអាល់ដេអ៊ីតដែរ សេតូនឱ្យកករពណ៌លឿងចាស់កាលណាវាប៉ះជាមួយ $2,4-D\cdot N\cdot P\cdot H$ ដែលគេប្រើសម្រាប់រកអត្តសញ្ញាណបង្គុំកាបូនីល ។

បើគេចាក់ D.N.P.H បន្តិចទៅក្នុងសូលុយស្យុងអេតាណាល់កករពណ៌លឿងចាស់បានកើតឡើង ។

4.2. លក្ខណៈគីមីដែលខុសពីអាល់ដេអ៊ីត

ក. សេតូនមិនរងអុកស៊ីតកម្ម

សេតូនមិនរងអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលដូចអាល់ដេអ៊ីតទេ ព្រោះបង្គុំកាបូនីលរបស់វាគ្មានអាតូមអ៊ីដ្រូសែន ។ប៉ុន្តែវាអាចរងអុកស៊ីតកម្មដោយបង្ខំ ដែលធ្វើឱ្យដាច់ខ្សែកាបូននៅពេលដែលវាជួបអុកស៊ីតករ ដូចជា ប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាត ($K_2Cr_2O_7$) ឬប៉ូតាស្យូមពែម៉ង់កាណាត ($KMnO_4$) ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីតស៊ុលផួរិច (H_2SO_4) ដោយមានការដុតកម្តៅ គេទទួលបាន ល្បាយអាស៊ីត

$$R_1-CH_2-\underset{\displaystyle O}{\overset{}{\underset{\|}{C}}}-CH_2-R_2 \xrightarrow{[O]} \begin{cases} R_1-CH_2-COOH \ , \ R_2-COOH \\ R_1-COOH \ , \ R_2-CH_2-COOH \end{cases}$$

ឧទាហរណ៍ :

$$\underset{\text{អាសេតូន}}{CH_3-\underset{\displaystyle O}{\underset{\|}{C}}-CH_3} + 2O_2 \longrightarrow \underset{\text{អាស៊ីតអាសេទិច}}{CH_3\text{–}COOH} + CO_2 + H_2O$$

ពេលរងអុកស៊ីតកម្មដោយបង្ខំ អាសេតូនបានបង្កើតអាស៊ីតពីរប្រភេទ គឺអាស៊ីតអាសេទិច និងអាស៊ីតផរមិច ប៉ុន្តែអាស៊ីតផរមិចបានបំបែកជាទឹកនិង CO_2 ។

ខ. សេតូនមិនមានប្រតិកម្ម

សេតូនមិនមានប្រតិកម្មជាមួយរ៉េអាក់ទីបតូឡង់ ($AgNO_3/NH_3.H_2O$) រ៉េអាក់ទីបស៊ីបនិងទឹកផេលីញទេ ។

5. ឧទ្ទើនិងបម្រើបម្រាស់

5.1. ទង្វើ

ក. អុកស៊ីតកម្ម ឬដេស៊ីដ្រូសែនកម្មអាល់កុលថ្នាក់II

$$\underset{\text{អាល់កុលថ្នាក់ II}}{R_1-CHOH-R_2} \xrightarrow{[O]} \underset{\text{សេតូន}}{R_1-\underset{\displaystyle O}{\underset{\|}{C}}-R_2}$$

ឧទាហរណ៍ :

$$CH_3-CHOH-CH_3+\tfrac{1}{2}O_2 \xrightarrow{\text{កាតាលីករ}} CH_3-CO-CH_3+H_2O \qquad (\text{ដេស៊ីដ្រាតកម្ម})$$

$$CH_3-CHOH-CH_3 \xrightarrow{\text{កាតាលីករ}} CH_3-CO-CH_3+H_2 \qquad (\text{ដេស៊ីដ្រូសែនកម្ម})$$

ខ. អ៊ីដ្រាតកម្មអាល់ស៊ីន

អាល់ស៊ីនរងអ៊ីដ្រាតកម្មជាសេតូន ដោយវត្តមានអំបិលបារតII នៅចំពោះមុខ H_2SO_4 រាវ :

$$R_1-C\equiv CH+H-OH \xrightarrow[H_2SO_4]{Hg^{2+}} R_1-\underset{\underset{O}{\parallel}}{C}-CH_3$$

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-C\equiv CH+H-OH \xrightarrow[H_2SO_4]{Hg^{2+}} CH_3-CO-CH_3$

ឧទាហរណ៍ : ចូរសរសេរសមីការសំយោគប៉ង់តាន-2- អូន តាមប្រតិកម្ម :

ក. អុកស៊ីតកម្មអាល់កុល ខ. អ៊ីដ្រាតកម្មអាល់ស៊ីន

✍ ដំណោះស្រាយ

ប៉ង់តាន -2- អូនមានរូបមន្ត : $CH_3-CO-CH_2-CH_2-CH_3$

ក. អុកស៊ីតកម្មអាល់កុល

$$CH_3-CHOH-CH_2-CH_2-CH_3 + \frac{1}{2}O_2 \xrightarrow{\text{កាតាលីករ}} CH_3-CO-CH_2-CH_2-CH_3+H_2O$$

ខ. អ៊ីដ្រាតកម្មអាល់ស៊ីន

$$CH\equiv C-CH_2-CH_2-CH_3+H_2O \xrightarrow[H_2SO_4]{Hg^{2+}} CH_3-CO-CH_2-CH_2-CH_3$$

5.2. បម្រើបម្រាស់

អាសេតូន ($CH_3-CO-CH_3$) ជាសេតូនដែលងាយជាងគេ វាពុះនៅ 56°C ។ គេប្រើអាសេតូនជាធាតុរំលាយ សមាសធាតុសែលុយឡូស វ៉ែនី ល័ខ និងរូបធាតុប្លាស្ទិច ។

អាសេតូនក៏ត្រូវបានប្រើប្រាស់សម្រាប់សំយោគសារធាតុផ្សេងទៀត ដូចជាប្រតិកម្មកុងដង់កម្មបីម៉ូលេគុលអាសេតូនបង្កើតបានជាទ្រីមេទីលបង់សែន ។

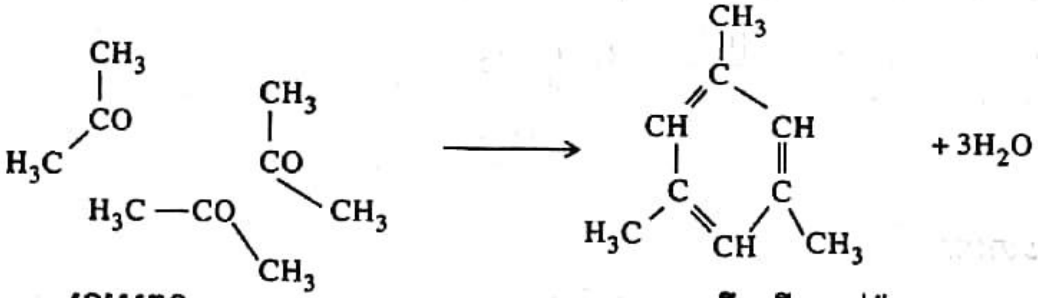

អាសេតូន 1,3,5- ទ្រីមេទីលបង់សែន

កុងដង់កម្ម ជាប្រតិកម្មរវាង 2 ឬច្រើនម៉ូលេគុល ដើម្បីបង្កើតជាម៉ូលេគុលមួយធំជាងដោយការផ្តាច់ចេញនូវសារធាតុដែលជាម៉ូលេគុលតូច ដូចជាម៉ូលេគុលទឹក ។

មេរៀនសង្ខេប

- អាល់ដេអ៊ីត និងសេតូន គឺជាសមាសធាតុដែលម៉ូលេគុលវាមានបង្គុំកាបូនីល($>C=O$) ។
- កាលណាបង្គុំកាបូនីលចងសម្ព័ន្ធទៅនិងអាតូមអ៊ីដ្រូសែនមួយ និងរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួមួយ ឬអាតូមអ៊ីដ្រូសែនពីរ វាជាអាល់ដេអ៊ីតដែលមានរូបមន្តទូទៅ $R-C{\overset{O}{\underset{H}{\lessgtr}}}$ ។
- កាលណាបង្គុំកាបូនីលចងសម្ព័ន្ធទៅនិងរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួពីរ គេបានសេតូនដែលមានរូបមន្តទូទៅ $R_1-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R_2$ ដែល R_1 , R_2 អាចដូចគ្នា ។

  R , R_1 , R_2 អាចជារ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួឆ្អែត មិនទាន់ឆ្អែត ស៊ិច ឬប្រហើរ ។
- ភាពប៉ូលែនៃបង្គុំកាបូនីល($>\overset{\delta+}{C}=\overset{\delta-}{O}$) នាំឱ្យអាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូនមានទំនាញរវាងម៉ូលេគុលនិងម៉ូលេគុលខ្លាំង ដែលធ្វើឱ្យវាមានសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់ជាងអាល់សែន (ដែលមានអាតូម C ដូចគ្នា)តែទាបជាងអាល់កុល ព្រោះវាគ្មានសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនក្នុងម៉ូលេគុល ។ ប៉ុន្តែសមាសធាតុទាំងពីរនេះអាចបង្កើតសម្ព័ន្ធអ៊ីដ្រូសែនជាមួយទឹក ដែលនាំឱ្យវារលាយក្នុងទឹកបាន ។
- វត្តមាននៃបង្គុំកាបូនីលនាំឱ្យអាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូនមានលក្ខណៈគីមីមួយចំនួនដូចគ្នា ដូចជាៈ ប្រតិកម្មបូកជាមួយ : H_2 , H_2O និងប្រតិកម្មជាមួយ 2,4−D.N.P.H ឱ្យជាកករពណ៌លឿង ។
- លក្ខណៈគីមីដែលខុសគ្នារវាងអាល់ដេអ៊ីតនិងសេតូន :

ប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្ម

$$\underset{\text{អាល់ដេអ៊ីត}}{R-C{\overset{O}{\underset{H}{\lessgtr}}}} \xrightarrow[\text{តាមសម្រួល}]{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} \underset{\text{អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច}}{R-C{\overset{O}{\underset{OH}{\lessgtr}}}}$$

$$\underset{\text{សេតូន}}{R_1-CO-R_2} \xrightarrow[\text{តាមសម្រួល}]{\text{អុកស៊ីតកម្ម}} \text{គ្មានប្រតិកម្ម}$$

អាល់ដេអ៊ីត + រ៉េអាក់ទីបតុលឡង់ → $Ag\downarrow$ (ប្រតិកម្មកញ្ចក់ឆ្លុះ)

អាល់ដេអ៊ីត + ទឹកផេលិញ → $Cu_2O\downarrow$ (កករពណ៌ក្រហមដូចឥដ្ឋ)

អាល់ដេអ៊ីត + រ៉េអាក់ទីបស៊ីប → (សូលុយស្យុងពណ៌ផ្កាឈូក)

សេតូនគ្មានប្រតិកម្មទាំងបីខាងលើនេះទេ ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. ចូរពន្យល់ថា ហេតុអ្វីបានជាចំណុចរំពុះរបស់អាល់កុលខ្ពស់ជាងអ៊ីដ្រូកាបួ ដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនដូចគ្នា ។

2. ចូរពន្យល់ថា ហេតុអ្វីបានជាអាល់ដេអ៊ីត ឬសេតូនអាចរលាយក្នុងទឹកបាន ឯពួកអាល់សែនដែលមានអាតូមកាបូនដូចគ្នាមិនអាចរលាយក្នុងទឹកបាន ។

3. គេមានគូសារធាតុពីរៗដូចខាងក្រោម ដែលដាក់ក្នុងដបគ្មានស្លាក ។
ចូរអ្នករកវិធីធ្វើតេសរកអត្តសញ្ញាណ ដើម្បីឱ្យដឹងថាដបណាផ្ទុកសារធាតុអ្វី :
ក. ប៉ង់តាន និងប្រូប៉ាណាល់
ខ. ប្រូប៉ាន-1-អុលនិងប្រូប៉ាណាល់
គ. ប៉ង់តាន-3- អុល និងប៉ង់តាន-3-អូន

4. គេមានសមាសធាតុដូចតទៅ :

ក. $CH_3-CHOH-CH_3$	គ. $C_3H_7CH_2OH$	ង. C_3H_7CHO
ខ. $(CH_3)_3COH$	ឃ. $CH_3-CO-C_2H_5$	ច. $CH_3-CH_2-O-CH_3$

ចូរឆ្លើយនិងសំណួរដូចតទៅ :
ក. តើសមាសធាតុណាខ្លះដែលបង្កើតអាស៊ីតនៅពេលទទួលអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួល ។
ខ. តើសមាសធាតុណាខ្លះដែលផ្តល់អាល់កុលថ្នាក់ II នៅពេលទទួលរេដុកម្ម ។
គ. តើសមាសធាតុណាខ្លះជាអ៊ីសូមែនិងគ្នា ។

5. ចូរសរសេររូបមន្តស្ទើរលាតនៃអ៊ីសូមែជាអាល់ដេអ៊ីត និងសេតូនចំពោះរូបមន្ត $C_5H_{10}O$ ព្រមទាំងឱ្យឈ្មោះផង ។

6. ផលបូកម៉ាសម៉ូលរបស់អាល់ដេអ៊ីត និងសេតូនមួយដែលជាអ៊ីសូមែនិងគ្នាមាន 144g ។ តើសេតូននេះមានរូបមន្ត និងឈ្មោះដូចម្តេច ?
ចម្លើយ : $CH_3-CO-CH_2-CH_3$ (ប៊ុយយតាន-2-អូន)

7. តើគេទទួលបានអាល់ដេអ៊ីតអាសេទិចប៉ុន្មានក្រាមពីអាសេទីឡែនដែលផលិតចេញពីកាល់ស្យូមកាប៊ួ (CaC_2) 20g ដែលមានភាពមិនសុទ្ធ 20 % ។ ចម្លើយ : 11g

8. គេឱ្យល្បាយអេតាណាល់ និងប្រូប៉ាណូនចំនួន 20g មានប្រតិកម្មជាមួយរ៉េអាក់ទីបតូឡង់បង្កើតបានកករប្រាក់ 43.2g ។ រកភាគរយជាម៉ាសនៃអាសេតូនក្នុងល្បាយ ។ ចម្លើយ : 56 %

9. តើគេទទួលបានកករទង់ដែងI អុកស៊ីតប៉ុន្មានក្រាម នៅពេលគេឱ្យល្បាយ (ប្រូប៉ាណាល់ និង អាសេតូន) 30g មានប្រតិកម្មជាមួយទឹកផេលីញ ។ គេដឹងថា 36.25 % នៃល្បាយជាប្រូប៉ាណាល់ ។

ចម្លើយ : 26.8g

10. អាល់កុលឆ្អែត A មួយមានម៉ាសម៉ូល $M = 74 g\ mol^{-1}$ និងមានរូបមន្តទូទៅ $R_1 - \underset{\displaystyle R_2}{\underset{|}{C}}H - OH$

   ក. ចូរឱ្យឈ្មោះA

   ខ. គេធ្វើអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលទៅលើ A 0.1mol តើគេទទួលបានសមាសធាតុសរីរាង្គ អ្វី ? តើគេអាចសំគាល់វាបានដូចម្តេច ? តើវាមានម៉ាសប៉ុន្មានក្រាម ?

   គ. B ជាអាល់កុលអ៊ីសូមែមួយនៃ A ដែលមិនរងអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលដោយ អុកស៊ីតករដែលធ្លាប់ប្រើទេ ។ តើ B មានរូបមន្តដូចម្តេច ? ឈ្មោះអ្វី ?

11. គេធ្វើអ៊ីដ្រាតកម្ម ប៊ុយ-2-អែន ($CH_3 - CH = CH - CH_3$) ។

   ក. ចូរសរសេររូបមន្ត និងឈ្មោះអាល់កុល A ដែលទទួលបាន ។

   ខ. បើគេធ្វើអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលនៃ A គេទទួលបានសមាសធាតុសរីរាង្គ B ។ ចូរឱ្យឈ្មោះ និងរូបមន្តនៃ B ។

   គ. ទិន្នផលនៃប្រតិកម្មអ៊ីដ្រាតកម្មគឺ 80 % ឯប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្មគឺ 60 % ។ តើគេទទួលបានម៉ាស B ប៉ុន្មាន បើប្រើប៊ុយ -2- អែន 1kg ?

មេរៀនទី

3 អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

ចប់មេរៀននេះ សិស្សអាច

- ❑ រៀបរាប់លក្ខណៈទូទៅនៃអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។
- ❑ សរសេររូបមន្ត និងហៅឈ្មោះអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចងាយៗមួយចំនួន ។
- ❑ ពណ៌នាលក្ខណៈរូបនិងគីមី និងសរសេរប្រតិកម្មដែលកើតមានចំពោះអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។
- ❑ ពណ៌នាពីទង្វើ និងសារៈសំខាន់នៃអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចមួយចំនួន ។

1. អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

យើងបានសិក្សាអាល់ដេអ៊ីត និងសេតូន ដែលជាសមាសធាតុសរីរាង្គមានបង្គុំកាបូនីល ($>C=O$) ក្នុងម៉ូលេគុល ។ នៅមានសមាសធាតុសរីរាង្គដែលមានបង្គុំអ៊ីដ្រុកស៊ីលភ្ជាប់និងកាបូននាទីនៃបង្គុំកាបូនីលទៀត ដែលបង្គុំនេះមានឈ្មោះថា កាបុកស៊ីល ($-C{=O \atop OH}$) ។

1.1. និយមន័យ

សមាសធាតុសរីរាង្គដែលមានបង្គុំកាបុកស៊ីលក្នុងម៉ូលេគុលមានឈ្មោះថា អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។

រូបមន្តទូទៅ : $R-C{=O \atop OH}$ ឬ $R-COOH$

R អាចជាអាតូមអ៊ីដ្រូសែន អាចជារ៉ាឌីកាល់ អ៊ីដ្រូកាបួឆ្អែត មិនទាន់ឆ្អែត ស៊ិច ឬប្រហើរ ។

ឧទាហរណ៍ :

$H-C{=O \atop OH}$ អាស៊ីតផរមិច

$CH_3-C{=O \atop OH}$ អាស៊ីតអាសេទិច

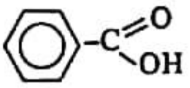
ឬ C_6H_5-COOH

អាស៊ីតបង់សូអ៊ិច (អាស៊ីតប្រហើរ)

បើក្នុងម៉ូលេគុលមានបង្គុំកាបុកស៊ីលពីរគេបានឌីអាស៊ីត :

ឧទាហរណ៍ : $\frac{O}{HO}{>}C-C{<}\frac{O}{OH}$ ឬ $HOOC-COOH$

អាស៊ីតអុកសាលិច

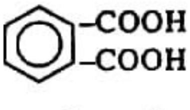

អាស៊ីតផ្តាលិច

1.2. នាមវលី

គេបានស្គាល់អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចជាយូរមកហើយ ។ អាស៊ីតមួយចំនួនត្រូវបានហៅតាមឈ្មោះដែលគេធ្លាប់ប្រើ ។ អាស៊ីតខ្សែបើកមួយចំនួនគេហៅថាអាស៊ីតខ្លាញ់ ព្រោះគេបានវាពីអង្គធាតុខ្លាញ់ ។

ក. ម៉ូណូអាស៊ីតខ្សែបើកគ្មានខ្នែង

ឈ្មោះតាម IUPAC = អាស៊ីត + ឈ្មោះខ្សែកាបូន + អូអ៊ិច

ឧទាហរណ៍ : C_3H_7COOH អាស៊ីតប៊ុយតាណូអ៊ិច

តារាងទី 1: នាមវលីម៉ូណូអាស៊ីតឆ្អែត ($C_nH_{2n+1}COOH$) ពីអាតូម C មួយដល់ 10

រូបមន្ត	ប្រភព	នាមវលី ធ្លាប់ប្រើ	នាមវលី IUPAC
HCOOH	ស្រមោចភ្លើង	អាស៊ីតផរមិច	អាស៊ីតមេតាណូអ៊ិច
CH_3-COOH	ទឹកខ្មេះ	អាស៊ីតអាសេទិច	អាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច
CH_3-CH_2-COOH	ទឹកដោះគោ	អាស៊ីតប្រូប្យូនិច	អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_2-COOH$	ប៊ឺរ	អាស៊ីតប៊ុយទីរិច	អាស៊ីតប៊ុយតាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_3-COOH$		អាស៊ីតវ៉ាលេរិច	អាស៊ីតប៉ង់តាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_4-COOH$	ទឹកដោះពពែ	អាស៊ីតកាប្រូអ៊ិច	អាស៊ីតអ៊ិចសាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_5-COOH$		អាស៊ីតអេណង់ទិច	អាស៊ីតអ៊ិបតាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_6-COOH$	ទឹកដោះពពែ	អាស៊ីតកាព្រីលិច	អាស៊ីតអុកតាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_7-COOH$		អាស៊ីតប៉េឡាកកូនិច	អាស៊ីតណូណាណូអ៊ិច
$CH_3-(CH_2)_8-COOH$	ទឹកដោះពពែ	អាស៊ីតកាព្រិច	អាស៊ីតដេកាណូអ៊ិច

ខ. ម៉ូណូអាស៊ីតខ្សែបើកមានខ្នែង

វិធាន (IUPAC) :

- ជ្រើសរើសខ្សែ C ដែលវែងជាងគេ ហើយមានបង្គុំ –COOH ជាខ្សែមេ ។
- កាបូននាទីជាកាបូនលេខ 1 ជានិច្ច ។
- ត្រូវហៅឈ្មោះខ្នែងតាមលំដាប់អក្ខរក្រមឡាតាំង ។

ប្រសិនបើគេប្រើនាមវលីដែលធ្លាប់ប្រើវិញ ទីតាំងនៃខ្សែខ្នែង ឬបណ្តុំជំនួសត្រូវតាងតាមលំដាប់អក្សរក្រិច α (អាល់ផា) , β (បែតតា) , γ (កាម៉ា) , δ (ដែលតា) . . . ។

ឧទាហរណ៍ :

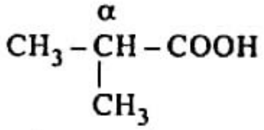

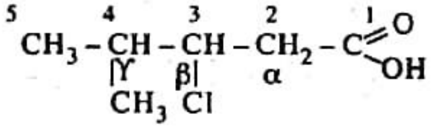

នាមវលី IUPAC	អាស៊ីត 2– មេទីលប្រូប៉ាណូអ៊ិច	អាស៊ីត 3–ក្លរ៉ូ –4– មេទីលប៉ង់តាណូអ៊ិច
នាមវលីធ្លាប់ប្រើ	អាស៊ីត α– មេទីលប្រូប្យូនិច	អាស៊ីត β–ក្លរ៉ូ –γ– មេទីលប៉ង់តាណូអ៊ិច

គ. ប៉ូលីអាស៊ីត

ចំពោះឌីអាស៊ីត ទ្រីអាស៊ីត . . . អាចហៅតាម IUPAC ដោយបន្ថែមពាក្យ ឌីអូអ៊ិច ទ្រីអូអ៊ិច . . . ។

ឧទាហរណ៍ :

	$HOOC-CH_2-COOH$	$HOOC-(CH_2)_2-COOH$	$HOOC-(CH_2)_3-COOH$
នាមវលី IUPAC	អាស៊ីត 1,3– ប្រ៉ូប៉ានឌីអូអ៊ិច	អាស៊ីត 1,4– ប៊ុយតានឌីអូអ៊ិច	អាស៊ីត 1,5– ប៉ង់តានឌីអូអ៊ិច
នាមវលីធ្លាប់ប្រើ	អាស៊ីតម៉ាឡូនិច	អាស៊ីតស៊ុចស៊ីនិច	អាស៊ីតគ្លុយតានិច

លំហាត់អនុវត្តន៍

ក. ចូរឱ្យឈ្មោះអាស៊ីតដូចតទៅ :

1. $CH_3-CHCl-CH_2-COOH$ 2. $CH_3-CH_2-CHCl-COOH$

ខ. ចូរសរសេររូបមន្តអាស៊ីតដូចតទៅ :

1. អាស៊ីត 3– ប្រូម៉ូ –2– មេទីល ប៊ុយតាណូអ៊ិច
2. អាស៊ីត 6– ក្លរ៉ូ –4– អ៊ីដ្រុកស៊ីអ៊ិចសាណូអ៊ិច ។

1.3. លក្ខណៈរូប

តួដំបូងៗនៃម៉ូណូអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចឆ្អែត ជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌និងមានក្លិនពុំសូវល្អ ។ តួដែលមានអាតូមកាបូនចាប់ពី 10 ទៅជាអង្គធាតុរឹង ។ អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចរលាយបានច្រើនក្នុងទឹកជាងអាល់កុល ដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនស្មើគ្នា ។ ភាពរលាយក្នុងទឹកថយចុះ កាលណាអាស៊ីតមានខ្សែកាបូនកាន់តែវែង ។

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច មានសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់ជាងអាល់កុលដែលមានម៉ាសម៉ូលប្រហែលគ្នា ។

តារាងទី 2: លក្ខណៈរូបរបស់អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចមួយចំនួន

ឈ្មោះអាស៊ីត	រូបមន្ត	សីតុ. កំណក (°C)	សីតុ. រំពុះ (°C)	កម្រិតរលាយ(g)/ 100g ទឹកនៅ 25°C
អាស៊ីត មេតាណូអ៊ិច	$HCOOH$	+8	+101	រលាយ
អាស៊ីត អេតាណូអ៊ិច	CH_3-COOH	+17	+118	រលាយ
អាស៊ីត ប្រូប៉ាណូអ៊ិច	CH_3-CH_2-COOH	–21	+141	រលាយ
អាស៊ីត ប៊ុយតាណូអ៊ិច	$CH_3-CH_2-CH_2-COOH$	–8	+104	រលាយដោយភាគ
អាស៊ីត ប៉ង់តាណូអ៊ិច	$CH_3-(CH_2)_3-COOH$	–3.4	+186	5.0
អាស៊ីត អ៊ិចសាណូអ៊ិច	$CH_3-(CH_2)_4-COOH$	–1.5	+205	1.0
អាស៊ីត បង់សូអ៊ិច	C_6H_5-COOH	+122	+249	0.4
អាស៊ីត អុកសាលិច	$HOOC-COOH$	+189		15

1.4. លក្ខណៈគីមី

យើងបានឃើញហើយថា បង្គុំនាទីអាស៊ីតកើតឡើងពីបង្គុំកាបូនីល និងបង្គុំអ៊ីដ្រុកស៊ីល ។ ប៉ុន្តែបង្គុំកាបូនីលក្នុងអាស៊ីតមិនឱ្យប្រតិកម្មសំគាល់ដូចក្នុងករណីអាល់ដេអ៊ីត និងសេតូនទេ ។ បង្គុំកាបូនីលមានឥទ្ធិពលទៅលើសម្ព័ន្ធ($-O-H$) ធ្វើឱ្យសម្ព័ន្ធនេះកាន់តែប៉ូលែជាងករណីអាល់កុល ។

1.5. ភាពជាអាស៊ីត

ក្នុងទឹកអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចបំបែកដោយផ្នែកបង្កើតបានជាអ៊ីយ៉ុងកាបុកស៊ីឡាតនិងអ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូញ៉ូម ។

$$R-COOH + H_2O \rightleftharpoons R-COO^- + H_3O^+$$

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច　　អ៊ីយ៉ុងកាបុកស៊ីឡាត　　អ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូញ៉ូម

ឧទាហរណ៍ : $CH_3COOH + H_2O \rightleftharpoons CH_3-COO^- + H_3O^+$

អ៊ីយ៉ុងអាសេតាត ឬអេតាណូអាត

ការបំបែកជាអ៊ីយ៉ុងថយចុះ កាលណាចំនួនអាតូមកាបូនកាន់តែកើន ។

1.6. ប្រតិកម្មដូចអាស៊ីតរ៉ែ

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចធ្វើប្រតិកម្មជាមួយលោហៈ ជាមួយអំបិលនិងប្រតិកម្មបន្សាបជាមួយអាល់កាលីដូចអាស៊ីតរ៉ែដែរ ។

ឧទាហរណ៍ :

ជាមួយលោហៈ: $2CH_3COOH + Mg \longrightarrow (CH_3COO)_2Mg + H_2$

ជាមួយអំបិល : $2CH_3COOH + CaCO_3 \longrightarrow (CH_3COO)_2Ca + CO_2 + H_2O$

ប្រតិកម្មបន្សាប: $R{-}COOH + NaOH \longrightarrow R{-}COONa + H_2O$

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច → អំបិលសូដ្យូម

$HCOOH + NaOH \longrightarrow HCOONa + H_2O$

អាស៊ីតមេតាណូអ៊ិច ឬ អាស៊ីត ផរមិច → សូដ្យូមមេតាណូអាត ឬសូដ្យូម ផរម៉ាត

1.7. បំលែងពីអាស៊ីតជាអាស៊ីលក្លរ

ក្រុម –OH នៃអាស៊ីតអាចជំនួសដោយអាតូមអាឡូសែន បង្កើតបានជាសមាសធាតុអាស៊ីលក្លរ (RCOCl) ។

$$R{-}C(=O){-}OH \longrightarrow R{-}C(=O){-}Cl$$

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច → អាស៊ីលក្លរ

បណ្តុំ (–COCl) ជាក្រុមសំគាល់ អាស៊ីលក្លរ ។

ក្នុងការអនុវត្ត ដើម្បីទទួលបានអាស៊ីលក្លរ គេឱ្យអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចធ្វើប្រតិកម្មជាមួយ ផូស្វរបង់តាក្លរ (PCl_5) ឬជាមួយត្យូនីលក្លរ ($SOCl_2$) ។

$$R{-}C(=O){-}OH + PCl_5 \longrightarrow R{-}C(=O){-}Cl + HCl + POCl_3$$

$$R{-}C(=O){-}OH + SOCl_2 \longrightarrow R{-}C(=O){-}Cl + HCl + SO_2$$

ឧទាហរណ៍ : .

$$CH_3{-}CH_2{-}C(=O){-}OH + PCl_5 \longrightarrow CH_3{-}CH_2{-}C(=O){-}Cl + HCl + POCl_3$$

អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច → ប្រូប៉ាណូអ៊ីលក្លរ

$$CH_3{-}C(=O){-}OH + SOCl_2 \longrightarrow CH_3{-}C(=O){-}Cl + HCl + SO_2$$

អាស៊ីតអាសេទិច → អាសេទីលក្លរ

ដើម្បីហៅឈ្មោះអាស៊ីលក្លរួ គេគ្រាន់តែជំនួសបច្ឆិមបទអិចរបស់អាស៊ីតដោយ អ៊ីល និងបន្ថែមពាក្យ ក្លរួ ។

ឧទាហរណ៍ : អាស៊ីតមេតាណូអិច($H-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH$) $\longrightarrow$ មេតាណូអ៊ីលក្លរួ ($H-C(=O)Cl$) ។

អាស៊ីលក្លរួ ងាយរងអ៊ីដ្រូលីស ដើម្បីក្លាយជាអាស៊ីតដើមវិញ ។

$$R-C(=O)Cl + H_2O \longrightarrow R-C(=O)OH + HCl$$

ប្រតិកម្មនេះ អាចពន្យល់បានយ៉ាងងាយ ពីផ្សែងពណ៌សដែលគេសង្កេតឃើញនៅពេលដែលអាសេទីលក្លរួប៉ះជាមួយចំហាយទឹកក្នុងខ្យល់ ។

អាស៊ីលក្លរួងាយ មានប្រតិកម្មជាងអាស៊ីតដែលត្រូវគ្នានឹងវា ។ ដូច្នេះហើយបានជាគេប្រើអាស៊ីលក្លរួ ជំនួសអាស៊ីតដែលត្រូវគ្នា ក្នុងទង្វើអានីឌ្រីតអាស៊ីតឬអេស្ទែ ។

1.8. បំលែងទៅជាអានីឌ្រីតអាស៊ីត

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច រងប្រតិកម្មដេស៊ីដ្រាតកម្មនៅចំពោះមុខដេស៊ីដ្រាតករដែលមានប្រសិទ្ធភាពដូចជា ផូស្វរអុកស៊ីត (P_4O_{10}) ។ អង្គធាតុដែលកកើតមានឈ្មោះថា**អានីឌ្រីតអាស៊ីត** $(RCO)_2O$ ឬ

$$R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R$$ ។

$$\underset{\text{អាស៊ីត}}{R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH} + \underset{\text{អាស៊ីត}}{HO-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R} \xrightarrow{P_4O_{10}} \underset{\text{អានីឌ្រីតអាស៊ីត}}{R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R} + H_2O$$

បណ្តុំ $-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-$ សំគាល់ អានីឌ្រីតអាស៊ីត ។

ដើម្បីហៅឈ្មោះ គេគ្រាន់តែជំនួសពាក្យ " អាស៊ីត " ទៅជា " អានីឌ្រីត " ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_3$ $CH_3-CH_2-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-CH_2-CH_3$

អានីឌ្រីតអាសេទិច អានីឌ្រីតប្រូប៉ាណូអិច

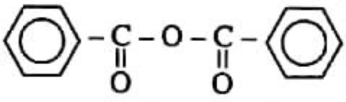

អានីឌ្រីតបង់សូអិច

អានីឌ្រីតអាស៊ីត រងអ៊ីដ្រាតកម្មយឺតៗជាមួយទឹកក្នុងភាពត្រជាក់បង្កើតជាអាស៊ីតដែលត្រូវនឹងវាៈ

$$(R-CO)_2O + H_2O \longrightarrow 2R-COOH$$

ក្នុងប្រតិកម្មមួយចំនួនជាមួយអាស៊ីត គេប្រើអានីឌ្រីតជំនួសវិញ ព្រោះវាងាយមានប្រតិកម្មជាង ប៉ុន្តែអានីឌ្រីតនៅខ្សោយជាងអាស៊ីលក្លរ ។

1.9. បំលែងពីអាស៊ីតជាអេស្ទែ

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចមានប្រតិកម្មជាមួយអាល់កុល នៅចំពោះមុខកាតាលីករអាស៊ីត(ឧទាហរណ៍ H_2SO_4)ឱ្យផលជាអេស្ទែនិងទឹក ។ ប្រតិកម្មនេះមានឈ្មោះថា អេស្ទែកម្ម ។

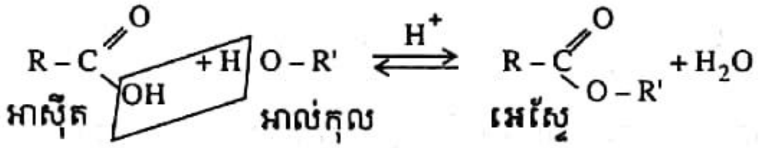

ឧទាហរណ៍ :

$$CH_3-\underset{\underset{\displaystyle O}{\|}}{C}-OH+HO-C_2H_5 \xrightleftharpoons{H^+} CH_3-\underset{\underset{\displaystyle O}{\|}}{C}-O-C_2H_5+H_2O$$

អាស៊ីតអាសេទិច ឬអាស៊ីតអេតាណូអ៊ិច   អេតាណុល   អេទីលអាសេតាត ឬអេទីលអេតាណូអាត

បណ្តុំ ($-C\begin{smallmatrix}\nearrow O \\ \searrow O-\underset{|}{\overset{|}{C}}-\end{smallmatrix}$) ជាបង្គុំនាទីអេស្ទែ ។

ដើម្បីហៅឈ្មោះអាស្ទែ

- ទី 1 ហៅឈ្មោះ រ៉ាឌីកាល់ R' របស់អាល់កុល ។
- ទី 2 ហៅឈ្មោះ អាស៊ីត ដោយលុបពាក្យ អាស៊ីត ចេញនិងជំនួសបច្ច័មបទ អ៊ិច ដោយ អាត ។

ឧទាហរណ៍ : $CH_3-CH_2-C\begin{smallmatrix}\nearrow O \\ \searrow O-CH_2-CH_3\end{smallmatrix}$ អេទីលប្រូប៉ាណូអាត

- ក្នុងករណីដែលរ៉ាឌីកាល់អាល់កុលមានខ្នែង គេត្រូវចុះលេខ 1 ឱ្យអាតូមកាបូនណាដែលភ្ជាប់ដោយសម្ព័ន្ធមួយជាន់ទៅនឹងអាតូមអុកស៊ីសែន ។
- ក្នុងករណីដែលរ៉ាឌីកាល់អាស៊ីតមានខ្នែង គេត្រូវចុះលេខ 1 ឱ្យអាតូមកាបូននៃបង្គុំកាបូនីល ។

ឧទាហរណ៍ :

$$\overset{3}{C}H_3-\underset{\underset{\displaystyle CH_3}{|}}{\overset{2}{C}H}-\underset{\underset{\displaystyle O}{\|}}{\overset{1}{C}}-O-\underset{\underset{\displaystyle CH_3}{|}}{\overset{1}{C}H}-\overset{2}{C}H_2-\overset{3}{C}H_3$$

1 – មេទីលប្រូពីល 2 – មេទីលប្រូប៉ាណូអាត

1.10. ប្រតិកម្មជំនួស

ក្រៅពីប្រតិកម្មដែលកើតមានលើបង្គុំ –OH រ៉ាឌីកាល់ R– នៃអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ក៏អាចមាន ប្រតិកម្មជំនួសជាមួយក្លរ ឬប្រូមនៅចំពោះមុខកាតាលីករ :

$$R-\underset{H}{\overset{H}{C}}-COOH + Cl-Cl \xrightarrow{P} R-\underset{H}{\overset{Cl}{C}}-COOH + HCl$$

ឧទាហរណ៍ $CH_3-CH_2-COOH + Br_2 \xrightarrow{P} CH_3-CHBr-COOH + HBr$

អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច　　　　　អាស៊ីត 2 – ប្រូម៉ូប្រូប៉ាណូអ៊ិច

1.11. ប្រតិកម្មរេដុកម្ម

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចរងរេដុកម្ម ក្រោមអំពើរបស់រេដុករខ្លាំងឱ្យផលជាអាល់ដេអ៊ីតនិងបន្ទាប់មកជាអាល់កុល ។

$$R-\underset{\|}{\overset{}{C}}\underset{O}{}-OH + 2[H] \longrightarrow R-\underset{\|}{C}\underset{O}{}-H + H_2O$$

អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច　　　　អាល់ដេអ៊ីត

$$R-\underset{\|}{C}\underset{O}{}-H + 2[H] \longrightarrow R-CH_2OH$$

អាល់ដេអ៊ីត　　　　អាល់កុលថ្នាក់ I

លំហាត់អនុវត្តន៍

ចូរសរសេរសមីការ ព្រមទាំងឱ្យឈ្មោះផលិតផលកកើតនៃប្រតិកម្មរវាងអាស៊ីតអាសេទិចជាមួយអង្គធាតុដូចតទៅ

ក. CH_3-CH_2OH (កាតាលីករ H^+)　　ខ. PCl_5　　គ. KOH

ឃ. Br_2 (កាតាលីករ P)

2. ឧទ្ទេអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

2.1. អុកស៊ីតកម្មអាល់កុលថ្នាក់ I ឬអុកស៊ីតកម្មអាល់ដេអ៊ីត

តាមវិធីនេះ គេអាចធ្វើអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចខ្សែបើក និងអាស៊ីតប្រហើរបាន ដោយប្រើអុកស៊ីតករប៉ូតាស្យូមពែម៉ង់កាណាត ($KMnO_4$) ឬប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាត ($K_2Cr_2O_7$) ក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត ។

ឧទាហរណ៍ :

$$CH_3-\underset{CH_3}{\underset{|}{CH}}-CH_2-CH_2OH + 2[O] \xrightarrow{K_2Cr_2O_7/H_2SO_4} CH_3-\underset{CH_3}{\underset{|}{CH}}-CH_2-COOH + H_2O$$

3 – មេទីលប៊ុយតាន – 1 – អុល　　　　អាស៊ីត 3 – មេទីលប៊ុយតាណូអ៊ិច

អាល់ដេអ៊ីតងាយរងអុកស៊ីតកម្ម ដើម្បីក្លាយជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចណាស់ ទោះបីជាប្រើអុកស៊ីតករខ្សោយ ដូចជា រ៉េអាក់ទីបតូឡង់ក៏ដោយ ប៉ុន្តែគេក៏ប្រើអុកស៊ីតករខ្លាំងដែរ :

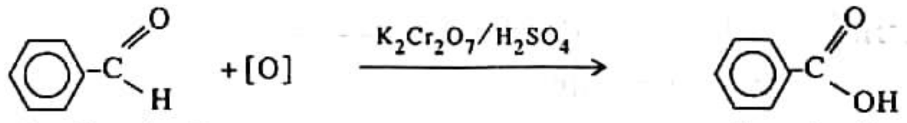

អាល់ដេអ៊ីតបង់សូអ៊ិច អាស៊ីតបង់សូអ៊ិច

2.2. អុកស៊ីតកម្មទៅលើខ្សែខ្នងនៃអ៊ីដ្រូកាបួប្រហើរ

អាស៊ីតប្រហើរអាចធ្វើឡើងតាមប្រតិកម្មអុកស៊ីតកម្មទៅលើខ្សែខ្នងនៃអ៊ីដ្រូកាបួប្រហើរបាន :

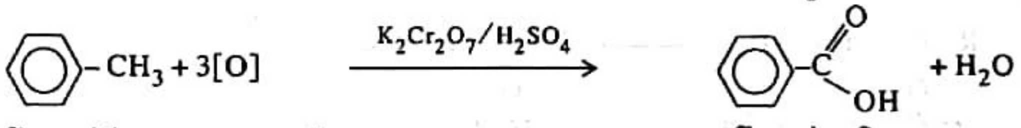

មេទីលបង់សែន ឬ តូលុយអែន អាស៊ីតបង់សូអ៊ិច

ឧទាហរណ៍ទី 1 : ចូរសរសេរសមីការទង្វើសមាសធាតុដូចតទៅ :

ក. អាស៊ីត n – ប៊ុយតាណូអ៊ិច ពី n – ប៊ុយតាន – 1 – អុល

ខ. អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច ពីសូដ្យូមប្រូប៉ាណូអាត

✍ ដំណោះស្រាយ

ក. $CH_3-CH_2-CH_2-CH_2OH + 2[O] \xrightarrow{K_2Cr_2O_7/H_2SO_4} CH_3-CH_2-CH_2-COOH + H_2O$

ខ. អំបិលនៃអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចមានប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតរ៉ែ ដើម្បីបង្កើតជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច : $CH_3-CH_2-COONa + HCl \longrightarrow CH_3-CH_2-COOH + NaCl$

ឧទាហរណ៍ទី 2 : តើគេត្រូវប្រើសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមឌីក្រូម៉ាត កំហាប់ 0.5mol L^{-1} ប៉ុន្មាន mL ដើម្បីធ្វើអុកស៊ីតកម្មប្រូប៉ាន –1– អុល 18g (ក្នុងមជ្ឈដ្ឋាន H_2SO_4) ឱ្យទៅជាអាស៊ីត ?

✍ ដំណោះស្រាយ

កន្លះសមីការអេឡិចត្រូនិចនៃប្រតិកម្ម

$$Cr_2O_7^{2-} + 14H^+ + 6e^- \longrightarrow 2Cr^{3+} + 7H_2O \quad (\times 2)$$

$$CH_3-CH_2-CH_2OH + H_2O \longrightarrow CH_3-CH_2-COOH + 4H^+ + 4e^- \quad (\times 3)$$

សមីកាតុល្យការ :

$$3CH_3-CH_2-CH_2OH + 2Cr_2O_7^{2-} + 16H^+ \longrightarrow 3CH_3-CH_2-COOH + 4Cr^{3+} + 11H_2O$$

ចំនួនម៉ូលអាល់កុល : $n = \frac{m}{M}$

$m = 18g$, $M_{CH_3-CH_2-CH_2OH} = (12 \times 3) + (1 \times 8) + 16 = 60 g.mol^{-1}$

$n_{\text{អាល់កុល}} = \frac{18}{60} = 0.3mol$

តាមសមីការ បើអាល់កុល 3mol ធ្វើប្រតិកម្មត្រូវការ $Cr_2O_7^{2-}$ 2mol

ដូចនេះ បើអាល់កុល 0.3mol ធ្វើប្រតិកម្មគេត្រូវការ $Cr_2O_7^{2-}$ 0.2mol

មានសូលុយស្យុង $K_2Cr_2O_7$ (V)

$n = C.V$ ដែល $V = \frac{n}{C}$, $n = 0.2mol$, $C = 0.5mol.L^{-1}$

$V = \frac{0.2}{0.5} = 0.4L$ ឬ 400mL ។

3. អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចសំខាន់ៗ

3.1. អាស៊ីតផរមិច (HCOOH)

អាស៊ីតផរមិចគឺជាតួទី 1 នៃម៉ូណូអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចឆ្អែត ។ នៅក្នុងធម្មជាតិវាមានបរិមាណតិចតួចណាស់ ។ ពីដើមគេទាញយកអាស៊ីតនេះតាមវិធីបំណិតសត្វស្រមោចភ្លើង ។

អាស៊ីតផរមិចជាអង្គធាតុរាវ គ្មានពណ៌ មានក្លិនឈ្ងួល និងធ្វើឱ្យរលាកប្រដាប់ដង្ហើម ។ វាធ្វើឱ្យស្បែកឡើងកន្ទួលនៅពេលប៉ះជាមួយអាស៊ីតនេះ ។

បើគេពិនិត្យរូបមន្តម៉ូលេគុលរបស់អាស៊ីតនេះ ក្រៅពីវត្តមានបង្គុំកាបុកស៊ីល (–COOH) នៅមានបង្គុំនាទី អាល់ដេអ៊ីត ($-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-H$) ទៀត ។

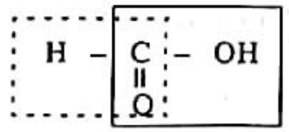

អាស៊ីតផរមិចមិនគ្រាន់តែជាអាស៊ីតខ្លាំងជាងគេក្នុងចំណោមម៉ូណូអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចឆ្អែតប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែវត្តមានបង្គុំនាទីអាល់ដេអ៊ីតធ្វើឱ្យអាស៊ីតនេះអាចរងអុកស៊ីតកម្មក្លាយជាទឹកនិងឧស្ម័ន CO_2 បាន ។

$$H-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH \xrightarrow{[O]} [HO-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH] \longrightarrow CO_2 + H_2O$$

អាស៊ីតផរមិច　　　　អាស៊ីតកាបូនិច (គ្មានស្ថិរភាព)

ជាមួយរ៉េអាក់ទីបតូឡង់ ($AgNO_3/NH_3$, H_2O) អាស៊ីតផរមិចអាចឱ្យប្រតិកម្មកញ្ចក់ឆ្លុះបាន

$$H-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH + Ag_2O \longrightarrow HO-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH + 2Ag \downarrow$$

ក្នុងឧស្សាហកម្ម អាស៊ីតផរមិចធ្វើឡើងតាមការដុតកម្ដៅ ក្រាមសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($NaOH$) ជាមួយកាបូនម៉ូណូអុកស៊ីត (CO) ។ គេបំលែងអំបិលដែលទទួលបានទៅជាអាស៊ីតដោយធ្វើប្រតិកម្មជាមួយអាស៊ីតស៊ុលផួរិច (H_2SO_4) ។

$$NaOH + CO \xrightarrow{t^\circ} H-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-ONa \xrightarrow{H_2SO_4} H-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH + NaHSO_4$$

៣.២. អាស៊ីតអាសេទិច (CH_3COOH)

អាស៊ីតអាសេទិច គឺជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌ ងាយរលាយក្នុងទឹក មានក្លិនឈ្ងួល ។ សូលុយស្យុងទឹកនៃអាស៊ីតនេះ ពី 4 – 5 % ប្រើជាទឹកខ្មេះសម្រាប់បរិភោគ ។

គេបានស្គាល់អាស៊ីតអាសេទិច តាំងពីបុរាណកាលម្ល៉េះ ។ គេធ្វើវាឡើងតាមអុកស៊ីតកម្មសូលុយស្យុងអេទីលអាល់កុល ដែលបានពីល្បើងតាមធម្មជាតិនៃទឹកផ្លែឈើ ។ ក្រោមអំពើនៃអង់ស៊ីមដែលបញ្ចេញដោយបាក់តេរីដែលមានជីវិតនៅលើផ្ទៃស្រឡះនៃសូលុយស្យុង អេទីលអាល់កុលរងអុកស៊ីតកម្មដោយ O_2 នៃខ្យល់ ក្លាយជាអាស៊ីតអាសេទិច :

$$CH_3CH_2OH + O_2 \xrightarrow[\text{(បាក់តេរី)}]{\text{អង់ស៊ីម}} CH_3COOH + H_2O$$

ក្នុងឧស្សាហកម្ម គេផលិតអាស៊ីតនេះតាមអុកស៊ីតកម្មអាល់ដេអ៊ីតអាសេទិច (CH_3CHO) ដោយអុកស៊ីសែននៃខ្យល់ ចំពោះមុខកាតាលីករ Mn^{2+} នៅសីតុណ្ហភាពប្រហែល 80°C :

$$CH_3CHO + \frac{1}{2}O_2 \xrightarrow{Mn^{2+}} CH_3COOH$$

អាល់ដេអ៊ីតអាសេទិចបានមកពីប្រតិកម្មអ៊ីដ្រាតកម្មអាសេទីឡែន ($CH \equiv CH$) ដែលបានមកពីប្រតិកម្មកាល់ស្យូមកាបួ (CaC_2) និងទឹក :

$$CaC_2 \xrightarrow{+H_2O} C_2H_2 \xrightarrow{+H_2O} CH_3CHO \xrightarrow{+O_2/Mn^{2+}} CH_3COOH$$

អាស៊ីតអាសេទិច គឺជាវត្ថុធាតុដើមដ៏សំខាន់សម្រាប់ធ្វើថ្នាំពណ៌ ក្រណាត់សំយោគ រូបធាតុប្លាស្ទិច និងវត្ថុធាតុគីមីជាច្រើនទៀត ។

៣.៣. អាស៊ីតមិនឆ្អែត

ម៉ូណូអាស៊ីតមិនទាន់ឆ្អែត ដែលងាយជាងគេ គឺអាស៊ីតប្រូប៉េណូអ៊ិច ឬហៅថា អាស៊ីតអាគ្រីលិច ($CH_2 = CH - COOH$) តាមនាមវលីធ្លាប់ប្រើ ។ ស្រឡាយនៃអាស៊ីតនេះ មួយចំនួនត្រូវបានគេ

ប្រើក្នុងឧស្សាហកម្មដើម្បីផលិតប៉ូលីមែ ។ ស្រឡាយសំខាន់ៗនៃអាស៊ីតនេះ មានមេទីលមេតាគ្រីឡាត ($CH_2 = C(CH_3) - C(=O) - O - CH_3$) និងអាគ្រីឡូនីទ្រីល ($CH_2 = CH - C \equiv N$) ។

- មេទីលមេតាគ្រីឡាត ជាវត្ថុធាតុដើមសម្រាប់ធ្វើប៉ូលីមែដែលមានឈ្មោះថា ប្លិចស៊ីក្លាស (Plexiglas) ។ ប្លិចស៊ីក្លាសមានលក្ខណៈភ្លឺថ្លា ដូចកែវ គេប្រើជាកញ្ចក់វ៉ែនតា . . . ។

$$n\ CH_2 = C(CH_3) - C(=O)OCH_3 \xrightarrow{\text{កាតាលីករ}} [-CH_2 - C(CH_3)(COOCH_3) -]_n$$

មេទីលមេតាគ្រីឡាត → ប៉ូលីមេទីលមេតាគ្រីឡាត ឬប្លិចស៊ីក្លាស

- គេយកអាគ្រីឡូនីទ្រីលទៅធ្វើសហប៉ូលីមែកម្ម ជាមួយប៊ុយតាដ្យែន ដើម្បីធ្វើកៅស៊ូសំយោគ ។

3.4. អាស៊ីតខ្លាញ់

ខ្លាញ់និងប្រេង គឺជាផ្នែកមួយនៃចំណីអាហាររបស់យើង ។ ខ្លាញ់មានដើមកំណើតពីសត្វ ឯប្រេងមានដើមកំណើតពីរុក្ខជាតិដូចជា ពោត អូលីវ ដូងសណ្តែកសៀង . . . ។ ខ្លាញ់ជាអង្គធាតុរឹង ឯប្រេងជាអង្គធាតុរាវ ប៉ុន្តែអង្គធាតុទាំងពីរមានទម្រង់គ្រឹះដូចគ្នា ។ ខ្លាញ់ និងប្រេងគឺជាអេស្ទែ ដែលកើតពីអាស៊ីតខ្លាញ់ និងគ្លីសេរីន ($CH_2OH - CHOH - CH_2OH$) ។ បើគេដុតកម្តៅខ្លាញ់ ឬប្រេងជាមួយអាល់កាលីរួចបន្ថែមអាស៊ីតទៅលើល្បាយក្រោយប្រតិកម្មនោះ គេទទួលបានគ្លីសេរីន និងល្បាយនៃអាស៊ីតខ្លាញ់ ។

ជានិច្ចកាល អាស៊ីតខ្លាញ់ មានខ្សែកាបូនជាខ្សែត្រង់គ្មានខ្នែង អាចឆ្អែត ឬមិនឆ្អែត ។

តារាងទី 3:អាស៊ីតខ្លាញ់សំខាន់ៗមួយចំនួន

អាស៊ីតឆ្អែត	ចំនួន C	រូបមន្ត	អាស៊ីតឆ្អែត	ចំនួន C	រូបមន្ត
អាស៊ីតប៊ុយទីរិច	4	$CH_3-(CH_2)_2-COOH$	អាស៊ីតមីរីស្ទិច	14	$CH_3-(CH_2)_{12}-COOH$
អាស៊ីតកាប្រូអ៊ិច	6	$CH_3-(CH_2)_4-COOH$	អាស៊ីតប៉ាល់មីទិច	16	$CH_3-(CH_2)_{14}-COOH$
អាស៊ីតកាព្រីលិច	8	$CH_3-(CH_2)_6-COOH$	អាស៊ីតស្តេអារិច	18	$CH_3-(CH_2)_{16}-COOH$
អាស៊ីតកាព្រិច	10	$CH_3-(CH_2)_8-COOH$	អាស៊ីតអារ៉ាស៊ីឌិច	20	$CH_3-(CH_2)_{18}-COOH$
អាស៊ីតឡូរិច	12	$CH_3-(CH_2)_{10}-COOH$			

អាស៊ីតមិនឆ្អែត	ចំនួន C	រូបមន្ត
អាស៊ីត អូលេអ៊ិច	18	$CH_3-(CH_2)_7-CH=CH-(CH_2)_7-COOH$
អាស៊ីត លីណូលេអ៊ិច	18	$CH_3-(CH_2)_4-CH=CH-CH_2-CH=CH-(CH_2)_7-COOH$
អាស៊ីត លីណូលេនិច	18	$CH_3-CH_2-CH=CH-CH_2-CH=CH-CH_2-CH=CH-(CH_2)_7-COOH$
អាស៊ីត អារ៉ាស៊ីដូនិច	20	$CH_3-(CH_2)_3-CH=CH-CH_2-CH=CH-CH_2-CH=$ $CH-CH_2-CH=CH-(CH_2)_4-COOH$

3.5. ឌីអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច

អាស៊ីតនេះមានបង្គុំ –COOH ចំនួនពីរក្នុងម៉ូលេគុល ។ ឌីអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចសំខាន់ៗមាន :

$HOOC-COOH$

អាស៊ីតអុកសាលិចឬអាស៊ីត –Ɣ– អេតាឌីអូអ៊ិច

$HOOC-CH_2-COOH$

អាស៊ីតម៉ាឡូនិចឬអាស៊ីតប្រូប៉ានឌីអូអ៊ិច

$HOOC-CH_2-CH_2-COOH$

អាស៊ីតស៊ុចស៊ីនិចឬអាស៊ីតប៊ុយតានឌីអូអ៊ិច

$HOOC-(CH_2)_4-COOH$

អាស៊ីតអាឌីពិច ឬអាស៊ីតអិចសានឌីអូអ៊ិច

3.6. អ៊ីដ្រុកស៊ីអាស៊ីត

អាស៊ីតនេះ ក្រៅពីមានបង្គុំ –COOH នៅមានបង្គុំ–OH ទៀត ដូចជា :

CH_2-COOH
|
OH

អាស៊ីតគ្លីកូនិច ឬ

អាស៊ីតអ៊ីដ្រុកស៊ីអាសេទិច

$CH_3-CH-COOH$
|
OH

អាស៊ីតឡាក់ទិច ឬ

អាស៊ីត 2 –អ៊ីដ្រុកស៊ីប្រូប៉ាណូអ៊ិច

$HOOC-CH-CH_2-COOH$
|
OH

អាស៊ីតម៉ាលិច ឬ

អាស៊ីតអ៊ីដ្រុកស៊ីស៊ុចស៊ីនិច

$HOOC-CH-CH-COOH$
| |
OH OH

អាស៊ីតតាកទ្រិច ឬ

អាស៊ីតឌីអ៊ីដ្រុកស៊ីស៊ុចស៊ីនិច(មានក្នុងផ្លែទំពាំងបាយជូ)

OH
|
$HOOC-CH_2-C-CH_2-COOH$
|
COOH

អាស៊ីតស៊ីទ្រិច

(មាននៅក្នុងផ្លែក្រូច)

សង្ខេបមេរៀន

- សមាសធាតុសរីរាង្គដែលមានបង្គុំកាបុកស៊ីល (–COOH) ក្នុងម៉ូលេគុលមានឈ្មោះថា អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចដែលមានរូបមន្តទូទៅ $R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH$ ។ រ៉ាឌីកាល់ R អាចឆ្អែតមិនឆ្អែតឬប្រហើរ ។
- ក្នុងទឹក អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចបំបែកជាអ៊ីយ៉ុង កាបុកស៊ីឡាត និងអ៊ីយ៉ុងអ៊ីដ្រូញ៉ូម ។ ការបំបែកជាអ៊ីយ៉ុងនេះថយចុះ កាលណាចំនួនអាតូម C កើន ។

$$R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-OH+H_2O \rightleftharpoons R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O^- +H_3O^+$$

ដោយសារលក្ខណៈនេះហើយ ដែលអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចមានប្រតិកម្មជាមួយលោហៈអំបិលនិងអាល់កាលី ដូចជាអាស៊ីតរ៉ែដែរ ។

- ប្រតិកម្មក៏អាចកើតមាន ដោយការជំនួសបណ្តុំ –OH នៃបង្គុំកាបុកស៊ីលដែរ ដូចជាក្នុងប្រតិកម្មដើម្បីបង្កើត : អាស៊ីលក្លរួ ($R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-Cl$) អានីឌ្រីតអាស៊ីត $R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-R$ ឬ $(R-CO_2)_2-O$ និងអេស្ទែ ($R-\underset{\underset{O}{\|}}{C}-O-R'$) ។
- អាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច អាចឱ្យប្រតិកម្មជំនួសលើរ៉ាឌីកាល់ R ដែរ ដូចជា

$$R-CH_2-COOH+Cl_2 \xrightarrow{P} R-CHCl-COOH+HCl$$

- អាស៊ីតខ្លាញ់ គឺជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ដែលគេទាញចេញពីខ្លាញ់ ឬប្រេង ។ អាស៊ីតទាំងនេះភាគច្រើនមានអាតូម C ចាប់ពី 10 ហើយម៉ូលេគុលវាជាខ្សែត្រង់គ្មានខ្នែង ។

? សំណួរនិងលំហាត់

1. តើបង្គុំនាទីអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច មានរូបមន្ត និងឈ្មោះដូចម្តេច ?
2. ក្នុងម៉ូលេគុលអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចមានបង្គុំកាបូនីលដែរ តើបង្គុំនេះអាចមានប្រតិកម្មជាមួយ 2.4 – DNPH ឱ្យកករពណ៌លឿងដែរឬទេ ?
3. ចូរឱ្យឈ្មោះសមាសធាតុដូចតទៅ :

ក. $CH_3-\underset{\underset{CH_2-CH_3}{|}}{CH}-CH_2-COOH$ ខ. $CHCl_2-CH_2-COOH$

គ. $CH_3-\underset{\underset{Br}{|}}{CH}-\underset{\underset{CH_3}{|}}{CH}-COOH$ ឃ. $CH_2=\underset{\underset{CH_3}{|}}{C}-COOH$

ង. $CH_3-COONa$ ច. $CH_3-COO-CH_3$

ឆ. $CH_3-CH_2-CH_2-COCl$ ជ. $(CH_3-CH_2-COO)_2Ca$

4. ចូរសរសេររូបមន្តនៃអាស៊ីតដូចតទៅ

ក. អាស៊ីត 2 – មេទីលប៉ង់តាណូអ៊ិច ខ. អាស៊ីត 2, 2 – ឌីក្លរ៉ូប្រូប៉ាណូអ៊ិច

គ. អាស៊ីត p – នីត្រូបង់សូអ៊ិច ឃ. អាស៊ីត 3, 4 – ឌីអេទីល – 2 – មេទីលអិចសាណូអ៊ិច ។

5. សរសេររូបមន្តនៃសមាសធាតុដូចតទៅ

ក. អេទីល ប្រូប៉ាណូអាត ខ. អានីឌ្រីតអាសេទិច គ. ប្រូប៉ាណូអ៊ីលប្រូមួ

6. ចូរសរសេរសមីការបំលែងដូចតទៅ

ក. ប្រូប៉ាន – 1 – អុល $\longrightarrow$ អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច

ខ. 2 – មេទីល ប្រូប៉ាណូអ៊ីលប្រូមួ $\longrightarrow$ អាស៊ីត 2 – មេទីលប្រូប៉ាណូអ៊ិច

គ. អេទីលអាល់កុល $\longrightarrow$ អានីឌ្រីតអាសេទិច

ឃ. អាស៊ីតប្រូប៉ាណូអ៊ិច $\longrightarrow$ អេទីលប្រូប៉ាណូអាត ។

7. តើគេទទួលបានអាស៊ីតអាសេទិចប៉ុន្មានក្រាម ពីបំលែងកាល់ស្យូមកាបួ (CaC_2) 40g ដែលមានភាពសុទ្ធ 80 % តាមបំលែង :

$$CaC_2 \xrightarrow{+H_2O} CH \equiv CH \xrightarrow{+H_2O} CH_3-CHO \xrightarrow[H_2SO_4]{H_2Cr_2O_7} CH_3COOH$$

ចម្លើយ : 30g

? សំណួរនិងលំហាត់ជំពូក 7

I. ចូរគូសសញ្ញា ✓ ក្នុងប្រអប់មុខចម្លើយត្រឹមត្រូវដែលមានតែមួយគត់

1. ក្នុងចំណោមសមាសធាតុដូចតទៅ តើណាមួយជាអេទែ ?

☐ ក. $CH_3-CH_2-CH_2OH$ ☐ ខ. CH_3-CH_2-CHO

☐ គ. $CH_3-C(CH_3)_2OH$ ☐ ឃ. $CH_3-CH_2-O-CH_3$

2. តើសមាសធាតុណាមួយដែលបង្កើតអាស៊ីត នៅពេលទទួលអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួល ?

☐ ក. $(CH_3)_3COH$ ☐ ខ. $CH_3-CO-C_2H_5$

☐ គ. $C_2H_5-O-CH_3$ ☐ ឃ. $C_3H_7-CH_2OH$

3. តើសមាសធាតុណាមួយដែលរងរេដុកម្ម ក្លាយជាអាល់កុលថ្នាក់ II

☐ ក. C_2H_5CHO ☐ ខ. $C_2H_5-CO-CH_3$

☐ គ. $C_2H_5-O-CH_3$ ☐ ឃ. $C_2H_5-CH_2OH$

II. ចូរបំពេញល្បះខាងក្រោមឱ្យមានន័យត្រឹមត្រូវ

1. អាល់កុលមានសីតុណ្ហភាពរំពុះខ្ពស់ជាងអាល់ដេអ៊ីត ដែលមានចំនួនអាតូមកាបូនដូចគ្នា ដោយសារវាមាន . . . . .រវាងម៉ូលេគុល ។
2. សមាសធាតុដែលរងអុកស៊ីតកម្មតាមសម្រួលបង្កើតបាន . . . . ជាអាល់កុលថ្នាក់ II ។
3. សមាសធាតុមួយឱ្យកករពណ៌លឿងជាមួយ 2, 4 – D.N.P.H តែមិនឱ្យកករក្រហម Cu_2O ជាមួយទឹកជេលីញទេសមាសធាតុនោះជា . . . . ។

III. លំហាត់

1. គេដុតកម្តៅអេតាណុល 50g ដែលមានកំហាប់ 92% ដោយមានកាតាលីករ H_2SO_4 ។ តើគេទទួលបានអេទីឡែនប៉ុន្មានក្រាម ? បើទិន្នផលនៃប្រតិកម្មមាន 70% ។ ចម្លើយ : 19, 6g
2. គេយក 20g នៃសំណាកអេតាណុលមួយទៅធ្វើប្រតិកម្មជាមួយសូដ្យូម គេទទួលបានបំភាយអ៊ីដ្រូសែន 4.48l នៅលក្ខខណ្ឌធម្មតា ។ គណនាភាពសុទ្ធនៃសំណាកអេតាណុលនេះ ? គេសន្មតថាភាពមិនសុទ្ធមិនមានអំពើជាមួយសូដ្យូមទេ ។ ចម្លើយ : 92%
3. ក្នុងប្រតិកម្មអេស្ទែកម្មរវាងម៉ូលអាល់កុលឆ្អែតមួយនិង 0.2mol អាស៊ីតសរីរាង្គមួយដែលមានម៉ាស $60g \cdot mol^{-1}$ ផ្តល់អេស្ទែ 17.6g ។ តើអាល់កុលនោះមានរូបមន្តដូចម្តេច ?

   ចម្លើយ : C_2H_5OH អេតាណុល
4. បើគេឱ្យ 10g ល្បាយប៊ុយតាន –1– អុលនិង 2– មេទីល ប្រូប៉ាន –2– អុល រងអុកស៊ីកម្មតាមសម្រួលដោយសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាត ដែលមានបន្ថែមអាស៊ីតស៊ុលផួរិច គេទទួលបានអាល់ដេអ៊ីត 3.6g ។ គណនាភាគរយជាម៉ាសនៃ 2– មេទីលប្រូប៉ាន –2– អុលក្នុងល្បាយ ។

   ចម្លើយ : 63%
5. អាល់កុល A មួយរងដេស៊ីដ្រាតកម្ម ជាអាល់សែន B ដែលមានម៉ាសម៉ូល $56g\ mol^{-1}$ ។

   ក. ចូររករូបមន្តម៉ូលេគុលនៃ B ។

   ខ. ចូរសរសេរអ៊ីសូមែទីតាំងនិងខ្សែកាបូនដែលមានចំពោះ B ព្រមទាំងឱ្យឈ្មោះវាផង ។

   គ. គេធ្វើអុកស៊ីតកម្មទៅលើ A ដោយសូលុយស្យុងប៉ូតាស្យូមប៊ីក្រូម៉ាតក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអាស៊ីត គេមិនឃើញមានបម្រែពណ៌សូលុយស្យុងទេ ។

   ចូរសន្និដ្ឋានពីថ្នាក់នៃអាល់កុលនិងទាញយករូបមន្តស្ទើរលាតនៃ A និង B ។
6. 0.5mol របស់សមាសធាតុសរីរាង្គមួយអាច :

   ក. បំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន 0.25mol ពេលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយលោហៈសូដ្យូម

ខ. បង្កើតបាន CO_2 22.4L នៅលក្ខខណ្ឌធម្មតាពេលធ្វើចំហេះសព្វ

គ. ទទួលអុកស៊ីតកម្មជាអាល់ដេអ៊ីត ។

តាមបម្រាប់ខាងលើ ចូរកំណត់រូបមន្តរបស់សមាសធាតុនេះ ។ ចម្លើយ : CH_3-CH_2OH

7. បើគេឱ្យ 68g នៃល្បាយមួយដែលមានឌីអេទីលអេទែ និងអេតានឌីអុលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយលោហៈសូដ្យូម លើស គេទទួលបានបំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន 11.2L នៅលក្ខខណ្ឌធម្មតា ។ តើគេត្រូវការអុកស៊ីសែនប៉ុន្មានម៉ូលដើម្បីធ្វើចំហេះសព្វអេទែដែលមានក្នុងល្បាយ ?

8. ល្បាយអាស៊ីតអាសេទិច និងអេតាណុលមួយមានលក្ខណៈដូចតទៅ :

ក. បំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន 0.3mol នៅពេលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយ Zn

ខ. បំភាយឧស្ម័នអ៊ីដ្រូសែន 0.5mol ពេលធ្វើប្រតិកម្មជាមួយលោហៈ Na

គណនាចំនួនម៉ូលអាល់កុលដែលនៅក្នុងល្បាយ ។ ចម្លើយ : 0.4mol

9. អាស៊ីតសរីរាង្គមួយ ដែលមានមាឌ 200mL កំហាប់ $1mol\ L^{-1}$ មានប្រតិកម្មបន្សាបគ្រប់គ្រាន់ល្មមជាមួយកាល់ស្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីត ($Ca(OH)_2$) 22.2g ។

តើអាស៊ីតនេះមានបង្គុំកាបុកស៊ីលប៉ុន្មាន ? ចម្លើយ : 3

10. អំបិលកាល់ស្យូមរបស់ម៉ូណូអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចឆ្អែតមួយ មានកាល់ស្យូម 2g ក្នុងអំបិល 7.9g ។ តើអាស៊ីតនេះមានរូបមន្តដូចម្តេច ? ចម្លើយ : CH_3-COOH

11. តើគេត្រូវប្រើសូដ្យូមអ៊ីដ្រុកស៊ីតប៉ុន្មានក្រាម ដើម្បីបន្សាបទឹកខ្មេះ 50mL ដែលមានដង់ស៊ីតេ $1.056g\ mL^{-1}$ (ទឹកខ្មេះ គឺជាសូលុយស្យុងទឹក 5 % នៃអាស៊ីតអាសេទិច) ។ ចម្លើយ : 1.76g

12. ការវិភាគឌីអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិចមួយ បង្ហាញថាវាមានកាបូន 40.7 % អុកស៊ីសែន 54.2 % និងអ៊ីដ្រូសែន 5.1 % ។ បើគេយកអាស៊ីតនេះ 2.36g ទៅធ្វើប្រតិកម្មបន្សាបជាមួយសូលុយស្យុង KOH ដែលមានកំហាប់ $0.2mol\ L^{-1}$ គេត្រូវប្រើអស់ 200mL ។ តើអាស៊ីតនេះមានរូបមន្តដូចម្តេច ?

បទានុក្រម

បង្គុំនាទី: ក្រុមអាតូមដែលសំគាល់លក្ខណៈ ដូចជា : $-OH$ សំគាល់នាទីអាល់កុល

$-C(=O)H$ សំគាល់នាទីអាល់ដេអ៊ីត $-C(=O)OH$ សំគាល់នាទីអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ។

រ៉េអាក់ទីបស៊ីប (Schiff) : ជាអង្គធាតុរាវគ្មានពណ៌ ។ រ៉េអាក់ទីបស៊ីបនឹងប្រែជាពណ៌កូឡាប កាលណាមានវត្ថុមានអាល់ដេអ៊ីត ។ ជាទូទៅ គេប្រើរ៉េអាក់ទីបស៊ីបសម្រាប់រកអត្តសញ្ញាណអាល់ដេអ៊ីត ។

រ៉េអាក់ទីប 2,4– ឌីនីត្រូផេនីលអ៊ីដ្រាស៊ីន: ជាអង្គធាតុរឹងពណ៌លឿង ។ គេអាចហៅកាត់ថា: D.N.P.H ។

រ៉េអាក់ទីប 2,4– ឌីនីត្រូផេនីលអ៊ីដ្រាស៊ីនជាសូលុយស្យុងលឿងព្រលែតនៃ D.N.P.H រលាយក្នុងអេតាណុល ដែលមានបន្ថែមអាស៊ីតស៊ុលផួរិច ។

រ៉េអាក់ទីប 2,4– D.N.P.H នឹងឡើងកករពណ៌លឿងចាស់ កាលណាមានវត្ថុមានអាល់ដេអ៊ីត ឬសេតូន ។

ជាទូទៅ : D.N.P.H + $\begin{matrix}\square \\ \square\end{matrix} C = O \longrightarrow$ កករពណ៌លឿងចាស់

□ អាចជាអាតូម H ឬជាអាតូម C នៃរ៉ាឌីកាល់អ៊ីដ្រូកាបួ ។

អ៊ីដ្រាតកម្ម : ប្រតិកម្មបូកទឹកចូលទៅក្នុងអង្គធាតុមួយ ។

ឧទាហរណ៍ $CH_2 = CH_2 + H_2O \longrightarrow CH_3-CH_2OH$

ដេស៊ីដ្រាតកម្ម : ប្រតិកម្មដកទឹកចេញពីអង្គធាតុមួយ ។

ឧទាហរណ៍ $CH_3-CH_2OH \xrightarrow[400°C]{Al_2O_3} CH_2 = CH_2 + H_2O$

ដេស៊ីដ្រូសែនកម្ម : ប្រតិកម្មដកអ៊ីដ្រូសែនចេញពីអង្គធាតុមួយ ។

ឧទាហរណ៍ $CH_3-CH_2OH \xrightarrow[\text{គ្មានខ្យល់}]{Cu(t°)} CH_3-CHO + H_2$

រ៉េអាក់ទីបផេលិញ ឬទឹកផេលិញ : (Fehling' reagent)

ទឹកផេលិញ គឺជាសូលុយស្យុងបាស ដែលមានពណ៌ខៀវចាស់ដោយក្នុងនោះមានកុំភ្លិចដែលកើតឡើងដោយ Cu^{2+} និងអាញ៉ុងនៃអាស៊ីតតាកទ្រិច ។ ទឹកផេលិញ គឺជារ៉េអាក់ទីបដែលសម្រាប់រកអត្តសញ្ញាណកម្មអាល់ដេអ៊ីត ។

អាល់ដេអ៊ីត + ទឹកផេលិញ $\xrightarrow{t^\circ}$ Cu_2O កករក្រហមដូចឥដ្ឋ ។

រ៉េអាក់ទីបតូឡង់ : (Tollens)

បើគេបន្តក់ទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ទៅក្នុងសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាត នោះគេឃើញមានកើតកករ AgOH ដែលកករនេះនឹងរលាយបាត់ទៅវិញក្នុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់លើសដោយបង្កើតជាកុំប្លិច $[Ag(NH_3)_2]^+$ ។ សូលុយស្យុងដែលទទួលបាននៅទីបញ្ចប់ ថ្លាគ្មានពណ៌ គឺជារ៉េអាក់ទីបតូឡង់ ឬហៅថាសូលុយស្យុងប្រាក់នីត្រាតក្នុងទឹកអាម៉ូញ៉ាក់ ។ រ៉េអាក់ទីបតូឡង់ក៏ប្រើសម្រាប់រកអត្តសញ្ញាណកម្មអាល់ដេអ៊ីតដែរ :
អាល់ដេអ៊ីត + តូឡង់ $\xrightarrow{t^\circ}$ កករ Ag (ប្រតិកម្មកញ្ចក់ឆ្លុះ) ។

ប្រតិកម្មកុងដង់កម្ម : ជាប្រតិកម្មរវាងពីរ ឬច្រើនម៉ូលេគុល ដើម្បីបង្កើតជាម៉ូលេគុលមួយធំជាងដោយមានការផ្ដាច់ចេញនូវសារធាតុដែលមានម៉ូលេគុលតូចដូចជា H_2O NH_3 HCl ។

អាស៊ីតខ្លាញ់ : គឺជាអាស៊ីតកាបុកស៊ីលិច ដែលចូលធ្វើបន្សំឲ្យកើតទៅជាខ្លាញ់ ឬប្រេង ។

ប៉ូលីមែកម្ម : ជាលំនាំដែលម៉ូលេគុលដូចៗគ្នាប្រមូលផ្ដុំគ្នា ដើម្បីបង្កើតជាម៉ូលេគុលដ៏ធំមួយមានឈ្មោះថា ប៉ូលីមែ ។

សហប៉ូលីមែកម្ម : ជាលំនាំដូចប៉ូលីមែកម្មដែរ ប៉ុន្តែកើតឡើងពីម៉ូលេគុលដូចៗគ្នាពីរឬច្រើនប្រភេទ ។

អង់តាល់ពីកំណ : ជាបណ្ដូរអង់តាល់ពីពេលដែលមួយម៉ូលេគុលសមាសធាតុកើតពីធាតុរបស់វាក្នុងភាពស្តង់ដា (25°C) និង 1atm

អង់តាល់ពីចំហេះ : ជាបម្រែបម្រួលអង់តាល់ពីកើតឡើង កំឡុងពេលចំហេះសព្វមួយម៉ូលេគុលសមាសធាតុ ។

អង់តាល់ពី (H) : បរិមាណនៃសារធាតុនៅសីតុណ្ហភាពនិងសម្ពាធណាមួយ ។

ទែម៉ូគីមី : ជាការសិក្សាពីបណ្ដូរកម្ដៅក្នុងប្រតិកម្មគីមី ។

ក្រាភីត : ទម្រង់នៃកាបូនដែលមានអាតូមរៀបចំក្នុងស្រទាប់ ។

អសរីរាង្គ : ការសិក្សាពីសារធាតុមិនមានផ្ទុកធាតុកាបូន ។

ឥន្ធនៈសំយោគ : ជាឥន្ធនៈមិនមែនមានក្នុងធម្មជាតិ ។

ក្រដាសខ្វណីសុស : ជាក្រដាសត្រាំសំគាល់សូលុយស្យុងអាស៊ីត (ក្រហម) សូលុយស្យុងបាស (ខៀវ) ។

លំនាំហេប៊ើ : ផលិតអាម៉ូញ៉ាក់បែបឧស្សាហកម្ម $(3H_2(g) + N_2(g)) \underset{}{\overset{Fe}{\rightleftharpoons}} 2NH_3(g)$

ក្រាគីង : ការកម្ដៅអ៊ីដ្រូកាបួដែលមានចំណុចរំពុះខ្ពស់ ដោយប្រើកាតាលីករ ដើម្បីបំបែកម៉ូលេគុលធំៗឱ្យទៅជាម៉ូលេគុលតូច ដែលមានចំណុចរំពុះទាបជាងគេ ។

p.p.m : Parts per million :1mg/L

អេឡិចត្រូលីត : សមាសធាតុដែលចម្លងចរន្តអគ្គិសនីក្នុងសូលុយស្យុងទឹក ។

ដូឡូមីត : $CaMg(CO_3)_2$ ។

ម្នាងសិលា : $CaSO_4\ 7H_2O$

អ៊ីយ៉ុងទស្សនិក (Spectator ion) អ៊ីយ៉ុងដែលមិនចូលរួមប្រតិកម្ម ។

ចំនួនអាវ៉ូកាដ្រូ (Avogadro's number) ចំនួនភាគល្អិតដែលមានក្នុងមួយម៉ូលនៃសារធាតុវាមានចំនួន : (6.023×10^{23}) ។

ម៉ាសម៉ូល (Molar mass) ម៉ាស់ក្នុងមួយម៉ូលនៃធាតុឬសមាសធាតុ ។

មាឌម៉ូល (Molar volume) មាឌតាំងនៅក្នុងមួយម៉ូលនៃឧស្ម័ននៅសីតុណ្ហភាព និងសម្ពាធធម្មតា = 22.4L ឬ 22400cm^3

ទិន្នផល (Yield) បរិមាណបានបង្កើតឡើងពីប្រតិកម្មមួយឬបរិមាណផលិតផលពីប្រតិកម្ម ។

ស្តូស្យូមេទ្រី (Stoichiometry) ផ្នែកនៃគីមីដែលសិក្សាពីទំនាក់ទំនងតួលេខក្នុងប្រតិកម្មគីមី ។ ការគណនាបរិមាណនៃសារធាតុដែលមាននៅក្នុងសមីការគីមី ឬសមាមាត្រនៃទំនាក់ទំនងរវាងសារធាតុពីរ ឬច្រើននៅក្នុងប្រតិកម្មគីមី ។

ដង់ស៊ីតេ (Density) ផលធៀបនៃម៉ាសរបស់សារធាតុទៅនិងមាឌរបស់សារធាតុជាទូទៅគិតជា g/cm^3 សម្រាប់អង្គធាតុរឹង និងរាវ ឬ g/L សម្រាប់ឧស្ម័ន ។

សំលោហៈ (Alloy) ល្បាយនៃលោហៈពីរ ឬច្រើនប្រភេទ ឬជាល្បាយនៃលោហៈនិងអលោហៈ ។ ឧ. : ស្ពាន់ ជាល្បាយនៃទង់ដែង (Cu) និងសង្កសី (Zn) ។

រឹង (Hardness) លក្ខណៈអង្គធាតុដែលធន់និងសំណឹក ឬកំណូត ។

ស៊េរីសកម្មភាព (Reactivity series) ស៊េរីនៃធាតុគីមីដែលរៀបចំតាមលំដាប់សកម្មភាពគីមីរបស់ធាតុ ។

ប្រតិកម្មទែមីត (Thermit reaction) ប្រតិកម្មដែលអាលុយមីញ៉ូមទាញយកអុកស៊ីសែនពីអុកស៊ីតលោហៈដែលនៅខាងក្រោយវាក្នុងស៊េរីសកម្មភាព ។

ឧ. : $Fe_2O_3(s) + 2Al(s) \rightarrow Al_2O_3(s) + 2Fe(l)$

កំណូត (Corrosion) ការខូចខាតនៃលោហៈ ឬសំលោហៈមួយចំនួនដោយសារអុកស៊ីតករផ្សេងៗក្នុងបរិយាកាស ដូចជាសំណើម អុកស៊ីសែន និងសារធាតុផ្សេងៗ ។ ឧ. : ដែកទុកហាលខ្យល់ឡើងច្រែះ ។

ប្រតិកម្មរេដុក (Redox reaction) ប្រតិកម្មដែលក្នុងនោះមានការចូលរួមពីលំនាំអុកស៊ីតកម្ម និងរេដុកម្ម ក្នុងពេលជាមួយគ្នា ឬជាប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម ។

វិធីកាល់វ៉ានិច (Galvanic method) វិធីស្រោបលោហៈដែក ឬបន្ទះដែកថែបដោយស្រទាប់សង្ក័សី (Zn) ស្តើង ។

ខនិជ (Mineral) សារធាតុដែលកើតឡើងដោយធម្មជាតិ ដែលមានបន្សំតាមបែបលក្ខណៈគីមី ហើយជាទូទៅមានទម្រង់ជាគ្រាម ។ ឧ. : ដែកពីរីត (FeS_2)

រ៉ែ (Ores) សារធាតុខនិជដែលកើតឡើងដោយធម្មជាតិប្រើសម្រាប់ផលិតកម្មលោហៈ ។

យោបកលោហៈ (Extraction of metals) ការញែកលោហៈចេញពីរ៉ែរបស់វា ។

ធ្យូងថ្ម (Coke) សារធាតុដែលបានពីការដុតកម្តៅធ្យូងថ្មក្នុងឡគ្មានខ្យល់ស្រដៀងគ្នានឹងដុតធ្យូងពីឈើដែរ ។ វាមានកាបូន 80 % ។

អគ្គិសនីវិភាគ (Electrolysis) វិធីដែលប្រតិកម្មគីមីប្រព្រឹត្តទៅដោយការបញ្ចូលចរន្តអគ្គិសនីតាមរយៈសូលុយស្យុងអេឡិចត្រូលីត ឬតាមរយៈអំបិលរលាយ ។ វិធីនេះប្រើដើម្បីទាញយកលោហៈ ឬអលោហៈចេញពីសមាសធាតុវា ។

ដែកស្មិត (Pic Iron) ដែកដែលបានពីឡស្ពដែកដំបូង ហើយមានលាយធាតុផ្សេងទៀតដូចជា : C , S , P , Si ។

ដែកថែប Steel សំលោហៈដែកនិងកាបូនដែលមានដែកជាធាតុផ្សំសំខាន់ ហើយមានម៉ាសកាបូនតិចជាង 1.7 % ។

បុកស៊ីត (Bauxite) រ៉ែសំខាន់របស់អាលុយមីញ៉ូម ។ រូបមន្ត : Al_2O_3

គ្រីយ៉ូលីត (Cryolite) ខនិជម្យ៉ាងមានរូបមន្ត Na_3AlF_6 ។ គេប្រើនៅក្នុងយោបកលោហៈអាលុយមីញ៉ូមដើម្បីបញ្ចុះសីតុណ្ហភាពរលាយរបស់អាលុយមីញ៉ូមអុកស៊ីតឱ្យថយមកនៅត្រឹម 970°C ។

អុកស៊ីតករ (Oxydan) ប្រភេទគីមី(អាតូម ម៉ូលេគុល អ៊ីយ៉ុង)ដែលចាប់យកអេឡិចត្រុង ។

រេដុករ (Reducteur) ប្រភេទគីមី(អាតូម ម៉ូលេគុល អ៊ីយ៉ុង)ដែលបោះបង់អេឡិចត្រុង ។

អុកស៊ីតកម្ម (Oxydation) ប្រតិកម្មបោះបង់អេឡិចត្រុង ។

រេដុកម្ម (Reduction) ប្រតិកម្មចាប់យកអេឡិចត្រុង ។

ប្រតិកម្មអុកស៊ីដូរេដុកម្ម (Oxydation, Reduction, Reaction) ជាប្រតិកម្មដែលមានបន្ទេរអេឡិចត្រុង ។